

يُحِقُّ الْحَقَّ وَيُبْطِلُ الْبُطْلَ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ

Ketabton.com

د کتاب ځانګړني

© د چاپ ټول حقوق له ټيکوال سره محفوظ دي!

❁ د کتاب متن: زموږ د افغانستان د علماء کرامو عقائد.

❁ د کتاب نوم: مفتاح عقیده

❁ مصنف: مولوي نورالفتاح «عثماني»

❁ مالي لګښت: عامه مسلمانان

❁ کمپوزر: محمد ايمل وزيري

❁ ډيزاين: زبير احمد

❁ تصحيح کوونکي: مولوي نورالفتاح (عثماني)، او مولوي محب الله «رحماني»

❁ خپرندويه ټولنه: المکتبۃ الغفاريۃ اړک بازار کندهار

❁ چاپ کال: ۱۳۹۴ هـ ل

❁ تېراژ: ۱۰۰۰ ټوکه

ډالۍ

دا چي دا اوږده شرحه د حاجي اغا صاحب م بارک په هغه رساله ليکل سوې ده چي، په ظاهره وړه او د معنی له مخي کتابونه - کتابونه پرې ليکل کيږي، نو له همدې کبله يې هم ده مبارک ته اوهم د افغانستان هغه شاه څلموته چي تل ئي په خپله وينه او قلم د اسلام او مذهب دفاع کړي، او تل ئي د حق آواز لوړ کړي، نه د دنيا په عشق او عشرت مصروف سوه اونه د دنيا په پريښ د خپل اصلي هدف نه منحريف سوه ددوي په همدې ميړانه او غيرت او شاه کاره کارنامو مي تل د مذهب او اولس او هيواد ماته بيږي تل په سيخه لاره تللي نو په همدې خاطر عثمانی خپله دغه تحفه همدوي ته په ټوله معنی ډالۍ کوم.

(مولوي نورالفتح عثمانی)

فهرست

مخ	مضمون :	کینه:
۱	تقریظ: الحاج مولوی عبداللہ «رحمة الله عليه» ولایت زابل	۱
۲	تقریظ: الحاج مولوی عبید الرحمن اخندزادہ «رحمة الله عليه» ولایت زابل	۲
۳	تقریظ: الحاج مولوی نظر محمد عاطف «رحمة الله عليه» ولایت زابل	۳
۴	تقریظ: الحاج مولوی عبید اللہ اخندزادہ «رحمة الله عليه» ولایت زابل	۴
۵	تقریظ: الحاج مولوی فدا محمد اخندزادہ «رحمة الله عليه» ولایت زابل	۵
۷	تقریظ: الحاج مولوی ابوالفیض سعید محمد ذاکری «رحمة الله عليه» ولایت ہلمند	۷

- ٧ تقریظ: الحاج مولوي محمد صادق حقاني (رحمة الله عليه، ولايت قندهار ٩
- ٨ تقریظ: الحاج مولوي عبدالصمد صابرا بوالاحسان (رحمة الله عليه، ولايت قندهار ١٠
- ٩ تقریظ: الحاج مولوي محمد فيض الباري (رحمة الله عليه، في بلد باكستان ١٢
- ١٠ تقریظ: الحاج مولوي حبيب الله الاركاني (رحمة الله عليه، فعلا في ولايت هلند ١٤
- ١١ تقریظ: الحاج ملا عبد السلام اخندزاده (رحمة الله عليه، ولايت زابل ١٦
- ١٢ تقریظ: الحاج مولوي محمد (محمدي) (رحمة الله عليه، ولايت قندهار ١٧
- ١٣ تقریظ: الحاج مولوي فيض محمد ابوالفيض (رحمة الله عليه، ولايت قندهار ١٩
- ١٤ تقریظ: الحاج مولوي احمد سعيد المعروف بمولوي گل آغا (رحمة الله عليه، ولايت قندهار ٢١
- ١٥ تقریظ: الحاج مولوي عبد الرحيم (رحمة الله عليه، ولايت قندهار ٢٣
- ١٦ تقریظ: الحاج مولوي محمد عبید الله ابوالوفا (رحمة الله عليه، ولايت قندهار ٢٥
- ١٧ تقریظ: الحاج مولوي سعيد احمد غفوري (رحمة الله عليه، في ولايت قندهار ٢٧
- ١٨ تقریظ: الحاج مولوي محمد لاجور (رحمة الله عليه، في بلد باكستان ٢٨
- ١٩ تقریظ: الحاج مولوي نظر محمد الافغاني (رحمة الله عليه، بلد باكستان ٢٩

- ۲۰ تقریظ: الحاج مولوي محمود الحسن حسيني «رحمة الله عليه» ولایت قندهار ۳۰
- ۲۱ تقریظ: دارالعلوم عالي هرات في ولایت هرات افغانستان ۳۱
- ۲۲ تقریظ: الحاج مفتی جان محمد «رحمة الله عليه» ولایت قندهار ۳۲
- ۲۳ تقریظ: الحاج مولوي محمد طاؤس «رحمة الله عليه» ولایت ترین کوت ۳۴
- ۲۴ تقریظ: الحاج مولوي عبد القيوم «رحمة الله عليه» ولایت ترین کوت ۳۵
- ۲۵ تقریظ: الحاج مولوي ملا امام اخند «رحمة الله عليه» ولایت ترین کوت ۳۶
- ۲۶ تقریظ: الحاج مولوي محمد موسی خان غزنوي «رحمة الله عليه» ولایت ترین کوت ۳۷
- ۲۷ متن او صاحب متن ۳۹
- ۲۸ دلیکوال لنډه پېژندنه ۴۱
- ۲۹ یادونه ۴۳
- ۳۰ مقدمه ۴۴
- ۳۱ د دې رسالې نوم دی ۵۶
- ۳۲ قوله: الحمد لله مود پر مذهب د اهل سنت والجماعت يو ۶۲

- ۳۳ قوله: خلور سره مذهبه حق دي حق يې بولو ۷۰
- ۳۴ تقلید ۷۲
- ۳۵ تقلید په لغت کي ۷۲
- ۳۶ مطلق تقلید د قرآن په رڼا کي ۷۸
- ۳۷ مطلق تقلید د احاديثو په رڼا کي ۸۱
- ۳۸ د تقلید اقسام ۸۵
- ۳۹ شخصي تقلید ته اړتيا ۹۲
- ۴۰ يا د حديثو مصنفين مقلید نو وو؟ ۱۰۱
- ۴۱ د غیر مقلیدينو يو څو سوالات ۱۱۴
- ۴۲ د عوامو لپاره يوه توصيه ۱۳۵
- ۴۳ قوله: مذهب د امام اعظم صاحب مبارک رحمه الله ۱۴۲
- ۴۴ قوله: مذهب د امام مالک رحمه الله ۱۵۲
- ۴۵ قوله: مذهب د امام شافعي رحمه الله ۱۵۸

- ۴۶ قوله: امام احمد بن حنبل صاحب رحمته الله: ۱۶۲
- ۴۷ قوله: خلور سره مذهبه حق دي او حق يې بولو: ۱۶۶
- ۴۸ قوله: موږ په مذهب د حضرت امام اعظم ابو حنيفه رحمته الله يو ۱۷۱
- ۴۹ قوله: خلور سره طريقي حقي دي حقي يې بولو ۱۷۳
- ۵۰ د تصوف اصطلاح ۱۷۵
- تصوف د قران او حديث په رڼا کي ۱۷۷
- ۵۱ د تصوف حکم ۱۷۹
- ۵۲ د تصوف د امت د مشاهرو په آند ۱۸۱
- ۵۳ د تصوف څه شی دی ۱۸۳
- ۵۴ د مرشد ته اړتيا سته ۱۸۷
- ۵۵ د اسلامي دورې د مشهورو علماء کرامو د سلوکو استادان ۱۹۴
- ۵۶ د کامل شيخ علامې ۱۹۷
- ۵۷ د سالک لپاره اداب ۲۰۰

- ۵۸ قوله: طریقه نقشبنديه شریفه ۲۰۷
- ۵۹ قوله: طریقه قادریه شریفه ۲۱۳
- ۶۰ قوله: طریقه چشتیه شریفه ۲۱۵
- ۶۱ قوله: طریقه سهروردیه شریفه ۲۱۷
- ۶۲ قوله: زیارتونه که لیری وی او که نژدی وی ورتک یی جائز بولو ۲۲۲
- ۶۳ د حضرت محمد ﷺ د مقبرې زیارت کول ۲۳۸
- ۶۴ د بنځو لپاره د قبرنو زیارت ۲۴۴
- ۶۵ د اولیاء الله له قبرو سره لمونځ او دعا کول ۲۵۱
- ۶۶ د اولیاوو کرامو وسیله کول ۲۵۸
- ۶۷ توسل په لغت کی ۲۶۰
- ۶۸ د توسل اقسام ۲۶۲
- ۶۹ التوسل باسماء الله تعالی وصفاته ۲۶۵

٢٦٨	٧٠ التوسل بعمل صالح قام به الداعي
٢٧١	٧١ التوسل بالانبياء
٢٨١	٧٢ التوسل بدعاء الرجل صالح
٢٨٥	٧٣ التوسل بالانبياء من قبل نبينا
٢٨٧	٧٤ التوسل بالاولياء كرام
٢٩٢	٧٥ قوله: خوردي او مالگي له زيارته را اخيستل جائز بولو
٢٩٨	٧٦ قوله: خوردي او مالگي له زيارته را اخيستل جائز بولو
٣٠٠	٧٧ قوله: دوره د اسقاط جائز بولو
٣٠١	حيله الاسقاط
٣٠٣	٧٨ اثبات د نفسي حيلي
٣١١	٧٩ د غير مقلدينو سوالونه
٣١٦	٨٠ د اسقاط د دوري شرطونه
٣٢٢	٨١ د اسقاط د دوري كيفيت او تركيب
٣٢٢	٨٢ دوره الاسقاط اړوند مسائل

- ۸۳ قوله: مولود شريف ۳۲۷
- ۸۴ ميلاد نبوي ﷺ ۳۲۷
- ۸۵ بدعت ۳۳۲
- ۸۶ بدعت شرعي تحقيق ۳۳۵
- ۸۷ بدعت اقسام ۳۳۸
- ۸۸ ميلاد النبي ﷺ په ورځ جلسه جوړول ۳۴۱
- ۸۹ هغه کتابونه چي د مولود په جواز اقرار کوي ۳۴۴
- ۹۰ ولي د نبي عليه السلام وفات نه لمانځو؟ ۳۵۲
- ۹۱ مولود شريف اول چا ولمانځه ۳۵۵
- ۹۲ په مولود شريف کي له لاندې شيانو څخه څان ساتنه اړينه (ضروري) ده ۳۵۷
- ۹۳ مولود شريف او د ديو بند د علماء کرامو عقیده او فتوی ۳۶۱
- ۹۴ د مولود شريف شپه غوره ده او که د قدر شپه؟ ۳۶۵
- ۹۵ قوله: او نور د بنو شپو خيراتونه جائز او روا بولو ۳۶۸
- ۹۶ قوله: دمونه، تعويذونه او څابستونه جايز او روا بولو ۳۷۲

- ۹۷ دم د جواز دلائل ۳۷۶
- ۹۸ د تعویذ او د خاښت د جواز دلائل ۳۷۸
- ۹۹ قوله: ښه کار به ښه بولو او بد کار به بد بولو، ۳۸۵
- ۱۰۰ قوله: دعا کول وروسته تر فرضو او سنتو په هیت اجتماعي سره مستحب. ۳۸۷
- ۱۰۱ قوله: زموږ د افغانستان علماء او مشائخ او ټول عام خلک ۳۹۱
- ۱۰۲ فریقه وهاییه یا وهابیت ۳۹۳
- ۱۰۳ غېر مقلیدین په هندوستان کي ۳۹۸
- ۱۰۴ د غېر مقلیدینو عقائد ۴۰۴
- ۱۰۵ د وهابیانو نومان او ډلي ۴۰۷
- ۱۰۶ امت مسلمه فتوی د وهابیانو په حق کي ۴۱۰
- ۱۰۷ د غېر مقلیدینو په اړند د دارالعلوم دیوبند نظر ۴۲۰
- ۱۰۸ سلفیان ۴۲۴
- ۱۰۹ پنځ پیریان ۴۲۶

۱۱۰ برلويان ۴۲۸

۱۱۱ د احمد رضا خان برلوي لنډه پېژندنه ۴۳۱

۱۱۲ د برلويانو عقائد ۴۳۲

۱۱۳ ماخذونه ۴۳۳

صاحب التقرير

حضرت مولانا فقه العصر حافظ الحق والجملة والدين شمس الاسلام والمسلمين

الحاج مولوي عبداللہ (رحمة الله عليه)

من سكان ولايت زابل افغانستان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله حمداً موافياً لنعمه وموالياً لمزيدہ والصلاة والسلام على رسوله محمد وآله

واصحابه اجمعين

وبعد

هغه متن المتين في عقائد اهل سنت والجماعته چي آغا صاحب تاليف
کړي ۽ هغه تاليف کافي و شافي لعقائد اهل سنت والجماعت لړ
۵ ۽ مگر ډير مختصر او کوتاوه. و شرحيته ئي زيات ضرورت ؤ او کله چه مولوي
نورالفتح عثمانی دا شرح پروکړه نو د عامو او خاصو خلکو لپاره فائده مننده سوه
او هر کله چه ما دخپل قدرت په اندازه مطالعه کړه ډيره صحيح او با اعتماد او با دلائله
شرح وه الله تعالی دي د دواړو سعي قبول او مقبول کړي

حاجي ملا عبداللہ نقشبندي

صاحب التقرير

حضرت مولانا شيخ الحديث والتفسير منبع العلم والهدى صاحب البلاء والفصاحة مبین
الکنايات والاشارات

الحاج مولوي عبيد الرحمن اخندزاده (رحمة الله عليه)

مطبيب جامعه حاجي سيد قاسم الواقع في ولايت زابل قرية سينك افغانستان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله وكفى وسلام على عباده الذين صطفى

وروسته له دي جناب محترم الحاج اغا صاحب كله چه دامت مسلمه دصح
افكار و خلاصه په ډيره كوتاه اولړوالفاظو كي په دي وجه ليكي وه چه په اذهانو كي
راتلل او جمع كيدل ئي اسانه سي چي هغه موږ په ډيرواره ترخپل نظرتيره كړي وه
البته دمولوي نورالفتاح (عثماني) صاحب دشرحي چه موږ په ډير كوتاه وخت كي
د تقلید د بحث اوبيا په پاي كي د فرقو بيا طلو په ډير سرعت څه مطالعه وكړه صححه په
نظر راغله

الفقيه عبيد الرحمن ع

الفقيه عبيد الرحمن

صاحب التقرير

جناب حضرت شیخ الاسلام والمسلمین فقہ العصر والزمان صاحب البیان والبيان في
التقرير والتحرير

الحاج مولوي نظر محمد عاطف (رحمة الله عليه)

خطيب جامعه حاجي محمد اصغر الواقع في ولايت الزابل افغانستان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله وكفى والصلوة والسلام على سيد النوري

وبعد

څرنگه چه زموږ د مرشد الحاج اغا صاحب رساله «زموږ د علماء
عقیده» او د مولوي نور الفتاح (عثماني) صاحب شرحه ده مقلید نولپاره
لارښود اورهنماء ده هغه دلائل چه د قران او حدیث اوهم د فقهاؤ د اقوالو څخه راڅمعه
سويدي کافي او شافي دي اوله الله تعالي څخه پر دغه عقیده په دنیا کي ژوند او په
آخرت کښي په دغه جماعت کي راپاڅیدل غواړم

والسلام

مولوي نظر محمد عاطف
خطيب جامع حاجي محمد اصغر

صاحب التقرير

حضرت مولانا شيخ الحديث والتفسير جامع المنقول والمعقول صاحب البلاغة والفصاحة

الحاج مولوي عبيد الله اخندزاده (رحمة الله عليه)

ملا امام قرية خوازي فعلاً وشيخ الحديث في المدرسة رحمانية عرفانية ولد اخندزاده

صاحب زيارت في ولايت زابل افغانستان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله وكفى والصلوة والسلام على سيد النوري

دغه رساله چه الحاج اغا صاحب مبارک جوړه کړيده ډير د وخت تقاضا
او د ضرورت په لحاظ مهمه ده او ما خو خپله رساله مذکوره کتلي ده او هغه شرحه
ئي چي په نامه د (مفتاح عقیده) سره مسمی سویده هغه مي هم تقريباً ټوله کتلي ده
او دامي د وخت د علماء يو عظيم خدمت وباله ومذهب حنيفي ته بلکي و شريعت
الغراء ته دغه رساله او شرحه په غور سره مطالعه کړي اوبيا ئي و عامو مسلمانانو ته
په مساجدو کي او هدير وکي څه څه بيانوي و هذا تائيدي

مقامی فقط مسالمت کافه ولايت زابل

الحاج مولوي عبيد الله اخندزاده

صاحب التقرير

حضرت شيخ الاسلام والمسلمين صاحب البيان والبيان في التقرير والتحرير منيع العلم
والهدى

الحاج مولوي فدا محمد اخندزاده (رحمة الله عليه)

مطبيب جامعه حاجي بابا الواقع في ولايت زابل افغانستان

بسم الله الرحمن الرحيم

المصدر لافله والصلوة على اهلها

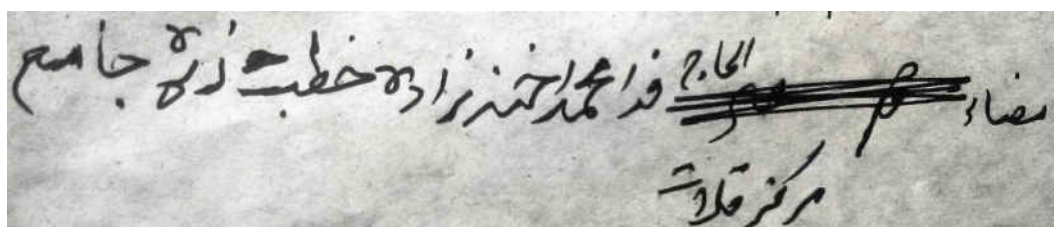
وبعد

دالله تعالى لوي رحمت او احسان ده چه مورته ئي په دي مهم وخت
اودلامذه بودد فلع لپاره د حضرت سيد الحاج حمد الله اغا صاحب رساله
چي په نامه (زمور د افغانستان د علماؤ عقیده) ده زمور په نصيب شوه
نو وروسته لمطالعي د بحث د تقليده چه هغه ډير په دلائل شرعيه صححه
سره ثابت وونو حضرت مولوي نورالفتاح (عثماني) صاحب ته د دعلا سونه
پورته کړي چه الله تعالى دي دده سعي مقبوله اود اخرت له پاره زخيره

وگرزه وي چه موږ لپاره غټه تحفه اوږيره اساني سره راځي الله تعالى دي
سرفراز او کامياب په دين او دنيا کي له موږ سره ولري زه ئي په ډيره مينه
سره تصديق کوم والعلم عند الله تعالى. والسلام عليكم ورحمة الله
وبرکاته

الحاج مولوي فدا محمد اخندزاده

خطيب زړه جامع مرکز قلات

الحاج فدا محمد اخندزاده خطيب زړه جامع
مرکز قلات

صاحب التقرير

شيخ السلام والمسلمين فقه العصر والزمان صاحب البلاغة والفصاحة قدوة العلماء
الراسخين

الحاج مولوي ابوالفيض سعيد محمد ذاكري رحمة الله عليه

استاذ اهديث في مدرسة احسن العلوم اشرفيه الواقع في ولايت هلمند مركز لشكر كا
افغانستان

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي قال وقوله الحق يا ايها الذين امنوا اتقوا الله وكونوا مع الصادقين والصلوة
والسلام على معلم الكتاب والحكمة ومزكي الامة وعلى اله وصحبه ومن تبعهم الى يوم
القيامة بالاخلاص والصداقة

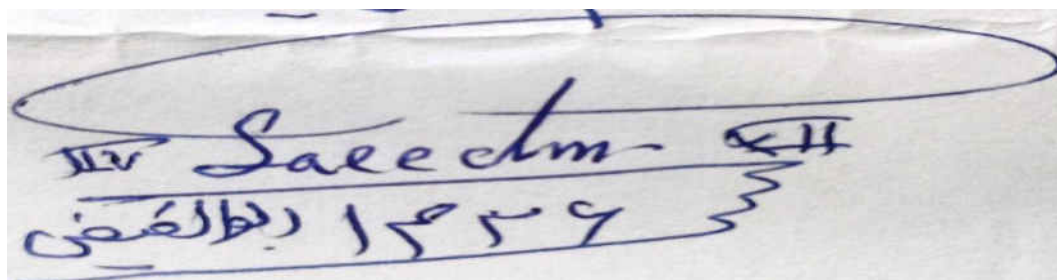
اما بعد

د حق لاري لارويانو ته زيري دي ، او خوار جو او روافيزواو نور و بدعتيانو ته غم
او ماتم جوړ دي . ولي ؟ چي د شيخ الطريقة والشریعة الحاج مولنا حمد الله جان
آغا صاحب در سالي شرحه د متدين مذهبي شخصيت عالم عامل مولنا نورالفتاح
(عثماني) صاحب په زيار او محنت پداسي ډول جوړه سوه چي الحمد لله اهل الزرع
دا اعتراض ځاي نسي پيدا کولاي ځکه ډيره واضحه مدله او مفصله ده الله عزوجل
دي د مولف سعيه مقبوله وگرځوي او الله جل جلاله دي دا خرت توبه ورته وگرځوي
هم ده ته هم هغه چاته چي په چاپولو کي کوهمکاري ورسره کوي امين الف امين

انا العبد الاحقر خادم الاحديث في مدرسة احسن العلوم اشرفيه

الواقع في هلمند لشکرکله

الحاج ابو الفيز سعيده محمد ذا کري

Saeed M. ١٤٣٦ (١٤٣٦)

صاحب التقرير

مولانا شيخ الحديث والقرآن جامع المنقول والمعقول

الحاج مولوي محمد صادق حقاني (رحمة الله عليه)

مهتم المدرسة دارالعلوم نور المدارس الواقع في ولايت قندهار افغانستان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله والصلوة والسلام على نبيه محمد وآله وصحبه

وبعد

فاني قرائت بعض المباحث المهمة من هذه الرسالة التي ألفها اخونا في الله
مولانا نورالفتاح عثمانى فاعجبت بها جدا وادعوا الله سبحانه وتعالى ان يتقبلها
بقبول حسن وينفع بها الطلاب والعلماء وان يجعلها من الباقيات الصالحات
للمؤلف المحترم حفظه الله تعالى

الحاج مولوي محمد صادق حقاني

صاحب التقرير

حضرت مولانا شيخ التفسير والحديث منبع العلم والهدى صاحب البلاغة والفصاحة مبين
الكنايات والاشارات صاحب البيان والبيان في التقرير والتحرير

الحاج مولوي عبد الصمد صابر ابو الاحسان «رحمة الله عليه»

من سكان ولايت قندهار افغانستان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله الذي جعل العلماء كالنجوم، وخصهم بالادراكات والفهوم، وفضلهم علي عوام
الناس بالعلوم، والصلوة والسلام على رسوله المبعوث الي العرب والعجم، وعلى اله
 واصحابه لهم اهل الفضل والكرم، وخير القرون والامم،

اما بعد

فانا العبد الحقير الحاج المولوي عبد الصمد، المفتقر الى الله
القدير الاحد، لقد طالعت شرح الرسالة المسمى بالمفتاح عقيدة الذي افه العالم
العامل صاحب للشريعة والطريقة السالك على طريقة اهل السنة والجماعة

الثابت علي الحق الحنفية المضي كالمصباح اعني المولوي نورالفتاح عثمانى
 جعل الله له الفوز والفلاح فهو عندي مقبول ومنظور والمرجو من الاخوان ان يقبلوه في
 كل زمان، ويعملوه في كل حين وان، ونشروه في كل وطن ومكان، ولا ينظرون الى
 توهيمات الوهابية والسلفيان، ولا يلتفتون الي خرافات اهل الضلالة والطغيان،
 الذين هم يظنون انهم اهل الحديث والقران، والحال انهم اطباع النفس والشيطان،
 لا يفرقون بين الحق والباطلان، وليس في قلوبهم ما يقولون باللسان، نعوذ بالله من
 عقيدة حديث الاسنان، والله المستعان، وعليه التكلان، ونسئله الاستقامة على
 مذهب النعمان، والتمسك بالحجة والتبيان، والفوز في الميزان، والسداد في كل
 بيان، والاستقامة على حكم الحديث والقران، وان يجعلنا من العلماء الربانيين،
 والراسخين امين ثم امين يارب العالمين

الراقم الحاج المولوي عبد الصمد صابر ابوالاحسان

الراقم الحاج المولوي عبد الصمد صابر ابوالاحسان

صاحب التقرير

شيخ المشايخ الحديث الكبير الناقد البصير قدوة العلماء الراغبين شيخ الاسلام والمسلمين
فقه العصر والزمان صاحب البيان والبيان في التقرير والتحرير

الحاج مولوي محمد فيض الباري (رحمة الله عليه)

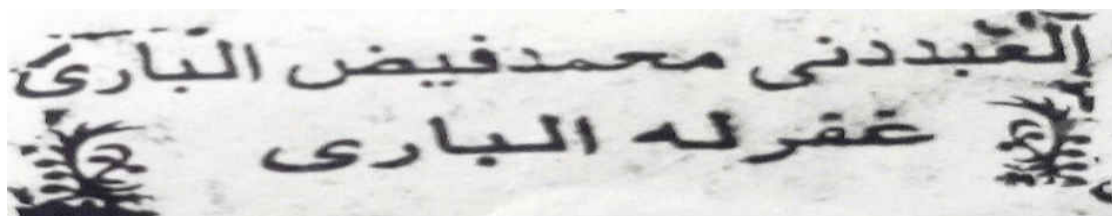
استاذ الحديث في مدرسة دارالعلوم الربانية في بلرباكستان شمن كنداره باغشاه

بسم الله الرحمن الرحيم

وبعد

الحمد لله الذي من علينا برسوله وهدانا به الى سواء السبيله وامرنا بتعظيمه
وتكريمه وتجييله وفرض على كل مومن ان يكون احب اليه من نفسه وابويه وخليله
صاحب لواء الحمد والمقام المحمود ابي القاسم محمد بن عبد الله بن عبد المطلب
صلي الله عليه وعلى اله وصحبه اجمعين واخوانه من النبيين والمرسلين
وسائر عباد الله الصالحين صلوة دائمة غير زائلة وباقية غير فانية ومتصلة
غير منقطعة اما بعد فقد سرحنا النظر في هذه الرسالة ففيها مباحث لطيفة ومساائل
شريفة تدور حول العقائد اهل السنة والجماعة نسأل الله سبحانه وتعالى ان يتقبل

ذلك من المؤلف وان يجعله خالصاً لوجه الكريم انه سميع قد هربوا لاجابة جدير
والحمد لله رب العلمين كتبه العبد دني محمد فيض الباري غفر له الباري خادم
الحديث نبوية بمدرسة دارالعلوم الربانية

صاحب التقرير

شيخ الاسلام والمسلمين شيخ الحديث والتفسير جامع المنقول والمعقول

الحاج مولوي حبيب الله الاركاني

ثم الهلندي (رحمة الله عليه) فعلا في ولايت قلمند افغانستان

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله وكفى والصلوة على عباده الذي المصطفى

وبعد

څرنگه چه مشروحه رساله ده ډيرولامذهبو پرسروپه مثل ديوتندر اسماني په
خيروه داځکه چي صاحب دهغه صاحب شريعت او طريقت وو اوپه هغه کي بي
شميره اشاري پرېدي دوهابيانواو سلفيانووي نوکله چه ددهغه صاحب الرتبه شيخ
صاحب ددهغه بهتريني رسالي شرح ديومتدين اوپر مذهب ولاړ شخص دخواکيري
نوبه ولي دلامذهبو او غير مقلیدينو پر سروتندري اسماني نه وي نوکله چي موږ دخپل
کمزوري علم په اندازه اجمالاخيرنه وکړه نو ددي شرحي دلوري مرتبي په وجه

دتوصيف كولونه عاجزه سوم نولهذا دالله تعالى خخه داغوبنتونكي يم چه همداسي
شارحان او علماء دي الله تعالى تل ژوندي لري امين ثم امين

ستاسوورور:

شيخ مولوي حبيب الله الارگاني ثم الهلمندي

صاحب التقریظ

المجربیت کبیر فقه العصر جامع المنقول والمعقول

الحاج ملا عبد السلام اخندزاده «رحمة الله عليه»

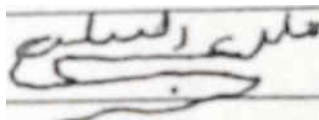
المشهور بهما لصاحب ضواحي في ولايت زابل مركز قلات افغانستان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العلمين والصلوة على سيد المرسلين وعلى اله واصحابه اجمعين

اما بعد

دالحاج مولوي سيد محمد الله جان اغا صاحب رساله چي په نامه
ده «زمورډ افغانستان د علماؤ عقیده» او د دي رسالي شرحه چي په نامه ده «مفتاح
عقیده» ده تائد کوم ځکه زمورډ مذهب او عقیدي پرديرونو د لټلو او شواهدو بڼه ده
يوواريبا وایم چي زي تائد کوم او ماته مقبوله ده او دادعا کوم چي د الله تعالی په لوي
دربار کي دي قبوله سي امين

دخواحي ملا عبد السلام اخند صاحب

صاحب التقرير

شيخ الحديث والتفسير جامع المنقول والمعقول شيخ الاسلام والمسلمين

الحاج مولوي محمد (محمدي) (رحمة الله عليه)

استاذ الحديث في المدرسة دارالعلوم اسلامية خضرية في ولايت قندهار افغانستان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله حمداً كثيراً طيباً مباركاً فيه و صلى الله وسلم على محمد عبد الله ورسوله ارسله بين

يدي الساعة بشيراً و نذيراً و على اله و صعبه و التابعين لهم باحسان الي يوم الدين

اما بعد

د شريعت او طريقت شيخ مولوي سيد حاجي حمد الله جان اغا صاحب چي

کومه رساله «زمور د افغانستان د علماؤ عقیده په نوم ليکلي ده داپه واقع کښي

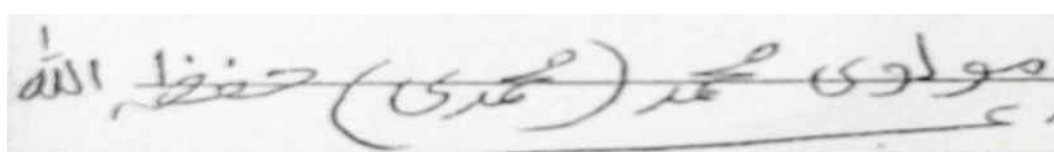
د ټوله اهل السنة والجماعة عقائد دي، الا من شذونذر هيڅ يوداسي څوک چي دالله

تعالی څخه ويرېږي په دغو عقائدو کښي اختلاف نه لري څو کله چي د حاجي

آغا صاحب په رساله کښي دلا ئل تفصيلي نه وه ذکر سوي نو دا احتمال موجود وو چي

ڄيئي هغه ڪسان ڇي دلا ٿل غواري اودلويو علماؤ پر خبر وڃي باور نه راضي ددلا
ٿلو غوڻي تنهنه وکري نودا ڇي مخلص اوجيد عالم مولوي نورالفتح عثماني صاحب
د حاجي اغا صاحب در سالي شرحه کري ده اوبه رساله کڻي د ذکر سوو عقائد و سره
بي دلائل را وري دي دايقينا دوخت ضرورت وو خوز ماڍيرو مصرفيتونود و مره وخت
رانه کري ڇي ٿوله شرحه وگورم صرف يوه حصه بي زما تر نظر تيره سوه خودغه
حصي له کتلو څخه داسي ښکاري ڇي په دي شرحه کڻي هراڀر خيز معلومات سته
الله تعاليٰ دي ددغي شرحي فائده عامه وگرځوي

مولوي محمد (محمدي) حفظه الله

A photograph of a handwritten signature in Urdu/Arabic script. The signature reads 'مولوی محمد (محمدی) حفظہ اللہ' (Mulla Muhammad (Muhammadi) Hafizullah). The ink is dark and the background is light.

صاحب التقرير

شيخ الحديث والتفسير جامع المنقول والمعقول شيخ الاسلام والمسلمين فقه
العصر والزمان صاحب البلاغة والفصاحة صاحب البيان والبيان في
التقرير والتحرير مناظر الفل السنة والجماعة

الحاج مولوي فيض محمد ابوالفيض (رحمة الله عليه)

استاذ الحديث في المدرسة دارالعلوم اسلامية حضرية في ولايت قندهار افغانستان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله والصلوة على من فيها

وبعد

كومه رساله چي شيخ الشريعة والطريقت حضرت مولوي سيد الحاج
حمد الله اغا صاحب (رحمة الله عليه) په نامه د زمور د افغانستان د علماء عقيدة جوړه
کړي وه د ايو بهترينه رساله وه په باب کي دعقائد واهل السنة والجماعة او ددي

رسالتي په باب باندووايم (صغر حجمه وكبر علمه) اوزمورپه فكر ددي رساله سره دغه نوم ښه مناسب دي (سيف الحنفية على اعناق الوهابية والسلفية) او هغه څوك چي ځان ته مقلد وايي ددي رسالي څخه انكار نكوي (ولاينكرها الالوهابية والسلفية) څوكله چي دارساليه مجمله وه په غايه اجمال سره نود شرحي ضرورت پيدا سوداچي حضرت مولوي نورالفتاح عثمانني صاحب ددي رسالي مفصله شرحه جوړه كړه نوموړدزياتومصرو فيتوپه خاطر دتولي شرحي دمطالعي وخت نسويپدانولهداددي شرحي يومبحث چه هغه مبحث دتوسل دي مور مطالعه كي فوجدته مشحونا بمطالب لطيفة ومقاصد نفيسة معجبة للنواظر ومطربة للخواطر تميل اليها الطباع وتلذذ بها الاسماع

(والسلام عليكم ورحمة الله وبركاته)

الحاج مولوي فيض محمد ابوالفيض

صاحب التقرير

شيخ القرآن والتفسير صاحب البيان والبيان في التحرير والتقرير

الحاج مولوي احمد سعيد المعروف بمولوي گلي آغا (رحمة الله عليه)

مطبيب جامع انصاري نر زو شابر ج في ولايت قندهار افغانستان

بسم الله الرحمن الرحيم

وبعد

الحمد لمن هواهله كما هواهله بما هواهله على ما هواهله عمن جعله اهله
والصلوة والسلام على من ارسله هدي وبشري لمن ارسله اليه من الجن والانس
ليخرجهم من ظلمات الكفر والنفاق والمعاصي الي فيضان القرآن والاحديث النبوي
وعلى اله وصحبه وعترته اما بعد فقد عرضت علي رسالة مؤلفة في تصحيح
العقائد لاسيما في عقائد علماء افغانستان اللتي الفها الشيخ الاجل العالم التقى
والمرشد النقي حضرت مولينا حمد الله جان اغا فطالعتها فوجدتها كافية شافية في
بابها ومدللة في مسئلة العقائد نافعة للخواص والعوام ومغنية للعلماء والمبلغين

عن تعب تحقيق هذا مسألة واوصي لكل عبد مسلم ان يشيعو هذا الرسالة
ليستفيد منها المسلمون وادعوا الله الكبير ان ينفع بها الامة
ويجعلها ذخرا للمؤلفها ولمن سعي فيها وصلي الله علي سيدنا محمد واله وصحبه
اجمعين

احمد سعيد المعروف بمولوي كل آغا

خطيب جامع انصاري نرزو شابر ج

صاحب التقرير

شيخ الحديث والتفسير جامع المنقول والمعقول صاحب تحقيق وتدقيق شيخ السلام
والمسلمين

الحاج مولوي عبدالرحيم «رحمة الله عليه»

استاذ الحديث في مدرسة جامعة اسلامية اشرفية في ولايت قندهار افغانستان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

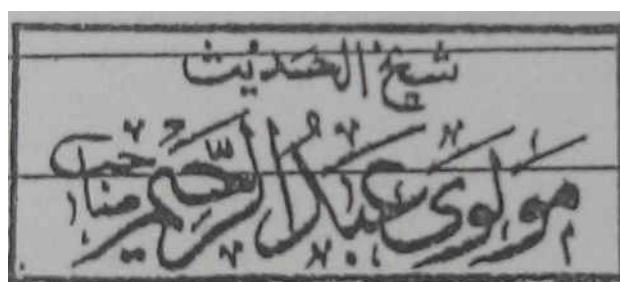
الحمد لله رب العالمين والصلوة على سيد المرسلين وعلى آله وصحبه أجمعين

أما بعد

د طريقت شيخ محترم مولوي حمد الله جان اغا صاحب چي دجلد ک په
اغا صاحب سره هم شهرت لري يوه مختصره رساله د بعضي مسائلو په اړه ليکي وه
لکن دا رساله ډيره مختصره وه تفصيل ته يې ضرورت يقيني وه داچي محترم
مولوي صاحب نورالفتاح عثمانی دا ضرورت پوره کړي الله تعالی دي
اجر خیر ورکړي البته د زیاتو مصروفیاتو له کبله می ونکړل سول چي در سالي ټوله
شرحه مطالعه کړم په یو عاجل نظر می د اهل سنت والجماعت تشریح وکتله

ما شاء الله كافي وضاحت يي ڪري اميدسته چي نور مسائل به يي هم په همدي ډول
تشریح ڪري وي، ومن الله التوفيق

شيخ الحديث مولوي عبدالرحيم مدظلہ

صاحب التقرير

جامع المنقول والمعقول صاحب البلاغة والفضاحة صاحب البيان والبيان في
التحرير والتقرير

الحاج مولوي محمد عبيد الله ابوالوفا «رحمة الله عليه»

المدرس في مدرسة المنفية للعلوم الاسلامية في ولايت قندهار افغانستان

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي جعل علماء الامة المرمومة ابناء الدين والصلوة والسلام علي اعلم العلماء
وافقه الشيوخ والصوفية معلم للدين المتين وعلى اله واصحابه الناصرين الدين

اما بعد

فقد طالعت اكثر مواضع من هذا الكتاب المبين لرسالة اللتي الفها شيخ
الطريقت والشريعت شيخنا ومرشدنا الشيخ السيد مولانا مولوي حمد الله جان
اغاصاحب دامت بركاته العاليه فوجدت هذا الشرح مطابقا لكتب الاحديث وكتب
الفقهاء الكرام وكتب التصوف فالله در المصنف اعني مولوي نورالفتاح عثمانى
العالم والعامل الصوفي دام ظله العالي حيث بذل سعيه في تتبع الكتب
واستقراؤها جعل سعيه مشكورا وجعله مقبولا بين العلماء والطلباء ونافعالهم في

الدارين امين ثم امين لارضي بواحدة اضم اليها الف امين وصلي الله تعالى علي
خير خلقه محمد وعلي اله وصحبه اجمعين وانا العبد الاقر الي رحمة الله الاكبر
محمد عبيد الله ابو الوفا

المدرس في مدرسة الحنفية للعلوم الاسلامية

صاحب التقرير

شيخ الاسلام والمسلمين فقه العصر والزمان صاحب التدقيق والتحقيق

الحاج مولوي سعيد احمد غفوري (رحمة الله عليه)

رئيس دارالافتاء في جامعة الاسلاميه اشرفيه في ولايت قندهار افغانستان

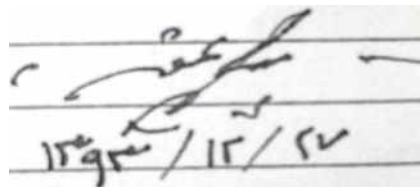
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله وكفى وسلام على عباده الذين اصطفى

مادغه شرحه تهوله وكتل شارح جناب محترم مولوي نورالفتاح عثمانى
صاحب پوره زحمت كنسلي دي موضع ئي لكه څنگه چي شيخ الطريقت والشريعت
جناب محترم حاجي اغا صاحب دجلدك متن ليكلي ووه هم هغسي يي كټ مټ
شرحه كړيده دلاتورپر مختل او خدمت په هيله ئي يم

والسلام

الحاج مولوي سعيد احمد غفوري

Handwritten signature and date in Urdu script. The signature is 'سید احمد غفوری' and the date is '۱۳۹۳/۱۲/۲۷'.

صاحب التقرير

شيخ الحديث والتفسير صاحب الفصاحة والبلاغة وصاحب البيان والبيان في
التحرير والتقرير

الحاج مولوي محمد لاجور «رحمة الله عليه»

استاذ الحديث في المدرسة جوفقر العلوم في بلديباكستان شين كلدره باغشه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نعمه ونصلي علي رسوله الكريم

اما بعد

مادغه رساله في الجملة در نظر و ايستله ديريه بنه رساله ده د عقيدتي د اصلاح لپاره
او مفيده او گتوره ده حكه چي حوالي يه دمعتبر و كتابو خخه دي اودغه مولوي
نورالفتاح عثمانني صاحب چي شارح ددغه متن دي زما دتلامذو خخه دي بنه
قابليت او صلاحيت يه درلودي اوددي رسالي نوم چي د علماء حنفيه عقيدة واي بنه
به وايي اويا عقيدة العلماء الحنفية اللهم اجعل سعيهم مشكورا ومقبولا واجعله
هذا رساله سبب الرضائك يا ارحم الراحمين مولوي محمد لاجور

صاحب التقرير

شيخ المشايخ الحديث الكبير الناقد البصير قدوة العلماء الراغبين شيخ الاسلام والمسلمين
فقه العصر والزمان صاحب البيان والبيان في التقرير والتحرير

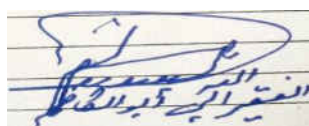
الحاج مولوي نظر محمد الافغاني «رحمة الله عليه»

استاذ الحديث في مدرسة العربية تدريس القرآن في بلده باكستان ضمن كادره باغشاه

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله وكفي وسلام علي عباده الذين اصطفى اما بعد فقد طاعت
ماتيسر لي حسب الظروف من هذا الرسالة المؤلفة في اصلاح العقيدة الفها العامل
الشيخ الشريف العلامة حمد الله جان وشرحها العالم المحقق لمولي نورالفتاح
عثماني فاذا هي منتخبة من القرآن والحديث وان احسن الحديث كتاب الله واحسن
الهدى هدي محمد صلي الله عليه وسلم ومشحونة باقوال اولياء الله عز وجل وفقهاء
هذه الامة الذين هم فرسان هذه الميدان جزا الله عز وجل مؤلفه خيرا جزاء وجعل سعيه
مشكورا وعمله مبرورا، من ناحية اخرى رثيت توقيعات المشايخ الكرام والعلماء
العظام عليها فها انا ادعو كل اخ في الله اليها اذ ليسع الجهل عنها طرفة عين

وانا عبد الفقير نظر محمد الافغاني

صاحب التقرير

شيخ الحديث والتفسير جامع المنقول والمعقول صاحب الفضائل والبلاغة واستاذي

الحاج مولوي محمود الحسن حسيني «رحمة الله عليه»

من سكان قرية سنجري ولايت قندهار افغانستان

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي علمنا طريقه اهل السنة والجماعة وجعلنا من اهلها والصلوة والسلام من جرده الرسوم الى يوم الدين حبيبنا ومولانا محمد سيد الاولين والآخرين وعلي اله واصحابه الذين شيدوا هذه الطريقة بايدي المتين اما بعد فلما كان الرسالة التي الفها شيخ الشريعة والطريقة الحاج مولانا سيد حمد الله دامت بركاته رسالة وجيزه متينة لكن جمعها جميع عقائد اهل السنة والجماعة فشمروا تفصيلها اخونا ثاقب الزهن مولوي نور الفتاح عثمانني سنجري الكندهاري دام فيضه اللهم احفضه من شر كل غبي وغوي ومن شر جبار عنيد فنظرت في بعض مضامينها كان صوابا وموافقا للشريعة المحمدية والطريقة الاحمدية واسئل الله ان يتقبل منه سعيه وجعل زخرا له في الدارين آمين. انا العبد العاصي مولوي محمود الحسن حسيني غفرله الباري

مولوي محمد الحسن حسيني غفرله الباري

صاحب تقریظ

(دارالعلوم عالی هرات)

فني ولايت نمرات افغانستان

الحمد لله وحده والصلوة على من لا نبى بعده ولا معصوم بعده ولا امة بعده
ولا كتاب بعد كتابه اما بعد په مختصر وخت کښي مو د مولانا نورالفتح عثمانی
صاحب په پښتو ژبه کښي لیکل سوي او ترتیب سوي تالیف چه د حاجي آغا صاحب
پر رساله چه زموږ د افغانستان د علماؤ د عقیدي په نامه یاد یږي شرح کړي ده مختلف
مقامات او اباحات مو وکتل ماشاء الله ډیره په زړه پوري اوبین الاقراط والتفریط
مطالب او دلائل پکښي راټول کړي چه اکثره دلائل ئي د اهل سنت والجماعت
مرکز دارالعلوم دیوبند د کتابونه را نقل کړي الله تعالی دي دنوم وړي دا خدمت قبول
کړي اود مزید تصنیفاتو او تالیفاتو توفیق دي ورکړي
دارالعلوم عالی هرات

صاحب التقرير

جامع المنقول والمعقول صاحب فصاحت والبلاغة صاحب البيان والبيان في
التقرير والتحرير وفقه العصر

الحاج مفتي جان محمد «رحمة الله عليه»

رئيس المدرسة النعمانية الإسلامية في ولايت قندارافغانستان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين والعاقبة للمتقين ولا عدوان الا على الظالمين واشهد ان لا اله الا الله
وحده لا شريك له رب العالمين واله المرسلين وقيوم السموات والارضين واشهد ان
محمد عبده ورسوله المبعوث بالكتاب المبين الفارق بين الهدى والضلال والغى
والرشاد والشك واليقين

اما بعد

زموږ مرشد فضيلة الشيخ الحاج العالم صاحب الورع والتقوى وصاحب
الشريعة والطريقة السيد حمد الله جان آغا صاحب «دامت بركاته العاليه» چي مشهوره
دجلدك په آغا صاحب سره دي يوه جامع رساله چي

(زمورډ افغانستان د علماؤ عقیده په نامه ده وليکل، اوزمورډ افغانستان
 علماؤ خوښه کړه، نوبيا ځينو علماؤ کرامو (مولوي محمد حسن صاحب، مفتي
 سيد احمد صاحب، اومولوي نورالفتاح صاحب) پرمذ کوره رساله شرعي
 وليکلي، نوماهم الحمد لله متن مطالعه کړې، ماشاء الله په زړه
 پوري، د ډيرو مهمو مسائلو حامل، پر ډيرو باريکيو اول طائفو مشتمل ووچي انشاء الله
 د هر ډول فتنو مخه به ونيسي او په عقیده ورته لرلو کي به په ټولنه کي پوره وحدت
 راسي چي د صحيح سالم ذوق خاوندان ډير څه ځني ازده کولای سي ورپسي مي ټولي
 شرعي وکتلي چي هره يوه مستنده اومدلله ده اوسليم الطبع خلک ډير ښه ورڅخه
 مستفيد کيدلای سي، اخيراً: د الله رب العزة څخه اميد لروچي دغه متن اوشرعي
 خپلي رضا سبب وگرځوي او په خپل عالي دربار کي يي قبولي
 کړي، زمورډ او ټولو مؤمنانو د دنيا او آخرت د کاميابۍ ذريعه وگرځوي،

وصلی الله تعالی علی خیر خلقه محمد و آله واصحابه اجمعين

مفتي جان محمد

صاحب التقرير

شيخ الحديث والتفسير صاحب الفصاحة والبلاغة وصاحب البيان والبيان في
التحرير والتقرير

الحاج مولوي محمد طاؤس «رحمة الله عليه»

من سكان ولايت تيرين كوت افغانستان

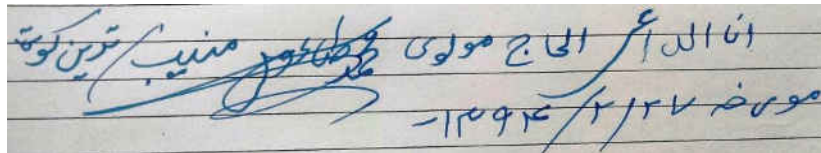
بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي جعل العلماء ورثة الانبياء والصلوة والسلام على اشرف الانبياء وعلى اله
 واصحابه الاتقياء

اما بعد

فقد طالعت هذه الرسالة بمطالعت السريعة لكثرت الشواغل فوجدتها مفيدة لدفع
عقائد الفرق باطلة فيجزى الله لمصنفها جزاء الخير في الدنيا والاخرة

انا الداعي الحاج مولوي طاؤس

صاحب التقرير

شيخ الحديث والتفسير صاحب الفصاحة والبلاغة وصاحب البيان والبيان في
التحرير والتقرير

الحاج مولوي عبد القيوم «رحمة الله عليه»

من سكان ولايت تيرين كوت افغانستان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

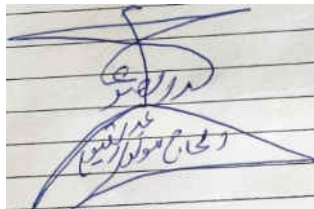
نحمده ونصلي على رسوله الكريم

اما بعد

فهذا كتاب جيد على مذهب امام ابي حنيفة رحمة الله تعالى فعقيدة الاحناف
ومصنفه خادم لمذهبه الحنفية

والسلام

الحاج مولوي عبد القيوم

صاحب التقرير

شيخ الحديث والتفسير جامع المنقول والمعقول صاحب تحقيق وتدقيق شيخ السلام
والمسلمين

الحاج مولوي ملا امام اخند «رحمة الله عليه»

من سكان ولايت تيرين كوت افغانستان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله الذي هدانا لهذا السلام والصلوة والسلام على رسوله خير الانام

اما بعد

فقد طالعت هذه الكتاب فوجدته موافقا لعقيدة اهل السنة والجماعة
ومذهب امام ابو حنيفة شكراً لمصنفه

الحاج مولوي ملا امام اخند

صاحب التقرير

حضرت مولانا شيخ الحديث والتفسير منبع العلم والهدى صاحب البلاغة والفضيلة مبین
الکنايات والاشارات صاحب الطريقت والشریعت

الحاج مولوي محمد موسى خان غزنوي رحمه الله عليه

مهتمم وشیخ الحديث فی مدرسة مدينة العلوم عزيزية فی ولايت تيرين کوت افغانستان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نحمده ونصلی علی رسولہ الکریم وعلی اله وصحبہ اجمعین

امابعد

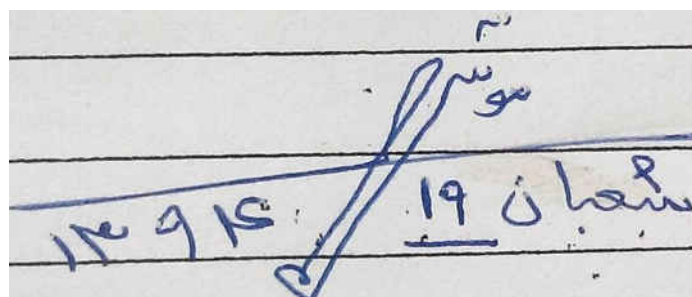
قدرمند وليدونکو مادغه رساله چه د جلدک و آغا صاحب ته منسوب ده
، دتصوف په خني مسائلو کي وکتله ډير ښه تحقيقي بيان مشتمله وه، الله دي وکړي
چه رائج او مفیده شي الله دي شيخ طريقت و شريعت سيد حمد الله جان آغا صاحب
ته اود رسالي شارح مولوي نورالفتاح صاحب ته اجر خير نصيب کړي

شيخ الحديث والقران خادم طريقت

محمد موسى خان غزنوي واغظي، مهتم وشيخ مدرسة

(مدينة العلوم عزيزيه)

ترين كوت

Handwritten signature and date on lined paper. The signature is written in blue ink and appears to be 'موسى' (Musa) with a large flourish. Below the signature, the date '١٩٩٥' (1995) is written in blue ink. To the right of the date, the word 'شعبان' (Shaban) is written in blue ink.

متن اوصاحب متن

حمدالله علي النعمة الظاهرة كما يليق بجلاله وجنابه وصلاة وسلام علي
رسوله خير النبيين واشرف المرسلين ومن تبع عليها بالنواجد واهتدي بهديه من
اصحاب من اصحابه واهل بيته واتباعه الي يوم الدين ، وبعد الحمد لله الذي وهب
لشيخنا العقل والذهن ومنحه فصاحة اللسان والهمة التبيان وحضه علي التحلي
بالحلي الادبية والتخلق بالمكارم العلية ورعية في الاقتداء بالسنن السنية بالاقوال
المرضية الزكية وامرنا شيخنا بالاحسان والافعال الحسني ونهانا عن الاخلاق الدنيئة
اللئيمة والافعال الرديئة الذميمة

زموږ شيخ اوستاذ صاحب شريعت او طريقت دخپل وخت صاحب
د علومو باطني او ظاهري د فيض منبع دنوي احاديثو برلاسي شخصيت محترم مكرم
معزم اصلي نوم الحاج مولوي سيد محمد الله آغا صاحب د الحاج مولوي
سيد محمد غوث آغا صاحب خوي دي ، او مشهوره د جلدك په آغا صاحب سره دي په
نسب سيد دي او د افغانستان د زابل ولايت د قرية خلائي اوسيدونكي دي اوس مهال
د جلدك د حاجيانوپه كلي كي استوگن دي

محترم حاجي آغا صاحب د مدرسة نورالمدارس فاروقي خخه فارغه سوي
دي نوم وږي مدرسة د حضرت نورالمشايخ او حضرت ضياء المشايخ قدس الله

سرهما دسرپرستي لاندې وه همدامدرسه دافغانستان دغزني ولايت په علاقه
دشلگري کي موقعيت درلودې

محترم حاجي آغا صاحب تل دامت محمدي داصلاح لپاره کوشش کړې پدې لړکي
نه سترې کيدونکي قدمونه پورته کړي په شپه او ورځ کي دامت محمدي خدمت په
ورين تندي کړې تل ئې دعامو مسلمانانو او خاصو اشخاصو په وړاندې خپل
دسڅادرپرانځي وي ترڅو هغه مسائل چي دوخت په تيردو سره رامنځ ته کيږي ورته
حل او فصل کړي په همدې لړکي دحاجي آغا صاحب څخه ځني مخلصانو او عامو
مسلمانانو دوخت دضرورت په خاطر ديو څو پيچده مسائلو په اړوند دوضاحت
کولو غوښتنه ځني وکړه خو حاجي آغا صاحب دخپلو مصرفيتو سربيره ددې ودغي
غوښتنې ته لبيک ووايه همدغه مسائل ئې دقولي وضاحت سربيره ديورسالي په
بڼه هم ورته ورکړه ،دارساله دوندي بنائسته وه چي دمذهب حنفي پرلوي لوي
اساساتو ولاړه وه لکه څنگه چي معلومه ده دافغانستان ۹۹ فيصده وگړي حنفي
مذبه دي په همدې خاطر ئې نوم هم داسي ورته غوره کړې چي هغه ورسره مناسب
وه (دافغانستان دعلماؤ عقیده) اوداسي هم نه وه چي داعقائدیواځي دحاجي آغا صاحب
اودهغه دمخلصونو دي بلکي که موږ وگورو دافغانستان دټولو اشخاصو هم دغه
عقیده ده په همدې خاطر ئې نوم داسي عام ورته غوره کړې او که یو څو نغره بل رنگه
عقیده ولره هغه حنفي اومقلید کيدای نسي

اللهم انفعنا بجهته والاقتداء بسيرته امين يارب العالمين

دليکوال لنډه پېرندنه

مولوي نورالفتاح عثمانې دالحاج ملانوراحمد اخندزاده ځوي دالحاج خطيب ملا محمد عثمان اخندزاده لمسي، په قوم عليزائي، خلوزائي دکندهار ولايت دژپي ولسوالي دسنځري دکلي اوسيدونکي دي، کله چي دشوروي سروېنکروپرافغانستان يرغل وکړ ددوي کورني هم دنورو هيوادوالوپه څېرپاکستان ته هجرت وکړي دهجرت په وخت کي محترم مولوي نورالفتاح عثمانې صاحب دالحاج ملانوراحمد اخندزاده په کورکي دي نړي ته سترگي رڼي کړي په کوم وخت کي چي په افغانستان کي دطالبانو اسلامي تحريک مينځ ته راغلي ددوي کورني هم دنورو هيوادوالوپه څيرخپل هيواد ته راستانه سول، په دغه موده کي اسلام تعليم لپاره ښه زمينه برابره وه، نو ده هم دوخت څخه په استفاده پرخپل استاذالحاج مولوي محمودالحسن(حسيني) صاحب سبق ويل شروع کړل، په لږ وخت کي دپرمختلې وروسته په اسلامي تعليم اوزده کړي لپاره دپاکستان دکوټي وښارته ولاړي هلته ئي دمختلفواستادانو څخه سبقان وويل دهغه وروسته پيښورته ولاړي، په پيښور کي اول پرشيخ الحديث والتفسيرالحاج مولاناجم الدين صاحب وړه دوره وکړه ترهغه وروسته ئي په جامعة النوار محمدية کي پرشيخ الحديث والتفسيرالحاج مولنامحمد اسرائيل صاحب باندي لويه دحديثودوره وکړه، اوپه سـ۱۴۲۷ـ نه ه ق کي د(۲۴) کالوپه عمرکي دخپل شيخ لخوا دحديثودفراغت سندورکړل سو، کله چي و خپل وطن ته راستون سو ددرس

اوتدريس سربيره ئي تصنيف اوتاليف ته هم مخه كړه دهغوله جملي څخه يوه هم
دمحترم الحاج مولوي سيد حمد الله آغا صاحب درسالي شرحه ده چي په نامه
دمفتاح عقيد ده كوم چي ستاسوپه لاس كيده اوچاپ سوي اثار ئي نور هم دي لكه
شرعي واده، امام صاحب تقوا او ذكاوت، دنړي په زړه پوري اول، دغه دري واپه
كتابونه د سنځرخپړندوبه ټولنې لخوا چاپ سوي دي الله تعالي دي دنومړي مولوي
صاحب كوشش قبول كړي او موږده ته دلاريا توخو خدمتونو توفيق د الله تعالي څخه
ورته غواړو

امين

پدرنښت : احمد نور (م نظر)

يادونه

الحمد لله زه د الله تعالي ډير شکر گزاريم چي الله تعالي خپل دغه حقيرينده ته ددغي شرحي د ليکلو توفيق ورکړي ، اود خپلو محترمواستادانو ډير منندويه يم چي دد شرحي د ليکلو په وخت کي تشويق کړم ، اوبيا ئي په خپلو مبارکولاسو دهم دي شرحي پاڼي يوه يوه وکتل ترڅو هغه غلطې اصلاح کړي کوم چي له ما حقير نه سوي وي ، کوم مسلمان ورور چي دغه شرحه گوري په دعا کي دي محترم حاجي اغا صاحب اوزما استادان او هغه مسلمانان نه حيره وي چي پدي کتاب کي مالي اوبدني کومک کړي دي . يوه خبره د يادوني وړ بولم که بالفرض په دې شرحه کي کومه غلطې ووينئ هغه خپله اصلاح کړئ او يا د چاپ مطبعي ته ئي خبر ورکړي ځکه دا شرحه د مذهب کتاب دي پر هر مذهبي شخص د الزمه ده چي تر خپله وسه ئي دفاع وکړي

الله تعالي دي دغه شرحه په خپل دربار کي قبوله کړي امين ثم امين

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الثَّباتَ فِي الْأَمْرِ وَأَسْأَلُكَ عَزِيْمَةَ الرُّشْدِ وَأَسْأَلُكَ شُكْرَ نِعْمَتِكَ وَحَسَنَ عِبَادَتِكَ وَأَسْأَلُكَ لِسَانًا صَادِقًا وَقَلْبًا سَلِيمًا وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا تَعْلَمُ وَأَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ مَا تَعْلَمُ وَأَسْتَغْفِرُكَ مِمَّا تَعْلَمُ أَنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ

برحمتک یا ذوالجود والکرم والاحسان

امين

مقدمه

الحمد لله رب العالمين، والعاقبة للمتقين، ولا عدوان الا على الظالمين. و اشهد
ان محمدا عبده ورسوله خاتم النبيين و امام المتقين و اله و اصحابه، و من
تبعهم باحسان الى يوم الدين.

اما بعد:

حمد او ثنا دي وي هغه ذات لره چي ټول کائنات يې په واک کي دي، د ټولو
عالمونو رب او پالونکی دی، داسي رب چي ژونديو ته سا ورکوونکی دی او د سا
اخيستلو واک يې هم له ده سره دی، داسي رب چي حي القيوم دی او په کائناتو کي
يو حرکت او سکون هم د ده ﷺ له ارادې پرته نه تر سره کيږي او نه په کارونو او
واک کي کوم سيال او شريک لري، داسي رب چي پر ټولو عالمونو ورحمېده او د
دوی په منځ کي يې انسان پيدا کړ او د انسان د هدايت (لارښودني) لپاره يې د
عالمونو شهکار او د مخلوقاتو بې مثاله هستي او خپل خوږ استاذی سرور
کائنات، فخرالموجودات حضرت محمد ﷺ راولېږه او د ده په نور يې ټوله
کائنات منور کړل او د ده ﷺ په راتلې يې د محکمي مخ جنت وگرځاوه. داسي رب
چي وېويل: که چا د ده ﷺ لاره وينول د جنت پريشتې به يې مخونه شکل کړي او د
جنت اوبه يې په نصيب سوې او که چا د ده ﷺ لاره پرېښوده د قهرجنو لمبو خوراک
سول.

له چا سره چي په سرونو کي عقل او پوهه وي، انسانيت او سپړتوب ور سره ملگری وي هغوی تل همدا خبره کوي او وايي: د همدې ستر شخصيت (رسول کریم ﷺ) راتګ و دې نړۍ ته د انسانانو لپاره يو الهي نعمت و او دی کله چي انسانانو د هدايت لاره ورکه کړه او د گمراهۍ په تيارو کي ورک او سرگردانه سول، الله ﷻ د دوی د لارښووني او هدايت لپاره همدغه ستر انسان او د انبياوو سالار مبعوث کړ او د همدې امت لپاره يې يو ستر لارښود او د اخلاقو نمونه و گرځاوه. همدغه بعثت د الله ﷻ له لوري پر خپلو بندگانو د ترحم او مهرباني يو ستر دليل دی چي، الله ﷻ نه غواړي چي، انسانان دي د جهالت او گمراهۍ ښکار سي او له دې امله دي د جهنم د لمبو خوراک سي.

د همدې مبارک ﷺ راتګ هم د دې ستر هدف لپاره و چي، د الله ﷻ د سترو مخلوقاتو په منځ کي همدغه ستره هستي انسان چي، پر نورو مخلوقاتو يې د ښو او صالحو اعمالو له امله غوره گرځولی دی د هدايت لاره پيدا کړي او پر هغه نيغه لاره روان سي چي الله ﷻ ورته ټاکلې ده ترڅو د الله ﷻ د وحدانيت (يوالي) عقیده په ځان کي وروزي او د الله ﷻ عبادت په داسي ډول سره وکړي چي د شرک بوي همنه وي په کښي، او د همدې لاري په برکت د الله ﷻ د رضا او رحمت وړ وگرځي، همدارنگه د عباداتو په وسيله له هغه نعمتونو څخه برخمن سي چي الله ﷻ د خپلو خاصو بندگانو لپاره اراسته کړي دي او د همدغه عباداتو د کولو په واسطه يې ورکوي.

خوږ نبي ﷺ خپله ورسپارل سوې دنده په پوره امانت دارۍ سره تر سره کړه او ورسپارل سوې مسؤليت يې په داسې ډول سره ادا کړ چې، د بشریت په تاريخ کې يې ساری نه دی ليدل سوی. په لږ وخت کې يې د الله ﷻ د وحدانيت (يوالي) رغ تر ډيرو ليرو ځايونو پورې ورساوه او د ډيرو سترو گمراهانو سخت زړونه يې په همدغه رغ ولړزول، ډيرو لارو ورکوته يې لار وښودل، ډېر تاريخک زړونه يې د ايمان په نور روښانه کړل. ده ﷺ د خپل نبوت دنده يوازي دانه چې عباداتو ته يې ځانگړې کړې وه بلکې د الله ﷻ د عبادت ولورته د خلکو د بلنې تر څنګ يې د يوه بشپړ تمدون ځانگړه وځنگلوله يعنې يو پراخه او په هره معنی يو بشپړ تمدون يې را منځ ته کړ او ټول انسانان يې د وحشت، بربريت او ځان غوښتنې له تاريخيو څخه د علم، پوهې، او ښېگڼو و لوري ته راوبلل. د شرک، کفر او ظالمانه عقايدو څخه يې د وحدانيت، الهي دين او ورولى و لورته دعوت کړل. د هر چا تر غوږونو يې د حق دعوت ورساوه. د حق لور ته په بلنه او خلکو ته په نېغه لار ښوونه کې يې له هيچا څخه وس ونه سپماوه. د چا حق يې پر ځان پرې نه ښوده، څه چې يې د ځان لپاره غوره بلل هغه يې د نورو لپاره هم خوښ او خبر وبلل.

د حضرت محمد ﷺ له رحلت وروسته د ده مبارک، سپېڅلي دنده د ده زېږو او په دين مينو اصحابو کرامو ته پاته سوه چې، دوى هم په خپل وار سره د اسلام د دين په خپراوي کې له هيڅ ډول ستړياوو او سربښندو څخه ځان شاته نه کړ، د سر او مال په ورکړه يې د اسلام دين د نړۍ تر ليري ليري گوټونو ورساوه. د اسلام

دښمنانو ته يې تاريخي او شرموونکي ماتې ورکړې چې تر اوسه هم د کفارو يا د اسلام د دښمنانو په زړونو کې د هم هغو جنگياليو صحابه کرامو د توري او نېزو او د دوی د ټينگو ايمانونو وېره سته او وي به.

د همدې مېړنيو (صحابه) کرامو له مهالونو وروسته همدغه د دين دعوت، د دين په ساتنه کې د جهاد له لاري قرباني او سر بنسندنې، تابعينو کرامو، تبعي تابعينو او نورو مسلمانانو ته پاته سوې چې له هغه وختونو بيا تر ننه، مسلمانانو د دين په ساتنه کې له هيڅ ډول سر بنسندنو څخه ځان نه دی سپمولی. په هر وخت کې ډيرو مسلمانانو د خپل مال او سر په بنسندلو د اسلام له دين څخه په کلکه دفاع کړې او هر وخت د اسلام د دين وينو جنگياليو قوماندانانو او مسلمانو افرادو هڅه کړې ده چې، د کفارو هغه يرغلونه چې، د اسلام او مسلمانانو په وړاندې خنډ گرځي، له منځه يوسي او وړي يې هم دي او د اسلام د دين علماء د حق لورته د امت مسلمه د رابللو، انسانانو ته د حق د لاري څرگندولو لپاره تر وسه زيات کړاونه گاللي دي او مسلمانان يې له دې ټکي سره په بشپړ ډول بلد کړي دي چې، کومې لاري د الله ﷻ د رضا او خوښۍ لامل گرځي او کومې لاري د شيطان او د هغه د ملگرو دي چې، د الله ﷻ د سخت قهر او نيووني لامل گرځي.

د اسلام د دين د خپرېدا سیر (پرمختلې) چې کله په اسلامي تاريخونو کې گورو نو پوهېږو چې، د اسلام دين په لومړيو کلنو کې، ورو ورو خپرېده خو بيا هم په عين ورو ورو والي کې په څومره چټکۍ سره د عربي جنگياليو په مټ د عربو د

جزیرې له مرکز (مدینې منورې) څخه بیا د نړۍ تر لیرې لیرې هیوادونو پورې په څومره سرښندنو او قریبانو ورسېده چې، ښه مثالونه یې د نړۍ په هر گوټ کې د اسلام د هغو لومړنیو زړورو مجاهدینو زیارتونه دي چې، د صحابه کرامو په نومونو ثبت او پېژندل سوي دي.

زموږ گران هیواد افغانستان هم یو له هغو اسلامي هیوادونو څخه دی چې، د اسلام لومړني جنگیالي ورته راغلي دي او د اسلام دین یې ورته راوړی او د دې هیواد خلک یې له دغه ستر نعمت څخه د الله ﷻ په خاصه مرسته او پېرزوینه برخمن کړي دي. د افغانستان اوسېدونکو له اسلام راوړولو څخه وروسته هروخت او په ټینګه له اسلام څخه دفاع کړېده او ځانونه یې له دې لارې سره په محبت لرلو کې قرباني کړي دي. زموږ د هیواد اوسېدونکي له اسلام سره ټینګ اساس او مینه لري او د دې ادعا د ثبوت لپاره یې هم دغه یوه خبره بس ده چې په سل کې نه نوي (۹۹) سلنه یې مسلمانان دي او د هیواد په ټولو برخو کې د اسلام دښمنو کفارو کومي نښې نه تر سترگو کیږي چې یو کلي دي د کفارو په نامه دلته ثبت وي. که وي هم هغه په نه کې حساب دي.

په نړۍ کې ډېر لږ هیوادونه سته چې له داسې امتیاز څخه دي برخمن وي چې، نه نوي (۹۹) سلنه خلک دي یې مسلمانان وي. د نړۍ پر مخ ډېر داسې مسلمان هیوادونه سته چې د مسلمانانو تر څنګ کافران هم په زیاته پېمانه په کې اوسېږي.

يوه بله د الله ﷻ د زيات حمد او شكر او د افغانانو لپاره د وياړ خبره داده چې ټول افغانان يوازي او يوازي د يوه واحد خداى ﷻ پر وجود اقرار كوونكي دي او له جلي شرک نه په مطلق ډول ليري او بهزاره دي خو كله نا كله په ځينو مسائلو او عباداتو كې له ځينو هغو افغانانو څخه چې په ديني مسائلو كې ناپوه وي شرک خفي څرگندسي چې كله افغانان پوه كړل سي دا عمل به خپله بد او ناخوښه بولي. په داسي وخت كې ځينو كسانو ته چې له عامو مسلمانانو سره د عقايدو او عباداتو په ځينو برخو كې اختلاف لري موقع غنيمت ښكاره سي او د ځان ښوونې او يا په دين كې د پوره علم نه لرلو له امله پر عامه مسلمانانو د مشرک الزام يا تپه ولگوي. په عقائدو يا عباداتو كې كه څه هم د شرکي خفي عمل له عوامو خلكو څخه چې په دين باندي ناپو دي ښكاره سي دوى يې نسبت د دې امت و اكثر برخه علماء كرامو ته كوي چې، اخير خبره د مسلمانانو تر منځ وژورو اختلافاتو ته ورسېږي ترڅو دا عمل د مسلمان امت لپاره تر مرگونې گذار هم بد تمام سي ځكه چې، د مسلمانانو تر منځ د نفاق او د مسلمانانو د كمزورتيا لامل هم داسي اختلافات وي چې، تل كفارو د مسلمانانو تر منځ له داسي اختلافاتو څخه ډېره گټه اخستې ده او مسلمانان يې كمزوري كړي دي.

زما په فكر ښه خبره خو داده چې لومړى علماء كرام تر خپل منځ داسي اختلافات حل كړي چې، د ټول امت لپاره به ستر خبر سي او عوامو ته په دين كې پوهاوى ورکړل سي او كه بيا هم د ځينو علماء كرامو د اعتقاداتو په اړه پوښتنه

وسي چي دا فلانی عالم څنگه عقیده لري؟ او دا اختلاف پاته وي او حل نه سي، په هغه وخت کي بايد اختلافاتو ته پاملرنه وسي چي، ايا دغه اختلافات د عقيدې پر بيناد دي او که د نظريې؟ دغه اختلافات چي د دې کتاب د ليکلو لامل سول نظري اختلافات خو نه دي ځکه چي، نظري اختلافات خود ژوند په مسائلو کي د انسانانو ترمنځ طبيعي دي او که دا اختلافات عقيدوي وي، هم بايد په ښه اصلاحي طريقه او قناعت ورکونکي د لا ئيلو سره حل کړل سي او که خداي ﷻ مه کړه دا اختلافات همداسي ناحله پاته سي نتيجه يې ورو ورو د مسلمانانو ترمنځ د نفاق، بدبختۍ، بې باوري، يو بل ته په سپکه کتل، يو بل ته سپک ويل، د مسلمانانو د کمزوري او داسي نورو زيانونو لامل گرځي لکه اوس هم چي مسلمانان له دې امله کړېږي. راځئ په ټولو ووايو چي:

يا الله! زموږ پر حال رحم وکړې، زموږ له منځه هم دغه د اختلافاتو بل اور ليري کړه چي، ستا دښمنان پر موږ حاکمان نه سي.

که موږ مسلمانان څير سو، زموږ په وخت کي اختلافات دومره ډېر دي چي عوام انسانان پر خواصو بد وايي. دا بد ويل په سبب د علماء کرامو د اختلاف دي. په ټولنه کي د عقيدې اختلافات رامنځ ته کول اکثر د علماء کرامو له لوري وي. د ژوند په دغه اساسو شرائطو کي چي موږ اوسو د علماء کرامو ترمنځ اختلافات د عوامو لپاره بلکي د ټول امت مسلمه لپاره سخته ضربه ده. که موږ لږ او ډېر لير و

گورو دابه و منو چي نن ورځ د مسلمانانو تر منځ يو کوچنی اختلاف هم تر اتم بم ستر ناورين رامنځ ته کوي او د مسلمانانو اتحاد او قوت له منځه وړي.

داچي زه هم د دې ټولني غړی یم، د يوه مسلمان په صفت له ټول امت مسلمه او بيا په خاص ډول له علماء کرامو څخه دا هيله لرم چي د الله ﷻ په خاطر له روانو اختلافاتو ځانونه وساتي، د اسلام د بنسټونو ته په لوی لاس نور وخت مه ورکوي چي زموږ له اختلافاتو د اسلام په زيان او ځانونو لپاره ګټه واخلي.

د مسلمانو علماء کرامو تر منځ اختلافات ټول امت په فکر او تشويش کي اچوي او له عوامو څخه د دين اصلي لاز ورکوي او پر علماء باندې لړلی باوريږي له زړونو څخه وړي چي بيا به يې پر يوه عالم هم باور نه راځي. د علماء کرامو لپاره ښه خبره داده چي دوی تر خپل منځ کوم اختلافات لري، هغه په ارامه (سړنه سينه) او مسئلانه ډول سره، د خبرو او د لايولو له لاري حل کړي چي، هم دغه د قرآن کریم او سنتي محمدي طريقه ده. د علماء کرامو له خوا دي زيار و ګالل سي چي دا اختلافات عوامو ته پرې نږدي او عوام په دې مسائلو ورلږ نه کړي ځکه چي، عوام د دين د مسائلو په صحت او نه صحت نه پوهيږي او نه يې د حل لاري او طريقې ورته معلومېږي بېله دې چي، د دين او د دين د علماء کرامو سپکاوی ځني رامنځ ته سي.

دا هرچا ته ښکاره ده چي په دين کي احساسات او نظريات ځای نه لري، ځکه چي، قرآن کریم او نبوي احاديث زموږ تر منځ وجود لري چي په کي هرڅه

واضح او ښکاره بیان سوي دي، صرف د نظرياتو او احساساتو ورگډول په کار نه دي. د علماء کرامو تر منځ دي پر اختلافي مسائلو بحث وسي کوم لوری چي پر حق ود هغوی حقانيت دي ومنل سي او هغه بل لوری که رښتیا هم د دین غم او د مسلمانانو پر دین باندي د روانولو نیت ورسره وي له اختلافاتو دي لاس واخلي، تر خود امت محمدي ﷺ تر منځ د اختلافاتو مخه ونیول سي او که د دې اختلافاتو اور ته نوره هم لمن ووهل سي دا به د امت محمدي ﷺ د نور زلت او بدبختۍ لامل وگرځي چي تر منځ به یې د بې اتفاقیۍ او بې باوري فضا رامنځ ته کړي. د دې اختلافاتو وروستۍ نتیجه به دا وي چي هر بې دینه به پر دیندارو، علماء کرامو او نورو پرهېزگارو انسانانو ته مت وایي او عوام به پر علماء کرامو بې باوره سي.

د عوامو او علماء کرامو تر منځ فاصله راوستل راته سخته لویه گناه ښکاري. د دې گناه هره نتیجه به د هغه چا پر غاړه وي کوم څوک چي، د خپل شهرت او شخصي گټو په خاطر د امت محمدي ﷺ بې اتفاقي غواړي. په دا اوسني څو کلنو کي د مسلمانانو تر منځ د روانو دیني او سیاسي اختلافاتو له امله بې باوري دومري ډېره سول چي، د مسلمانانو په یوه ستره ټولنه کي د مثال لپاره د اعتماد وړ کس نه پیدا کيږي. هغه که په دیني اړخ کي وي او که د ژوند په یوه بل اړخ کي وي.

په داسي کړکېچونو حالا توکي چي ورځ تر بلې له مسلمانانو څخه د مسلمانانو تر خپل منځي اختلافاتو له امله د اسلام مستقیمه لار ورکيږي، دا مي د ځان مسؤلیت و باله او په خپله ټولنه کي مي د دین په اعتبار د یوه مسؤل کس په

څېر دا پرېکړه وکړه چې، د خپل هیواد د مسلمان اولس لپاره څومره چې زه پوهېږم
دا څرگنده کړم چې، په داسې حالاً توکي چې فتنې د باران په څېر ورپېږي او د
مسلمان امت تر منځ په پراخه پېمانه د اختلافاتو د راولاړه ولو لپاره د اسلام د
دېسمانانو له لوري په زیاته کچه پانگونه (سرمایه گذاري) کېږي، سپین موپه تور
او تور موپه سپین بدلیږي، خپله عقیده او ایمان څنگه وساتو او یا زموږ عقیده څه
ده.

دا یوه ښکاره خبره ده که موږ خپله عقیده ونه پېژنو او له خپلو علماء کرامو
څخه یې زده نه کړو ډېر ژر به د هغو خلکو د عقائدو ښکار سوې چې، د دائمې
هلاکت لوري ته مو بیایي او دوی به زموږ د ضعف له امله د ور سپارل سوو دندو
نتیجو ته چې منفي اړخ لري رسېدلي وي

د دې لپاره چې د دوی دغه شوم اهداف چې لري یې خوښا سوي وي او یا یې
په خپل ټول وس د خپلو نورو ټولو هم نظرو سره په یوالي کې خوښا کړم په هره لوره
او ژوره وختم، له ډیرو سره مې ولیدل، د کتابونو ډیرې پاڼې مې واپولې داسې
نخسه په لاس رانغله چې د ناروغ لپاره دارو وگرځي.

ځینې یې داسې نخسې وې چې په خپل ځان بسیا وې او ځینې بیا داسې وې
چې، د عوامو د رنځ لپاره گټوري نه وې. زه په دې وخت کې د فکرونو په دریاب کې
لاهووم نه پوهېدم چې څه وکړم او له کوم ځای څخه یې راپیل کړم. په دې حساس
وخت کې مې نظر د جلدک اغا صاحب ولورته چې، اصلي نوم یې الحاج مولوي

سید محمد الله اغا صاحب رحمته الله دی نظر واوښت او د ده یوه وینا چي خو لنډي برخي یې لرلې تر غوږونو را ورسېده. لږ وخت وروسته د ده د هغې اورېدل سوي وینا مطابق یوه وړه رساله تر ګوتو را ورسېده.

په دې وړه رساله کي زموږ د افغانستان د علماء کرامو د عقائدو بیان په ډېر ښه ډول سره سوی و خو یوه څه اجمال یې درلود. دا رساله د اهلي سنت او جماعت یا زموږ د مذهب په داسي اساساتو ولاړه وه چي هر اساس یې د سوري ستورو په څېر څلېده مګر د ځينو عوامو لپاره دا خبره هم ګرانه وه چي، د دې لنډي او اسانه رسالې په مطلب دي و پوهیږي.

د دې رسالې د غوره تقاطود اهدافو د ښکاره او څرګندولو په خاطر دې ټکي ته اړ سوم چي، د دې رسالې تحلیل او تجزيه وکړم او ارزښت یې و هرا متي ته واضح او دا ورته په ګوته کړم چي، زموږ د عقیدې هر اساس چي په دې رساله کي ذکر سوی دی، هغه د سمي لاري د برابري لپاره ښه ذریعه ده او له کوم چا څخه چي خپله عقیده ورکه وي، د هغه لپاره ښه خراغ دی.

په هر صورت زه د دې رسالې په ښه وضاحت او انساني کي تر خپله وسه زیار با سم چي، هر مسلمان ورور په هغه څه چي په دې رساله کي دي په انساني په و پوهیږي او هر لیدونکی یې په لیدلو خوښ او د هر تېری لپاره ښه اوبه کونکې و ګرځي.

د دې کتاب په ترتيب کي زه اول د حاجي اغا صاحب مبارک رحمته الله عليه رساله په بشپړ ډول راوړم او بيا د تحليل او تجزيې لپاره د همده مبارک له رسالې څخه يوه يوه برخه يا متن را اخلم د قران کریم، احاديثي نبوي او د اهل سنت والجماعت د علماء کرامو د علماو پوهي د تجريبو په اساس يې په داسي ترتيب شرحه کوم.

کوم عبارت چي لوړ ذکر وي او له هغه سره (قوله) راغلی وي هغه متن يا عبارت د حاجي اغا صاحب رحمته الله عليه دی او کومي خبري چي وروسته راغلي وي هغه د همدې رسالې د شارح يعني زما حقير بنده خبري به وي او د دې شرحي ماخذونه لکه مخکي چي وويل سول د مذهب د علماء کرامو معتبر کتابونه او د هغوی اقوال وي. انشاء الله دا شرحه به د الله جل جلاله په خاصه مرسته او رحمت قدم په قدم د حنيفي ديو بندي عقيدې پر اساس او نقش قدم وي او له بشپړتيا وروسته به د علماء کرامو په وړاندي کېنمودل سي تر څو د هغوی تر نظر تېره سي. کېدای سي له ما څخه ځيني تېروتنې سوي وي دوی مبارکان به هغه نيمگړي ځايونه راته په گوته کړي. په اخري کي زه له الله جل جلاله څخه دا غوښتنه کوم چي له ما عاجز سره ملگري سي او د دې رسالې په بشپړتيا کي له سر نه تر پايه پوري توان را کړي ځکه چي، الله جل جلاله تر ټول ښه کومک کوونکی دی.

مولي نورالفتاح ((عثماني)) عفرله الباری

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

د دې رسالې نوم دی:

(زموږ د افغانستان د علماء کرامو عقیده)

الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى اما بعد: فاقول الحمد لله:

موږ په مذهب د اهل سنت و الجماعت يو. څلور سره مذهب حق دي. حق يې بولو.

۱ - مذهب د امام اعظم صاحب مبارک رحمته الله.

۲ - مذهب امام مالک صاحب مبارک رحمته الله.

۳ - مذهب د امام شافعي صاحب مبارک رحمته الله.

۴ - مذهب د امام احمد بن حنبل صاحب مبارک رحمته الله.

دا څلور سره مذهب حق دي. موږ په مذهب د حضرت امام اعظم ابو حنيفه مبارک رحمته الله باندې يو.

همدارنگه څلور سره طريقې حق دي او حق يې بولو.

۱ - طريقه نقشبنديه شريفه.

۲ - طريقه قادريه شريفه.

۳ - طريقه چشتيه شريفه.

۴ - طريقه سهرورديه شريفه.

زيارتونه كه ليري وي او كه نژدې وي، ورتلې يې جائز بولو. خور دې او مالگي له
زيارته راخيستل جائز بولو.

د خور دې د جواز په هکله، رد مختار د حج په بحث کي تر دغه عنوان لاندې د
مطلب في کراهيت الاستنجا بماء زمزم، داسي وايي:

خاوره، يعني خورده د بيت الله شريفي څخه راخيستل په نيت د تبرک سره
جائزه او ملا علي قاري صاحب د مرقات په (۱- جلد - ۱۵ مخ) کي زما مرقات د
۵، جلده دی. د امام بخاري رحمه الله د احوالو په هکله داسي وايي: کله چي امام
بخاري رحمه الله دفن سو، له قبر څخه يې د مشکو خوشبويي را پورته سوه، نو خلکو د
ده له مقبرې څخه خاوره يعني خورده د تبرک لپاره وړله.

تيسير القاري چي د بخاري شريف شرح ده هم (۱- جلد- په ۹ مخ) کي د
امام بخاري رحمه الله د احوالو په اړه هم دغه بيان راوړي او شيخ الاسلام پرهام ش د
تيسير القاري په (۲ جلد- ۹ مخ) کي هم دغسي وايي: رحمت بيان وايي تبرکاً د حرم

شريف څخه خاوري يعني خورده، شگي وچ لرگي و غېره تبرکاً کورته وړل جائز دي. په دې شرط چي حرم شريف ته نقصان نه وي او له بيت الله شريفي څخه لرې خاوري يعني خوردي تبرکاً اخيستل روادې په دې شرط چي بيت الله شريفي ته نقصان نه وي (د رحمت بيان ۱- جلد، ۲۷۷ مخ).

له زيارته څخه مالگي، شگي او خاوري يعني خوردي را اخيستل جائز دي او د دې خاوري يعني خوردي د کارولو طريقه دا ډول ده چي، خاوره يعني خورده په اوبو کي واچوي، هرکله چي اوبه صافي سوې بيا دې غوړپ کي.

د اسقاط دوره يا دوري اسقاط جائز بولو. مولد شريف او نور د بنو شپو خيراتونه جائز او روا بولو ځکه، (والوقت اذا كان افضل كان العمل الصالح فيه افضل). مرقات په (۱۲) باب کي د ضحي فصل اول لاندې تر اخيري حديث شريف دا وايي:

ژباړه: کوم وخت چي زيات فضلت ولري په هغه وخت کي نېک عمل هم زيات فضلت لري.

دمونه، تعويضونه او څابستونه جائز او روا بولو. اوس هم په يوه نه يوه طريقه کي ځان داخيلول ښه بولو.

الحمد لله د افغانستان نژدې ټول خلک په طريقته کي داخل دي او بعضي مبارکان که نه وي داخل سوي ښه عقیده ورته لري او حق يې بولي، ښايي وخت به

يې نه وي پيدا کړی او دا خبره دي هم هر چاته معلومه وي چي منکر او بد کار چي له هر نېک او ښه کار سره ملگری سي هغه ښه نه دی نه موږ ورته ښه وايو او نه بل مسلمان ورته ښه ويلای سي. کوم کار چي ښه وي هغه ته ښه وايو او کوم کار چي بد وي هغه به بد يادوو. ښه کار به کوو او له بد کاره به مخ اړوو.

محمد بن عبدالوھان (نجدي) او د ده اتباع چي وھابيان يې بولي، موږ د دوی په اړه داسي وايو: لکه څرنگه چي (ردمختار د البغات په باب کي وايي) او يا لکه څرنگه چي تفسير صاوي تر دې ايات شريف لاندې وايي: (ان الشيطان لكم عدو فاتخذوه عدوا انما يدعوا حزبه ليكونوا من اصحابه السعير) (۱ - جلد - ۱۷۰ مخ) او په (۱۷۱ مخ) يعني دا کتابونه يې ښه نه بولي، موږ يې هم ښه نه بولو.

دعا کول وروسته تر فرضو او سنتو په جمع واري سره مستحب عمل دی نه بدعت. د (نورالايضاح)، (مراقي الفلاح)، (طحطاوي)، (فيض الباري) په ۲ جلد - ۱۲۷ مخ او ۴۳۱ مخونه چي په دې مخونو او جلدونو کي خاص د دعا په اړه بيان راغلی دی او دا لاندې کتابونه بيا د ټولو ذکر سوو مسائلو په اړه دي لکه:

اول: (البصائر) چي د مولوي حمدالله جان صاحب د ډاگۍ تصنيف دی.

دوهم: (سيف القندهاري) چي د مولوي عبیدالله صاحب ايوبي تصنيف دی.

دريم: (اثبات الاغراض) چي د مولوي ښايسته گل صاحب تصنيف دی.

څلورم: (نورالصراف) چي د مولوي نورالدين صاحب د چمن تصنيف دی.

پنځم: (جرئت الاثمه) چي د مولوي عبدالقيوم اخندزاده تصنيف دی.

په دې اړه نور کتابونه هم سته چي دغه اختلافي مسائل يې ښه څېړلي دي. که هر مسلمان ورور دغه پورته ياد کتابونه ښه په غور وگوري، په پورته مسائلو به يې ښه سر خلاص سي او سره له دلائلو به يې ولولي.

هر څوک چي پر هغه مخکنۍ بيان سوې عقیده باندې وي، هغه کس هر وخت د رحمانيه عرفانيه جامعي په مدرسه کي تعليم او علوم يعني استادي او شاگرد کولای سي او که پر هغه لوړه عقیده نه وي په هغه صورت کي بيا استادي او شاگرد کولای نه سي کولای.

زموږ د افغانستان علماء، مشايخ او عام خلک ټول نه وهاييان دي، نه سلفيان او نه اهل حديث او نه پنج پيريان دي او نه بريلويان دي بلکي ټول اهل سنت ولجماعت دي. پر مذهب د حضرت امام اعظم مبارک رحمت الله عليه باندې دي. که چيري يو څوکسان پر بله لاره روان سوي وي هغوی ته اعتبار نسته.

(لاحول ولاقوته الا بالله العلي العظيم)

در سالي ليکونکي:

(فقير مولوي سيد حاجي حمدالله جان اغا صاحب. فايز مدرسه نورالمدارس
فاروقي الحنفي مذهباً النقشبندي مشرباً افغانستان ولايت زابل قريه خالا مولداً
علاقه جلدک مسکناً).

فقير مولوي سيد حاجي حمدالله جان اغا صاحب: د نورالمدارس فاروقيه
مدرسي فارغ چي، د حنفي مذهب او د نقشبنديه طريقي پيرو او د افغانستان د
زابل ولايت د جلدک د سيمي د خالاد کلي اوسېدونکي دی.

قوله: الحمد لله موبد پر مذهب د اهل سنت والجماعت يو...

اهل سنت والجماعت، يا ناجيه، يا د حق ډله هغه ده کوم چي د نبي کریم ﷺ او د صحابه کرامو خصوصاً د خلفاء راشدینو پر طریقه يا نقش قدم تلې کوي او کومه لاره چي هغوی د ژوند کولو په خاطر د ځانونو لپاره ټاکلې وه روان وي، لکه څرنگه چي د الله ﷻ پېغمبر ﷺ فرمایلي دي.

(و تفرق امتي علي ثلاث و سبعين ملة، کلهم في النار، الا ملة واحدة. قالو، و ماهي يا رسول الله، قال: ما انا عليه و اصحابي).¹

ژباړه: زما امت به په ۷۳ ډلو ووېشل سي، ما سېوا له هغه يوې ډلې څخه، نور به ټول دوېځ ته ځي. صحابه کرام پوښتنه وکړه، يا رسول الله! هغه ډله کومه يوه ده؟ نبي ﷺ ورته وفرمايل: هغه ډله ده، په کومه طريق چي زه او زما صحابه کرام دي. له پورته حديث شريف څخه دا مطلب په لاس راځي، کوم څوک چي د الله تعالی ﷻ په کتاب او زما د سنتو اتباع کوي هغه به د دوېځ په اور نه سوځل کيږي او له دوېځ څخه به نجات پيدا کړي.

کومي ډلې ته چي په حديث شريف کي اشاره سوې ده چي، له دوېځ څخه به نجات پيدا کړي هغه (اهل سنت والجماعت) ده. بل د پورته حديث شريف له دغه کلماتو چي (کلهم في نار) څخه هغه کسان يا ډلې مراد دي چي غلطي او گډوډي وږي

¹ - ترمذي: ۲ جلد ۱۸۹ مخ.

عقيدې پالي. له صحيح عقيدې څخه په بل لوري كاږه سوي وي. همدغه د غلطې عقيدې درلودنكي به د خپلو غلطو عقائدو له امله دوېځ ته لويږي. كه د چا عقیده دومره خرابه نه وه چي سبب د كفر او شرک وگرځي په هغه صورت كي به د غلطې عقيدې كس د گناه سزا مومي. د الله ﷻ له لوري د ورته ټاكل سوي سزا ورسته به له دوېځه وځي او جنت ته به ځي.² په تلويح او توضيح نومي كتاب كي د اهل سنت والجماعت لپاره داسي تعريف سوي دی.

(السواد الاعظم عامّة المسلمين طريق الرسول ﷺ و اصحابه دون اهل البدع)³

ژباړه: يعني د سواد اعظم څخه مراد اهل سنت والجماعت دی. دا هغه ډله ده چي د نبي عليه السلام او د هغه د صحابه كرامو په لاره روان وي. اهل بدعت له دې قانون څخه وتلي دي.

شېخ احمد رومي رحمه الله ويلي دي:

(لان المراد بالامة المطلقة اهل السنة و الجماعة و هم الذين طريقهم، طريق النبي ﷺ و اصحابه. دون اهل البدع والضلال كما قال النبي ﷺ امتي من استن بسنتي)⁴

² - مکتوبات: امام رباني مکتوب نمبر (۳۸)

³ - توضیح و تلویح: (۳۵۰) مخ.

⁴ - مجالس الابرار: (۱۰ او ۱۳۱) مخونه.

ژباړه: د امت مطلقه څخه مراد اهل سنت والجماعت دي. دا هغه خلک دي چي د نبي عليه السلام په حديث شريف کي غوره خلک بلل سوي دي. په دين کي پر هغه لاره روان دي، کومه چي د نبي عليه السلام او د هغه د ملگرو يعني اصحابو کرامو لاره وه، اهل بدعت او ضلال ځني مراد نه دي. لکه څرنګه چي په دې اړه نبي عليه السلام فرمايلي دي:

ژباړه: زما امت هغه دی کوم چاچي زما لاره غوره کړه.

حضرت امام رباني، مجدد الف ثاني رحمته الله عليه وايي:

(و شك نیست که فرقه ملتزم اتباع اصحاب ان سرور اند عليه و عليهم الصلوات والتسليمات اهل سنت و جماعت اند. شکر الله سعيهم)⁵

ژباړه: په دې خبره کي هيڅ شک او شبهه نسته، هغه ډله چي د نبي عليه السلام او د هغه د ملگرو صحابه کرامو اتباع ضروري بولي او عملي کوي يې. هغه اهل سنت والجماعت دي. الله جل جلاله دي پردوی ورحميري او د دوی سعي او په دين کي کوبښونه دي مشکور وگرځوي.

حضرت غوث الاعظم شاه عبدالقادر جيلاني رحمته الله عليه وايي:

⁵ - مکتوبات امام رباني: مکتوب نمبر (۸۰)

فعلي المؤمن اتباع السنة والجماعة فالسنة ماسنه رسول الله ﷺ والجماعة مااتفق عليه اصحاب رسول الله ﷺ في خلافة الائمة الاربعه الخلفاء الراشدين المهديين عليهم اجمعين.⁶

پر مومن بنده لازمه ده چي د اهل سنت والجماعت اتباع وکړي. سنت طريقه هغه ده په کومه چي نبي ﷺ عمل کاوه او جماعت هغه لاره ده پر کومه چي خلفاء راشدينو د خپلو خلافتونو په زمانه کي اتفاق په کړی و. هغه برابره لاره چي دوی ته ور بنودل سوې وه او هم دوی نور خلکو ته وربنودله چي، نن د نړۍ مسلمانان د هم دغو صحابه کرامو د قربانيو په نتیجه کي د دين ثمره خوري. الله ﷻ دي پر ور حميرې.

په تکمله د بحرالرائق کي د عبدالله ابن عمر رضی الله عنه څخه يو حديث شريف روايت سوی دی. په دې حديث شريف کي د (اهل سنت والجماعت لس (۱۰) نښي ذکر سوي دي.

۱- ان يصلي الصلوات الخمس بالجماعة.⁷

ژباړه: پنځه وخته (فرضي) لمونځ په جماعت سره ادا کوي.

۲- ولا يذكر احداً من الصحابة بالسوء ولا ينقصه.⁸

⁶ - غنية الطالبين: (۱۴۲) مخ
⁷ - تکملة بحرائق: ۲ جلد (۱۸۲) مخ

ژباړه: په صاحبه کرامو کې د هېچا ذکر په بدو سره نه کوي او نه پر هېڅ یو صحابي عیب لگوي، بلکې د ټولو صحابه کرامو درنښت او عزت لري.

۳ - ولا يخرج علی السطان بالسيف.⁹

ژباړه: او د مسلمان عادل پادشاه په مقابل کې توره نه پورته کوي، یعنې له مسلمان پاچا څخه بغاوت نه کوي او د هغه اتباع کوي.

۴ - ولا یشک فی ایمانه¹⁰

ژباړه: په خپلایمان کې شک نه کوي (خپل ځان په پوره باور سره مسلمان او مؤمن بولي).

۵ - و يؤمن بالقدر خيره و شره من الله تعالى.¹¹

ژباړه: پر قدر ایمان (باور) لري. خیر او شر د الله تعالی له لوري بولي.

۶ - ولا یجادل فی دین الله تعالى.¹²

ژباړه: د الله تعالی په دین کې کوږ والی نه کوي.

⁸ - تکملة بحرائق : ۲ جلد (۱۸۲) مخ

⁹ - تکملة بحرائق : ۲ جلد (۱۸۲) مخ

¹⁰ - تکملة بحرائق : ۲ جلد (۱۸۲) مخ

¹¹ - تکمله بحرائق : ۲ جلد (۱۸۲) مخ

¹² - تکمله بحرائق : ۲ جلد (۱۸۲) مخ

۷- ولا يكفر احداً من اهل التوحيد بذنب.¹³

ژباړه: د يوې گناه کولو په وجهه اهل توحيد ته کافر نه وايي. يعنې که له يوه بنده څخه يوه گناه وسوه او دغه گناه کار بنده د گناه کولو تر څنګ د الله تعالی ﷻ پر وحدانيت ايمان او باور درلود. اهل سنت والجماعت ډله دغه بنده ته کافر نه وايي تر څو يو بنده د الله تعالی ﷻ له وحدانيت څخه نه وي منکر سوی او يا کوم حلال، حرام او حرام، حلال و نه بولي.

اهل سنت والجماعت ډله تر خپله وسه دا کوښښ کوي چي پر يوه بنده د کفر اطلاق و نه سي. په همدې خاطر په شرح فقه اکبر اهل المنتهي کي وايي:

وقد ذكروا ان المسئلة المتعلقة بالكفر اذا كان لهاتسع و تسعون احتمالاً لكفر و احتمال واحد في نفيه، ولا ولي للمفتي والقاضي ان يعمل بالاحتمال الثاني.¹⁴

ژباړه: يعنې که په يوه بنده کي نه نوي (۹۹) احتمالات د کفر وي او يو احتمال په نه کفر کي وي، مفتي او قاضي لره په کار ده چي دغه يوه احتمال ته ترجه ورکړي.

۸ - ولا يدع الصلوة على من مات من اهل القبلة.¹⁵

ژباړه: که د اهل قبله وو څخه څوک وفات سي، د هغه جنازه او لمونځ نه پرېږدي. هغه مړي ته د لمانځه اداينه کوي.

¹³ - تكملة بحرائق : ۲ جلد (۱۸۲) مخ

¹⁴ - اهل المنتهي : (۱۹۹) مخ

¹⁵ - تكملة بحرائق : ۲ جلد (۱۸۲) مخ

۹- ويرى المسح على الخفين جائزاً في السفر والحضر.¹⁶

ژباړه: په سفر او په کور دواړو کي د موزو مسحه جائز بولي.

۱۰- ويصلي خلف كل امام بر و فاجر.¹⁷

ژباړه: د هر ښک او بد شخص تر شاه لمونځ کول جائز بولي، يعني په جماعت کي که هر څوک مخته سي دوی لمونځ پسي کوي.

په هر صورت اهل سنت والجماعت هغه ډله ده چي، د نبي ﷺ پر نقش قدم او د صحابه کرامو په لاره روان وي. ټولو صحابه کرامو ته درناوی ولري. څلور مذهبه او څلور سره طريقي حق و بولي. همدا ډله اهل سنت ولجماعت ده. الحمد لله موږ دغه پورته ياد سوي شيان ټول منو او همدارنگه په فرعي مسائلو کي د امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله پر مذهب يو او په اصولو کي، يعني په اعتقادي مسائلو کي د ابو منصور ماتردي رحمه الله په طريقه روان يو.

د دارالعلوم ديو بند باني حضرت مولانا محمد قاسم ناتوی رحمه الله، حضرت مولانا رشيد احمد گنگوهي رحمه الله او همدارنگه نور مشايخ کرام رحمه الله د دارالعلوم

¹⁶ - تكملة بحرائق : ۲ جلد (۱۸۲) مخ

¹⁷ - تكملة بحرائق : ۲ جلد (۱۸۲) مخ

ديوبند، په هم دغه مسلک دي. دې خبرې ته د (دارالعلوم ديوبند په دستور اساسي مع ائين) کي هم اشاره شوې ده.¹⁸

کوم څوک چي له همدغي پورتنۍ عقيدې څخه خلاف عقیده ولري هغه اهل سنت والجماعت د ډلي څخه نه دي. الحمد لله زموږ د افغانستان علماء کرام ټول په همدغه پورتنۍ عقیده دي. دا هغه عقیده ده چي نبي ﷺ ناجیه ورته ويلې ده. د دوېځ له اور څخه د نجات زېږی ورکړی دی.

که چيري يو چا ته په دې خبره کي شک وي هغه دي دغه پورتنۍ لسو علامو يا نښو ته نظر وکړي چي، ايا دغه علامې زموږ په علماء کرامو کي سته او که يا؟ له سمې عادلانه پلټنې وروسته به دا خاماڅا ورته څرگنده سي چي دغه لس نښي نښانې زموږ په علماء کرامو کي سته. په همدې خاطر موږ دا دعوه کوو چي موږ اهل سنت والجماعت يو.

¹⁸ - دستور اساسي مع ائين دارالعلوم ديوبند: (٥) مخ

قوله / خلور سره مذهب حق دي حق يې بولو...

محترم حضرت مولوي حاجي سيد حمد الله جان اغا صاحب وايي: خلور سره مذهب حق دي، حق يې بولو.

زمونږ اهل سنت والجماعت دا عقیده ده کوم څوک چي غېر مجتهد وي په ديني مسائلو، تفسير القرآن، حديث نبوي همداسي د دين په نورو مسائلو کي د اجتهاد مرتبې ته نه وي رسېدلي، پر دغسي غير مجتهد شخص باندي د خلورو امامانو له جملې څخه د يوه امام لکه:

اول: امام ابو حنيفه رحمته الله.

دوهم: امام مالک رحمته الله.

درېم: امام شافعي رحمته الله.

خلورم: امام احمد بن حنبل رحمته الله.

د لاري يا مذهب تقليد يعني پيروي واجب ده. په دې خبره باندي دليل د امت محمدي صلوات الله عليه د جمهورو علماء کرامو اجماع ده. کوم څوک چي د اجتهاد مرتبې ته نه وي رسېدلي هغه کس دا توان نه لري چي کامل ايمان او سالم عمل څښتن سي. څوک چي په دين کي د اجتهاد مرتبې ته نه وي رسېدلي د هغوی سلامتيا په ايمان او عمل کي د دين په امورو کي د پورته يادو امامانو په تقليد يا پيروي کي ده.

هغه مسلمانان وروڼه چي په دين کي د اجتهاد له شرائطو سره سم چي د دين امامانو ورته لټکلي دي د اجتهاد درجې ته نه وي رسېدلي، هغه که څه هم په دين کي ستر علماوي بيا هم د دوی لپاره د خبر لاره د پورته امامانو په پيروي کي ده.¹⁹

د ښه پوهاوي لپاره دا ښه گڼم چي يو بېل بحث د تقليد په موضوع کي د تقليد اثبات او اړتيا لپاره ولرم او د تقليد موضوع نوره هم ښه روښانه کړم، تر څو د تقليد تعريف، د مجتهد تعريف، د تقليد حکم، د تقليد ثبوت او د تقليد داسي نور مسائل چي ښه نه وي ښکاره سوي هغه ښکاره سي ځکه چي، دا مسائل ښه واضح سوي نه وي تر هغو څوک حقيقت ته نه سي رسېدلي. کېدای سي دغه بحث يو څه اوږد وي خو انشاء الله ستړی کېدونکی به نه وي.

¹⁹ - فتاوی رحيميه: ۱ جلد ۲۳۴ مخ

تقليد

د تقليد لفظ د قلد يقليدود باب مصدر دی. د تقليد لفظ ماده د قلا دي
څخه اخيستل سوې ده. د قلا دي کلمه چي کله د انسان لپاره وکارول سي غاړه گۍ
ورته ويل کيږي او که د حيوان لپاره وکارول سي په هغه صورت کي پري يا
ورغندی، ورته ويل کيږي. موږ الحمد الله انسانان يو، نو له همدې کبله زموږ لپاره
تقليد غاړه گۍ ده چي موږ هم همدغه د انسانانو لپاره معنی ځني اخلو.

تقليد په لغت کي:

تقليد په لغت کي يوشی په غاړه کولو ته وايي.

د فقهاوو په اصطلاح کي:

تقليد د دين په امورو کي د يوه ديني عالم يا پېشوا د ښه نيت له مخي د
هغه د يوه (قول يا فعل) منل او قبلول دي او دا ويل دي چي، ده دغه قول يا فعل د
قرآن او حديث سره سم کړی دی. بل د دغي مسئلې لپاره دليل نه موندل دي او نه تر
دليل پوري ځنډول دي. که چيري وروسته او يا په دغه وخت کي مقلید ته دليل
ښکاره سي دا خبره د تقليد سره منافي نه ده. مقصد دادی چي په تقليد کي د دليل
غوښتنه نسته او پر دليل باندي علم ضد زوی له تقليد سره.

علامة ابن مالک رحمہ اللہ پہ شرح منار کی داسی وایی:

(وهو ای التقليد عبارة عن اتباعه في قوله او فعله متعقداً حقيقه من غير تامل في الدليل)²⁰

پہ نامی شرح حسامی کی بیا داسی وایی:

(التقليد اتباع الغير على ظن انه محق بلانظر في الدليل)²¹

سید محمد موسی رحمہ اللہ د تقلید تعریف داسی کوی:

(التقليد يعتمد الانسان في فهم الحكم من الدليل على غيره لاعلى نفسه)²²

د دې ټولو تعریفاتو حاصل زما په فکر یو شی دی هغه دا چي، د مجتهد قول او فعل (وینا او کار) معلومول یوازي او یوازي د ښه نیت او عقیدې له مخي وي او پر دې خبره عمل کول دي او د عمل او تسلیمېدو په وخت کي د مجتهد څخه د دلیل نه غوښتل دي او که وروسته بیا مقلید ته دلیل معلوم سي. هغه د تقلید سره منافي (ضد) خبره نه ده.

له همدغه مخکني عباراتو څخه دا خبره هم ښکاره کیږي چي، د تقلید او اتباع په معنی کي هم توپیر نسته. کومو خلکو چي د تقلید او اتباع په منځ کي فرق

²⁰ - شرح منار: (۲۵۲) مخ طبع مصري

²¹ - نامی شرح حسامی: (۱۹۰) مخ

²² - الاجتهاد: (۵۶۷) مخ

کړی دی، دا د دوی خپل نظر او فکر دی. د دوی دغه نظر او فکر پر موږ نه سي تپل کېدای او نه پر موږ حجت کېدای سي.

د غیر مقلدینو مشهور عالم علامه ثناء الله امر تسري په خپله رساله کي داسي وایي: د تقلید او اتباع په مابین کي کوم فرق نسته.²³

حافظ ابن قیوم رحمته الله علیه وایي:

تقلید محض قول بلا معرفته و (اتباع) علی وجه البصیرت،²⁴

تقلید خالص ویناده بېله پیرېندگلوي د دلیل او اتباع د دلیل پېژندل و نوم دی. د ده دغه وینا د تقلید او اتباع فرق کوي مگر دا فرق اعتباري دی پر موږ دلیل نه سي کېدای.

حکیم الامت مولانا محمد اشرف علي تھانوي رحمته الله علیه د تقلید تعریف داسي کوي.

تقلید: د یوچا قول په ښه نیت سره په داسي ډول منلو ته وایي چي، هغه دا خبره یا مسئله له دلیل سره سمه بیانوي یا بیان کړې ده او د مقلد له مجتهد نه د دلیل نه غوښتنه ده. ځني کسان له تقلید څخه تېسته کوي. د تقلید لپاره هغه تعریف کوي چي ده دوی له مقصد سره سم وي.²⁵

²³ - حدیث او تقلید شخصي ۱۵ او ۱۶ مخونه.

²⁴ - اعلام الموقعین- ۱ جلد (۲۰۸) مخ

²⁵ - الاقتصاد (۵) مخ

خيني کسان له تقليد څخه تېسته کوي. د تقليد لپاره هغه تعريف کوي چي د دوی له اهدافو سره یو رنځ وي. هر کله چي یو شی یوازي په هغه تله و تلل سي چي یو چا یوازي د خپل ځان لپاره جوړه کړی وي او یوازي د خپلي خوښي شيان په کي تلي په هغه صورت کي تول سم نه راځي او نه هم د نورو د قناعت وړ گرځي. خبر هغه د هغه کس یا کسانو کار دی چي اشیاء او مفاهمو ته له کوم نظره ګوري او د تقليد مخالفین په څومره ځان خوښی او ځان غوښتني سره چي په دین کي تر بل هر چا ځان ښه پوهان او هوښیار بولي خو موږ د ځان لپاره د تقليد په اړه یو ښه او پراخ علمي نظر لرو او ځانونو او هغه نالوستو یا په دین کي د ناپوهو کسانو لپاره یې نعمت او خبر بولو ځکه، ټول کسان مؤمنان لکه څرنگه چي ښایي او یا پر فرض ده چي په دین کي د اړتیا په کچه (چي روا او ناروا، حلال او حرام) په کي وپېژني پوه تر لاسه کړي تر څو د دنیا او اخیرت خبر یې په برخه سي. دا چي زموږ مسلمانان اوس په داسي موقف یا حال کي دي چي د دنیا په اړه هر څومره پوهه تر لاسه کوي او د دین په اړه که څه هم اخیرت یې خرابیږي د یوې مسئلې زده کړه هم نه کوي، چي تر ډېره خو اوس د مسلمانانو دا ناوړین په برخه سوی دی چي دا خو پرېږده چي قرآن کریم په معنی زده کړي په لفظ یې لاهم نه زده کوي، احادیث خو بیخي پېژني هم نه، نو د داسي کسانو لپاره چي د پندو مثال لري دومره خود هغه کسانو لپاره په کار ده څوک چي سترګي لري چي، دغه رانده تر لاس ونسي او له کندو یې وساتي او یا یوه نابله سړي ته یو بلد کس لازه وښيي او همدا رنگه پر هغه ووندو هم لازمه ده چي یا ځانونه خپله بنا کړي او یا هم د هغو کسانو لار ښودنه و مني چي ورته لازه ښيي.

د تقلید موضوع هم داسي ده چي ټول مسلمانان نسي کولای او يا وړتيا د دې نه لري چي دومره پوهه دي په دين کي تر لاسه کړي چي هغوي دي له قرآن کریم او يا احاديث نبوي څخه د ټول ژوند په چارو کي د ټولو مسائلو هغسي سم او کره استنبات وکړي لکه د دين مجتهدين چي يې کوي او يا هغوی کړی دی. کله چي خبره داسي سوه چي د قرآن کریم او احاديثو په توري ترجمه پوهېدنه، نه، بلکي له قرآن کریم څخه د مسائلو استخراج د هر چا د وس خبره نه سوه نو په داسي صورت کي د تقلید اثبات يا د تقلید اړتيا په خپله منځ ته راځي.

بل هغه کسان چي په تقلید اعتراض کوي او ځانونه غېر مقلدين يا له تقلید څخه ازاد بولي، دغه کسان هم ازاد نه دي ځکه، دغه د غېر تقلید يا د غېر مقلدونو تگلاره يا نظريه يا مذهب هم د يوچا يا يوه عالم لاره يا مذهب دی چي هغه په دين کي دغه لاره غوره بولي او تقلید ورته يو خطا عمل ښکاري. د غېر مقلدينو د ډلي له هغه لومړي کس څخه (چي هرچا ته ښکاره ده چي لږ وخت يې کيږي را منځ ته سوی دی) وروسته نور ټول پيروان يا غېري مقلدين د هم هغه لومړي کس پيروان يا مقلدين دي.

که لږ او ډېر رشتيا ته غاړه سره کښېږدو دا به هر څوک ومني چي يو هم له تقلیده ازاد نه دی. د تقلید رسی د هرچا غاړي ته لوبدلې ده.

بل: تقلید دا معنی نه ده چي يوازي په څلورو مذاهبو کي حصر يا خاص دی. بلکي تقلید د علومو او د ژوند په نورو يا ټولو اړخونو کي راځي. لکه په دې اړه چي

مولانا محمد امين صفدر رحمۃ اللہ علیہ وایي: (د تقلید د تعریف له مخي، (د راوي روایت منل تقلید في الروایت دی). د مجتهد د رایت منل تقلید في الدرايت دی. د يو محدث په رايه يو حديث ضعيف يا صحيح منل هم تقلید دی د يوه امتي له لوري جوړ سوي اصول حديث، اصول تفسير، اصول فقه منل هم تقلید دی.²⁶

²⁶ - مجموع الرسائل : اول، جلد. مولانا محمد امين صفدر صاحب.

مطلق تقلید د قرآن په رڼا کي.

د مطلق تقلید جواز او وجوب د قرآن کریم له ډیرو ایاتونو څخه معلومیږي. که څه هم دغه ایاتونه یو خاص (ځانګړی) شاترول لري مګر حکم یې د هر وخت لپاره دی. که چیري موږ دغه ایاتونه بېله کوم ځان غوښتني (خود نظری) څخه مطالعه کړو خامخا به د تقلید د جواز او وجوب اړوند دلیل راته ښکاره سي. د پورته ادعا لپاره زه دلته یو څو ایاتونه د اجمال په ډول راوړم.

۱- فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ (۷) ²⁷

ژباړه: که چیري تاسو نه پوهېږئ، د علم او پوهي له کسانو څخه پوښتنه وکړئ.

۲- أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهِدَاهُمْ أَقْتَدَ ²⁸

ژباړه: دغه حضرات داسي وو کوم ته چي الله تعالی هدایت کړی دی. تاسو هم د دوی په لاره ولاړ سئ. په دغه آیات شریف کي الله تعالی د مخکنیو انبیاءو علیه سلام د اتباع حکم کړی دی.

۳ - (أَنِ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا) ²⁹

ژباړه: د ملت ابراهیمي اتباع وکړئ، په کوم کښي چي هیڅ کجې نسته.

²⁷ - سورة الانبياء: آيات ۶

²⁸ - سورة الانعام آيات ۸۹

²⁹ - سورة الاعمران آيات ۹۴

۴ - (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَلَا تُبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ) (33) ...³⁰

ژباړه: اې د ايمان والو! د الله تعالى او د هغه د رسول ﷺ اطاعت وکړې او د اولي لامر اطاعت وکړې. په اولي لامر کي ائمه مجتهدين، بلکي خلور واړه امامان هم داخل دي.

۵ - (وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنَظُّونَهُ مِنْهُمْ) (83) ...³¹

ژباړه: او که دغه خلک دغه امر و رسول ﷺ ته او اولي لامر ته حواله کړي نو کوم اهل فقه او اهل استنباط دي او دوی په پوهه کړي چي، کوم عمل جائز او کوم نا جائز دی. له دغه ايت نه صراحتاً د آئمه اربعة اتباع او تقليد معلومېږي.

۶ - (فَلَوْلَا تَرَاهُمْ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِيُبَيِّنُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ) 122...³²

ژباړه: يعني ولي نه وځي د هري ډلي نه يو جماعت د دې لپاره چي فقه او پوهه په دين کي حاصله کړي او چي کله دوی را وگرځي خپل تېر ته هغوی ته پوه ورکړي د دې لپاره چي، د الله تعالى په احکامو پوه سي ترڅو د نافرمانۍ نه وژغورل سي.

۷ - (وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ آئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ) (24) ...³³

³⁰ - سورة محمد ايات ۳۲

³¹ - سورة النساء ايات ۸۲

³² - سورة توبه ايات ۱۲۱

ژباړه: او ما په دوی کې مخکښان یعنې پېشوایان پیدا کړي دي. هغه خلک چې زما په لاره وي چې، کله دوی صبر وکړي او زما په ایاتونو یې یقین وي.

۸ - وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ...³⁴

ژباړه: د هغه چا اتباع وکړئ چې زما و لوري ته یې میل (رجوع) کړې وي.

۹ - يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ (119) ،³⁵

ژباړه: ای د ایمان والو! له الله تعالی څخه ووبرېئ او د صادقو خلکو سره و اوسئ.

دغه پورته ایاتونه د تقلید د حقیقت یا اثبات لپاره ډېر ښه واضح او ښکاره دلائل دي. که چیرې په دغه ایاتونو کې فکر وکړل سي او په معنی او مفاهمو یې سپری ځان په ښه ډول و پوهوي، د مقلدینو لپاره ښه دلائل دي.

دغه خبرې ته چې په دغه ایاتونو کې د تقلید ښکاره دلائل سته، علامه حضرت مولانا حافظ عبدالرحیم لاجپوري رحمۃ اللہ علیہ هم اشاره کړې ده. دی مبارک وایي: له دغو ایاتونو څخه اتباع او تقلید په ښکاره توګه معلومیږي او د مطلق اتباع او تقلید د اثبات لپاره ښکاره دلائل دي.

³³ - سورة سجده : ۲۳ آیات.

³⁴ - سورة لقمان : آیات ۱۵

³⁵ - سورة توبه : آیات ۱۱۸

مطلق تقلید د احادیثو په رڼا کي

مطلق تقلید په حدیثو سره هم ثابت دی. د دې لپاره چي د تقلید اثبات له ایاتونو وروسته په احادیثي نبوي سره هم ثابت سوی وی خو احادیثونه راوړو.

۱ - عن حذیفه: رضي الله عنه، قال - قال رسول الله ﷺ، اني لا ادري ما بقائي فيكم فاقتهوا بالذين من بعدى ابي بكر و عمر.³⁶

ژباړه: له حذیفه رضي الله عنه څخه روایت دی، دی فرمایي: نبي عليه السلام وفرمايل: ماته معلومه نه ده چي زه به تر کوم وخته پوري ستاسو په منځ کي ژوندی يم. نو له هم دې خاطر له ما وروسته د ابوبکر رضي الله عنه او عمر رضي الله عنه اتباع وکړئ.

۲ - عليكم بسنتي، و سنة الخلفاء الراشدين المهديين: الحديث.³⁷

ژباړه: تاسو زما او زما د صالحو خلفاء راشدينو لاره په ټينگه سره ونسئ.

۳ - عن معاذ بن جبل رضي الله عنه، ان رسول الله ﷺ لما بعثته الى اليمن. قال كيف تقضى اذا عرض لك قضاء قال: اقضى بكتاب الله قال: فان لم تجد في كتاب الله. قال: بسنة رسول الله ﷺ. قال: فان لم تجد في سنة رسول الله. قال: اجتهد رأيي

³⁶ - مشکوة: ٥٦٠ مخ

³⁷ - مشکوة: ٣٠ مخ

ولالو قال: فضرب رسول الله ﷺ على صدره و قال: الحمد لله الذي وفق رسول
رسول الله ﷺ لما يرضى به رسول الله. ³⁸

ژباړه: له معاذ بن جبل ؓ څخه روايت دی. دی وايي: کله چي زه حضرت
محمد ﷺ په يمن کي د قاضي په صفت مقرر کړم د تلک په وخت کي يې راته وويل:
اې معاذ! که چيري تا ته يوه مسئله راسي ته به په هغه وخت کي په څه شي پرې کړه
کوې. ما وويل: د الله ﷻ په کتاب سره. بيا نبي ﷺ وويل: که دي د الله ﷻ په
کتاب کي پيدا نه کړه. ما وويل: د نبي ﷺ په سنتو سره. بيا نبي ﷺ وويل: که
دي په هغه کي هم نه کړه پيدا. ما وويل: په خپله رايه به پرېکړه کوم، يعني اجتهاد
او استنباط به کوم. معاذ بن جبل ؓ وايي: کله چي نبي ﷺ دغه ځواب واورېده،
ډېر خوشاله سو.

دی وايي: بيا نبي ﷺ خپل مبارک لاس زما پر سينه کښېښود او وويل:
الله تعالی لره دي حمد وي چي، د خپل رسول و قاصد ته يې د دې خبري توفيق
ورکړ په کومه خبره چي الله تعالی خوښ او راضي دی. د حضرت معاذ بن جبل ؓ
له دغه حديث شريف څخه څو خبري څرگندېږي.

۱ - ډيري داسي مسائلي سته چي په قرآن کریم او احاديثي نبوي کي يې ښکاره
حکم نه معلومېږي، په داسي حال کي اجتهاد، تقليد او اتباع ته اړتيا پيدا کيږي، نو

³⁸ - مشکوة : ۳۲۵ مخ

ضرور يا اړينه ده چي د قرآن کریم او احاديثي نبوي په رڼا کي، د دين علماء کرام اجتهاد، تقليد او اتباع وکړي.

۲ - هغه مسائل چي منصوبي نه وي. يعني صراحتاً د يوې مسئلې حکم په ايات او حديث شريف سره نه وي ثابت سوی، په دغه وخت کي په اجتهاد او رايي سره حکم کول ښه کار دی. ځکه، په دې خبري سره نبي ﷺ خوښي ښکاره کړې ده.

۳ - رايه او اجتهاد د الله تعالی نعمت دی ځکه، نبي ﷺ په دې کار حمد او ثنا ويلې ده.

۴ - د نبي ﷺ لاس د معاذ بن جبل رضي الله عنه پر سينه اېښودل، دې خبري ته اشاره ده چي، د علوم نبوي فيوضات او برکات د فقهي د مجتهد سره دي. د مجتهد سينه د نبوي فيوضاتو څخه برخمنه ده.

۵ - که د معاذ بن جبل و دغه حديث شريف ته وکتل سي د تقليد، اتباع او اجتهاد ښکاره ثبوت په کښي سته.

۶ - (کانت بنو اسرائيل تسوسهم الانبياء کلهم هلك نبي خلفه نبي و انه لا نبي بعدي و سيکون خلفاء فيکثرون³⁹)

³⁹ - مسلم : ۲ جلد ۱۲۶ مخ

ژباړه: د بني اسرائيلو سياست او حکومت د انبياوو کرامو سره و. کله چي به يو نبي وفات سو، بل نبي به يې پر ځای راتی. خبرداره اوسئ له ما وروسته بل نبي نه راځي مگر له ما وروسته به زما خليفه ګان وي او ډېر به وي. يعني زما په ژوند کي زما اتباع پر تاسو لارمي ده او له ما وروسته زما د خليفه ګانو اتباع پر تاسو لارمي ده. لکه څرنگه چي له مخکني اياتونو څخه مطلق تقليد ثابت سو همدارنگه له دغو پورته احاديثو څخه هم د مطلق تقليد ثبوت و سو او مطلق تقليد ترې ثابتېږي.

د تقلید اقسام

تقلید پر دوه ډوله دی.

۱ - مطلق تقلید.

۲ - شخصي تقلید.

مطلق تقلید: هغه تقلید ته ویل کیږي چې، مقلید د تقلید لپاره د یو معلوم مجتهد او امام تقلید نه کوي. کله د یوه امام مسلک اختیار کړي او کله د بل امام پر قول عمل کوي. دغه سي تقلید ته تقلید مطلق ویل کیږي.

شخصي تقلید: هغه تقلید ته ویل کیږي چې مقلید د یوه معلوم مجتهد تقلید اختیار کړي. د همدغه مجتهد پر قول او مسلک باندې عمل کوي. دې تقلید ته شخصي تقلید ویل کیږي.

د صحابه کرامو او تابعینو په زمانه کې دغه دواړه ډوله، مطلق او شخصي تقلید شتون درلود. په دواړه ډوله تقلید عمل کېده. د دې خبرې د ثبوت لپاره ډېر دلائل په لاس کې لرو خو له موږ څخه لږ سترېا غواړي. د اصحابو کرامو او تابعینو په زمانه کې دغه خبره ډېره عامه وه چې چا به د فقهي په مسائلو کې پوهه نه درلوده هغوی به د فقهي په مسائلو کې له هغو کسانو څخه پوښتنې کولې چا به چې په فقهي مسائلو کې پوه درلوده او په پوهېدل به.

کله چي به يوه پوښتونکي له يوه فقهي عالم څخه د يوې مسئلې اړوند پوښتنه وکړه او عالم به د ده د سوال سره سم ځواب ورکړ. سوال کوونکي به د ځواب سره سم عمل کاوه او بيا به په دلائلو پسي نه گرځېده. ځکه چي دلته به يو خواته هغه چاته چي پوښتنه کوي په دين کي دومره پوهه نه وه چي په خپله قرآن کریم او احاديثو نبوي څخه مسئله د اجتهاد د اصولو سره سمه استخراج کړي او بل لوري ته يې د دين پر هغو عالمانو چي يا د اجتهاد درجې ته رسېدلي وو او يا يې د مجتهدينو نه اورېدلي مسائلي ښه زده کړي وې د نورو باورو چي عامو مسلمانانو په دين کي پر خپلو اکابرو علماء درلود.

حضرت مولانا شاولي الله (دهلوي) رحمته الله عليه وايي:

د صحابه کرامو د وخت نه بيا تر څلورگونو مذاهبو د ظهور تر وخته دا قانون و چي، کله به د مسلمانانو ترمنځ يو مجتهد عالم پيداسو د دين په مسائلو کي به د هغه تقليد کېده او په دې کار باندي زموږ د دين په اکابرو کي يوه عالم او باوري کس منع نه د کړې.⁴⁰ که چيري تقليد باطل وای، خامخا به په هغه لومړيو کي ځينو علماء وو چي د مسلمانانو ترمنځ يې ښه اعتبار درلود منع کړې وای. ځکه چي په هغه وخت کي علماء کرام د دين په روح تر اوس ښه پوهېدل. که څه هم اوس دين د هغه وخت په لحاظ ډېر پراخه او سانه سوی هم دی خو دا يوه خبره د اوسنيو او لومړنيو علماء ترمنځ سته چي هغوی يعني مخکني علماء کرام د دين په روح او

⁴⁰ - عقدالجيد : ٢٩ مخ.

اصل هدف ښه پوهېدل څکه چي، هغه وختونه تر اوس وخت د وحيو د نزول او د محمدي رسالت وختونو ته نژدې وو. په هغه وختونو کي، درايت او پوهېدنه د دين په مسائلو کي ډېره ښه کېده. که موږ وگورو په اوس وخت کي ساينسي پرمختگونه چي له ماديت سره تړلي دي ډېر دي چي، په هغه وختونو کي يې هيڅ فکر هم نه کېده او په هغه وخت کي د دين په مسائلو کي ننوتل او په هغوی کي فهم او درک کول او له قرآن او احاديثو څخه د مسائلو استنبات تر اوس يو په سله ښه کېده ځکه چي د دين امور معنوي اړخ لري چي، تر اوس وخت په هغه وخت کي خلک يو په سله معنوي وو او د ماديت له تارکيو ليري وو.

د حضرت مولانا شاه ولي الله دهلوي رحمته الله عليه له دې وينا څخه چي پورته ياده سوه، مطلق تقليد ثابتېږي. هغه يعنې مطلق تقليد که په زمانه د صحابه کرامو کي و او که په زمانه د تابعيونو کي و. په دغه زمانو کي لکه څرنگه چي تقليد مطلق وجود درلود، همدارنگه تقليد شخصي هم رواج و. ځکه، ځينو صحابه کرامو به د يوه صحابي قول ته ترجې ور کوله او ځينو به د بل صحابه قول ښه باله. مثلاً:

د مکې مکرمې خلکو به تر خپل منځ په اختلافي مسائلو کي د حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنه په قول عمل کاوه.

د مدينې منورې خلکو به تر خپل منځ په اختلافي مسائلو کي د حضرت زيد بن ثابت رضي الله عنه په قول عمل کاوه.

د کوفي خلکو به تر خپل منځ په اختلافي مسائلو کې د حضرت عبدالله ابن مسعود رضي الله عنه په قول عمل کاوه.

دې پورته دلا نلوته چې گورو دا راته ښکاره کوي چې د صحابه کرامو په زمانه کې هم په پیراڅه پېمانه تقلید وجود درلود.

همدارنگه، امام بخاري رحمه الله او امام مسلم رحمه الله فرمایي: له ابو موسی اشعري رضي الله عنه څخه د یوې مسئلې پوښتنه وسوه. که یو څوک وفات سي او ورته یې لور، لمسی او یوه خور پاته سي، په داسې صورت کې میراث څنگه تقسم کړو. ابو موسی اشعري رضي الله عنه ورته وویل:

لورته نیمه برخه، خورته نیمه برخه او لمسی محرومه ده. سوال کوونکي همدا مسئله عبدالله ابن مسعود رضي الله عنه ته وړاندې کړه. عبدالله ابن مسعود رضي الله عنه ورته وویل:

زه هغه حکم درته بیانم وم کوم چې الله تعالی او د هغه رسول صلی الله علیه و آله بیان کړی دی. د لور لپاره نیمه برخه ده. د لمسی لپاره شپږمه برخه ده او پاته ټوله یې د خور په حق کې ده. سوال کوونکي دا خبره بیرته ابو موسی اشعري رضي الله عنه ته یووړه. ابو موسی اشعري رضي الله عنه وویل؟

(لا تسئلوني مادام هذا الخبر فيكم)⁴¹

ژباړه: تاسو تر هغه وخته پوري چي دغه متبحير عالم (عبداللہ ابن مسعود رضي الله عنه) په تاسو کي ژوندی وي له ما څخه پوښتنه مه کوی، له هغه څخه يې کوی.

ايا دا تقليد شخصي نه دی؟ او ايا د پورته روايت د تقليد شخصي د ثبوت لپاره يو ښه ثبوت يا دليل نه دی؟ ايا دا تقليد شخصي د صحابه کرامو په زمانه کي نه و؟

همدارنگه امام بخاري رحمته الله عليه له حضرت عکرمه رضي الله عنه څخه روايت کوي.

(ان اهل المدينة سألوا ابن عباس عن امرأة طافت ثم حاضت، قال لهم تنفر، قالوا لاناخذ بقولك و ندع قول زيد)⁴²

د مدينې منورې خلکو د حضرت عبداللہ ابن عباس رضي الله عنه څخه د هغې ښځي په اړه پوښتنه وکړه چيله طواف فرضي وروسته حائضه سي. ده رضي الله عنه ورته وويل: (دا ښځه دا اوس بېله طواف رخصت تللای سي که يا، حضرت ابن عباس رضي الله عنه عنه ورته وويل: (دا بېله طوافه تللای سي) د مدينې خلکو ورته وويل: ايا موږ ستاسو په قول عمل وکړو او که د زيد. سره له دې چي موږ د زيد قول هم نسو پرېښودلای.

⁴¹ - مشکوة : ٢٦٤ مخ

⁴² - بخاري : کتاب الحج ٢ جلد ٢٢٧ مخ

له پورته روايت څخه دا خبره ښه ښکاره سوه چي، د مدينې خلکو د دين په مسائلو کي د زيد بن ثابت رضي الله عنه تقليد کاوه چي همدغه د زيد رضي الله عنه تقليد هم شخصي تقليد و.

د پورته روايت و دې جملې ته که وکتل سي (لاناخذ بقولک و ندع قول زيد) او ښه فکر په کښي وسي. تقليد شخصي ځني له ورايه ثابتيږي.

اوس راځو د هغه کسانو خبرو ته چي وايي: شخصي تقليد بدعت يا حرام دی. که چيري شخصي تقليد حرام يا شرک وای او يا حرام او بدعت وای نو ولي عبدالله ابن عباس رضي الله عنه د مدينې خلک د زيد رضي الله عنه له تقليد کولو څخه نه منع کول چي ورته ويلي يې وای چي شخصي تقليد حرام دی. د هغو کسانو له دې خبري څخه چي وايي (شخصي تقليد حرام، شرک يا بدعت دی) دا خبره څرگنديږي چي گواکي ابن عباس رضي الله عنه دومره پوهه نه درلوده چي حلال او حرام يا روا او ناروا يو له بله سره وپېژني سره له دې چي حضرت ابن عباس رضي الله عنه د ټول صحابه کرامو پر وړاندي د ډېر درنښت او عزت کس و. ټولو صحابه کرامو د ده رضي الله عنه علميت مانه:

حضرت عبدالله ابن عباس رضي الله عنه د خپل وخت مجتهد او ستر عالم و. ده به ويل: تر کوم وخته چي حضرت علي رضي الله عنه وي او د هغه فتوی موجوده وي د بل چا د

فتوی ورکولو اړتیا نسته. ⁴³ او تر کومه وخته چي مسلم بن عبدالله عليه السلام ژوندی وو
امام نافع فتوی نه ورکول. ⁴⁴

له پورته مطلب څخه دا څرگنده سوه چي، د امام نافع عليه السلام په زمانه کي
خلکو د سالم بن عبدالله عليه السلام شخصي تقلید کاوه.

د حضرت معاذ بن جبل عليه السلام هغه حدیث شریف کوم چي مخکي ذکر سو، که
څوک په غور ورته وگوري د شخصي تقلید د ثبوت لپاره قوي دلیل دی. هغه داچي
حضرت محمد عليه السلام و غوښتل چي خپل یو فقهي صحابي یمن ته واستوي د دې لپاره
چي د یمن پر خلکو قاضي او حاکم سي او د یمن پر خلکو دا لارمه وه چي د معاذ
عليه السلام حکم او خبري ومنی.

همدارنگه حضرت محمد عليه السلام و حضرت معاذ عليه السلام ته یوازي د قرآن او سنت
حکم نه کوي بلکي د اړتیا پر وخت یې د اجتهاد او قیاس سره سم د فتوی ورکولو
اجازه هم ورکړې وه.

ایا! د پورته حدیث شریف له بیان څخه، د شخصي تقلید او اجتهاد پرته بل
څه معلومېدای سي؟ نه هیڅ کله نه، په دې حدیث شریف کي د شخصي تقلید او
اجتهاد څخه پرته بل څه نه ښکاري.

⁴³ - کلمة الفصل (۱۹) مخ
⁴⁴ - تذکره الحفاظ : ۱ جلد، ۹۸.

شخصي تقليد ته اړتيا.

دا يو ښکاره حقيقت دی چې د تابعينو په دوو ر کي د فقهاوو سبعة يعني (اووه فقها) پر فتوی عمل کېده. سر بېره پر دې د صحابه کرامو او تابعينو په زمانه کي مطلق تقليد او شخصي تقليد دواړو وجود درلود، لکه څرنگه چې دا خبره په مخکنيو عباراتو کي هم ښه ښکاره او واضح سوه.

د صحابه کرامو او تابعينو زمانه او وخت د خبر القرون، يعني د حضرت محمد ﷺ د ژوند وخت ته نژدې زمانه وه چې په خپله سرور کائنات حضرت محمد ﷺ ورته خبر القرون ويلې وه. په دې وخت او زمانه کي د انسانانو په زړونو کي قوي ايمان ځای درلود، د خلکو اعمال صالح او د دين له اصولو سره سم وو. د الله ﷻ بندگي او د دين پيروي ورته له هر څه څخه ښه وه. د اخيرت په ورځ يې تر هر څه تينلې ايمان او باور و او د الله ﷻ د نه عباداتو او امورو د پرځای کولو په صورت کي يې ځانونه پړه او گناه کاره بلل. د دنيا تر چارو يې د دين لوري غالب او قوي و. هر چا به (هغه که به عالم و او که به امي) و د يوې مسئلې حقيقت به يې د کتاب الله او يا د سنت نبوي په رڼا کي پيدا کاوه.

که به کومه يوه مسئله پېښه سوه په هغه وخت کي به، و ډيرو علماء کرامو ته وړاندي کېده او د علماء کرامو په وړانديد يوې مسئلې وړاندي کېدل هم د دوو مخو يعني هدفونو لپاره و.

۱ - کله نا کله به یوه مسئله اتفاقاً و ډیرو علماء کرامو ته وړاندې سوه او له هغوی څخه به یې فتوای و غوښتل سوه.

۲ - یا به سائل کوښښ کاوه چې، د خپلې مسئلې لپاره هغه قول پیدا کړي چې په هغه کې ډېر احتیاط سوی وي.

د همدې اړتیا وړ له مخې په هغه وخت کې هم مطلق تقلید او هم شخصي تقلید وجود درلود.

څرنگه چې وخت ورو ورو تېرېده او د نبی ﷺ زمانه لیرې کېده، د انسانانو له سینو او زړونو څخه هغه فیضات او برکات چې د نبی ﷺ سره د نژدې کېدو او د حیو د پرلپسې نزول په سبب راغلي وو، همداسې ورو ورو د خلکو له سینو او زړونو څخه کمېدل. په انسانانو کې ورځ تربلې سستې راتلل. په انسانانو کې د الله تعالی څخه بهر او د احکامو شرعیه و سره محبت هم په کمېدو سو.

په دې وخت کې ډېر انسانان د شیطان او خپلو نفسونو د غوښتنو ښکار سول مګر نه هغه کسان چې د الله تعالی د خاص فضل او کرم څخه برخمن وو یا دي.

د وخت له شرائطو او غوښتنو سره د علماء کرامو، د امت د اصلاح او په دین کې د پاته کېدو په خاطر یې تقلید، یوازي په شخصي تقلید کې منحصر کړ. پر دې خبره د امت تر اکثر علماء کرامو هم زیاتو اتفاق و کړ او د تقلید شخصي د وجوب

حکم يې وکړ، يعني که يو څوک په مسلمانانو کې د اجتهاد مرحلې ته نوي رسېدلی پر هغوی د شخصي تقليد پيروي واجب ده.

که چيرې په هغه وخت کې د نننۍ اړتيا وړه سم د دين علماء کرامو د شخصي تقليد د وجوب حکم کړی نه وای، اوس به د مسلمانانو تر منځ له دين څخه د لوبو له جوړه سوې وای. هر چا به د خپل طبيعت او نفسي غوښتونو سره سم حکم را اخيستی او د خپل عمل او کردار لپاره به يې هغه څه غوښتلای کوم چي دوی به يې له اصلي هدف څخه بل لوري ته بېول او په خطاوو لارو به يې روانه ول.

حضرت مولانا شاه ولي الله دهلوي رحمته الله عليه وایي:

«وبعد الماتين ظهر فيهم التمدّ به للمجتهدين اعيانهم و قل من كان لا يعتمد على مذهب مجتهد بعينه وكان هو الواجب في ذلك الزمان»⁴⁵

يعني تر دوهمې هجري پېړۍ وروسته په خلکو کې د يوه معلوم مجتهد اتباع او تقليد رواج سو. ډېر لږ خلک داسي وو چي د يوه خاص مجتهد په قول يې باور نه کاوه. همدغه شخصي تقليد په هم هغه مهالونو کې واجب و. په نننۍ زمانه کې خوبيا بيخي واجب دی. ځکه چي اوس خلک د اسلام تر لومړيو پېړيو ډېر له خپل دين څخه ليري او ناخبره سوي دي او يا د يوه ضرورت په سترگه نه ورته گوري.

⁴⁵ - انصاف : ٤٤ مخ

حضرت مولانا حکیم الامت اشرف علي تھانوي رحمۃ اللہ علیہ د شخصي تقليد د اړتيا په هکله داسي وايي:

في نفسيه: دا خبره روا يا جائز ده چي د مختلفو مجتهدينو اتباع او تقليد وسي. مثلاً: که يوه مسئله د يوه عالم څخه وپوښتل سي او بله مسئله له بل عالم څخه وپوښتل سي دا روا کار دی. همداسي د ډيرو مجتهدينو اتباع کول هم روا کار دی. د سلف صالحينو هم دا عادت وو، يو وخت به يې يوه مسئله د امام ابوحنيفه رحمۃ اللہ علیہ څخه وپوښتل او په هغه به يې عمل کاوه او کله به يې د امام اوزاعي رحمۃ اللہ علیہ نه يوه مسئله وپوښتل او د هغه په قول به يې عمل کاوه.

داسي کار کول (چي کله د يوه مجتهد او کله د بل مجتهد په رايه يا نظر عمل کول) په خپل ځان کي جائز هم دی خو دا کار د يوه عارض يا يوه سبب له مخي منع سو. په يوه وخت کي د څو مجتهدينو په رايو د عمل کولو د منعي د دليل تر مخه يوه مقدمه راوړو چي ولي په يوه وخت کي د څو مجتهدينو په قولونو باندې عمل کول منع سو.

۱ - موږ لومړی غالب حالت لره گورو او اعتبار يې کوو. په هغه وخت کي په خلکو کي تقوی غالبه وه. دوی به چي کومه مسئله مختلفو مجتهدينو ته وړاندې کول. دا يا يوه اتفاقي خبره وه او يا به له دې خاطر وه چي سائل (غوښتونکی) هغه قول يا خبره پيدا کړي چي هغه پر احتياط بنا وي او پوښتنونکی وروسته تر پوره باور پر هغه مسئله عمل وکړي.

که اوس هم په خلکو کې هغسي دینداري غالبه وي نو بیا د یوه خاص مجتهد تقلید کولو ته کومه اړتیا نسته خو اوس چې گورو او په دې خبره هر څوک ښه پوهیږي چې هغه پخوانۍ تقوا او دینداري په خلکو کې نه ده پاته، مسلمانانو د دین په وړاندې ډېر تغیر کړی دی. په مسلماننه ټولنه کې د خدای ﷻ او د هغه له دین سره د محبت پر ځای ځان غوښتنه غالبه شوې ده چې په دې اړه ښي عليه السلام هم داسې فرمایي:

(ثم يفسدوا الكذب)

يعني د خير القرون وروسته به درواغ عام سي او د خلکو حالت به بدل سي. هر څومره چې مسلمانان له خبر القرون څخه ليري كيږي په هم هغه كچه به د مسلمانانو حالت خرابيږي او له دين څخه به فاصله نيسي. اوس چې گورو په عام ډول د مسلمانانو حالت د دين د منلو پر ځای د ځان غوښتنې تقاضا غالبه ده.

په اوس وخت کې که چیرې تقلید شخصي معتبر نه سي بیا خلک په معاملاتو کې هغه صورتونه غوره کوي په کوم کې چې د دوی دنيوي گټې نغښتي وي. د دين د اصولو او د اخيرت پروا به ور سره نه وي لکه اوس چې هم د خلکو په زړونو کې همدغه رنځ سته. مثلاً: د امام ابوحنيفه په مذهب په وینه اودس ماتېږي او د امام شافعي په مذهب په وینه اودس نه ماتېږي.

د امام ابوحنيفه رحمته الله په مذهب بنسټي ته په لاس ور وړلو اودس نه ماتيري او په مذهب د امام شافعي رحمته الله ماتيري.

همداسي دې ته ورته نور مسائل هم ډېر سته چي په يوه مذهب کي روا وي او په بل مذهب کي ناروا وي. نو که شخصي تقليد معتبر نه سي بيا به ډېر دغه سي کسان چي له تقوی څخه ليري وي او د دين د غوښتنو خاص مراعت ور سره نه وي، د خپلو نفسي غوښتنو او د خپل طبعيت پر اساس به د دين د مسائلو لپاره حکم لتوي.

دوی به د خپل نفس غوښتنو ته د دين تر غوښتنو ترجح ورکوي او په دا ډول به د دين له احکامو سره بې پروا سي. د يوې مسئلې لپاره به کله د يوه او کله د بل امام يا مذهب هغه مسائلي را اخلي چي د دوی په کي گټه وي. په داسي حالاتو کي به بيا دين په خلکو کي نه وي پاته، خلک به يوازي په دين د خپلو رايو سره سم عمل کوي چي په داسي کولو سره به دوی د دين طابع نه بلکي دوی به دين خپل طابع وگرځوي.⁴⁶

علامه ابن تيميه رحمته الله د شخصي تقليد په اړه وايي:

⁴⁶ - اشرف جواب ۲ جلد ۸۹-۹۶ مخونه

﴿ في وقت يقلدون من يفسد النكاح و في وقت يقلدون من يصحح ٥ بحسب الغرض و الهوى و مثل هذا لا يجوز ﴾⁴⁷

ژباړه: يعنې دغه خلک کله د يوه امام تقليد کوي کوم چي نکاح فاسده بولي او کله بيا د بل امام تقليد کوي کوم چي نکاح صحيح بولي. دوی د خپل نفس او خپلو غوښتنو سره سم عمل کوي. نه د دين له حقيقت سره. سره له دې چي داسي عمل په اتفاق سره ناجائز دی.

په نن وخت کي غېر مقلدين د شخصي تقليد اړوند ناويل سوي وينا وي کوي. هغه کسان چي د شخصي تقليد پيروان وي هغوی ته د مشرک او بدعتي خطاب کوي.

شخصي تقليد حرام او ناروا بولي. دغه د نن وخت غېر مقلدين تر خپلو مشرانو يو څو قدمه مخته تللي دي. د دوی مخ کښ محمد بن عبدالوهاب نجدي دی چي، د غېر مقلدينو د عقيدې اساس اينموونکی بلل کيږي. هغه هم د شخصي تقليد په وجود قائل دی او د خپل ځان اړوند دا اقرار کوي وايي:

ژباړه: زه الحمد لله حنبلي مذهبه یم. زه نه پوهېږم چي د نن وخت غېر مقلدينو ته کوم الهام وسو چي د محمد بن عبدالوهاب نجدي هر عقیده او خبري مني او د شخصي تقليد خبره يې نه مني. عبدالوهاب نجدي وايي:

⁴⁷ - فتاوی ابن تیمه: ۲ جلد ۲۴۰ مخ

فَنَحْنُ وَلِلَّهِ الْحَمْدُ مَتَّبِعُونَ لَا مُبْتَدِعُونَ عَلَى مَذْهَبِ الْإِمَامِ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ.⁴⁸

ژباړه: موږ الحمد لله د ائمه اربعه پر اتباع يون کوو. نوې لار او بدعت مو نه دی ايجاد کړی او موږ د مذهب په لحاظ د امام احمد بن حنبل رحمه الله پر مذهب يو.

(وَلِلَّهِ الْحَمْدُ مَتَّبِعٌ وَلَسْتُ بِمُبْتَدِعٍ عَقِيدَتِي وَدِينِي الَّذِي آدِينُ اللَّهَ بِهِ الْخ)⁴⁹

محمد، د عبد الوهاب نجدي زوی په خپله يوه رساله کې د ځان او خپلي کورنۍ په اړه ليکي:

د دين په اصولو، ايمانياتو او اعتقادياتو کې زموږ مسلک د اهل سنت والجماعت مسلک دی او زموږ لاره يا طريقه د آئمه سلف صالحينو لاره ده. په فروعاتو يعني فقهي مسائلو کې موږ د امام احمد بن حنبل پر مذهب يو. هر څوک چې په څلورو امامانو کې د يوه امام تقليد کوي، زموږ پر هغه چا کومه نيوکه نه لرو.⁵⁰ په هر صورت چې وي، له پورته عباراتو څخه چې د شخصي تقليد په اړه مو ولوستل د نوموړي تقليد اړتيا ښه معلومه سوه.

موږ د افغانستان خلک يوازي نه بلکې ټول اهل سنت والجماعت په ډاگه دا وينا کوو چې، په نن وخت کې تر هر وخت و شخصي تقليد ته اړتيا ډېره سته. دغه د

48 - محمد بن عبد الوهاب : ١٧٤ مخ

49 - محمد بن عبد الوهاب : ١٧٤ مخ

50 - الهدية السننية : ٣٨ مخ

فتنوپه دور کي که موږ شخصي تقليد اړين ونه بولو، نو هرڅوک به له دين څخه هغه حکمونه را اخلي کوم چي د ده د طبيعت او نفسي غوښتنو سره سم وي.

کله چي مسلمان د دين په امورو کي دومري خپل سري سي او د دين امور هم لکه د نور ژوند په خپله خوښه کوي، په داسي حال کي به دين په هغه خپل اصلي شکل هيڅ کله په ټولنه کي پاته نه سي، يعني داسي به نه وي چي خلک د دين تابع وي بلکي دين به د خلکو د غوښتنو بنسټ کار سي او خلک به د دين هغه برخي را اخلي چي د دوی په گټه وي او هغه برخي به يې پرېږدي چي د دوی د نفس له غوښتنو سره په ټکر کي وي. موږ په دې وياړو چي موږ د امام ابوحنيفه رحمه الله په مذهب يو. دا د الله تعالی ﷻ له لوري يو ستر نعمت بولو چي موږ ته را کول سوی دی.

ايا د حديثو مصنفين مقابلين وو؟

غېر مقلدين خپلي موخي يا هدف ته د رسېدو لپاره ډول ډول وينا وي کوي. له هيڅ ډول وينا څخه چي دوی په نظر سمه ورسې او دوی خپل مخالف لوری په وهلاي سي مخ نه اړوي. هغه د رحمان بابا خبره ده چي وايي:

مدعي چي په خوله ورسې هغه وايي

گوش وهوش د محبانو په گفتار کړه

د دوی رویه د مقلدينو سره په خبرو کي داسي وي لکه کوم مدعي چي له مدعي سره مخ وي او هغه يو ډېر ستر جنايت کړی وي. د نورو جنايتونه به د خپلو مقابلو کسانو لپاره د کړو وړو وي خو د دوی په ذهن کي مقلدين د اعتقادي جناياتو چي شرک او بدعت دی مرتکب دي. که څه هم يوه خبره به د اعمالو وي چي سړی په گناه کاره کيږي خو هغه عمل به د اعتقاداتو برخه نه وي چي سړی په مشرک سي مگر دوی هغه عمل هم د شرک تر درجې رسوي.

که څه هم دوی ته دا څرگند ده چي د دوی دا ډول عقیده چي دوی يې د احنافو او نورو مقلیدو مسلمانو ورونو په اړه لري له دوی پرته نور هيڅ يو عالم يې ورسره نه مني. مگر نه هغه عالمان چي يا د دوی له ډلي وي او يا يې په دې لاره کي اخروي گټه په نظر کي نه وي نيولې بلکي دنيوي گټه يې په نظر کي نيولې وي.

تاسو وگورئ، هر ځای چي غېرمقلیدین وینئ هغوی به د نالوستو انسانانو
پر غوږونو پراته وي او د هغوی له بې علمۍ څخه په گټه اخیستلو به هغوی د ځان
ملگري کوي او کومه عقیده چي له دوی سره ده هغه عقیده د هغوی په غوږونو کي
هم ور د ننه کوي.

پاته سوه علماء کرام: غېرمقلیدین د علماء کرامو څخه نا امیده سوي دي.
ځکه؛ دوی پوهېږي چي علماء کرام له دوی سره هغه اعتقادات نه مني چي دوی یې
لري او بل د احنافو یا د اهل سنت والجماعت د نورو مذاهبو د علماء کرامو پوه په
دین کي د دوی تر پوهي زیاته ده.

بل غېرمقلیدین یوازي هغه څه مني چي دوی یې مني. د نورو مسلمانانو
خبره که څه له آیات او احادیث شریف څخه وي دوی باور نه په کوي مگر احناف او د
نورو مذاهبو مسلمانان بیا داسي نه دي. هغوی خپله خبره خو مني چي مني یې د
نورو مؤمنانو خبري هم چي له قرآن او احادیثو سره سمې وي مني او په هغوی کوم
اعتراض نه کوي او نه یې د شرک یا کفر په القابو یادوي.

غېرمقلیدین په ټولنه کي عجیبه عجیبه پوښتني را مخ ته کوي. دوی چي
کله له عوامو یا نیمه په دین پوهو مؤمنانو سره مخ سي نو ورته ووايي:

ایاته امام بخاري رحمه الله پېژني؟ هغه چي ورته ووايي هو ولي يې نه پېژنم.
امام بخاري رحمه الله خو هر مسلمان پېژني. په دې وخت کي غېر مقلیدین خپل سوالونه
ورته را وړاندي کړي او ورته ووايي:

لکه امام بخاري رحمه الله چي په مسلمانانو کي په علم، تقوی او پرهېزگاري
کي یوه مشهوره خبره وه او ده، د احادیثو نور مصنفین هم د مسلمانانو په منځ کي
د همدومري لوړي مرتبې څښتنان دي. د علماء کرامو په منځ کي دغه د احادیثو
مصنفین ډېر مبارک خلک وو.

د دوی د تقوا او پرهېزگاري لپاره په نن وخت کي مثال نه پیدا کېږي. که
موږ د دوی په اړه معلومات را لاسته کړو دا به راته ښکاره سي چي دوی مبارکان
څومره له شرک او بدعاتو څخه پاک او ليري خلک وو او له دې جملې څخه داسي
نوري خبري ورته وکړي. په دې خبرو هغه کس یا کسان چي دوی ورته گڼه وي تر
تاثيري لاندې راولي ځکه چي، هغوی خو نالوستي او له دين څخه ناخبره کسان وي.
په داسي ځانگړي ډول چي دوی ورسره خبري کوي ژر اغېز باندې وسي. کله چي
ورته ناست کس د دوی د خبرو تر تاثير لاندې راسي په دغه وخت کي دوی ورو ورو
خپله عقیده يعني هغه خبري چي د غېر مقلیدینو او نورو مسلمانانو تر منځ يې
اختلاف رامنځته کړی دی او هغه اعتراضات چي دوی يې د نورو مسلمانانو پر
عقائدو لري، ورته ښکاره او را منځته کړي او ورته وایي چي، الحمد لله موږ هم د
یادو مبارکانو پر نقش قدم روان یو. دوی د هیڅ یوه امام پر مذهب نه وه روان او نه

يې د کوم مذهب پيروي کړې ده، موږ هم پر هېڅ يوه مذهب نه يو او نه مو د کوم امام تقلید کړی دی او نه يې کوو.

لکه دوی مبارکانو چي يوازي په قرآن او احاديثو عمل کاوه او د کوم يوه مذهب پيروي يې نه کول، موږ هم يوازي په قرآن او احاديثو عمل کوو او يوازي په قرآن او احاديثو عمل کول لا زمي گنودا چي د نبی ﷺ په وخت کي مذهب نه وو نو اوس هم له قرآن او احاديثو پرته مذهب رامنځ ته کول دا يو نوی يعني بدعت عمل دی. غېرمقلیدين داسي ويناوي خورا ډيري لري او په دين نا خبره مقلدين ډېر ژر تر تاثير لاتدي راولي او په بله روح همدغه حنفي يا د بل مذهب کسان چي په دين او خپل مذهب باندي ناخبره وي پر اما مينو، پر مذاهبو او د مذاهبو پر پيروانو نيوکي پيل کړي کله يې بدعتيان او کله يې مشرکين او کله يې نور څه يادي.

دوی چي هر څه کوي، کوي به يې خو موږ به خپل کار کوو او د دين اصول او فرعات به داچي موږ په دين کي بشپړه پوه نه لرو او يوه مسئله په اصلي ډول له قرآن او احاديثو څخه نسو را ايستلای نوموړ ته دا اړينه ده چي په دين کي د ناخبري له امله د امامانو لاره غوره کړو او د دين اصول او فروع مسائلي د دوی د پوهي په رڼا کي تعقيب کړو

موږ وويل: هغه کسان يا ډله چي تقلید ناروا يا بدعت گڼ هغوی پوسول او خپل يې کار، موږ به خپل کار کوو. دلته داخبره په کار ده چي موږ خپل کار وپېژنو هغه داچي، لومړی موږ بايد په قرآن، احاديثي نبوي ځانونه پوه کړو او زده يې کړو

او د ژوند چاري د دين پر اصولو رواني كړو او بل دا زده كړو چي موږ له څلور څخه پر كوم مذهب يو او د هغه مذهب اصول او مسائلې څه دي خو موږ به خپل كار كوو هغه داچي، امام بخاري رحمه الله او امام نسائي رحمه الله همداسي نور د احاديثو مصنفين اول دوى مقلدين وو او كه يا؟ كه وي، بيا د كوم امام په لاره روان وو او د كوم امام د مذهب مقلدين وو.

كله چي موږ ځانونو ته دغه مسائل بڼه واضح كړل په هغه صورت كي به هرچاته حقيقت ښكاره سي چي، د مذاهبو پيروي يا د دين په مسائلو كي شخصي تقليد خو يوازي د عوامو كار نه دى. په تقليد شخصي خو دا سي سترو علماء كرامو هم اعتراض نه دى كړى او هغوى هم خپله د شخصي تقليد په چوكاټ كي داخل دي او دا خبره به په دغه وخت كي هرو مرو كه څه عدل او انصاف ور سره وي وكړي، داچي داسي سترو علماء كرام په شخصي تقليد باندي رد نه كوي نوزه بيا څوك يم چي، بېله كوم علم او پوهي اعتراض كوم او بېله د اجتهادي شرائطو چي علماء كرامو د يوه مجتهد لپاره ټاكلي دي زه په مسائلو كي اجتهاد كوم او ځان مجتهد بولم.

امام بخاري رحمه الله يو اړخ ته مجتهد و او پر اجتهاد سربېره مقلد يې هم و. دى مبارك د امام شافعي رحمه الله پر مذهب و. دغه خبره د غېر مقلدينو مخكښ او پيشوا جناب نواب صديق حسن خان بهو پالي په خپل كتاب (الحطه في ذكر صحاح الستة) كي كړې ده. دى وايي:

ژباړه: امام بخاري رحمه الله د امام شافعي رحمه الله پر مذهب و او ابو عاصم رحمه الله، شافعي مذهب بللی دی.

(و قد ذكره ابو عاصم في طبقات اصحابنا الشافعية نقلاً عن السكبي) همدارنگه دی جناب د دغه کتاب په (۱۲۷ مخ ، ۲ فصل) کي د امام نسائي رحمه الله په اړه وايي:

(كان احد اعلام الدين واركان الحديث امام اهل عصره و مقدمهم بين اصحاب الحديث و جرحه و تعديله معتبر بين العلماء و كان شافعي المذهب)⁵¹

ژباړه: يعنې امام نسائي رحمه الله د دين په غرونو کي يو غړ و. د حديثو په اړکانو کي يو رکن و. د خپل وخت او دور په محدثينو کي مخکښ و. د ده مبارک جرح او تعديل، د علماء کرامو په وړاندي معتبر دي او همدارنگه دی مبارک د امام شافعي رحمه الله پر مذهب و. محترم: نواب صديق حسن صاحب هم داسي د امام ابوداؤد رحمه الله په اړه ليکي:

(فقيل حنبلي و قيل شافعي) يعنې امام ابوداؤد رحمه الله د حديث او علل حديث او د علل حديث حافظ و. په تقوی، علم، فقه، اصلاح او اتقان کي يې لوړ مقام درلود. يوازي اختلاف په دې ټکي کي و چي، په مذهب حنبلي و او که شافعي. ځيني کسانو حنبلي مذهب بللی دی او ځينو بيا شافعي مذهب بللی دی.⁵²

⁵¹ - حطة في ذكر صحاح الستة ۱۳۵ مخ.

⁵² - حطة في ذكر صحاح السنة : ۱۳۵ مخ.

د دې خبرې س رېږه، امام مسلم رحمه الله، امام ترمذي رحمه الله، امام بهيقي رحمه الله، امام دارقطني رحمه الله، امام ابن ماجه رحمه الله، ټول مقلدين وو او د يوه صحيح قول سره سم دوی ټول پر مذهب د امام شافعي رحمه الله باندې وو.

همدارنگه دغه لاندې امامان مبارکان چي هر يو د اسلام د دين ستر ستر عالمان او په قرآن کريم او احاديثي نبوي باندې هم په پوره ډول پوهېدل لکه: امام يحيى بن معين رحمه الله، محدث يحيى بن سعيد القطان رحمه الله، محدث يحيى بن ابي زائده رحمه الله، محدث وقيع بن جراح رحمه الله، امام طحاوي رحمه الله، امام زيلعي رحمه الله، دا ټول مبارکان د امام اعظم ابوحنيفه رحمه الله پر مذهب باندې وو.

همدارنگه، يوه بله ډله د اسلام د دين د سترو علماء څخه چي په سر کي يې، علامه ذهبي رحمه الله، ابن تيمه رحمه الله، حافظ ابن قيوم جوزي رحمه الله، شيخ عبدالقادر جيلاني رحمه الله، دا ټول د امام احمد بن حنبل رحمه الله پر مذهب وو.

همدارنگه: د اسلام د دين نور ستر علماء کرام چي په دا نورو دوو مذاهبو کي دي، هم د يادولو دي چي، بايد نومان يې دلته ياد سوي وای خو د بحث د اوږدېدو له امله مي و نسواي کړای چي يادونه يې وکړم.

د پورته يادو علماء کرامو د نومونو له يادولو او د دوی په مذاهبو کي د دخل لرلو څخه خو د تقليد خبره ښه روښانه سوه خو د غېر مقلدينو څخه دا پوښتنه کيږي چي ايا تاسو تر دغو علماء کرامو څخه په قرآن کريم او احاديثو کي ښه پوهه

لرئ او که دغو علماء کرامو ته دا نه معلومېده چي تقليد شرک يا بدعت دی او يا که د دغو علماء کرامو په وختونو کي تقليد يا شخصي تقليد نه و؟. او يا به غېر مقلیدين دا خبره کوي چي، موږ د دغو مبارکانو له مذاهبو او ژوند سره نابلده يو. که دوی دا خبره کوي دا هم د دوی لپاره بل څه نه دي بېله ښکاره ناپوهۍ او تاوانه.

پر دې سر بېره هغه مصنفين او اولياء کرام چي په نن عصر او زمانه کي ژوندي دي، يا يې کتابونه موجود پاته دي او يا يې همدارنگه اکثر مسلمان له نومونو، تاريخ او کورنيو سره بلد دي او په ټولنه کي د لمر غوندي ښکاره دي دا علماء کرام هم ټول مقلیدين دي. په امامانو کي د يوه نه يوه پر مذهب روان دي.

پر دې خبره د ښه باور لپاره غواړم چي د څو هغو وتلو علماء کرامو نومونه د لیست په څېر راوړم چي هم خپله نوابغ دي، هم مصنفين دي، هم د مسلمانانو ژوندي مخکښان يا رهبران دي چي، اکثريې هم د امام ابوحنيفه رحمه الله پر مذهب روان دي. د پورته يادو مشائخو نومان په لاندې ډول دي.

- ۱ - شيخ علي متقي رحمه الله، د کنز العمال مصنف. په ۹۷۵ هـ کي وفات سوی دی.
- ۲ - شيخ محمد طاهر پلټني گجراتي رحمه الله، د مجمع بحار مصنف. په ۹۸۷ هـ وفات سوی دی.
- ۳ - شيخ ملا جيون رحمه الله، د نورالانوار او تفسيرات احمدي، مصنف. په ۱۱۳۰ هـ کي وفات سوی دی.

- ۴ - شيخ عبدالحق محدث دهلوي صاحب رحمته الله، د اشعة اللمعات مصنيف. په ۱۰۵۲ هـ کي وفات سوې دی.
- ۵ - شيخ سلام الله رحمته الله، د موطا شارح چي په محلي سره مشهور و. په ۱۲۲۹ هـ کي وفات سوې دی.
- ۶ - شيخ نورالحق صاحب رحمته الله، د بخاري شريف د تيسر القاري شارح چي، فارسي شرحه ده بخاري. په ۱۰۷۳ هـ کي وفات سوې دی.
- ۷ - شيخ مولانا شاه ولي الله دهلوي رحمته الله، چي مشهور په محدث دهلوي سره دی، په ۱۱۷۲ هـ کي وفات سوې دی.
- ۸ - شيخ شاه عبدالعزيز رحمته الله، په ۱۲۳۹ هـ کي وفات سوې دی.
- ۹ - شيخ شاه عبدالقادر رحمته الله محدث و مفسر القرآن دهلوي رحمته الله. په ۱۲۳۲ هـ کي وفات سوې دی.
- ۱۰ - شيخ شاه عبدالغني رحمته الله محدث دهلوي. په ۱۲۹۲ هـ کي وفات سوې دی.
- ۱۱ - شيخ شاه اسحاق رحمته الله محدث دهلوي. په ۱۲۲۲ هـ کي وفات سوې دی.
- ۱۲ - شيخ شاه اسماعيل شهيد رحمته الله. په ۱۲۴۲ هـ کي وفات سوې دی.

- ۱۳ - شيخ شاه قطب الدين رحمه الله، د مظاهر حق مصنيف. په ۱۲۸۹ هـ كي وفات
سوی دی.
- ۱۴ - شيخ شاه رفيع الدين رحمه الله، محدث دهلوي. په ۱۲۳۳ هـ كي وفات سوی
دی.
- ۱۵ - شيخ شاه محمد يعقوب محدث دهلوي رحمه الله. په ۱۲۸۲ هـ كي وفات سوی
دی.
- ۱۶ - شيخ قاضي محب الله بهاري رحمه الله، د مسلم الثبوت مصنيف. په ۱۱۱۹ هـ
كي وفات سوی دی.
- ۱۷ - شيخ ثناء الله پاني پتي رحمه الله. په ۱۲۲۵ هـ كي وفات سوی دی.
- ۱۸ - شيخ نورالدين احمد ابادي صاحب رحمه الله، د نورالقاري د بخاري شريف د
شرحي مصنيف. په ۱۱۵۵ هـ كي وفات سوی دی.
- ۱۹ - شيخ مفتي عبدالکريم نهرواني رحمه الله، د بخاري شريف د شرحي،
نحرالجاري مصنيف. په ۱۰۱۴ هـ كي وفات سوی دی.
- ۲۰ - علامه عبدالحی لکنهوي رحمه الله. په ۱۳۰۴ هـ كي وفات سوی دی.
- ۲۱ - مولانا محمد قاسم نانوتوي رحمه الله، باني دارالعلوم دیوبند. په ۱۱۹۸ هـ كي
وفات سوی دی.

- ۲۲ - مولانا رشید احمد گنگوہي رحمۃ اللہ علیہ، پہ ۱۳۲۳ ھ کي وفات سوی دی.
- ۲۳ - امام العصر علامہ انور شاہ کشمیری رحمۃ اللہ علیہ، پہ ۱۳۵۲ ھ کي وفات سوی دی.
- ۲۴ - مولانا خلیل احمد رحمۃ اللہ علیہ، د بزل المجهود شرح ابوداؤد د شرحي مصنیف، پہ ۱۳۴۶ ھ کي وفات سوی دی.
- ۲۵ - مولانا شبیر احمد عثمانی رحمۃ اللہ علیہ، د فتح الملہم مصنیف، پہ ۱۳۶۹ ھ کي وفات سوی دی.
- ۲۶ - امام ربانی، سید احمد، مجدد الف ثانی رحمۃ اللہ علیہ، پہ ۹۷۱ ھ کي وفات سوی دی.
- ۲۷ - شیخ عارف باللہ مرزا مظہری جان جاناں رحمۃ اللہ علیہ، پہ ۱۱۹۵ ھ کي وفات سوی دی.
- ۲۸ - شیخ عارف باللہ خواجہ معین الدین چشتی رحمۃ اللہ علیہ، پہ ۶۳۶ ھ کي وفات سوی دی.
- ۲۹ - شیخ خواجہ قطب الدین بختیار کالی رحمۃ اللہ علیہ، پہ ۶۳۳ ھ کي وفات سوی دی.
- ۳۰ - شیخ خواجہ فرید الدین گنج شکر رحمۃ اللہ علیہ، پہ ۶۲۴ ھ کي وفا سوی دی.

۳۱ - شيخ خواجه نظام الدين اولياء رحمۃ اللہ علیہ په ۷۳۵ هـ کي وفات سوی دی.

له پورته يادو مشائخو، محدثينو، مفسرينو او علماء کرامو پرته چي موږ يې نومونه په ترتيب ذکر کړل، نور هم په زرگونو د دين علماء کرام، مشائخ، محدثين او مفسرين سته چي نومونه يې موږ دلته د دې وړې رسالې د اوږدوالي په خاطر نه راوړل، چي هغوی ټول سره له خپلو پراخو پوهو چي په دين کي يې لرلې او د غټو- غټو تصنيفونو خاوندان دي، د دين په ټولو امورو او مسائلو کي خپل سري نه دي پاته سوي او نه يې ټولي مسائلي په خپله پوهه چي په دين کي يې درلوده حل کړي دي، هغوي هم چي په خوا تېري سوي دي مقلدي يې پاته سوي دي او هم اوس چي ژوندي دي مقلدي يې دي. کوم غېر مقلدي کسان چي ځانونه غېر مقلدي يادوي، په مقلدي نو نيوکي کوي او ځانونه تر مقلدي نو په دين باندي پوهان، راسخ او په دين مين بولي دابه بنيايي د دوی يو ډول غلط باور وي چي ځانونه د مسلمانانو تر دې دومره ستري اجتماع ښه مسلمانان بولي او يا نور مسلمانان گمراهان يا مشرکين بولي.

د دې موضوع د ښه سپيناوي لپاره دغه لاندې ليکل سوي کتابونه مطالعه او وگورئ تر څو په دې اړه ښه ډول و پوهېږئ چي خبره څه او څرنگه ده.

۱ - (ترهة الخواطر).

۲ - (حدائق حنیفه).

٣ - (انوارالباري مقدمة).

٤ - (تذكرة محدثين).

د غیر مقلیدینو یو څو سوالات.

اوله پوښتنه:

غیر مقلیدین حضرات وایي: مسائل فقهیه او اسلامي احکام د حضرت محمد ﷺ په زمانه کې نه وو راټول سوي. دا د نبی ﷺ له زمانې څخه په را وروسته کې جمع سوي دي. کوم کار چې د رسول ﷺ په زمانه کې نه وي سوی او یا یې هغه ﷺ امر نه وي کړی، هغه بدعت دی، یعنې په دین کې نوی کار دی. او په دې خاطر بدعاتو کې سبیه یعنې بد بدعت دی.

ځواب:

که یو انسان چې لږ او ډېره پوهه ولري او د دین په مسائلو کې څه ناڅه پوهه ولري هغه به خامخا ووايي چې، د دوی دغه سوال سر تر نوکه غلط دی. دغه سې سوال کول د دوی پر جهالت او ناپوهۍ دلالت کوي، ځکه؛ قرآن کریم هم د نبی ﷺ په زمانه کې نه و جمع سوی. بلکې د حضرت محمد ﷺ تر وفات وروسته لومړی وار د حضرت ابوبکر صدیق ؓ د خلافت په دور کې د حضرت عمر ؓ په مشوره سره جمع کړل سو او دوهم وار د حضرت عثمان بن عفان ؓ د خلافت په زمانه کې جمع کړل سو چې د قرآن کریم دا اوسنی ترتیب هم هغه د حضرت عثمان ؓ ترتیب دی. همدا ډول د احادیثو ټول کتابونه د حضرت محمد ﷺ تر وفات وروسته جمع سوي دي لکه:

۱ - بخاري شريف:

۲ - ترمذي شريف:

۳ - ابوداؤد شريف:

۴ - موطا د امام محمد صاحب:

۵ - نسائي شريف:

۶ - ابن ماجه شريف:

او داسي نور د احاديثو کتابونه چي دي ټول د نبي ﷺ تر زمانې وروسته جمع سوي دي. پورته مثالونه چي تاسو واورېدل، ايا دغه ټولو ته بدعت سيئه ويل کيږي؟ ايا دغه ټولي جمعي بدعت سيئه کارونه دي. ؟ دغه ټول موږ پرېږدو؟ ايا د دغه ټولو نه موږ استفاده ونه کړو؟

د غېر مقلیدینو له داسي پوښتنو څخه دا ښکاره کيږي چي دوی په حقيقت په دين سم پوهېدلي نه دي او د دين په امورو کي سمه پوهه نه لري. که دی د اسلام دين سم زده کړي او يا د اسلام تاريخ په سم ډول مطالعه کړي، کېداسي دوی په هغه صورت کي بيا داسي شکونه او شېبې پيدا نه سي او نه به داسي سوالونه را مخته کړي.

په حقيقت کي نه د قرآن کریم جمع کېدل، نه د احاديثو نبوي جمع کېدل او د فقهي تدوين بدعت دي. ځکه چي، دا په دين کي يو اضافه توب نه دی چي د دين د عباداتو يا اوامرو په برخه کي يو نوی اضافتوب راغلی وي. دا په حقيقت کي د دين يو تدويني شکل دی چي، که دا جمع د قرآن کریم او احاديثو نه وای سوې، کېدای سواي چي اوس د قرآن کریم يا احاديثي نبوي کومي برخي له موږ سره نه وای پاته او بل د فقهي تدوين هم کومه نوې زياتونه په دين کي نه ده او نه کوم نوی عمل دين ته ور اضافه سوي دی.

د قرآن کریم هغه مسائلي او امور چي په اياتونو کي دي او موږ د الله ﷻ له لوري په امر سوي يو او هغه سنتونه چي د حضرت محمد ﷺ په احاديثو کي دي او يا د قرآن کریم د اياتونو تشرېح چي په احاديثو کي سوې ده او په هغه باندې پوهېدل او له قرآن کریم او احاديثو څخه د هغه مسائلو او امرو را ايستل او د هغوی په تشرېح او تطبيق باندې پوهېدل د هر چا کار نه دی بېله هغو علماء کرامو چي په دين کي د اجتهاد درجې ته رسېدلي وي او د اجتهاد شرائط يې پرځای کړي وي. نو همدا خبره ده چي زموږ ډېر، له ډېر نه هم ډېر نژدې ټول عام مسلمانان او د مسلمانانو د ټولۍ نژدې ټول علماء کرام، مشايخ، محدثين، او مفسرين د دين په مسائلو کي د هغه چا په پله پل اېښی دی چي تر دوی يې په دين کي او د دين په بېلا بېلو اړخونو کي پوهه او ځراکت ډېر و.

دوهم سوال:

مجتهدين خو ډېر دي، ولي د تقليد لپاره دغه څلور مجتهدين غوره سول؟ او تقليد ولي په دې څلورو امامانو کي انحصار سو؟ ايا د دوی په حق کي د قرآن کریم يو ايت شريف راغلی دی او که يو حديث شريف سته؟.

ځواب:

دا خبره چي، تقليد ولي په دې څلورو امامانو کي حصر سو؟، د دې خبري حقيقت الله ﷻ ته ښکاره دی.

بله خبره دا ده که موږ نن ورځ د ورځني ژوند په ټولو اړخونو کي يوه مسئله غواړو او په اوس وخت کي په هغه مسئله پسي د څلور گونو مذاهبو فقهي کتابونه وپلټو، لومړی خوبه له دې څلورو فقهو څخه په هره يوه کي هر مسئله په لږ لږ توپير سره د قرآن کریم او احاديثي نبوي په رڼا کي پيدا کړو او بل اړخ ته د فقهي په کتابونو کي له کتاب الطهارت څخه نيولې تر کتاب الفرائضو پوري د دين په ټولو مسائلو کي به د نورو امامانو په پرتله د دغو څلورو امامانو او يا د دوی د شاگردانو اقوال په هر مسئله کي وینو او د دوی په پرتله د نورو امامانو اقوال به خال خال وي. په داسي صورت کي چي د ژوند په هر اړخ کي له دغو څلورو امامانو مبارکانو څخه اقوال رانقل سوي وي او د فقهي کتابونه ټول د دوی څلورو له اقوالو ډک وي، تاسو ووايست چي په داسي وخت کي موږ د چا تقليد وکړو؟.

که تعصب، بغض، نفرت، او د یوه بل له لوري مغرضانه تنبه نه وي نو د ابه هرو مرو وویاست چي، د هغه چا تقلید باید وکړي چي د هري مسئلې اړوند اقوال ولري. که موږ د تقلید لپاره درې، دوه یا یو امام غوره کړي وای په هغه صورت کي به هم تاسو د ولي اعتراض کولای.

دا چي دغو څلورو امامانو ته الله ﷺ بېل ځراکت، د قرآن کریم په تفسیر او تشریح کي بېله پوهه او د احادیثي نبوي په روح باندې پوره پوهه ورپه برخه کړې وه او د ټولني په عرف او عاداتو باندې پوهېدل، نو له همدې امله تقلید د دغو څلورو امامانو په تګلوري کي حصر سو او د ټول امت اتفاق په دوی وسو.

دلته د تقلید په موضوع کي یوازي دا خبره هم نه ده چي دغو څلورو امامانو یا د دوی شاگردانو هرڅه وویل: نورو مسلمانانو په پټو سترگو ورسره ومنل. د دوی د ژوند په ورځو شپو کي او د دوی له دورې نه وروسته هم ډېر علماء کرامو وو چي، په قرآن کریم او احادیثي نبوي پوره پوهېدل، هغو علماء وخت په وخت د قرآني آیاتونو، احادیثو او فقهې مسائلو په تطبیق کي زیار ایستلی دی. دغه درې سره یې تطبیق کړي دي کومه فقهې مسئله یې د قرآن کریم او احادیثي نبوي خلاف نه ده بللې. له څلورو ګونو امامانو وروسته په لکونو علماء کرامو د قرآن کریم، احادیثي نبوي او فقهې مسائلو ترمنځ د تطبیق په چارو کي ماغزه خراب کړي دي. شپې یې تر سهاره روڼي کړي دي خو بیا یې هم د دغو څلورو امامان و او مبارکانو اقوال د ځانونو لپاره ډېرې ګرځولي دي.

دا څه ساده خبره نه ده او نه هم داسي سوي دي چي، د څلورو امامانو پيروي
يا تقلد په پتو سترگو سوي دي او يا فقهي مسائلې په ناپوهۍ کي منل سوي يا پر
خلکو تپل سوي دي.

دا خبره عقلاً د منلو نه ده چي په کروړونو کسان دي چي، په هغوی کي،
نوابغ، علماء کرام، پوهان او حاکمان وي او هغوی دي د يو څو کسانو يا يوې ډلې له
لوري (چي، هغوی دي هم په علم او پوه کي او يا د دين په چارو کي تردوی ډېره
پوهه و نه لري) مطلق ناپوهان و شمېرل سي، بېله دې چي همدا خبره بېرته د دوی
پر مخ ور ووهل سي.

شېخ احمد چي مشهور په ملاجيون رحمته الله علیه سره دی وايي:

(والانصاف ان انحصار المذاهب في لاربعة و اتباعهم فضل الهي و قبولية من

عند الله لامجال فيه للتوجيهات والا دلة)⁵³

ژباړه: يعني د انصاف خبره داده چي مذهب په څلورو کي حصر کول او د دغه څلور
مذاهبو اتباع کول فضل الهي دی او د الله تعالی له لوري قبوليت دی. په دې کي دلا
ئلو او توجيهاتو ته کومه اړتيا نسته.

⁵³ - تفسيرات احمدية ٣٤٦ مخ.

په دې خبره بايد سترگي پټي نه سي چي، و دغو څلورو امامانو ته الله تعالی ﷻ د قرآن کریم او احادیثو په تفصیلي علم، درایت او استنباط کي بشپړ مهارت ورکړی و.

په دې اړه مولانا شاه ولي الله دهلوي ﷻ وايي:

(بالجملة این چار امام اند که عالم را علم ایشان احاطه کرده است. امام ابوحنیفه ﷻ، امام شافعي ﷻ، امام مالک ﷻ، امام احمد بن حنبل ﷻ)

54

ژباړه: بالجملة دغه څلور امامان دي چي په ټوله نړۍ باندي د دوی علم احاطه کړې ده. ۱- امام ابوحنیفه ﷻ. ۲- امام شافعي ﷻ. ۳- امام مالک ﷻ. ۴- امام احمد بن حنبل ﷻ.

الله تعالی ﷻ په دې مصلحت خبر دی چي، ولي الله تعالی د څلورو په عدد کي داسي خصوصیت اېښی دی چي، الله تعالی د هر شيان په څلورو کي حصر کړي دي. مثلاً: انبيا کرام او رسولان د هر دي مگر جلیل القدر انبياء څلور دي چي نومونه يې په لاندې ډول دي.

۱ - حضرت محمد ﷺ.

۲ - حضرت ابراهيم عليه السلام.

54 - شرح موطا : ٦ مخ.

۳ - حضرت موسیٰ علیہ السلام.

۴ - حضرت عیسیٰ علیہ السلام.

همدارنگه اسماني کتابونه ډېر دي مگر په دې ټولو کي څلور کتابونه مشهور دي.

اول: قرآن کریم.

دوهم: تورات شریف.

درېم: انجيل شریف.

څلورم: زبور شریف.

همدا ډول د الله تعالی ملائکي ډيري دي مگر مقربي ملائکي څلور دي چي،
نومونه يې په لاندې ډول دي.

۱ - حضرت جبرائیل علیہ السلام.

۲ - حضرت میکائیل علیہ السلام.

۳ - حضرت اسرافیل علیہ السلام.

۴ - حضرت عزرائیل علیہ السلام.

همدا ډول د حضرت محمد ﷺ، صحابه کرام ډیر دي مگر په دوی کي خلور کسان د ډیرو سترو ځانگړنو څښتنان دي چي، نومونه په لاندي ډول دي.

اول: حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ.

دوهم: حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ.

درېم: حضرت عثمان زینورین رضی اللہ عنہ.

خلورم: حضرت علي کرم الله وجهه.

همدا ډول د صوفیه کرامو یا د سلوکو طریقې ډیري دي خو په دې ټولو کي مشهورې یې خلور دي.

۱ - چشتیه طریقه:

۲ - نقشبندیه طریقه:

۳ - قادریه طریقه:

۴ - سهروردیه طریقه:

همدا ډول د الله جل جلاله د قدرت علامې ډیري دي چي یو انسان یې په خپل ټول عمر هم نه سي شمېرلای او نه یې درک لگولای سي. الله جل جلاله د خپل قدرت د اثبات لپاره په قرآن کریم کي ډیري علامې یادي کړي، خو په سورة غاشیه کي یې هم خلور غټي

علامې راوړي دي لکه: ۱- اوبښ، ۲- اسمان، ۳- غر، ۴- مخکې همداسي نور ډېر شيان سته چې الله تعالی ﷻ په څلورو کې حصر کړي دي. دا هم د الله ﷻ د قدرت له ځانگړو نښو څخه دي چې د مجتهدينو د ستري ټولنې څخه يې همدا څلور مجتهدين داسې مشهور کړي دي چې نور اکثر مسلمان امت يې په فقهي مسائلو کې پيروي کوي. په داسې يوه حالت کې چې په هغه کې بېله دې چې سړی ووايي چې، دا د الله ﷻ د قدرت له علامو څخه يوه علامه ده نور د اعتراض کولو ځای يا پر بل مسلمان ورور باندي د يوه داسې عمل الزام لگولو کې (چې هغه د هغه مسلمان ورور له وسه وتلې خبره وي) هيڅ ځای د الزام نه پاته کيږي.

که يو څوک د څلورو مذاهبو په رامنځ ته کېدو او يا د څلورو امامانو په پيروي کې ولي مذاهب څلور دي او يا ولي د دې څلورو امامانو پيروي کيږي کومه نيوکه کوي، نو بايد پر دغه ټولو څلورگنو اعتراض وکړي چې، دا ولي څلور دي او که دغه څلور مني نو بايد دغه څلور امامانو کې حصر هم ومنې.

بله خبره داده چې مجتهدين حضرات خو ډېر دي مگر د دوی له جملې څخه د دغه څلورو مجتهدينو مذاهب وټاکل سول او د نورو مجتهدينو مذاهب که مدون سوي هم وو پاته سول چې اوس له منځ تللي دي ځکه چې هغو نورو ټولو مجتهدينو او د هغوی پيروانو د همدې څلورو امامانو پيروي په فقهي مسائلو کې غوره کړه نو په داسې وخت کې په يادو څلورو مذاهبو کې د يوه پيروي پر ټول امت مسلمه باندي لازمي او ضروري ده.

په دې اړه حضرت مولانا شاه ولي الله دهلوي رحمته الله عليه وايي:

(ولما اندرست المذاهب الحقّة الا هذه الاربعة كان اتباعها اتباعاً للسواد الاعظم
والخروج عنها خروجاً عن السواد الاعظم)⁵⁵

درېم سوال:

غېر مقلیدین وايي: قرآن کریم یو دی، رسول ﷺ یو دی نو بیا ولي د
مجتهدینو تر منځ اختلاف سته او سره له دې چې ټول مقلد یې د اهرم وايي چې،
څلور سره مذهبه حق دی.

ځواب:

غېر مقلیدین عجیبه سوالونه کوي چې اکثر بېله دې چې د مسلمانانو په
اذهانو کې ګډوډی رامنځ ته کړي بله کومه ګټه باندې مرطب نه وي. دوی یو خواته
غواړي چې په داسې سوالونو خپل حقانیت ثابت کړي بل لوري ته غواړي چې د
عامو مسلمانانو او د هغوی د مشرانو او د دین د امامانو ترمنځ بې باوري، اختلاف
رامنځ ته کړي. دوی وايي:

قرآن کریم او رسول ﷺ یو دي نو بیا ولي د مجتهدینو یا څلورو مذاهبو په
منځ کې د مسائل پر سر اختلافات سته او سره له اختلافاتو بیا هم تاسو مقلد یې دین
حضرات وایاست چې دا څلور سره مذاهب پر حق دي.

⁵⁵ - عقدالجید ۳۱ مخ.

د دوی د دې خبرې ځواب ډېر ښکاره دی. تاسو راسی چي اول د اسلام اول حالت ته وگورو او یوڅه د صحابه کرامو ژوند مطالعه کړو چي، په هغه وخت کي اختلافات وو او که نه؟ او که وو ایا دغه سي اختلافات بد دي او که نه.

که موږ وگورو د قرآن کریم او حدیث نبوي اول مخاطبین صحابه کرام وو او صحابه کرام مخامخ د نبي ﷺ له فیض او برکت څخه برخمن وو، په همدې خاطر دوی مبارکان د قرآن کریم او احادیثو په مفهوم او هدف ډېر ښه پوهېدل. کوم مراد یا هدف چي د قرآن کریم او احادیثو کي وو په هغو دوی ډېر ښه پوهه و او هغه ورته حاصل و. همدغه صحابه کرام زموږ لپاره لار د هدایت دي.

صحابه کرامو د حضور ﷺ په حضور او وجود کي هم تر خپل منځ په ډېرو مسائلو کي اختلاف درلود.

مجتهدین مبارکان چي د صحابه کرامو او تابعینو پر نقش قدم روان دي او د هغوی پر اقوالو یې باور کړی دی او هم یې د دوی پر اقوالو اتباع کړي ده ځکه یې تر منځ اختلاف په مسائلو کي تر سترگو کیږي.

د صحابه کرامو د اختلافاتو په اړه په احادیثو کي راځي:

(سألت ربي عن اختلاف اصحابي ... الحديث) نبي ﷺ فرمایي:

ژباړه: ما د خپل رب ﷺ څخه د خپلو صحابه کرامو د اختلاف اړوند پوښتنه وکړه. الله تعالی ﷻ د وحيو په زریعه راته وویل: ای محمد! ستا صحابه زما په

حضور کي داسي دي لکه د اسمان ستوري. د اسمان په ستورو کي د ځينو رڼا ډېره وي او د ځينو دا لږ وي (مگر روښنايي په ټولو کي وي). کوم څوک چي ستا د صحابه کرامو مسلک سره د صحابه کرامو د اختلاف اختيار کړي، هغه زما په حضور کي پر هدايت دی.⁵⁶

داسي نه وه چي د صحابه کرامو اختلاف په ځاني اغراضو بنا و. د هغوی اختلاف پر اخلاص بنا و. په همدې خاطر دا د صحابه کرامو اختلاف بد نه و او نه دی بلکي ورته يو ښه اختلاف ويل سوی دی ځکه چي، همدا اختلاف سبب د دين د مسائلو د حل و ګرځېده اوله دې امله د الله ﷻ د رحمت او د الله ﷻ د برکاتو د نزول لامل هم ګرځېدلی دی. ځکه نبي ﷺ فرمايلي دي:

(اختلاف امت رحمة) ژباړه: زما د امت اختلاف رحمت دی. په پورته حديث شريف کي چي کوم اختلاف ته اشاره سوې ده، هغه دغه د صحابه کرامو او د آئمه اربعه وو اختلاف دی.

که چيري موږ دا احاديثو د کتابونو مطالعه وکړو، د صحابه کرامو د اختلاف ډېر مثالونه به په لاس راسي مثلاً:

⁵⁶ - مشکوة شريف: ۵۵۴ مخ.

۱ - شرمگاه ته لاس ور ورل يعني مسح کول د حضرت عمر رضي الله عنه په نېز اودس ماتوي او د حضرت علي رضي الله عنه او د حضرت عبدالله ابن مسعود رضي الله عنه په نېز اودس نه ماته وي.

۲ - د جمهورو صحابه کرامو په نېز د درياب په اوبو اودس روادی او د عبدالله ابن عمر رضي الله عنه په نېز مکروه دی.

۳ - د جمهورو صحابه کرامو په نېز د جمعې په ورځ عطر يعني خوينبويي وهل مستحب کار دی او د ابو هريرة رضي الله عنه په نېز يو واجب عمل دی.

۴ - د حضرت عمر رضي الله عنه او د حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنه په نېز پر مړو ژړاکول سبب د مړي د ازيت يعني په تکليف کېدو ګرځي او بي بي عائشة صدیقه رضي الله عنها بيا دا خبره په کلکه ردوي.⁵⁷

د صحابه کرامو د اختلاف دا ډول ډېر مثالونه د احاديثو په کتابونو کې سته خو دلته دومره بس دي چي ذکر سول. د تعجب او حيران تيا خبره خو داده چي، غېر مقلدين پر مقلدينو حضراتو دا اعتراض کوي چي قرآن کریم يو دی او رسول صلی الله علیه و آله هم يو دی نو بيا ولي د امامانو يعني د مذاهبتو تر منځ اختلافات سته. موږ مقلدينو خو دا خبره ثابته کړه چي موږ څلور ګوني مذاهبتو اختلاف لرو خو د دې اختلافاتو لامل مو ذکر کړ او دا هم ثابته خبره ده او موږ ثابته کړې هم ده چي، زموږ د څلورو

⁵⁷ - الاعتدال في مراتب الرجال: ۲۰۲ مخ.

مذاهبو اختلاف د شر، فساد او د خلکو په زړونو کې د وسوسو اچولو لپاره نه دی او نه هم یو پر بل باندې د بدعتیانو او یا د شرک د ټاپې لگولو لپاره دی. موږ اختلاف لرو خو سالم اختلاف.

خو که موږ له تاسو غېر مقل یې ښو څخه پوښتنه وکړو چې ستاسو په منځ کې ولې اختلاف د مسائلو سته. سره له دې چې ستاسو نیوکه هم د څلورو مذاهبو پر امامانو او پیروانو هم دا ده چې، تاسو په دین کې لارې جوړې کړي دي او اوس چې موږ وینو ستاسو د امامانو تر منځ هم د دین په مسائلو کې یو لږ اختلافات سته. که تاسو د دې سوال په مقابل کې د نور وخت په څېر وواياست چې یا موږ تر خپل منځ کوم مخالفت په مسائلو کې نه لرو، دا خبره به تر ډېره ناسمه نه وي؟ ځکه چې، هغه مسائلي چې ستاسو د امامانو تر منځ په کې اختلاف دی ډیر دي چې موږ یې دلته یو څو بېلګې د مثال په ډول راوړو.

۱ - غېر مقل یې علامه شوکاني او نواب صدیق حسن خان غېر مقل یې وایي: د عورت پټول په لمانځه کې شرط نه دی او مولوي و حیدالزمان صاحب چې غېر مقل یې دی بیا وایي چې، په لمانځه کې د عورت پټول شرط دی.⁵⁸

۲ - نواب صدیق حسن خان صاحب وایي: مؤذن ته پر اذان کولو اجرت (مزدوري) روا نه ده⁵⁹ او مولوي و حیدالزمان صاحب وایي: مؤذن ته پر اذان، مزدوري ورکول روادي.⁶⁰

⁵⁸ - هدية الهدی: ۸۶ مخ.

۳ - نواب صدیق حسن صاحب وایی: د اذان لپاره نارینه والی شرط نه دی، بلکې
نسخه هم اذان کولای سي او نور غېر مقل یې بیا د اذان د کولو لپاره نارینه والی
شرط بولي.⁶¹

۴ - نواب صدیق حسن خان صاحب غېر مقل یې وایی: اذان کول واجب دي⁶² او
مولوي وحید الزمان صاحب بیا وایی: اذان کول سنت دی.⁶³

۵ - مولوي وحید الزمان صاحب غېر مقل یې وایی: د قرآن کریم او حدیث نبوي څخه
په مریض باندي دم کول جائز دی او نور غېر مقل یې ین حضرات بیا وایی: په مریض
باندي دم کول د قرآن او حدیث څخه نه دی جائز.⁶⁴

۶ - نورالحسن غېر مقل یې وایی: مشیت زني جائز ده⁶⁵ او مولوي عبدالجليل
صاحب غېر مقل یې وایی: نه ده جائز.⁶⁶

همداوول د غېر مقل یې نو تر خپل منځ (۲۴) اختلافي مثالونه، حضرت، مولانا،
حافظ، قاري، مفتي، سيد عبدالرحيم رحمه الله په خپله فتاوا رحيميه کي هم را وړي

59 - بدور الاهلة: ۴۶ مخ.
60 - هدية الهدى ۸۷ مخ.
61 - بدور الاهلة: ۴۶ مخ.
62 - بدور الاهلة: ۴۶ مخ.
63 - هدية الهدية: ۴۶ مخ.
64 - اسرار اللغة پاره دهم: ۱۱۸ مخ.
65 - عرف البحار: ۲۱۴ مخ.
66 - العزب المهيمن: ۵۳ مخ.

دي، کولای سي چي د ښه ځان خبرولو لپاره فتاوايي رحيمیې. (۱- جلد، ۱۱۸ مخ وگورئ.)

څلورم سوال:

غېر مقلیدین وايي: دا څلور سره مذهبه چي اوس دي، څرنګه حق سي؟ سره له دې چي په دې څلورو کي به يو د دلائلو له مخي حق ته رسيږي ولي چي، ډېر يا متعدد نه سي کېدالای چي حق دي سي. داچي هر وخت حق يو وي ډېر نه وي نو بايد لومړی د قرآن کریم او احاديثو پر اقوالو عمل وکړو او د تقلید کړۍ له غاړي وباسو.

ځواب:

موږ مقلیدین منو چي حق يو دي. ستاسو تر سترگو يو حق دوه معلوميږي ځکه؛ د څلورو سره مذاهبو ماخذ يو دی چي، هغه قرآن کریم او د حضرت محمد ﷺ احاديث دي مثلاً:

د مکې مکرمې څلور طرفه دي (لمر لوېده، لمر خاته، شمال او جنوب) د دغو څلورو سره خواوو څخه مکې مکرمې ته لمونځ کېږي. د هر طرف خلک د مکې مکرمې هغه لوري ته مخ کوي چي کوم طرف يې دوی ته مخامخ وي. مثلاً:

د لمر خاته د لوري خلک د مکې مکرمې د لمر خاته لوري ته مخامخ وي او لمونځ ورته کوي. د لمر لوېده د لوري خلک، د مکې مکرمې د لمر لوېده و لوري ته د لمانځه پر وخت مخ کوي. همداسي د شمال او جنوب د اړخونو خلک هم کوي. يو

لوري هم داسي نه کوي او نه مکلف دي چي، ټول دي د مکې مکرمې يوه لوري ته ولاړ سي او ټول دي د لمانځه پر وخت پر هغه يوه لوري و درېږي.

دلته که څه هم موږ گورو چي، هر طرف ځان ته دی او له هغه بل لوري څخه بېل دی خو دلته اصلي مرکز يو دی چي هغه مکه مکرمه ده او ټول د الله ﷻ په امر و دي يوه لوري ته په عبادت کولو امر سوي دي. دلته د غېر مقلېدینو وروڼو په وړاندي دا پوښتنه پيدا کېږي چي ايا دغه مسلمانان چي بيت الله شريف ته له هر لوري لمنځ کوي، تر خپل منځ مختلف دي او که د ټولو د عقيدې او عبادت ځای يو دی چي، هغه مکه مکرمه ده.

د دې پوښتنې په ځواب کي به خامخا غېر مقلېدین دا ووايي چي، د ټولو مخ يوه مرکز ته دی چي هغه مکه مکرمه ده. نو موږ د غېر مقلېدینو په وړاندي وايو چي، همداسي مسئله د څلورو مذاهبو يا د څلورو مجتهدو امامانو د اجتهاد هم ده. هغه داچي، د څلورو سره مذاهبو د مسائلو د استنباد او توجه مرکز يو دی چي هغه قرآن کریم او احاديث نبوي دي او په همدغه قرآن کریم او احاديثو عمل کوي او له دغو دوو ديني اصولونو وړها خوا په بل څه باور او عقیده ساتل او عمل وړ باندي کول کفر او بد بولي.

کوم اختلاف چي د دغو څلورو مذاهبو د امامانو تر منځ د دين په مسائلو کي سته، د هغو لامل دادی چي، هر امام د دين په فروعې مسائلو کي خپلو اصولو او قواعدو

ته کتلي دي چي همدغه اصول او قواعد يې هم په قرآن کریم او احاديثو بنادي نه په خپله رایه، نو په همدې خاطر په مسائلو کي کله کله اختلاف راغلی دی مثلاً:

په بخاري شریف کي له عبدالله ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی، حضرت محمد ﷺ چي، د بني قريظه وو په واقعه کي صحابه کرامو ته وفرمايل:

(لا يصلين احد کم، الا بني قريظه)

ژباړه: ستاسو څخه هريو دي لمونځ نه کوي مگر په بني قريظه کي، په لاره کي د لمانځه وخت سو. د صحابه کرامو په منځ کي درايي اختلاف پېښ سو. يوې ډلې صحابه کرامو د نبي عليه السلام د وينا په ظاهري الفاظو عمل وکړ او ويل يې: موږ په لاره کي د ماڅيگر لمونځ نه کوو او د صحابه کرامو بلې ټولنې ويل: موږ په لاره کي لمونځ ادا کوو ځکه؛ د نبي عليه السلام موخه او مقصد دا وچي تاسو بنو قريظه ته ژر ولاړ سئ.

دلته موږ وينو چي د صحابه کرامو هري ټولنې د خپلي رايي سره سم لمونځ ادا کړ. اوس چي کله دا پېښه و حضرت محمد ﷺ ته وړاندي سوه، هغه ﷺ يوې ډلې ته هم منع و نه ويل او نه يې يوه ډله صحابه کرام په خپل عمل گرم و بلل.⁶⁷

⁶⁷ - بخاري شریف : ۵۹۱ مخ.

له دې جملې څخه نور هم ډېر احاديث سته او هم د قرآن کریم ډېر اياتونه سته چې مجمل وي، ځيني علماء کرام، مجتهدين او مفسرين يې د الفاظو و ظاهر ته گوري او ځيني نور يې بيا د الفاظو و باطن يعني معنی ته گوري.

موږ و غېر مقلدینو حضراتو ته وایو: که دوی په رښتیني ډول د څلورو مذاهبو د څلورو سره امامانو په دیني مسائلو کې دخپل، اوصول او قواعدو ته په ښه او غېر تعصوبي او مغریضانه ډول ونه گوري او د څلورو سره مذاهبو فقهي کتابونه و گوري او مسائلي يې له قرآن کریم او احاديثي نبوي ﷺ سره پرتله کړي دابه هرو مرو ورته ښکاره سي چې، رشتيا هم د مقلدینو ټولي فقهي مسائلي له قرآن کریم او احاديثو څخه استنبات سوي دي. یوه هم دوی له ځانه، نه ده جوړه کړې او دابه هم ورته معلومه سي چې، د څلورو مذاهبو دا امامانو اجتهاد بل غرض نه و، یوازي د ځینو اياتونو او احاديثو (لکه مخکي چې مو اشاره ورته وکړه) د اجمال په صورت کې دی چې، یوه مجتهد له یوه ايات یا یوه حدیث شریف په مفهوم یو رنګ پوهېدلی دی او بل مجتهد بیا بل رنګ پوهېدلی دی.

پنځم سوال:

دا چې تاسو مقلدین وایاست چې څلور سره مذهب حق دي، بیا ولې تاسو د یوه امام تقلید کوئ؟

جواب:

د دې سوال ځواب د شخصي تقلید په بیان کې مخکې په ښه ډول او وضاحت سره
ذکر سو. دلته مې دا سوال له دې امله را وړ چي، ستاسو وړ پام کړم چي، غېر
مقلیدین دا سوال هم کوي.

د عوامو لپاره يوه توصيه

«و انما حق العوام ان يومنوا ويسلموا و يشتغلوا بعبادتهم و معاشهم و يترکوا العلم للعلماء فالعامي لو يزنني و يسرق کان خيراً له من ان يتکلم في العلم فانه من تعلم في الله و في دينه من غير اتقان العلم و وقع في الکفر من حيث لا يدري»⁶⁸

ژباړه: د عوامو لپاره دا لازمه ده چي، ايمان او اسلام قبول کړي په خپل عبادت او د ژوند تېرولو په چارو کي مشغول سي. د علم (او عقائدو) په خبرو کي دي مداخله نه کوي. عقائد او نور فقهي مسائل دي علماء کرامو ته وسپاري. د عوامو لپاره په علمي مسائلو کي مداخله کول تر غلا او زنا کولو ډېر بده او خطرناکه ده. ځکه؛ کوم څوک چي په علمي مسائلو کي پوهه او مهارت نه لري او هغه کس د الله تعالی په دين او د دين په مسائلو کي بحث او خبري کړي يا يې کوي، امکان لري په داسي لاره روان سي چي هغه به کفر او گمراهي وي او دی به په دين کي د خپلي ناپوهۍ له امله نه وي خبر، نفس او شيطان به يې د ناپوهۍ له امله د کفر او گمراهۍ کندي ته ور وغورځوي.

د عوامو وروڼو لپاره دا په کار ده چي د يوې مسئلې د حل لپاره د دين علماء کرامو ته ورسې او د يوې مسئلې حکم (پر ځای د دې چي خپله يې حل کړي) له علماء کرامو څخه يې معلوم کړي او عوامو وروڼو ته دا هم نه بنسايي او نه ورته جائز ده چي

⁶⁸ - احیاء العلوم : ۳ جلد، ۳۰ مخ.

د عقائدو او فقهي په هغه باريكو مسائلو كي بحث وكړي چي له كتابه يې زده كړي نه وي ځكه چي، ډېر ځله عوام په هغو مسائلو كي چي له يوه او بل عالم او يا يوه او بل چا څخه اوري، د وخت په تېرېدو سره ترې هېرېږي او په هغو كي غلطې كوي.

په يوه حديث شريف كي راځي: ژباړه، يو شخص حضرت محمد ﷺ ته راغی او ورته وېي ويل: اې د الله تعالی رسول! ماته د علم بار كي را وېښه. نبي ﷺ له دغه كس څخه پوښتني وكړې او ورته ووييل:

۱ - تا د الله تعالی ﷺ معرفت حاصل كړی دی؟.

۲ - تا د الله تعالی ﷺ حقوق ادا كړي دي؟.

۳ - تاته د مرګ د راتګ وخت معلوم دی؟.

۴ - تا مرګ ته تياری نیولی دی؟.

په اخر كي نبي ﷺ ورته ووييل: ته اول ولاړ سه بنياد مضبوط كړه او بيا راسه چي زه و تاته د علم بار كي در وېښيم.⁶⁹

درنو لوستونكو! او مسلمانانو وروڼو دا هر مسلمان ته ښكاره ده چي د حضرت محمد ﷺ ژوند او راتګ دې نړۍ ته لكه د نورو انبياء كرامو د دې هدف لپاره وو چي، د الله تعالی ستر مخلوق انسان څرنگه د ذلت او گمراهۍ له لاري چي نفس او

⁶⁹ - جامع بيان العلم : ۱۳۳ مخ.

شیطان ورته غوره کړې ده را وگرځوي او د خپل خالق الله تعالی ﷻ ولوري ته یې مخ واړوي. د بتانو له عبادته یې را وگرځوي، له شرک او بد بختۍ څخه یې را بېل کړي او د الله تعالی ﷻ د عباداتو ډول او د واحد خدای ﷻ د وحدانیت مفکوره یې و مغز و ته ور د ننه کړي او له هغې لاري څخه یې منع کړي چې د الله تعالی ﷻ د قهر او غضب سره مخامخ کیږي او هغه لاره ورته ونیسي چې د الله تعالی ﷻ رضا او خوښي په کښي وي خو بیا هم چې کله له ده مبارک څخه یو صحابي د علم د بارکی پوښتنه کوي چې څان د هدایت و لوري ته نژدې کړي. هم دی مبارک ځواب نه ور کوي او ورته وايي: چې تا د الله ﷻ معرفت حاصل کړی؟ تا د الله ﷻ حقوق ادا کړي دی، تا ته د مرک د راتګ وخت معلوم دی، تا مرک ته تیاری نیولی دی؟ هغسي ځواب لکه سائل چې یې غواړي نه یې ورکوي. ځکه چې، دلته دوی خبري دي، یو خوا ته حضرت محمد ﷺ غوښتل چې سائل لومړی د هغه څه زده کړي ته و هڅوي چې د دین په زده کړه کي لومړی خبري دي ځکه چې تر دې وخته د سائل پوهه او استعداد هم دومره و او بل حضرت محمد ﷺ ته معلومه سوه چې سائل د دې وړتیا نه لري چې د دغسي علمي مسئلو ادراک دي وکړي. نوزه هم د پورته حدیث شریف له فهم څخه دا مطلب افاده کوم چې دغسي بحثونه د عوامو لپاره هیڅ معنی نه لري چې خپل وخت په مشغوله کړي.

عوامو ته په کار ده چې، د دین په مسائلو کي د علماء سره بحث ونه کړي. یوازي له علماء څخه د دین د مسائلو په اړه چې دوی ور سره مخ کیږي پوښتني وکړي او

ورباندې باور وکړي. که عوام داسې ونه کړي تل به د نفس او شيطان په لومو کې بند وي او د الله ﷻ له قهر او غضب سره به ځکه مخامخ وي چې نه يې خپله د دين مسائلي زده کړي وي او نه د علماء کرامو خبرو ته غوږ ږدي.

موږ ډېر عاجزه يو، الله تعالی دې موټول له داسې يو او بل ډول عقائدو څخه وساتي لکه څرنگه چې نن ورځ ځينو مسلمانانو خپلي کړي دي. دغه د گډو وډو عقائدو کسان بل هدف او مقصد نه لري. يوازي او يوازي په دې فکر کې دي چې څرنگه د عامو او په دين او خپل مذهب باندې د ناخبرو خلکو په زړونو کې وسواسه وريږي کړي او فکرونه يې وگټي وډ کړي او خپلو اسلافو، علماء کرامو او خپلو مشرانو لکه پلار او نورو سره يې په اختلاف کې واچوي او د يو او بل ډول پوښتنو او په خپلو علماء کرامو باندې د پوښتنو، بې باوريو پيدا کولو او له هغوی سره په اختلافاتو پيدا کولو کې يې د ځان په لور ور وېولي او دغه وسواسه اچوونکي له نالوستو کسانو څخه د خپلي لاري حقانيت ورک او د خپلي لاري حقانيت ورته ثابت کړي. دا کسان چې غېر مقلیدین دي، د دوی دا عقیده ده چې، څلور سره مذهب (هغه که حنيفي مذهب دی، که شافعي مذهب دي، که مالکي مذهب دی، که حنبلي مذهب دی، باطل دي.

غېر مقلد او په ناپوهۍ کې لاندې څان جوړول د دوی شعار دی، د خپل نفس د غوښتونو پيروي کول، د مجتهدينو تقليد کول باطل او شرک بلل دا د دوی کارونه او عقائد دي. موږ وايو: داسې کار کول يو حرام کار دی. دغسې عقیده درلودل

سبب د گمراهۍ گرځي. ځکه د غېر مقلیدینو پېشوا مولانا محمد حسین بتالوی وایي:

د غېر مجتهد لپاره دا جائزه نه ده چې د مجتهدینو څخه تېنسته وکړي ⁷⁰ يعني د عوامو لپاره دا ضروري ده چې د یوه مجتهد تقلید وکړي او د خپل مجتهد په اقوالو باور وکړي. له دې خبرې وروسته مولانا محمد حسین بتالوی د دې خبرې ښه وضاحت کوي دی وایي:

زما د ۲۵ کالو تجربه ده. او دارا ته معلومه سوېده، هغه کسان چې علم نه لري او ځان ته د مجتهد منسب ورکوي او د حقيقي مجتهدینو تقلید پرېږدي، داسې کسان په اخر کې د اسلام مبارک دین سره خدای په امانې وکړي او یا ځینې یې عیسایان سي او ځینې یې بیا لامذهبه سي. ⁷¹

هم دغسې د غېر مقلیدینو مشر نواب صدیق حسن خان د خپلو غېر مقلیدینو په اړوند وایي:

(فقد نبت في هذه الزمان فرقة ذات سمعة ورياء تدعي انفسها علم الحديث والقران و العمل و العرفان) ⁷²

⁷⁰ - اشاعت السنة : ۱۱ جلد ۲۱۱ مخ.

⁷¹ - اشاعت السنة : ۱۱ جلد، ۵۳ مخ.

⁷² - الحطه في ذكر صحاح السنة : ۶۷ مخ.

ژباړه: په دغه زمانه کې یوه ډله پيدا سوېده چې شهرت خوښوونکي دي او ریا کاره دي. د علم د نه شتون سره ځان د علم او عمل عاملین بولي. سره له دې چې په دوی کې د علم، عمل او عرفان بوی هم نسته. محترم حسن خان صاحب په پورته خبرو پسې زیاتوي.

(فياللعجب اين يسمون انفسهم الموحدين المخلصين و غير هم بالمشركين و هم اشد الناس تعصبا و غلوا في الدين)

ژباړه: ډېره د تعجب خبره ده. غېر مقلیدین خپل ځانونه خالص موحدين بولي او مقلیدین مشرک بولي. سره له دې چې غېر مقلیدین خپله په ټولو خلکو کې متعصب او غالي دي. حسن خان صاحب خپل دغه مضمون په دغه جمله پای ته رسوي.

(فما هذا دين الافتنة في لارض و فساد كبير)

ژباړه: دغه لاره کومه چې غېر مقلیدینو غوره کړې ده چې په دین کې د ناخبرۍ یا په دین کې د خپلي بې علمۍ سره سره ځانونه مجتهدین بولي، کوم دین نه دی، بلکې دا په مخکې کې فتنه او لوی فساد دی.

د غېر مقلیدنو د مشرانو له عباراتو څخه دا ښکاره سوه چې هر هغه څوک چې د اجتهاد مرتبې ته نوي رسېدلی باید دغه کس ضرور د یوه امام تقلید وکړي.

د څلورو امامانو تقلید او په څلورو امامانو کې د تقلید حصر کېدل د جهمورو
 علماء کرامو په قول دا د الله تعالی ﷻ له لوري موږ ته یو لوی نعمت را کړل سوی
 دی. په هر وخت کې محدثین، مفسرین او علماء کرام دا وضاحت کوي، کوم څوک
 چې له تقلید څخه منکر او له ځان څخه غېر مقلید جوړ وي، دا داسې مثال لري
 لکه: اوبښ چې بېله مهاره وي. ځکه؛ دی د خپل نفس په غوښتونو عمل کوي او د
 اهل بدعت له ډلې څخه شمېرل کېږي. داسې کسان په هیڅ صورت کې د اهل سنت
 والجماعت څخه نه دي.

د عوامو لپاره ښه خبره هغه ده کومه چې د امام غزالي ﷻ له ویناوو معلومېږي
 چې وايي: عوام خلک دي د دین په مسائلو کې اختلاف نه کوي. ځکه چې، له دوی
 سره په دین کې پوهه نه وي. د خپلې ناپوهۍ له امله ځانونه د گمراهۍ او بې ایمانۍ
 کندی ته تېل وهي. د دین مسألې دي و علماء کرامو ته پرېږدي او دوی دي پر هغه
 مسائلو باور وکړي چې د علماء کرامو له لوري ورته ویل کېږي ترڅو د علماء کرامو
 په اتباع سره هغه څه لاس ته راوړي په کومو سره چې د الله تعالی ﷻ ارضا حاصلېږي.

قوله مذهب د امام اعظم صاحب مبارک ﷺ

امام اعظم ابو حنيفه، يعني نعمان بن ثابت کوفي ﷺ.

امام اعظم ﷺ چي اصلي نوم يې نعمان ﷺ دی، کنيت يې ابو حنيفه دی او لقب يې امام اعظم دی. د هجرت په اتيايم (۸۰) هـ کال په کوفه کي د ثابت ﷺ په کور کي يې و دې نړۍ ته سترگي پرانستلې. د تاريخ په پاڼو کي د کابل بلل سوی دی چي د اسلام په اوایلو کي يې د کورنۍ مشران کوفي ته تللي وو.

امام اعظم ﷺ عرب نه بلکي عجمي و. ده مبارک د عمر په شل کلنۍ کي په تعليم (زده کړه) پيل وکړ. د خدای ورکړي استعداد او ښې حافظې له مخي يې ډېر ژر د قرآن کریم او احاديثو په زده کړه کي يې ډېر پرمختګ وکړ او ډېر ژر يې د اجتهاد درجې ته ځان ورساوه ترڅو په فقهي مسائلو کي يې د نبوغ درجه تر لاسه کړه.

د علم ادب، علم النساب او د علم کلام تر زده کړي وروسته يې د فقهي د علمي زده کړي لپاره د وخت د مشهوره عالم امام حماد صاحب ﷺ په درس کي برخه واخيسته.

د امام اعظم ﷺ د استاذانو شمېر نژدې څلور زرو (۴۰۰۰) ته رسيږي مګر پر امام اعظم ﷺ باندي، د ډېر شفقت او مهربانۍ له کبله چي پر ده مبارک يې لرله، د حماد ﷺ نوم ډېر د ياد ولو وړ دی.

امام اعظم عليه السلام چي کله د درس او تدريس سلسله پيل کړه له لير ځايونو څخه د دين د زده کړي لپاره د دين طالبان د پتنگان په څېر پر رامت سول او د امام صاحب په درسونو به يې خپله علمي تنده ماتوله.

علامه کردري رحمته الله وايي: اته سوه (۸۰۰) فقها، محدثين، صوفيا کرام او مشايخ د امام اعظم عليه السلام په شاگردانو کي راځي.

امام اعظم عليه السلام په خپل وخت کي د فقهي علم د اسلامي قانون د جوړولو لپاره د خلويښتو (۴۰) جیدو (سترو) علماء کرامو يو مجلس جوړ کړ چي له ډېر جر او بحث وروسته د دغه مجلس له خوا څخه د حنيفي فقهي په نامه يو داسي تل پاته او ژوندی اسلامي قانون جوړ کړل سو چي دغه فقهي قانون پر خپل جامعيت په خپله شاهدي ورکوي.

د همدغه مجلس له خوا چي کومي مسائلي له قرآن کریم او احاديثي نبوي څخه استنبات سوې د هغو مسائلو شمېر له (۱۲۷۰۰۰۰) دوولس لکه اويا زرو څخه هم زيات و. له دې امله حنيفي فقهي ته فقه شورايي هم ويل کيږي.

که څوک دا ووايي چي، ولي امام صاحب دا قانون جوړ کړ چي بايد ووايم: د صحابه کرامو په وخت او زمانه کي. د صحابه کرامو هغه ډلي چي په اسلامي فقه او اجتهاد کي يې لاس درلود، دهغه وخت د اسلامي حکومت (اسلامي خلافت) په هر ځای

کي دې علماء کرامو شتون درلود. کوم مسائل چي به دوی ته وړاندي کېدل هغه به یې د قرآن کریم، احادیثي نبوي او اجتهاد په رڼا کي حل کول.

کله چي د صحابه کرامو د ټولۍ وروستی صحابي حضرت ابوالطفیل رضی الله عنه په (۱۱۰ هـ) کي وفات سو، دغه ستر مسؤلیت د صحابه کرامو د شاگردانو یعنی، تابعینو ته ور د غاړي سو.

د تابعینو په زمانه کي اووه (۷) داسي ستر ځایونه وو چي، د احادیثو او نبوي علومو مراکز بلل کېدل. په دې مراکزو کي د فتواگانو اړوند مسائل د هغه وخت د جیدو علماء کرامو له خوا حل کېدل.

د هغو اوو (۷) مراکزو نومونه په لاندې ډول دي.

۱ - مدینه منوره. ۲ - مکه مکرمه. ۳ - بصره. ۴ - دمشق. ۵ - مصر. ۶ - کوفه. ۷ - یمن.

په دې مراکزو کي د علمیت له پلوه د پام وړ مقام کوفې درلود ځکه؛ په کوفه کي په زرگونو صحابه کرامو ژوند کړی و او د حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه او ابو هريرة رضی الله عنه په شان صحابه کرامو په کوفه کي په زرگونه شاگردان پریښي وو. په هم دې خاطر کوفه د علم الحديث او فقهی علومو له کبله د خلکو د رجوع یوه ښه مرجع بلل کېده.

د (۱۲۰) هـ له مخه د کوفې د امام، د حديثو د حافظ او د هغه وخت د فقهي د ستر استاد، حماد صاحب رحمه الله په درس او د هغه په درس گاه کي، د ده د شاگردانو په ډله کي تر ټولو ممتاز او ذهين طالب علم امام اعظم رحمه الله و.

د ستر استاد حماد رحمه الله له وفات وروسته، د ده د درسگاه مدرس امام اعظم رحمه الله سو. کله چي امام اعظم صاحب رحمه الله په دې منسب کښېنووست، د خپلي زیرکتيا له مخي يې په هر لوري د خپل فکر سپرلی، غږول. ده ته دا څرگنده سوه چي، په نن وخت کي کوم علماء کرام موجود دي. سبابه نه وي. که نن ورځ د دوی له وجود څخه گټه وانه خستل سي، کېدای سي سبا دغه د علم ستر دريابونه زموږ له لاسه وتلي وي او بيا به وچي شوندي گرځو او داهم يوه څرگنده خبره ده چي په هروخت کي نوي نوي مسائل رامنځ ته کيږي.

نو دا يوه اړينه خبره ده چي، نن ورځ يو داسي قانون جوړ کړل سي چي د راتلونکو نسلونو د ژوند لپاره څراغ وگرځي او دا قانون بايد داسي ترتيب سي چي د انساني ژوندانه و هر اړخ ته په کي ځای ورکړل سوی وي. دغو اړتياوو ته په کتو سره امام اعظم رحمه الله په خپلو زرگونو شاگردانو کي وکتل، د هغوی له نقلی څخه يې څو کسه د هغوی د لوړو استعدادونو او زرکتياوو له مخي غوره کړل چي شمېر يې نژدې څلوېښتو ته رسيږي اونومونه يې په لاندې ډول دي:

۱ - امام زفر رحمه الله چي په ۱۵۸ هـ کي وفات سوی دی.

- ۲ - امام داؤد طایي رحمۃ اللہ علیہ چي په ۱۲۰ هـ کي وفات سوی دی.
- ۳ - امام حبان بن علي رحمۃ اللہ علیہ چي په ۱۷۳ هـ کي وفات سوی دی.
- ۴ - امام زهير بن معاويه رحمۃ اللہ علیہ چي په ۱۷۳ هـ کي وفات سوی دی.
- ۵ - امام حماد بن امام اعظم رحمۃ اللہ علیہ چي په ۱۷۲ هـ کي وفات سوی دی.
- ۶ - امام شریک بن عبد الله رحمۃ اللہ علیہ چي په ۱۷۸ هـ کي وفات سوی دی.
- ۷ - امام عبد الله بن مبارک رحمۃ اللہ علیہ چي په ۱۸۱ هـ کي وفات سوی دی.
- ۸ - امام محمد بن نوح رحمۃ اللہ علیہ چي په ۱۸۲ هـ کي وفات سوی دی.
- ۹ - امام ابوسعید یحیی بن ذکریا رحمۃ اللہ علیہ چي په ۱۸۴ هـ کي وفات سوی دی.
- ۱۰ - امام اسد بن عمرو رحمۃ اللہ علیہ چي په ۱۸۸ هـ کي وفات سوی دی.
- ۱۱ - امام علي بن مسهر رحمۃ اللہ علیہ چي په ۱۸۹ هـ کي وفات سوی دی.
- ۱۲ - امام عبد الله بن ادريس رحمۃ اللہ علیہ چي په ۱۹۲ هـ کي وفات سوی دی.
- ۱۳ - امام علي بن طیان رحمۃ اللہ علیہ چي په ۱۹۲ هـ کي وفات سوی دی.
- ۱۴ - امام وکیع بن جراح رحمۃ اللہ علیہ چي په ۱۹۷ هـ کي وفات سوی دی.
- ۱۵ - امام یحیی بن سعید القطان رحمۃ اللہ علیہ چي په ۱۹۸ هـ کي وفات سوی دی.

- ۱۶ امام ابو حفص بن عبدالرحمن رحمته الله چي په ۱۹۹ هـ کي وفات سوی دی.
- ۱۷ امام خالد بن سلیمان رحمته الله چي په ۱۹۹ هـ کي وفات سوی دی.
- ۱۸ امام حسن بن زیاد رحمته الله چي په ۲۰۴ هـ کي وفات سوی دی.
- ۱۹ امام مکي بن ابراهيم رحمته الله چي په ۲۱۵ هـ کي وفات سوی دی.
- ۲۰ امام مالک بن مغول رحمته الله چي په ۱۵۹ هـ کي وفات سوی دی.
- ۲۱ امام مندل بن علي رحمته الله چي په ۱۲۸ هـ کي وفات سوی دی.
- ۲۲ امام عمرو بن ممون رحمته الله چي په ۱۷۱ هـ کي وفات سوی دی.
- ۲۳ امام ابو عصمه رحمته الله چي په ۱۷۳ هـ کي وفات سوی دی.
- ۲۴ امام قاسم بن معين رحمته الله چي په ۱۷۵ هـ کي وفات سوی دی.
- ۲۵ امام هياج بن بسطام رحمته الله چي په ۱۷۷ هـ کي وفات سوی دی.
- ۲۶ امام ابو يوسف رحمته الله چي په ۱۸۲ هـ کي وفات سوی دی.
- ۲۷ امام هشيم بن بشير السلمي رحمته الله چي په ۱۸۳ هـ کي وفات سوی دی.
- ۲۸ امام فضيل بن عياض رحمته الله چي په ۱۸۷ هـ کي وفات سوی دی.
- ۲۹ امام محمد بن الحسن رحمته الله چي په ۱۸۹ هـ کي وفات سوی دی.

- ۳۰ امام يوسف بن خالد رحمته الله چي په ۱۸۹ هـ کي وفات سوې دی.
- ۳۱ امام فضل بن موسی رحمته الله چي په ۱۹۲ هـ کي وفات سوې دی.
- ۳۲ امام حفص بن غياث رحمته الله چي په ۱۹۴ هـ کي وفات سوې دی.
- ۳۳ امام هشام بن يوسف رحمته الله چي په ۱۹۷ هـ کي وفات سوې دی.
- ۳۴ امام شعيب بن اسحاق رحمته الله چي په ۱۹۸ هـ کي وفات سوې دی.
- ۳۵ امام ابو مطيع بلخي رحمته الله چي په ۱۹۹ هـ کي وفات سوې دی.
- ۳۶ امام عبد الحميد رحمته الله چي ۲۰۳ هـ کي وفات سوې دی.
- ۳۷ امام ابو عاصم النبيل رحمته الله چي په ۲۱۲ هـ کي وفات سوې دی.
- ۳۸ امام حماد بن دليل رحمته الله چي په ۲۱۵ هـ کي وفات سوې دی.
- ۳۹ امام نضر بن عبد الكريم رحمته الله چي په ۱۲۹ هـ کي وفات سوې دی.
- ۴۰ امام عافيه بن زيد رحمته الله چي په ۱۸۰ هـ کي وفات سوې دی.
- دغه علماء کرام چي پورته يې نومونه ياد کړل سول د خپل وخت مجتهدين او جيد علماء کرام وو.

د دې څلويښتو علماء کرامو له جملې څخه لس (۱۰) يا دوولس (۱۲) يې داسي عالمان وو چي تر خپل منځ يې ځانگړي ناستي يا مجلسونه درلودل. دغو علماء کرامو د خپلي ښې وړتيا له مخي د پورته يادو څلويښتو علماء کرامو پر مجالسو ځانگړي نظارت درلود.

د دغه مخصوص مجلس غړي، امام ابو يوسف رحمه الله، امام زفر رحمه الله، امام داؤد طائي رحمه الله، امام يوسف بن خالد رحمه الله، يحيى بن ذكريا رحمه الله، امام محمد رحمه الله، عبدالله بن مبارک رحمه الله وو. همدا ډول په دغه مجلس کي امام ابو حنيفه رحمه الله هم خپله گډون درلود.⁷³

د هم دغه فقهي مجلس په اړه امام وكيع بن جراح رحمه الله او امام شافعي رحمه الله وايي: (د امام ابو حنيفه رحمه الله په کار کي به څنگه غلطيا پيداسي) له امام صاحب سره په کارونو کي ابو يوسف رحمه الله، حفص بن غياث رحمه الله او د حبان رحمه الله په څېر د حديثو پوهان موجود دي. د عربي لغاتو استاد او ماهر قاسم بن معين رحمه الله ور سره ملگري و. همدا ډول د نفير طائي رحمه الله، فضيل بن عياض رحمه الله په څېر د تقوی او پرهېزگاري خراغان ور سره ملگري وو. په داسي حال کي چي، له چاسره داسي ستر کسان ملگري وي په هغه وخت د غلطۍ امکان تر ډېر حده نه وي او که کله کومه غلط فهمي رامنځ ته هم سي په هم هغه مهال يې د حل لاري چاري لتوي ځکه چي،

⁷³ - الجواهر المضية : ۱ جلد، ۱۴ مخ.

په کوم ځای کې چې کوم کارونه د یوه فکر پر ځای د ډیرو فکرونو او پوهو علماء کرامو له خوا حل کېږي تل یې نتیجه ښه وي.⁷⁴

ټول علماء کرام، پر دې خبر یوه خوله دي چې، امام اعظم رحمته الله علیه تابعي دی. د صحابه کرامو څخه یې د حدیثو روایات په ثبوت رسېدلي دي.

امام اعظم ابو حنیفه رحمته الله علیه د ټولني د اصلاح او سیاست لوړ شخصیت یادېږي او د ټولني د اصلاح او سیاست په رازونو پوهېدل، حق ویل، د باطل مخ نیول، د اسلام او دین پر مخ بېول، حنیفي فقهې ته ترتیب ور کول، دا ټول داسې حیرانوونکي کارونه دي چې، د تاریخ د پام وړ برخه ګرځېدلې ده.

دغسې د علم او د ښه فکر خاوند، زاهد، متقي او مجاهد کس د خپلو پورته یادو، لوړو لوړو کارنامو سره سره له دې بهوفا نړۍ څخه په ۱۵۰ هـ کې سترګې پټې کړې او د ابدې ژوند پر لوري یې سفر وکړ.

انا لله و انا اليه راجعون.

که از آن دم که تو سفر کردی از حلاوت جدا شدیم چو موم

همه شب چو شمع می سوزیم ز آتشش جفت وزانگبین محروم

در فراق جمال تو مارا جسم ویران و جان ازاد چون بوم

⁷⁴ - جامع المسانید : ۳۳ مخ.ر

هان عنان را بدین طرف برتاب زفت کن پیل عیش را خرطوم
بی حضورت سماع نیست حلال همچو شیطان طرب شده مرجوم
یک غزل بی تو هیچ گفته نشد تا رسید آن مشرفه مفهوم
پس بزوق سماع نامه تو
غزل پنج و شش بشد منظوم

..... قوله مذهب د امام مالک رحمہ اللہ

امام مالک رحمہ اللہ د انس زوی، انس رحمہ اللہ د مالک زوی او هغه د ابی عامر زوی دی.

د امام مالک رحمہ اللہ اصلي نوم مالک رحمہ اللہ دی. لقب یې امام دار الهجرة دی او کنیت ابو عبدالله دی.

امام مالک رحمہ اللہ د صحیح روایاتو لمخې په (۹۳) هـ سنه کې، د مدینې منورې په ستر ښار کې وزېږېد.

امام مالک رحمہ اللہ په خپل وخت کې د مدینې منورې د احادیثو امام، فقهې، زاهد او د ډیرې لوړې هستۍ شخصیت و.

د موطا په نامه کتاب یې د حدیثو په فن کې خورا ډېر مشهور دی. د امت محمدي علماء کرام ورته په ډېره درنه سترگه گوري.

امام مالک رحمہ اللہ لکه څرنګه چې، په مدینه منوره کې زېږېدلی دی، همداسې په مدینه منوره کې د ځلمیتوب دورې ته هم رسېدلی دی او په همدغه ښار کې یې و زده کړو ته هم مخه کړې ده.

امام مالک رحمۃ اللہ علیہ د قرآن کریم د قرأت سند له امام القراء ابو ثالث نافع بن عبد الله څخه تر لاسه کړی دی. همدا ډول د احادیثو له زده کړې سره یې له ماشومتوب څخه مینه درلوده.

د امام مالک رحمۃ اللہ علیہ د احادیثو لومړی استاد حضرت نافع رحمۃ اللہ علیہ دی، حضرت نافع رحمۃ اللہ علیہ هغه لوی شخصیت و چې، د خپل ژوندانه لویه برخه یعنې (۳۰) کاله یې د عبد الله ابن عمر رضی اللہ عنہ په خدمت کې تېره کړې ده.

امام مالک رحمۃ اللہ علیہ د حضرت نافع رحمۃ اللہ علیہ سره سره د نورو ګڼو استاذانو څخه هم زده کړې، کړي دي.

د امام مالک رحمۃ اللہ علیہ د استاذانو شمېر تقریباً (۹۳) کسانو ته رسیږي. په هغه وخت کې د علم د تحصیل دائره دومره پراخه نه بلکې په فنونو کې زده کړه او مهارت ضروري بلل کېده. ډېره پاملرنه تفسیر القرآن، حدیث پوهنه، فقه، علم ادب او لغت ته کېدله.

امام مالک رحمۃ اللہ علیہ چې کله په مروجو علومو کې پوه او مهارت حاصل کړ، په لږ وخت کې یې د خپل ښه ذهن او ښه استعداد له مخې د استادۍ مقام ته ورسېد. په دې دپاسه امام مالک رحمۃ اللہ علیہ په فتوی ور کولو او اجتهاد کې ځانګړی استعداد درلود.

امام مالک رحمۃ اللہ علیہ چې کله د امت مسلمة یا امت محمدي د خدمت لپاره ملا و تړله، په دې وخت کې د امام مالک رحمۃ اللہ علیہ عمر (۲۴) کاله و.

امام مالک رحمۃ اللہ علیہ په دې لږ عمر کي د خپل وخت پیاوړی مفتي، لارښود او مدرس یاد ولای سو.

امام مالک رحمۃ اللہ علیہ په خپل وخت کي د یوې ښې درسگاه او تدریس مدرس یادیري. ده محترم په درس کي له نورو څخه بېله لاره درلوده. مثلاً: ده د درس یوه تگلاره دا وه چي، ده محترم به د درس په وخت کي په خپله د کتاب متن او عبارت نه وایه بلکه د کتاب عبارت به یې په شاگردانو وایه.

امام مالک رحمۃ اللہ علیہ به یې سماع کول یعنی درس به یې اورېده. د محدثینو په اصطلاح و دې طریقې ته (قرائت علی الشیخ) ویل کیږي. له دې طریقې څخه د امام مالک رحمۃ اللہ علیہ موخه دا وه چي، د حدیثو کره کتنه هم وسي او شاگرد هم د عبارت له ویلو سره بلد سي.

د امام مالک رحمۃ اللہ علیہ د درسگاه ځانګړتیاوي:

د ده مبارک درسگاه به ډېره ارامه وه. امام شافعي رحمۃ اللہ علیہ وایي:

ژباړه: موږ به د امام مالک رحمۃ اللہ علیہ په تدریسې ساعت کي د کتاب پاڼي هم په ډېر احتیاط سره اړوې ترڅو اواز ونه کړي.

امام مالک رحمۃ اللہ علیہ د خپل وخت ستر عالم او ستر شخصیت و. د علمیت اواز یې تر لیري لیري ځایونو پوري تللی و. د هرچا په زړه کي د امام مالک رحمۃ اللہ علیہ سره محبت او

مینه وه. که به څوک ورسره مخالف و، هغه به هم د ده په علمیت او تقوی اقرار کاوه.

په هغه وخت کې به چې کوم حجاج د حج د فریضې د ادا کولو لپاره بیت الله شریف ته راتلل: د حکومت له خوا به په دې موسم کې یو مفتي ټاکل کېده ترڅو د حجاجو شرعي مسئلې حل کړي. د امام مالک رحمته الله علیه په وخت کې دغه منصب وده ته ورکول سوی و. د امام مالک رحمته الله علیه سره په دې خدمت کولو او فتوی ورکولو کې امام ابن ذئب رحمته الله علیه هم ملگری و.

امام مالک رحمته الله علیه د فتوی په ورکولو کې ډېر د احتیاط څخه کار اخیسته. که د کومي مسئلې په هکله به یې معلومات نه درلود، نو و خلکو ته به یې په ښکاره ویل چې، زه په دې مسئله کې معلومات نه لرم.

یوه ورځ یو کس امام مالک رحمته الله علیه ته راغلی، د یوې مسئلې اړوند یې پوښتنه ځینې وکړه. امام مالک رحمته الله علیه ورته وویل: زه په دې مسئله نه پوهېږم. هغه کس ورته وویل: اې امامه! زه له ډېر لیرې ځای څخه تاسو ته راغلی یم او غواړم چې د دې مسئلې ځواب له تاسو څخه واوړم او ته راته وایې چې زه د دې مسئلې په اړه معلومات نه لرم. کله چې بېله کوم ځوابه خپل کلي یا وطن ته ولاړسم، زه به د خپل وطن خلکو ته د دې مسئلې په اړه څه ځواب وایم.

امام مالک رحمۃ اللہ علیہ ورته وویل: ته چي کله خپل وطنوالو ته ورسېدې. هغوی ته ووايه چي، امام مالک رحمۃ اللہ علیہ ویل چي، زه په دې مسئله نه پوهېږم. سبحان الله! د وخت پېښدل سوې خبره، ښه عالم او زاهد په فتوی کي څونه احتیاط کوي او زموږ په وخت کي موږ بیا د فتوی په ورکولو کي له یو لږ بې علمي سره څومره بیرې کوو.

څرنگه چي هر ساکنونکی اخر په مرک محکوم دی او دا د قرآن فیصله ده چي، یو ساکن به هم ژوندی نه پاته کیږي بېله یوه الله تعالی، نو امام مالک رحمۃ اللہ علیہ هم د الله تعالی د مخلوقاتو له جملې و چي، تل پاته ژوند یې نه درلود.

دی مبارک د عمر په وروستیو کي درې (۳) ونۍ سخت ناروغه سو. د ناروغۍ په مده کي ورته ډېر مخلصین د پوښتني لپاره راتلل په ۱۷۹ هـ. کي. د الهي قضا سره یې د (۸۶) کلونو په عمر د مرک فرشتوته لېیک ووايه.

انا لله و انا اليه راجعون.

ايهاالنور في الفواد تعالى

غاية الوجه والمراد تعالى

ايهاالسابق الذي سبقت

منك مصدوقة الوداد تعالى

چون بیائی زهی کشاد و مراد

چون نیائی زهی کساد تعالی

انت کشمس از دت و نات

یا قریب علی البعاد تعالی

قولہ/مذہب د امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ

محمد د ادریس، ہغہ د عباس، ہغہ د عثمان، ہغہ د شافع، ہغہ د سائب، ہغہ د عبید، ہغہ د عبد، ہغہ د ہاشم، ہغہ د عبدالمطلب، ہغہ د عبد مناف القریشی الهاشمی زوی دی.

د امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ اصلي نوم محمد دی، کنیت یې ابو عبد اللہ دی او لقب یې ناصر السنۃ دی.

امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ په (۱۵۰) هـ سنه کي د فلسطين په مشهور ښار عسقلان کي دې نړۍ ته سترگي روڼي کړې.

امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ د عسقلان د مشهوره علماء کرامو او پوهانو له جملې څخه و. په حدیثو او فقه کي یې د پام وړ خدمتونه کړي دي او د ده دا خدمتونه له هیچا څخه پټ نه دي.

امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ په ماشومتوب کي د خپل پلار له مهربان سیوري څخه بې برخي سوی دی او په کوچني والي کي یې د یتیم والي ستړیاوي وگاللې.

مور مبارکي یې دا خپل یتیم او نازولی زوی مکې مکرمې ته ولېږه او هلته یې د زده کړي زمینه ورته مساعده کړه.

امام شافعي رحمه الله په مکه مکرمه کې د ماما په کور کې اوسېده. ماما يې هم په ډېر غربت کې ژوند کاوه. په هم دې خاطر يې ماما هم د ده رحمه الله د زده کړو پوره مصارف نه سواي ورکولای.

امام شافعي رحمه الله چې کله مکې مکرمې ته راغی په دې وخت کې د امام شافعي رحمه الله عمر تقريباً لس (۱۰) کاله و.

امام شافعي رحمه الله د شعر، ادب او لغت سره ډېر مينه لرله. په هم دې خاطر امام شافعي رحمه الله يو څه موده له هذيل قبيلې سره تېره کړه. په دې مهال کې امام شافعي رحمه الله په عربيت، شعر، او لغت کې ډېر څه تر لاسه کړل.

امام شافعي رحمه الله د خپل خدای ورکړي ښه ذهن او استعداد له امله په لږ وخت کې مروجه فنون ولوستل. له دې وروسته امام شافعي رحمه الله په مکه مکرمه کې د امام مسلم بن خالد رحمه الله سره درې کاله تېر کړل. وروسته امام شافعي رحمه الله مدينې منورې ته ولاړ او هلته يې د امام مالک رحمه الله په درسگاه کې شريک سو او له امام مالک رحمه الله نه يې ښه زده کړه وکړه. په دې دپاسه امام شافعي رحمه الله د مدينې منورې له نورو جیدو علماء کرامو څخه هم زده کړې وکړې او د هغوی له فيوضاتو څخه برخمن سو.

امام شافعي رحمه الله په لږ وخت کې د حديثو د فن په کره کتنه کې لوی لاس پيدا کړ. دی جناب لاه په دې وخت کې ځوان و چې د حديث په تفسير، فقه، نبوي سيرت،

لغت، تاریخ، طب او په ادب کي یې پوره وړتیا وموندل او وروسته د هم دې علومو د استاد په حیث ومنل سو.

امام شافعي رحمته الله د علم د حاصلولو لپاره د پرو سیمو ته سفرونه وکړل لکه: مکه مکرمه، مدینه منوره، عراق، حجاز او هم داسي نورو سیمو ته تللی دی.

د امام شافعي رحمته الله ځیني استاذان د دې شهرت خاوندان دي لکه: امام مسلم بن خالد رحمته الله، امام مالک بن انس رحمته الله، امام محمد بن حسن رحمته الله، محمد بن اسماعیل رحمته الله او عبدالله بن نافع رحمته الله چي تر دېره ليري پوري یې د علم او پوهي اوازې رسېدلي وې.

امام شافعي رحمته الله د مروجو علومو د فراغت وروسته په مکه مکرمه کي په درس بوخت سو. له دې امله د امام شافعي رحمته الله د درس او علمیت اوازه په لږ وخت کي تر ليري ليري ځایونو پوري ورسېده. طالب علما به د زده کړي لپاره د پتنگانو په څېر ورته راتلل.

امام شافعي رحمته الله د خپل علمي ژوند په وختونو کي د امت محمدي لپاره داسي علماء کرام وروزل چي هر شاگرد یې د اسلامي تاریخ ځلانده ستوری بلل کيږي لکه: امام احمد بن حنبل رحمته الله او نور.

امام شافعي رحمته الله د درس او تدریس برسېره ځیني کتابونه هم لیکلي دي. ترټولو لوی تصنیف یې مسند امام شافعي دی چي، د حدیثو په برخه کي یې لیکلی دی.

له دې پرته يې نور تصنيفات هم سته لکه: (کتاب الام)، (الرسالة)، (کتاب اجماع العلم)، (اختلاف الحديث)، (خلاف مالک)، او هم داسې نور، د امت محمدي دغه ستر عالم په (۲۰۴) هـ کي د رجب المرجب په مياشت کي د ورپيښي سوي ناروغۍ له امله په (۵۴) کلنۍ کي وفات سو او د تل لپاره يې له دې نړۍ څخه سترگي پټي کړې.

انا لله و انا اليه راجعون.

قولہ: امام احمد بن حنبل صاحب رحمہ اللہ:

امام احمد د محمد، ہغه د حنبل شیباني المروزي رحمہ اللہ زوی دی.

نوم یې احمد دی، کنیت یې ابو عبدالله او لقب یې امام الحافظ دی.

امام احمد بن حنبل رحمہ اللہ د ربیع الاول په میاشت کي په ۱۶۴ هـ کي د بغداد په ښار کي دې نړۍ ته سترگي روڼي کړې.

امام احمد بن حنبل رحمہ اللہ دوخت له وتلو علماء کرامو، فقهاؤ او محدثینو څخه گڼل کیږي. د اسلامي نړۍ ټول علماء کرام د امام احمد بن حنبل رحمہ اللہ علمي مقام، پوهي او د دین په لاره کي نه هېرېدونکي هڅو او ستړیاو ته د قدر په سترگه گوري.

د امام احمد بن حنبل رحمہ اللہ مور مبارکي خپل د سترگو تور زوی د دیني علم د زده کړي لپاره په ماشومتوب کي لادوخت د ښو علماء کرامو تر درسگاؤ پوري د علم د زده کړي په موخه ورساوه. د ده مبارک د مبارکي مور د هڅو نتیجه دا سوه چي ده مبارک په ماشومتوب کي قرآن کریم حفظ کړ.

د قرآن کریم تر حفظ وروسته یې د علم لغت او د وخت د نورو مروجو علومو په لور مخه کړه. تر لومړنۍ زده کړو وروسته یې خپله ټوله پاملرنه د تفسیر او حدیثو په لور واړوله. ده مبارک اووه کاله (۷) کاله پر له پسې د بغداد له سترو علماء کرامو او حدیث پوهانو څخه زده کړه وکړه.

تر دې وروسته بصري ته ولاړ او بيا حجاز ته ولاړ. په حجاز کي د امام شافعي رحمه الله سره يې ملاقات وسو. په امام شافعي رحمه الله باندې يې اصول الفقه، ناسخ او منسوخ او د امام مالک رحمه الله موطا وويل.

په (۱۹۸) هـ کي يې د حج د فرضيې د ادا کولو اراده وکړه او د حج سفر يې په خبر سو او د حج تر ادايښي وروسته د يمن پلازمېني (پایتخت) صنعاء ته ولاړ. د ده اراده وه چي پر مشهور محدث امام عبدالرزاق رحمه الله باندې د احاديثو نوري زده کړي هم وکړي. په دې سفر کي له امام احمد بن حنبل رحمه الله سره امام يحيى بن معين رحمه الله هم ملگری و.

کله چي امام احمد بن حنبل رحمه الله په مروجہ علومو کي مهارت حاصل کړ او د ده د علميت شهرت د اسلامي نړۍ تر ليري کونجونو ورسېد، نو په درس او فتوی ورکولو يې پيل وکړ.

امام احمد بن حنبل رحمه الله د احاديثو په روايت کي ډېر احتياط کاوه. هيڅ وخت يې د خپلي حافظې په زور کوم حديث نه روايت کاوه. بلکي له خپلو ليکنو يې شاگردانو ته حديث اورول. همدارنگه يې د فتوی په ورکولو کي هم له حده زيات احتياط کاوه. په ناخبرۍ کي يې چا ته فتوی نه ورکول.

امام احمد بن حنبل رحمه الله د اسلامي نړۍ په نوموتو علماء کرامو زده کړي وکړې. د ټولو استاذانو شمېر يې ډېر دی مگر په هغوی کي يې د ځينو استاذانو نومان راوړو

لکه: امام شافعي رحمه الله، امام عبدالرزاق رحمه الله، هشيم بن بشير رحمه الله، عمير بن عبدالله رحمه الله، عبدالرحمن بن مهدي رحمه الله، ابوبکر بن عياش رحمه الله او همداسي نور.

امام احمد بن حنبل رحمه الله د خپل ژوند د تېرولو پر مهال له ډېرو سترو کړاوونو سره مخ سوې دی. د امام احمد بن حنبل رحمه الله په وخت کې د عباسي خلفاوو خلافت و. په دې وخت کې د عباسي خلفاوو په ملاتړ او د معتزله و په لمسون د قرآن کریم د مخلوقیت مسئلې خورا زور اخیستی و او حکومت رسماً دا اعلان کړی و چې که څوک دا عقیده ونه مني هغه به زندان ته ځي او شکنجې به ور کول کېږي.

په دې لړۍ کې د اسلامي نړۍ گڼي ديني پوهان او علماء کرام له ننګونو، ستونزو او کړاوونو سره مخ سول. ځينو علماء کرامو سمدستي د قرآن په مخلوقیت اعتراف وکړ او ځينو بيا تر لږ وهلو ټکولو وروسته خپل دريځ پرېښود مگر امام احمد بن حنبل رحمه الله د هغو علماء کرامو له جملې څخه و چې له هر ډول ځورولو او سختۍ سر بېره پر خپله عقیده پاته سو.

ده دا عقیده هيڅ کله ونه منل. هغه عقیده چې په قرآن او سنت کې د هغه دليل نه وي او بنسټ يې يوازي د فلسفې پر اندونو او اصولو بنودل سوی و. درسمي تحقیقاتو پر مهال چې به هر وار د دې عقیدې خپلو لوت ته اړ ایستل سونو د امام ځواب به دا وو چې ماته له قرآن او حدیثو څخه دليل راوړئ ترڅو امام احمد بن حنبل رحمه الله ته تر سختو ازموینو وروسته بريالیتوب وړ په برخه سو او مخالفین يې له پوره ملي او رسمي طاقت سر بېره د ماتې سره مخامخ سول.

امام احمد بن حنبل رحمته الله په يوازي سر د دغه فتنو سره په مقابلې کي ولاړ و. په هم دې خاطر د امام په دغه کارنامه ټوله امت محمدي وياړي. په ټولو مجتهدينو کي و نوموړي امام ته د مجاهد لقب ورکړ سوی دی.

امام احمد بن حنبل رحمته الله د ستونځو او لاندو په دې بهير کي د امت لپاره د تاليف په ډگر کي لوی خدمتونه وکړل. تر ټولو ستر خدمت يې هغه کتاب دی چي د کتابونو مصنفين او د مسائلو استنبات کوونکي او د نړۍ نژدې ډېر مسلمان ترې گټه پورته کوي.

هغه د نبوي سنتو په ميدان کي هغه ټولگه ده چي زيات شمېر صحيح احاديث يې په کي راټول کړيدي او د مسند احمد بن حنبل رحمته الله په نامه مشهور دی. امام احمد بن حنبل رحمته الله په خپل دې کتاب کي د حديثو د پوهانو په وينا (۲۵) زره څخه ډېر احاديث راټول کړي دي.

دغه ستر امام، مبارز او مجتهد هم په دې بې وفا نړۍ کي دائمي ژوند ونه کړ. آخر د الله جل جلاله په امر له دې دنيا څخه په ۲۴۱ هـ کي د ربيع الاول د مياشتي په ۱۲ نېټه د جمعي په ورځ يې له دې دنيا رخصت واخيست.

انا لله و انا اليه راجعون

قوله/خلور سره مذهبه حق دي او حق يې بولو:.....

خلور سره مذهبه حق دي. هغه که مذهب د امام ابوحنيفة رحمه الله وي، که مذهب د امام مالک رحمه الله وي، که مذهب د امام شافعي رحمه الله وي او که مذهب د امام احمد بن حنبل رحمه الله وي.

د دې موضوع اړوند مفصل بيان د تقليد په بحث کي تېر سو، هلته يې ښه مفصله يادونه وسوه خو بيا هم د متن په موافقت بايد يو څه وليکم ځکه چي، زموږ لپاره مقصود دادی چي هر ځای يا هر څو ځايه چي حق واضح سي يا واضح کيږي ښه خبره ده.

د څلورو مذاهبو د حقانيت اړوند حضرت شا ولي الله دهلوي رحمه الله وايي:

(و هذه المذاهب الابعة المدونة المحررة قد اجتمعت الامة او من يعتد بها منها على جواز تقليدها الى يومنا هذا)⁷⁵

دغه څلور مذهبه (مذهب د امام اعظم رحمه الله، مذهب د امام مالک رحمه الله، مذهب د امام شافعي رحمه الله او مذهب د امام احمد بن حنبل رحمه الله) مدون او مرتب سوه. ټول امت يا د امت معتمدو علماء کرامو د دغه څلور مشهورو مذاهبو پر تقليد کولو په جواز باندي اجماع کړې ده او دا اجماع تر نن ورځي پوري باقي ده. (د دې مخالفت کول نه دی جائز بلکي مخالفت يې سبب د گمراهۍ دی.

⁷⁵ - حجة الله بالغة : ١ جلد ، ٣٦١ مخ

حضرت شاه ولي الله د هلوي رحمته الله عليه بل خای واي:

(بالجملة فالتمذهب للمجتهدين سرّاً الهمة الله تعالى العلماء جمعهم عليه من

حيث يشعرون اولاً يشعرون.)⁷⁶

خلاصه د خبرو داده چي، دغه مجتهدين (خلور مذاهبه) او د مذاهبو پابندي (يعني شخصي تقليد) يوراز او سر دی کوم چي الله رحمته الله عليه د علماء کرامو په زړونو کي اچولی دی او پر دغه يې ټوله متفق کړي دي هغه که د تقليد کولو په مصلحت او راز پوهیږي او که نه.

موږ اهل سنت والجماعت تل دا وایو چي، خلور سره مذاهب حق دي. که چیري موږ د مذاهبو له حقانیت څخه لاس واخلو العیاذ بالله. دا زموږ لپاره په دنیا او آخرت کي د ناکامۍ سبب ګرځي. داسي هم نه ده چي موږ وایو، تقليد یا د مذاهبو پیروي پر هر چا واجب ده. هغه که هر څوک وي بلکي موږ تقليد او د مذاهبو پیروي د هغه چالپاره واجب بولو کوم څوک چي د اجتهاد مرتبې ته نه وي رسېدلی. کوم څوک چي خپله مجتهد نه وي. د هغه لپاره دا اړینه ده چي تقليد وکړي. ځکه غیر مجتهد شخص د دین و حقانیت او شرعي مسائلو ته بېله د مجتهد د تقليد لاس رسی نه سي پیدا کولای.

⁷⁶ - انصاف عربي: ٤٧ مخ انصاف مع کشاف ٦٣ مخ.

بل دا خبره هم له هېچا څخه پټه نه ده، کوم کسان چي له تقليد څخه تېښته کوي هغه ډېر وخت د نفس د غوښتنو ښکار سوي دي. د وخت په تېرېدو سره په يوه داسي نا معلوم لوري روان سي چي په اسلامي ټولنه کي يو منفور شخص ځني جوړ سي. له همدې خاطر ه موږ اهل سنت والجماعت تل په دې خبره اقرار کوو چي، هم نفسي تقليد سته او شخصي تقليد ته اړتيا سته او کوم کسان چي تل د تقليد په رد يعني نه منلو کي ولاړ وي او مقلدين وروڼه بدعتيان او مشرکين بولي او د ځان لپاره بيا د موحدينو او اهل حديث خطاب کوي، دا کسان اکثره وخت بېلاري سوي دي. راضي چي د دوی د بېلاري کېدو خبره د دوی له يوه مشره واورو.

د غېر مقلدينو مشري پېشوا، مولانا محمد حسين بټالوي وايي: (هغه کسان چي مجتهدين نه وي او له اجتهاد څه تېښته کوي، دا دوی لپاره جائز نه ده).⁷⁷ همدارنگه مولانا محمد حسين صاحب په يوه بل ځای کي وايي: (زما د ۲۵ کالو تجربه ده. دا خبره ښه راته معلومه سوې ده. کوم کسان چي د بې علمۍ سر بېره د مجتهد مطلق د تقليد پرېښوونکی دی، هغوی په اخر کي د اسلام له مبارک دين سره خدای په امان کړېده او کښېنستلی دي).

په دې ډله کي ځيني عيسايان سوي دي، ځيني يې لامذهبه پاته سوي دي او ځيني يې بيا د جماعت لمانځه، د جمعې د لمانځه او روژې نيولو څخه هم سر په لاس سوي دي. تر داسي وخته لا د دې ډلي ځيني کسان رسېدلي دي چي د شرابو له

⁷⁷ - اشاعت السنة : ۱۱ جلد، ۲۱۱ مخ.

څښلو او د سود له خوړلو څخه هم پرهېز نه کوي... د دغو ټولو بد بختيو لامل دادی چي دوی د خپلي بې علمۍ د پاسه تقلید پرې ښی دی).⁷⁸

هم دا ډول د څلورو مذاهبو په حقانیت باندې او د هغو کسانو په باره کي چي، د تقلید له حقانیت څخه منکر دي، د هغوی په اړه د غیر مقلیدینو مجدد نواب صدیق حسن خان بهوپالي وايي:

(فقد نبت في هذه الزمان فرقة ذات سمعة ورياء تدعى انفسها علم الحديث والقران والعمل و العرفان)⁷⁹

ژباړه: یعني په نن وخت کي یوه فرقه پیدا سوې ده چي، د شهرت او ریا کاری څښتنه ده. د خپلي بې علمۍ سره سره د خپل ځان لپاره د قرآن او حدیث او عمل مدعی ثابتې وي. سره له دې چي، د قرآن او حدیث د عمل بوی هم له دوی سره نسته. بل ځای بیا نواب حسن خان صاحب زیاته وي:

(فياللعجب اين يسمون انفسهم الموحدين المخلصين و غير هم بالمشركين وهم اشد الناس تعصباً و غلواً في الدين)⁸⁰

ژباړه: ډېره د تعجب خبره ده چي غیر مقلیدین خپل ځانونه محدين بولي او مقلیدین یعني د څلورو مذاهبو پیروان بیا مشرکین بولي. سره له دې چي، غیر

⁷⁸ - سبيل الرشاد : ۱۱۰ مخ. کلمة الفصل : ۱۱۰ مخ. تقلید ائمه : ۱۶ مخ.

⁷⁹ - الحطه في ذکر صحاح السنة : ۶۷ مخ.

⁸⁰ - تقلید ائمه : ۱۸ مخ.

مقلیدین خپله په ټولو خلکو کې ډېر متعصب خلک دي. دی له دې خبرو وروسته
بیا وایي:

(فما هذا دين الافتتنه في الارض و فساد كبير)⁸¹

ژباړه: يعنې دا دين نه دی لکه څنگه چې غېر مقلیدین ځانونه موحدین بولي او
مقلیدین بیا مشرکین بولي مګر يوه فتنه ده پر مخکۀ او دا يو غټ فساد دی. بیا هم
زموږ وروستۍ خبره هم دا ده چې مخکي مو وويل او اوس هم وايو چې،
څلور سره مذهبۀ حق دي او حق يې بولو.

⁸¹ - تقلید ائمه : ۱۸ مخ.

قوله مور په مذهب د حضرت امام اعظم ابوحنيفه رحمه الله يو.....

زموږ د افغانستان خلک ټول اهل سنت والجماعت دي. اکثره خلک يې په مذهب د امام ابوحنيفه رحمه الله دي.

هم داسي د هندوستان، پاکستان، ترکيې او همداسي چي هغه مسلمانان چي په ايران، ترکمنستان، ازبکستان، تاجکستان او همداسي نورو هيوادونو کي اوسي. اکثره يې اهل سنت والجماعت دي او پر مذهب د امام اعظم رحمه الله دي. داچي ولي په دغو هيوادونو کي حنيفي مذهب خلک ډير دي؟ يا نژدې ټول يې حنيفي مذهب دي؟ د دې خبري لپاره ښه ځواب د مولانا شاه ولي الله دهلوي رحمه الله دا وينا ده چي وايي:

(انسان جاهل في بلاد الهند وبلاد ماوراء النهر وليس هناك عالم شافعي ولا مالكي، ولا حنبلي، ولا كتاب من كتب هذه المذاهب وجب عليه ايقلد لمذهب ابي حنيفة رحمه الله و يحرم عليه ان يخرج من مذهب لانه حينئذ يخلع من عنقه ربة الشريعة و يبقي سدي مهملاً⁸².)

ژباړه: يعني، کوم جاهل يعني په دين کي ناپوه انسانان چي په هندوستان او د ماوراء النهر په ښارونو کي اوسېدل، دلته نه شافعي، مالکي او نه حنبلي عالم و او نه د دغو مذاهبو کتابونه وو. نو په همدې وخت کي پر دوی يعني، د دې هيوادو پر

⁸² - انصاف : ۵۳ مخ. انصاف مع ترجمة کساف : ۷۰ مخ.

اوسېدونکو دا واجبه وه چي د امام ابوحنيفه رحمه الله د مذهب تقليد وکړي او پر دوی حرامه ده چي حنيفي مذهب پرېږدي. په داسي وخت کي چي، حنيفي مذهب پرېږدي، دوی به د شريعت رسي له غاړي ايستلې وي.

که موږ د افغانستان د علماء کرامو درسي نساب وگورو، دابه راته څرگنده سي چي، دوی اکثر د هندوستان د علماء کرامو پر نقش او قدم دي او بل که موږ د افغانستان د علماء کرامو اسنادو ته وگورو، د دوی اسناد اکثر د هند د علماء کرامو ته رسيږي او د هند علماء کرام ټول حنيفي مذهب دي. د دې خبري لپاره د شاه صاحب وينا د شاهد په توگه ده چي مخکي ياد سوه. په همدې خاطر زموږ دا خبره به بېخايه نه وي چي موږ وايو: د افغانستان خلک ټوله حنيفي مذهب دي.

قوله خاور سره طریقی حقی دی حقی یې بولو.

زما په اند ښه خبره دا راته ښکاره کیږي چې، تر دې متن لاندې یوڅه د طریقت اړوند بحث وکړل سي. که څه هم د طریقت، عرفان لپاره بشمېره کتابونه، رسالې لیکل سوي دي خو دا لیکنه یوازې د متن په موافقت کووم او بل هر علم او فن ځانگړي آداب او اصطلاحات لري.

صوفیان هم د تدریس او تبلیغ په وخت کې د خپلو مخصوصو اصطلاحاتو او طریقو څخه ګټه اخلي چې د دې طریقو تعقیب او تطبیق سالکان او پیروان د مقصود منزل ته رسوي.

په تصوف او عرفان کې ځینې اصطلاحات سته چې مبتدي سالک یې ژر په معنی او تفسیر نسي پوهېدلای، همداسې صوفیان هم د خپلي سلیقې له مخې د خپل سر، راز او اسرار تر ډېره وخته پورې هر چاته نه وي څرګند یا نه څرګندېږي. مګر هغه سالکانو او صوفیانو ته چې الله تعالی یې په زړه کې دغه سترامانت ایښی وي، د خپل زړه ټولې غوټې ورته خلاص وي او د خپل طریقت د راز شریک یې ګڼي. صوفیان له خپلي طریقي څخه د باندي کسان د خپلي حلقې نامحروم او لیري بولي، نو ځکه هغوی پخپلو ټولو رازونو نسي پوهولای.

له اکثره صوفیانو څخه که څوک د تصوف په اړوند پوښتنه وکړي، نو یوڅه معلومات به ورکړي خو په اخر کې ورته ووايي (**بیا که بیښي**) یعنې دراز هرڅه په

ژبه نسي بيانېدلای تر څو پوري چي ته په تصوف او طريقت کي داخل نه سې. کله چي
د تصوف حقيقت داسي وي، نو د اېه راته څرگنده سوې وي چي د تصوف هرڅه د قلم
په ژبه نه سي ښکاره کېدلای. زه يوازي هغه څه ستاسو مخي ته ېدم چي زما قلم يې
طاقت لري او هغه به هم په تفصيل سره نه وي ډېر مختصر بيان به وي.

هرچه گويم عشق را شرح و بيان
چون به عشق آيم خجل باشم از آن
گرچه تفسير زبان روشنگرست
نيک عشق بيزبان روشنترست
چون قلم اندر نوشتن ميشتافت
چون بعشق آمد قلم برخوشگافت
چون سخن در وصف اينجا رسد
هم قلم بشکست و هم کاغذ دريد
عقل در شرحش چو خر در گل بخفت
شرح عشق وی عاشقي هم عشق لېفت

د تصوف اصطلاح

د تصوف کلمه د هجرت په لومړۍ پېړۍ کې رامنځ ته سوېده. داله دې امله چې د تصوف د یوه لوی شخص حسن بصري رحمه الله څخه روایت سوی دی چې وایي:

د طواف پر مهال مې یو صوفي سړی ولید، یو څه شی مې ورکړ خو هغه راڅخه وا نه خيست او راته و یې ویل:

(له ما سره څلور دانک سته همدا زما لپاره بس دي).⁸³ همداسې د تصوف کلمه د سفیان ثوري رحمه الله څخه روایت سوې ده، دی وایي:

(که چیرې ابو هاشم صوفي نه وای، مابه د ریا کارۍ باریکي نه وای پېژندلې.⁸⁴ په هر صورت د تصوف کلمه یوه نوې کلمه نه ده. بلکې د لومړۍ هجري پېړۍ نه راتقل سوې ده او په را وروسته کې د تصوف د کلمې لپاره بېشمېره تعریفات سوي دي.

شېخ ابو منصور عبدالقادر بغدادی رحمه الله د صوفي او تصوف لپاره (۱۰۰۰) زر تعریفونه کړي دي.

دغه ټوله تعریفونه د الله تعالی جل جلاله پرېښندنه، او د مسلمانانو پر تقوی او ریاضت اتکاء لري او زیات شمېر اسلامي علماء کرام په دې عقیده دي چې، صوف او تصوف یوه عربي کلمه ده او د وړۍ په معنی کارول کېږي.

⁸³ - اللمع لابي النصر السراج الطوسي : ۴۲ مخ

⁸⁴ - حواله سابقه :

صوفيانو به د ورع او تقوی په وخت کي ځان معمولاً په ورینو کالو کي ښکاره کاوه، نو ځکه صوفیان (ورین پوښان) وبلل سول. ځیني علماء کرامو بیا دغه کلمه د (صفوة المال) په معنی کارولې ده او ځیني نور یې له (صفة) څخه اخلي په معنی د سایه وان یعني (چتری). دا صفة هغه د ناستي او سکون ځای و چې، حضرت محمد مصطفی ﷺ به په نبوي مسجد کي تر لمانځه ادا کولو وروسته دغي صفت ته راته او یو شمېر صحابه کرامو ته به یې چې په (اصحاب صفة) سره مشهور وو د اسلامي ارشاداتو او تبلیغ کاوه.

اصحابي صفة اکثر به کوره، بې و دوو خلک وو، نو ځکه دغه صحابه کرام به شپه او ورځ په دغه صفة کي د الله تعالی په ذکر او د الله تعالی په عباداتو او د اسلام د دین په ارشاداتو او تبلیغ بوخت وو.

ابوریحان البیروني د صوفي کلمه د (صوفیا) څخه مشتق بولي. په معنی د پوهني او د هجویري ﷺ بیا دغه کلمه د (صف، صفا، صفوي) څخه بولي، په معنی د رڼا سره.

تصوف د قران کریم او حدیثو په رڼا کې:

الله تعالی ﷻ فرمایي:

(وَذَرُوا ظَاهِرَ الْإِثْمِ وَبَاطِنَهُ ⁸⁵)

ژباړه: په تفسیر خازن کې د دغه آیات شریف تفسیر داسې کوي.

(المراد بظاهر الاثم افعال الجوارح و باطنه افعال القلوب)

ژباړه: له ظاهري ګناه څخه مطلب دا ندامونو اعمال دي او له باطني ګناه څخه مراد د زړه اعمال دي.

موږ که وگورو د انسانانو اعمال او عبادت په دوه ډوله دي. یو ظاهري دي او بل باطني دي. کوم عبادات چې له ظاهر سره تعلق لري هغه ته علم فقه ویل کیږي او کوم عبادت چې له باطن سره تعلق لري، هغه ته علم حال (تصوف) ویل کیږي. د دې خبرې تصدیق د دغه لاتدي حدیث شریف له مفهوم څخه الهام اخلي. ابوهریره رضی الله عنه وایي:

(حَفِظْتُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَ عَائِشِينَ فَمَا أَحَدُهُمَا فَبَسْطَتْهُمَا مَا آخِرُ فُلُو بَسْطَتْهُ قَطْعَ هَذَا الْبَلْعَوْمِ) ⁸⁶.

⁸⁵ - سورة الانعام : ١٢٠ آيات،

⁸⁶ - مشکوة کتاب العلم.

ژباړه: يعني ماله نبي ﷺ نه د علم دوه لوبښي ياد کړي دي. يو مې خلکو ته وښود خو که دا بل ور وښيم دا غاړه به پرې سي.

د ابو هريره ؓ له وينا څخه دا معلومه سوه چي، ده مبارک د نبي ﷺ څخه دوه علمه ياد کړي وو. يو علم قال و او بل علم حال و. کله چي حضرت عمر ؓ د فن سو. ابن عمر ؓ د صحابه کرامو په يو مجلس کي وويل:

(نن د علم له لسو (۱۰) برخو څخه نهمه (۹) برخه يې دفن سوه. په دې خبره ځيني صحابه کرامو ؓ ناخوښي ښکاره کړه، عبدالله ابن عمر ؓ وويل: له دغه علمه زما مراد د حيض او نفاس علم نه دی. بلکي علم بالله يعني د الله تعالی معرفت دی. کله چي صحابه کرامو د ابن عمر ؓ دغه وينا واورېدل ټوله پټه خوله سول.

که چيري موږ د دې واقعي اخريني حصې ته وگورو چي صحابه کرام ټوله پټه خوله سول دابه دليل د دې سي چي تصوف په اجماع سکوتي سره هم ثابت دی.

د تصوف حکم

عقائد حسنه، اخلاق فاضله، اعمال صالحه، حاصلول پر هر شخص واجب دي. هغه که د کتابو د مطالعې په زریعه وي یا د بزرگانو د مجلس په زریعه وي او یا که د کتابو د ویلو له امله وي. کوم صحابه کرام چي د نبي ﷺ د مجلس مبارک څخه برخمن وو. دوی ته د دغه مجلس په برکت هغه څه حاصل سول چي، د دوی په باطن کي یو نور پیدا کړي. د دغه نور په زریعه به دوی حق او باطل او د حلال او حرام فرق په ښه اسانه سره کولای سوي.

په دې مجلس سره به صحابه کرام دومره تقویه سول چي په عادي حالاتو کي به یې هم نفس او شیطان قابو کولای سوي.

په وروسته کي د نبي ﷺ خلفاء کرامو او د نورو صحابه کرامو د مجلس فیض او برکت نورو ته نقل سو. د دوی په وروسته کي چي کله تغیرات رامنځ ته سول، د اصلي مقصد لپاره د مجاهدي او ریاضت اړیتا پیدا سوه. په هر صورت په دا وروسته وختونو کي حالاتو ته په کتو سره ریاضت او مجاهدي د سنت یت حکم پیدا کړي. د تصوف حکم د سنت دی. د تصوف د سنت د حکم انکار کول بده خبره ده.⁸⁷

⁸⁷ - فتاوي محمودیه : ۴ جلد، ۴۱۵ مخ.

د فقهی له کتابونو څخه دا معلومیږي چي د تصوف حکم د علم ظاهري په ډول دی.
یعني هر حکم چي د علم ظاهري و دی. هغه حکم د علم تصوف هم دی. لکه څنگه
چي العلامة ابن عابدین وايي:

(الطريقة سلوك، طريق الشرعية).⁸⁸

امام رباني مجد دالف ثاني رحمته الله وايي:

(ظاهر را بظاهر شريعت و باطن را بباطن شريعت كه عبارت از حقيقت است).⁸⁹

⁸⁸ - رد المختار المقدمة ۱ جلد: ۶۰ مخ.

⁸⁹ - مکتوبات مکتوب ۷۳.

تصوف د اامت د مشاهرو په اند.

شېخ ابو طالب مکي رحمته الله د تصوف اړوند وايي:

(هما علمان اصليان لاستغنيا حدهما عن الآخر بمنزلة الاسلام والايمان مرتبط کل
منما بالآخر کالجسم و القلب لا ينفک احدهما من صاحبه)

ژباړه: يعنې: دواړه علمونه (علم فقه، علم تصوف) يو له بله مستعني او بې پروا نه دي. د اسلام او ايمان په منزله دي. هر يو له بل سره تړلي دي لکه بدن او زړه په هغوی کي يو له بل څخه نه سي جلا کېدای.

شېخ الاسلام زکريا انصاري رحمته الله د تصوف په اړه وايي:

(الشريعة ظاهري الحقيقة والحقيقة باطن الشريعة و هما متلازمان لا يتم احدهما
الا بالآخر)

شريعت د حقيقت ظاهر دی او حقيقت د شريعت باطن دی يو له بله لارم او ملزوم دي
له يوه پرته بل تکميل کېدلای نه سي.

امام مالک بن انس رحمته الله وايي:

(من تفقه ولم يتصوف فقد تفسق و من تصوف ولم يتفقه فقه تزندق و من جمع
بينما فقد تحقق)

ژباړه: چا که د فقه علم حاصل کړ، د تصوف علم یې حاصل نه کړ، هغه فسق وکړ. او که چا د تصوف علم تر لاسه کړ مگر فقه علم یې حاصل نه کړ، هغه زندق دی. چا که دواړه علمه سره یو ځای کړل هغه محقق دی.

علامه شامي رحمۃ اللہ علیہ بیا په دې اړه وایي:

(الطريقة و الشريعة متلازمان)

ژباړه: طریقت او شریعت سره لارم او ملزوم دي.

تصوف څه شی دی .

حضرت جنید بغدادی رحمۃ اللہ علیہ وایي:

(تصوف دادی چي ته له خلکو مخ واړوي او د الله تعالی سره تعلق و نسي).

حضرت ممنون رحمۃ اللہ علیہ وایي:

تصوف دادی چي ته ځان داسي و بولي چي، زه د هيڅ شي خاوند نه يم او نه کوم شی زما مالک دی. يوازي الله تعالی د هر شي مالک دی او هم زما مالک دی.

حضرت ابو محمد جريري رحمۃ اللہ علیہ وایي:

تصوف ويل کيږي د هر ډول بنو اخلاقو مندلو ته او له هر رنگه بدو اخلاقو څخه ځان ساتلو ته.

حضرت عمرو بن عثمان مكي رحمۃ اللہ علیہ وایي:

تصوف دادی چي، بنده هره لحظه په داسي کار اخته وي چي له هغی لحظې سره موافق وي.

حضرت محمد بن علي بن الحسين بن علي رحمۃ اللہ علیہ وایي:

تصوف د بنو اخلاقو دوهم نوم دی، که په تاكي بڼه اخلاق ډېر وي، نو پوه سه چي په تاكي تصوف ډېر دي.

حضرت مرتعش رحمته الله وایي:

تصوف د غوره اخلاقو مجموعه ده.

حضرت ابو علي قزويني رحمته الله وایي:

تصوف داسي اخلاقو ته ويل كيږي په كمو چي الله تعالى جل جلاله خوښ او راضي كيږي

حضرت ابوالحسن نوري رحمته الله وایي:

تصوف د يو علم فن نوم نه دی، بلکي د اخلاقو د مجموعې نوم دی.

حضرت احمد خضرويه رحمته الله وایي:

د باطن پاکوالي د کرغېړنو اخلاقو څخه او د باطن په بڼه اخلاقو د ښايسته کولو نوم تصوف دی.

حضرت ابو حفص نشاپوري رحمته الله وایي:

تصوف اداب دي. د هروخت ادب، د هر ځای ادب، د هر حال ادب.

حضرت معروف کرخي رحمته الله وایي:

تصوف د هر څه د حقيقت پېژندل دي او څه چي د خلکو په لاس کي دي، له هغوی څخه د نا هيلې کېدو نوم دی.

حضرت ابو حمزة بغدادی رحمته الله وایی:

بها اختیار ول د بنو اخلاقو او کارو حکم ورکول اوله ناپوهانو څخه مخ اړولو ته
تصوف وبل کیږي.

حضرت خواجه بهاوالدين نقشبندي رحمته الله وایی:

تصوف دادی چي اجمالي معامله تفصیلي سي، استدلالی معامله کشفی سي.

حضرت مجد الف ثاني رحمته الله وایی:

په اخلاص سره په شریعت عمل کول تصوف دی.

حکیم امت حضرت اشرف علي تهانوي رحمته الله وایی:

تصوف د محوه کولو نوم دی.

حضرت مولانا زکریا رحمته الله وایی:

د تصوف شروع د (انما لاعمال بالنیات) څخه ده او پای یې (ان تعبد الله کانک
تراه)

ژباړه: د تصوف شروع د دې څخه ده چي اعمال په نیت سره دي. اخر و دې نتیجې ته
ورسیږي چي، الله تعالی جل جلاله عبادت په داسي ډول سره وکړي لکه: ته چي الله تعالی
ویني.

حضرت مولانا احمد علي لاهوري رحمۃ اللہ علیہ وايي:

تصوف دادی چي د الله تعالیٰ په عبادت او د نبي عليه السلام په اطاعت او د الله جل جلاله د
مخلوق په خدمت سره راضي کړي.

مرشد ته اړتيا سته:

په هره زمانه او هر وخت کي الله تعالی ﷻ د بشریت د لار ښوونې لپاره کتاب الله او خپل دوستان چي د کتاب الله د هداياتو تر نورو رسول کوي را استولي دي.

کله کله خو داسي هم سوي دي چي، الله تعالی ﷻ نوی پېغمبر را استولی دی مگر نوی کتاب يې ورکړی نه وي مگر داسي نه دي سوي چي کتاب يې را استولی وي مگر نبي يې نه وي را استولی.

دا رجال الله، تل دا خبره څرگنده وي چي، الله تعالی ﷻ پر يوقوم عذاب نه دی نازل کړی مگر دا چي د دليل د پوره کولو لپاره يې نبي را لېږلی دی. الله تعالی ﷻ فرمايي:

(وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولًا) 15، 90

ژباړه: (موږ عذاب ورکړی نه دی ترڅو مو کوم رسول ور لېږلی نه وي.)

دا ددې لپاره چي هر انسان ته د خپل ځان د تربیې او روزني لپاره روزنکی او ترکیبې لپاره مزکی اړین دی.

لاندې په دې اړوند دلائل راوړم چي د هغوی په پنا کي دا څرگنده سي چي په هر وخت کي مرشد ته اړتيا سته او بېله مرشده د الله تعالی ﷻ رضا او خوښي که څه

⁹⁰ - سوره بني اسرائيل : ۱۵ آیه

هم د ځينو کسانو او خواصو لپاره ممکن ده مگر د عامو انسانانو لپاره حتمي خبره ده چې ستونځ منه به وي چې بېله مرشده دي لار پيدا کړي ځکه چې، د دوي نا ټول امر په خپله هيڅ څوک نه سي کولای تر څو يو څوک يې ورته وښيي او بيا خپله لاره ووهي. په دې اړه الله تعالی ﷻ فرمايي:

(وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ)⁹¹

په جلالين کي د دغه ايت شريف تفسير داسي کوي.

(وَاتَّبِعْ سَبِيلَ (طَرِيقَ) مَنْ انَابَ (رَجَعَ) اِيْ بِاطَاعَةِ)⁹²

ژباړه: تاسو تلکي وکړئ په هغه لاره چې، هغه لاره د عبادت او فرمانبردارۍ ده.

تفسير عثمانی بيا د دغه ايت شريف مطلب داسي بيانوي. د پېغمبرانو او مخلصو بندگانو په لاره ځئ.⁹³

په مواهب الرحمن کي بيا داسي وايي:

(ته د داسي چا په لاره څه چې په ټوله بدن زما لورته متوجه وي. هغه لومړی پېغمبران دي او وروسته د هغه د امت صالح کسان دي.

الله تعالی ﷻ بل ځای فرمايي:

⁹¹ - سورة القمان : ۱۵ مخ.

⁹² - جلالين : ۳۴۷ مخ.

⁹³ - تفسير عثمانی: ۵۴۸ مخ.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ (35)⁹⁴

ژباړه: اي مؤمنانو له الله تعالى ﷻ څخه و بهرېږئ او د هغه په لور وسيله ولټوئ او په لاره کي جهاد وکړئ ترڅو ستاسو خلاصون او کاميابي په برخه سي. د دغه ايت په تفسر کي علامه ابن کثير رحمه الله داسي وايي:

(وابتغوا اليه سيلة) الوسيلة هي التي يتوصل بها الي تحقيق المقصود⁹⁵

ژباړه: يعني وسيله هغه ده چي وصل کېدل او حاصل کېدل د مقصود په راځي.

په جلالين شريف کي بيا داسي وايي:

(ما يقربكم اليه من طاعته)⁹⁶

د تفسير د پوهانو خبره ده چي، له وسيلې څخه مراد مرشد (لارښود) دی چي، هغه لارښود چي، الله تعالى ﷻ د قرب او انسانانو د اصلاح لپاره يوبڼه سبب جوړېږي. اوله جاهدو في سبيله، نه مراد د نفس سره مجاهده کول په (تصوف کي شغل) ته اشاره ده.

په يوه بل حديث شريف کي راځي:

(المجاهد من جاهد نفسه في طاعة الله)

⁹⁴ - المائدة : ٣٥ مخ.
⁹⁵ - تفسير ابن كثير : ٥٤ مخ.
⁹⁶ - جلالين : ٩٩ مخ.

ژباړه: يعني، مجاهد هغه څوک دی چې له خپل نفس سره د الله تعالی په اطاعت سره جهاد وکړي.

حضرت مولانا خواجه غلام حبیب رحمته الله علیه د دغه آیات شریف اړوند وایي:

له اسمانه باران څوک را وروي؟ الله تعالی ﷻ مگر وریځ یې وسیله ده. اولاد څوک ورکوي؟ الله تعالی ﷻ مگر مور او پلار یې وسیله ده. د انسانانو په زړو کې انوار څوک اچوي؟ الله تعالی ﷻ مگر پیر، مرشد او لار ښود ورته وسیله ده په هم دې خاطر الله تعالی فرمایي:

د هغه په لور وسیله و غواړئ.

همدارنگه الله تعالی ﷻ فرمایي:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ⁹⁷

ژباړه: ای ایمان والو، د الله تعالی ﷻ څخه و بهرېږئ او د صالحینو سره سئ.

علامه ابن کثیر رحمته الله علیه د دغه آیات شریف په تفسیر کې وایي:

(قال الضحاك هم ابوبکر، عمر و اصحابهما)⁹⁸

⁹⁷ - التوبة: ۱۱۹ مخ

⁹⁸ - ابن کثیر مخ ۴۰۳

ژباړه: يعنې، صادقین نه مراد ابوبکر رضي الله عنه او عمر رضي الله عنه دي. دا خبر بايد په ياد ولرو چې د څلورو طريقو سلسله د حضرت علي رضي الله عنه او د حضرت ابوبکر رضي الله عنه په واسطه سره يو ځای کيږي او مفتي محمد شفيع رحمته الله عليه په دې اړوند وايي:

دلته په قرآن کریم کې د علماوو او صحابه کرامو په ځای د صادقین لفظ غوره سوی دی. د عالم او صالح پېژندنه يې کړې ده چې، صالح يوازې هغه څوک کېدلای سي چې ظاهر او باطن يې يو ډول وي. نيت او اراده يې سمه وي، عمل يې هم سم وي.⁹⁹ که چيرې موږ د مفسرينو ويناو ته وگورو دابه راته څرگنده سي چې په نن وخت کې مصداق د صادقينو يوازې يوازې هم دغه مشايخ کرام دي.

الله تعالی ﷻ فرمايي:

(أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ)

د دغه ايات شريف په تفسير کې علامه امام رازي رحمته الله عليه وايي:

(لم يكتفَ عليه (اهدنا الصراط المستقيم) بل قال صراط الذين انعمت عليهم و هذا يدل على ان المرید لاسبيل له الى الوصول الى مقامات الهداية المكاشفة الا اذا اقتدي بشيخ يهديه الي سواء السبيل و يجنبه عن مواقع الاغاة لبط والاضايل و ذلك لان النقض غالب عن الخلق و عقولهم غير وافية.

⁹⁹ - معارف القرآن :

بادراك الحق و تميز الصواب عن الغلط فلا بد من كامل ي قتهى به الناقص حتى
يتقوى عقل ذالك الناقص بزهر عقل الى مدارج السعادات و معارج الكمالات.¹⁰⁰

ژباړه: يعني الله تعالى ﷻ يوازي د (اهدنا صراط المستقيم) د جملې په ويلو سره
بسنه و نه كړه، بلكي (صراط الذين انعمت عليهم) يې هم وويل:

دا په دې باندې دلالت كوي چې د مريد لپاره د هدايت او مكاشفې مقاماتو ته
درسېدلو لپاره له دې څخه بله لاره نسته بېله دې چې د يو شېخ كامل او لارښود
پسي اقتدا و كړي. هغه چې په همدې سمه لاره ځي، او له گمراهۍ او غلطۍ څخه
ځانونه وساتي. دا له دې خاطر اړينه ده چې، په ډېرو خلكو كې نيمگړتيا غالبه
وي، د دوى عقلونه او ذهنونه حق ته درسېدلو په لاره كې د سم او ناسم توپير نسي
كولاى. نو د داسې يو كامل كس اقتدا ضروري ده چې د نيمگړي او ناقص لارښوونه
وكړي ترڅو هم د دوى ناقص عقل د كامل له نور څخه قوت تر لاسه كړي.

په داسې ډول نو ناقص (انسان) د نېك مرغيو درجو او كمالاتو ته درسېدلو په زينو
تېرېدلاى سي، نو د مرشد او مربې د ضرورت لپاره دا دليل د حجت د پوره والي
درجه لري.

كه موږ د انسان وژوند او طبيعت ته وگورو، داراته معلومېږي چې، انسان په
هروخت كې يو مربې او مرشد ته اړتيا لري ځكه چې، انسان اكثره وخت يو عمل

¹⁰⁰ - تفسير الرازي:

کوي مگر دی په دې نه پوهیږي چي زما اعمال د شریعت موافق دي او کنه؟ دغه هغه وخت څرگندیږي چي کله یې یو څوک ورته په گوته کړي چي، دا سم او صحیح دي او دا بد دي. مثلاً: یو شاگرد د امتحان پارچه حل کوي، شاگرد د هر سوال جواب لاندې یو څه کاري، هغه که صحیح وي او که غلط مگر کله چي پارچه د استاد لاس ته ورسېږي، نو استاذ یې غلطۍ ورته په گوته کوي چي، دا ځواب صحیح دی او دا غلط دی.

همداسي پیر کامل او لارښود هم دغسي دی. د ناقص انسان اعمال ورته په گوته کوي چي داسي کول کبر، ریا، بخل دی او داسي کول بیا اخلاص، عجز او سخاوه. په هر صورت مرشد ته ضرورت سته.

سینه خواهم شرحه شرحه ازفراق

تا بگویم شرح درد اشتیاق

هرکسي کو دور ماند از اصل خویش

باز جوید روزگار وصل خویش

د اسلامي دورې د مشهورو علماء کرامو د سلوکو استادان

د حسن بصري رحمۃ اللہ علیہ د طریقت استاذ حضرت علي کرمہ اللہ وجہہ دی، حسن بصري رحمۃ اللہ علیہ د اتلس تنو بدري صحابه کرامو څخه علم ظاهر حاصل کړی دی او علم باطني يې له حضرت علي عليه السلام څخه حاصل کړی دی.

د سفيان ثوري رحمۃ اللہ علیہ د طریقت استاذ ابو هاشم الصوفي رحمۃ اللہ علیہ دی. سفيان ثوري رحمۃ اللہ علیہ وايي: که چيري ابو هاشم الصوفي رحمۃ اللہ علیہ نه وای. نوزه به دریا کارۍ په باريکو خبرو پوه سوۍ نه وای.

د امام ابو حنيفه رحمۃ اللہ علیہ د طریقت استاذ امام جعفر صادق رحمۃ اللہ علیہ دی.

د امام شافعي رحمۃ اللہ علیہ د طریقت استاذ امام محمد بن حسن الشيباني رحمۃ اللہ علیہ نه فيض او برکت حاصل کړی دی. امام شافعي رحمۃ اللہ علیہ وايي: ما د صوفي کرامو رحمۃ اللہ علیہ مجلس غوره کړی دی، د هغوی دوو خبرو راته ډېره ګټه وکړه.

۱ - يوه دا چي: وخت يوه توره ده که ته هغه غوڅه نه کړې، هغه به تا غوڅ کړي.

۲ - دوهم دا، که: تا خپل نفس په حق کي مشغول نه کړ، نو هغه به تا په باطل کي اخته کړي.

د امام احمد بن حنبل رحمۃ اللہ علیہ د وخت صوفي بشير حافي رحمۃ اللہ علیہ وو. امام احمد بن حنبل رحمۃ اللہ علیہ هم دغه صوفي مجلس ته ورغلی و.

له امام احمد بن حنبل رحمته الله څخه شاگردانو پوښتنه وکړه. محترم استاذ! تاسو دوخت ښه عالم یاست او تاسو د هغه چا حضور ته ورځئ چې، هغه علم نه لري؟

امام احمد بن حنبل رحمته الله په ځواب کې ورته وویل: زه په کتاب الله عالم یم او هغه یعني بشیر حافي رحمته الله عالم بالله دی او عالم بالله ته په عالم بالکتاب فضليت حاصل وي.

د امام غزالي رحمته الله د طریقت استاذ او د علم ظاهري استاذ، خواجه ابو علي فارمدي رحمته الله دی. ابو علي فارمدي رحمته الله د نقشبندیه په سلسله کې خورا شهرت لري.

امام رازي رحمته الله له نجم الدین کبدي رحمته الله څخه د سلوک په اړخ کې فیض او برکت حاصل کړی و.

مولانا جلال الدین بلخي رحمته الله د سلوک په برخه کې د شمس تبریزی رحمته الله مخلص او مرید و.

د مولانا عبدالرحمان جامي رحمته الله د طریقت او سلوک استاذ حضرت عبید الله احرار سمرقندي رحمته الله و.

د علامه سید محمد شریف جرجاني رحمته الله د طریقت استاذ خواجه علاوالدين عطار رحمته الله و. جرجاني رحمته الله وايي:

(والله ما عرفت الحق سبحانه و تعالى ما لم اصل في خدمة العطار)

د شيخ عبدالحق محدث دهلوي رحمته الله په نقشبنديه طريقه كي تعلق له خواجه باقي بالله رحمته الله سره و.

قاضي ثناء الله پاني پتي رحمته الله د طريقت استاذ شيخ مرزا مظهر جان جانان رحمته الله دى. په هم دې خاطر قاضي صاحب دخپل كتاب نوم تفسير مظهري ايښى دى.

حضرت مولانا شاه ولي الله محدث دهلوي رحمته الله په ماشومتوب (۱۵) كلنۍ كي له خپل پلار سره بيعت كړى و.

د مولانا محمد قاسم رحمته الله د طريقت او سلوك استاد حاجي امداد الله مهاجر مكي رحمته الله و.

د مولانا رشيد احمد گنگوڅي رحمته الله فيض او بركات له حاجي امداد الله مهاجر مكي رحمته الله څخه و.

همداسي ډېر علماء كرام سته چي د يو پېر كامل په سيوري كي يې روحاني ژوند كړى دى.

د کامل شیخ علامې

کامل شیخ په ظاهر کې د عامو انسانانو په څېر وي مگر په باطن کې له عامو انسانانو څخه ډېر توپیر لري لکه: خوږې او تروې اوبه، په ښکاره صورت کې یو ډول دي مگر د تنه یې خوند بېل وي.

نېک او بد یا فاسقان انسانان هم په ښکاره یو ډول وي او کوم توپیر په ظاهر کې نه لري مگر په باطن کې په یوه کې شهوت پیدا کېږي او په بل کې د الله تعالی ﷻ د عبادت کولو قوت.

لکه څرنگه چې په ظاهري ډول مرشد (پیر) د عامو انسانانو څخه توپیر نه لري. په همدې ډول علماء کرامو د ظاهري کامل مرشد د معرفت لپاره دغه لاندې علامې ایښي دي. که چیرې په یو شخص کې دغه علامې موجودې وي هغه پیر کامل بللای سو.

په فتاوايي عزیزی کې د مرشد یا کامل پیر لپاره دغه پنځه علامې ایښي دي.

مرید شدن ازان کس درست است که دران پنج شرط متحقق باشد.

شرط اول: علم کتاب او سنت رسول الله داشته باشد. خواه خوانده باشد، خواه از عالم یاد داشته باشد.

شرط دوهم: انکه موصوف بعدالت و تقوی باشد و اجتناب از کبائر و عدم اصرار صغائر نماید.

شرط سوم: انکه به رغبت از دنیا و راغب در آخرت باشد، و بر طاعات مؤکده و اذکار منقوله که در حدیث صحیحہ آمده اند مداومت نماید.

شرط چارم: امر مروف و نهی از منکر کرده باشد.

شرط پنجم: انکه از مشایخ این امر گرفته باشد و صحبت معتدب ها ایشان نموده باشد، پس هرگاه این شروط در شخص متحقق شوند مرید شدن از ان درست است.¹⁰¹

علامه ابن عربی رحمته الله د مرشد کامل لپاره درې صفتونه لیکي.

۱ دین به یې د انبیاووي.

۲ تدبیر به یې د طبیبانووي.

۳ سیاست به یې د پاچهانووي.

په فتاوی محمودیه کي د پورته شرطونو سربېره یو بل شرط هم ایږدي، هغه دا چي، په مریدانو (سالکانو) کي به ورځ تربلي بهتري او اصلاح راځي.¹⁰²

¹⁰¹ - فتاوی عزیزی : ۱ جلد ، ۱۰۴ مخ.

¹⁰² - فتاوی محمودیه : ۴ جلد، ۳۵۲ مخ.

که کوم سالک د دې شروطو او اوصافو لرونکی پیر کامل و مومي نو ښه خبره ورته
داده چي هغه دي د ځال لپاره ښه لار ښود و بولي. ژر دي لمن ونسي او د هغه
صحبت دی د ځان لپاره غمنت و بولي.

هر کرا جامه ز عشقي چاک شد

او ز حرص و عیب کلي پاک شد

شاد باش اي عشق خوش سودايي ما

اي طبيب جمله علتها ئي ما

اي دوائي نخوت و ناموس ما

اي افلاطون و جالينوس ما

د سالک لپاره اداب.

بې ازخدا جويم توفيق ادب
بې ادب محروم ماند از فضل
بې ادب تنها نه خود ار داشت
بلکې آتش در همه آفاق زد

ادب، ادب دی. هر انسان په ادب سره تر یوه منزله رسېدلای سي، هغه که د نیاوي وي او که آخروي وي. د ادب لحاظ او مراعات د هر مسلمان لپاره لازمي خبره ده، په ځانگړي ډول د سالک لپاره خولا اړینه خبره ده.

ابو حفص نیشاپوري رحمۃ اللہ علیہ وايي: (التصوف کله ادب) تصوف ټوله ادب دی. سالک چي څومره د ادابو خاطر وساتي، هومره ژر ترقي کوي. که سالک د ادابو لحاظ پرېږدي خوا که دی له خپل مرشد سره وي او که له بله چا سره وي، په دې باور سه چي دغه سالک له باطني نعمتونو بې برخي سو.

زه دلته د سالک لپاره يو څو اداب را نقلوم. کوم اداب چي خواجه عبدالملک صديقي رحمۃ اللہ علیہ ويلي دي. د ده پر ادابو به زه يو څه اداب نور هم زيات کړم چي ما د خپلو استاذانو څخه اورېدلي دي. او يامي د تصوفو په کتابونو کي ليدلي دي.

۱ د پير ظاهري حيثيت، قوميت، هښت، شوکت، کسب او نور څه ته مه گوره. هغه حقير او کم مه گڼه، بلکي هغه احسان او نعمت ته وگوره چي الله تعالی ﷻ

ورته ورکړی دی. هغه د الله تعالی ﷻ د معرفت وسیله ګڼه، په صدق او یقین سره یې له صحبت څخه فیض او برکت واخله.

۲ خپل شېخ د خپل ځان لپاره تر ټولو انفع یعنی (خبرو روسوونکی) و بوله او دا باور ولره چې، زما د باطن اصلاح او د معرفت د حصول مطلب له دې شېخ څخه په اسان حاصلیږي. که بل لوري ته توجه وکړم نو له فیض او برکت څخه بهې برخې کېږم.

۳ هر ډول چې وي سالک به د مرشد مطیع او امر منونکی وي ځکه؛ د مرشد سره له عقیدې او مینې پرته د فیض او برکت دورازه نه پرانستله کېږي. د مینې او محبت غوښتنه اطاعت او خدمت دی.

۴ له خپل وس سره سم په ځان او مال د خپل مرشد خدمت کول او ورباندې احسان نه بلل، بلکې د شېخ احسان دی پر ځان بولي چې ده ته یې د خدمت کولو د شرف اجازه ورکړې ده. د خدمت په مقابل کې دی له شېخ څخه هیڅ ډول طمع او غوښتنه نه لري. څومره خدمت چې یې کوي د الله تعالی لپاره او په اخلاص دې یې کوي تر څو د ایمان په کمال ورسېږي او له دې نعمته برخمن سي.

۵ د مرشد امر سم د سټي منل، د هغه د فعل اقتداء دي د هغه له اجازې پرته نه کوي. ځکه؛ هغه کله کله د خپل حال او مقام په غوښتنه یو کار کوي، هغه بیا مرید ته د استعداد نه لرلو له امله زیان من ثابتیږي خو د قول متابعت دي کوي. تر څو یې له مرشد سره مینه او مناسبت پیداسي.

۶ د مرشد په حضور کي په ټول بدن سره هغه ته متوجه کېدل باید وښيي تر هغو چي، له فرض او سنت پرته نوافل يا نوري وظیفې د هغه له اجازې و نه سي. باید د هغه صحبت غنیمت و گڼي ترڅو د شېخ د شفقت نظر حاصل کړي. د هغه له باطني فیض څخه برخه حاصله کړي. د نقشبنديه طریقې مشائخ وایي: د شېخ په موجودیت کي د قلبې وقوف پرځای قلبی رابطه ډېره گټوره ده.

۷ له شېخ سره په ادب، عاجزی او پټه خوله کښېناتل د هغه غوره وېناوي په غور سره اورېدل. د مرشد په مجلس کي باید سالک و ډېخوا اې خوا ته و نه گوري. د هغه له اجازې پرته خبري نه کول، د اړتیا پرمهال لنډې خبري کول او په توجه سره جواب ته انتظار کول، نرمي خبري کول او خپل اواز د مرشد تر اواز نه لوړول، داسي نوري خبر باید د مرشد په مخ کي و نه سي چي، په هغه سره مرشد په خفه کيږي.

۸ د مرشد په مجلس کي خپل ځان ممتاز نه ښوول، ځان حقیر، اړ، تړی او غوښتونکی څرگندول.

۹ د مرشد د ناستي په ځای نه کښېناستل او د هغه پر مصله پښه نه ایښودل.

۱۰ له اجازې پرته د هغه په وړاندي خوراک نه کول او به نه څښل او داسي کولو لپاره د مرشد لوبښی نه کارول، د مرشد د اوداسه پر ځای اودس نه کول. هغه اداب چي د مرشد په وړاندي مراعتیږي، هغه دي په غیاب کي هم مراعات سي ترڅو یې اخلاص په برخه سي.

۱۱ چیري چي مرشد ناست وي، هغه لورته دي پښې نه غځوي. هغه لوري ته دي ناپري نه توکي که څه هم هغه حاضر نه وي.

۱۲ د مرشد په سیوري دي قدم نږدي. که شونې وي داسي ځای دي نه دریږي چي د سالک سیوري د مرشد پر سیوري یا جامو ولویږي.

۱۳ تر مرشد دي وړاندي نه ځي. وروسته تلل دي شرم نه بولي. د ځان لپاره دې نېکمرغي وبولي او که په مخ کي خطره وي. بیا که مرشد وروسته او سالک مخکي روان وي پروا نه لري.

۱۴ که مرشد ولاړ وي، سالک دي هم ولاړ وي او کله چي مرشد کښېني سالک دي هم کښېني.

۱۵ له شېخ سره مخامخ او یا د شېخ په غیاب کي یو ډول اسېدل، ظاهر او باطن یو ډول درلودل، یعنې د ژبي او زړه تر منځ توپیر، نه وي.

۱۶ د مرشد ټولي وینا وي، کړه وړه رښتیني بلل، نیوکه نه کول، شک او شبهه نه درلودل، که په کومه خبره ونه پوهیږي نو د موسی عليه السلام او خضر عليه السلام قیصه دي ور یاد کړي.

۱۷ د شېخ په درد او منت کولو نه خفه کېدل او ورباندې نه بدگمانه کېدل، د شېخ منت د مورید لپاره صیقل کولو کار ورکوي.

۱۸ که د مورید په زړه کې یوه شبېه وي په ښه ډول دي پوښتنه وکړي. که په ځواب د شېخ د مورید شبېه حل نه سوه، دا د مورید د فکر د کموالي ښه ده نه د مرشد. که مرشد د شبېې ځواب ور نه کړ باید پوښتونکي او نور کسان په دې ټکي پوهېږي چې مورید د دغه شبېې د ځواب اورېدلو استعداد نه لري.

۱۹ د شېخ سره د مناظرې صورت مه جوړه وی. د مرشد خبرې مه رده وی. که څه هم حق د مورید په لور وي خو دا باور ولري چې د شېخ خطا زما تر سم کار ښه ده. ۲۰ د شېخ په وړاندې عبث خبرې نه کول او د یوه مسلمان ورور له غیبت کولو څخه ځان ساتنه سم کار او عمل دی.

۲۱ د مرشد له خپلوانو او دوستانو سره محبت کول، د هغه د دوستانو خپلوانو او طالبانو مراعات کول، په هغوی پسي له بدو ویلو او مخالفت څخه یې ځان ستاتنه ستر ادب دی او باید دا ادبیات پر ځای کړل سي.

۲۲ خپل باطني حال (که ښه وي او که بد) خپل مرشد ته وایاست ځکه مرشد یو روحاني طبیب دی. تر اطلاع وروسته اصلاح کوي. د مرشد په کشف اعتماد وسي او چوپتیا غوره شي ده.

۲۳ که په خوب کې څه شي ولیدل سي هغه دي مرشد ته وویل سي. که یې کوم تعبیر په ذهن کې راغلی وي هغه دي هم بیان کړي.

۲۴ د کوم ورد او وظيفې چي مرشد تعليم وکړي، هغه خپل عادت کول له هغه نه پرته نور پرېږدي. که هغه يې له خپل لوري شروع کړی وي يا بل چا ورته بنسولي وی مگر مسنون اعمال له دې څخه مستثنې او وتلی دی.

۲۵ له شېخ سره کنبېستل او بيا په وظيفه مشغولېدل په کار نه دی. که د څه شي د لوستلو ورته لازم وله هغه دي پټ کنبيني او ودې لولي.

۲۶ کوم باطني فيض او برکت چي ورته رسيږي، هغه دي د مرشد په طفيل وگڼي. که څه هم په خوب يا مراقبه کي وويني چي، د بل شېخ ورته فيض رسيږي دا فکر دي وکړي چي، زما د شېخ کومه لطيفه د دی شېخ په صورت ظاهره سوې ده.

۲۷ خپل د مرشد خبري او وينا وي د هغو خلکو سره وکړي چي، هغه په پوهيږي، که په دې پوه سواست چي عام خلک نه په پوهيږي بيا دي يې نه کوي.

۲۸ که کومه مرتبه يا منصب ورته وبخښل سي، د الله تعالی ﷻ رضا لپاره دي ومني. په زړه کي دي کوم د دنيا خيال نه کوي.

۲۹ د خپل مرشد له اجازې پرته بل شېخ ته د بيعت لپاره مراجع نه کول. تر څو د نېکمرغي شتمني تر لاسه سي.

۳۰ کله چي مرشد وفات سي، هغه ته د مغفرت دعا کول، تر څو ور سره تعلق پاته سي.

۳۱ په کومه علاقه کي چي مرشد او سېدی د هغه ځای سره محبت ساتل په کار دی چي دا هم یو ډول اثر پیدا کوي.

۳۲ د مرشد د وفات وروسته هم د مرشد د خپلوانو سره پالل،

۳۳ که د مرشد نه داسي عمل ولیدل سي چي، هغه د شریعت خلاف وي په هغه کي تامل کول، تر څو عقیده دي پر حال پاته سي.

۳۴ خپل مرشد تر نورو شېخانو غوره بلل. تر څو محبت دي وره سره ډېر سي.

قوله/طریقه نقشبندیه شریف

دغه متن دوه مقصده لري يا مشتمل په دوو مقصدونو دی.

اول: د نقشبند د کلمې وضاحت.

دوهم: د نقشبندیه د طریقې د موسس احوال.

د لومړي خبري اړوند باید دا ووايو چې، دا کلمه نقشبندی ده او که نقشبند ده. ډېر خلک د غي کلمې په هکله پوښتنه کوي، دانوم (نقشبند) دی، نه نقشبندی. دا یوه فارسي کلمه ده چې، معنې یې انځور لیکونکی دی لکه: د انځورگر په شان او په ډبرو کې یوڅه نقش جوړ کړي. د نقش کلمه عربي کلمه ده.

(العلم في الصغر كالنقش في الحجر)

داسي هم ویل سوي دي چې د شېخ بهاولدين رحمته الله علیه نیکونه انځورگران وو مگر دا خبره صحیح نه ده. که دا خبره صحیح وای، نو د شېخ بهاولدين رحمته الله علیه نوم به نقشبندی وای نه نقشبند او خپله شېخ بهاولدين نقشبند رحمته الله علیه په ټوله ژوند کې پرته له صوفیانه ژوند څخه نور سلوک نه درلوی، نو په دې توګه دا نتیجه په لاس راځي چې، د نقشبند کلمه معنوي اړخ لري، يعني شېخ بهاولدين رحمته الله علیه د زړونو انځورګرو.

ڄڻي ڪسان وائي: نقشبنديه بخارا کي د يوه ڪلي نوم دی او شيخ بهاولدين رحمۃ اللہ علیہ د هغه ڪلي اوسيدونکي خودا خبره هم ناسمه ده ڇڪه؛ په دغه نامه په بخارا کي کوم ڪلی نسته او د شيخ بهاولدين رحمۃ اللہ علیہ د ژوند د اوسيدو ځايونه ٽوله روښانه دي.

داسي روايت هم سته چي، شاه نقشبند صاحب رحمۃ اللہ علیہ د خپل پلار په شان د ڪېمخا توکران او بدل او پر هغوی باندي د نقشبند رحمۃ اللہ علیہ جوړه ولو په وجه د ڪسب د نسبت له ڪبله نقشبند بلل سوی دی او دا چي ده په خپل ڪسب کي ډېر مهارت درلود، نو په دې خاطر په شاه نقشبند سره مشهور سو.

په اصل کي شاه نقشبند صاحب رحمۃ اللہ علیہ د زړه نقاش و او ڪلمه د نقش هم معنوي اړخ لري، هغه داچي، شاه نقشبند صاحب رحمۃ اللہ علیہ هم پر خپل زړه او هم د خپلو موريدانو په زړونو باندي د الله جل جلالہ نوم مبارک نقش کړی و.

دوهم مقصد:

(د حضرت بهاولدين شاه نقشبند صاحب رحمۃ اللہ علیہ ژوند ته لنډه کتنه)

شيخ بهاولدين محمد، د محمد، هغه د محمد زوی په شاه نقشبند سره مشهور او لقب يې محمد بخاري دی چي په ۷۱۷ هـ کي د محرم الحرام په مياشت کي پيدا سوی دی.

شيخ بهاولدين نقشبند رحمۃ اللہ علیہ د خواجه محمد بابا السماسي رحمۃ اللہ علیہ مورید و. شيخ خواجه محمد بابا السماسي رحمۃ اللہ علیہ د خواجهگانو د طريقي شيخ و او بابا

السماسي ڄاڻي ۽ ۷۵۵ هـ کي وفات سوي دی دا چي د پيدا يښت سنه يې نه ده راته معلومه نو ماهم دلته نه راوړه.

يو وخت خواجه شېخ السماسي بابا ځاځي د شېخ بهاوالدين نقشبندي ځاځي دي کلي ته ولاړ. په دې وخت کي، شېخ بهاوالدين نقشبند ځاځي د (۳) درو ورځو د ده نيکه مبارک خپل دغه لمسی د شېخ خواجه محمد السماسي ځاځي و حضورته يووړ. شېخ بابا السماسي ځاځي د شېخ بهاوالدين نقشبند ځاځي په ليدلو ډېر خوشاله سو شېخ بابا السماسي ځاځي په دې وخت کي دا وويل: دغه ماشوم ما خپل ځوی ويلي او خپلو موريدانو ته يې زېري ورکړ. دغه ماشوم به په راتلونکي کي د خپل وخت لارښود وي.

د شېخ بهاوالدين ځاځي پلار دا غوښتل چي زوی يې صوفيانه روزنه تر لاسه کړي. په هم دې خاطر چي کله شېخ بهاوالدين نقشبند ځاځي د اتلسو کالو سو، واده يې ورته وکړ. په هم دغه کال يې د وخت د لوی عارف شېخ خواجه محمد بابا السماسي ځاځي خدمت او له هغه څخه د طريقت د بيعت په خاطر سماس ته بوتلی او د شېخ السماسي ځاځي تر وفات وروسته په ۷۵۵ هـ کال کي يې نيکه مبارک له ځان سره کړ، تر څو يو داسي صالح لارښود و مومي چي شېخ بهاوالدين نقشبند ځاځي ښه و روزلی سي. د همدې مقصد لپاره سمرقند ته ولاړل.

په سمر قند کي د شېخ امير کلال رحمته الله عليه په حضور کي حاضر سو. شېخ امير کلال رحمته الله عليه د شېخ محمد السماسي رحمته الله عليه خليفه و. شېخ بهاوالدين نقشبند رحمته الله عليه د شېخ امير کلال رحمته الله عليه سره بيعت وکړ.

امير کلال رحمته الله عليه ورته وويل: ما ته حضرت شېخ خواجه محمد بابا السماسي رحمته الله عليه د بهاوالدين رحمته الله عليه په هکله وصيت کړی دی او راته ويلي يې دي چي، زما د زوي بهاوالدين رحمته الله عليه په روزنه او له هغه سره په شفقت او مهرباني کي له هيڅ ډول زيار څخه ډډه ونه کړې، نو ځکه يې د شېخ بهاوالدين نقشبند رحمته الله عليه شېخ امير کلال رحمته الله عليه به وړاندي په صوفيانه ذکر او فکر او سلوک او د زړه په صوفيانه روزنه او د نفس په تزکيه شروع وکړه.

د شېخ بهاوالدين نقشبند رحمته الله عليه استعداد ډېر اوچت و. ده به د يو کال مزل په مياشت او د مياشت مزل په هفته او د هفتې مزل په ورځ او د ورځي مزل په ساعت کي کاوه.

يوه ورځ شېخ امير کلال رحمته الله عليه خپل مريدان راټول کړل. و محمد بهاوالدين نقشبند رحمته الله عليه ته يې د هغو په مخکي وويل. ما ستا د روزني په هکله د خپل مرشد خواجه بابا السماسي رحمته الله عليه وصيت پرځای کړی دی. ستا په روزنه کي مي له هيڅ ډول زيار او تکليف څخه ډډه نه ده کړې. بيا شېخ امير کلال رحمته الله عليه خپل لاس مبارک په سينه ور کښېښود او ورته وې ويل. ما ټولي هغه شيدې چي زما په سينه کي وې په تا و څښلې او په دې و توانېدم چي تا د بشریت له ډلي را وکارېم او له شيطان او نفس

څخه دي وژغورم اوس ته لوی سړی یې زما مقام ته را رسېدلی یې مگر ستاسو همت ولالور و مقاماتو وړتیا لري. تر اوسه پوري همدا زما د روزني په حد کي وه. له دې پورته تاته اجازه سته او کولای سې چي، تر مابل علاوه صالح شخص د ځان لپاره وگوري کېدای سي هغه تا لالور مقام ته ورسه وي. کله چي، شېخ امير کلال رحمه الله و شېخ بهاوالدين نقشبند رحمه الله ته اجازه ورکړه، نو شېخ بهاوالدين نقشبند رحمه الله د مولانا الديک کرايي رحمه الله و حضورته ورغلی. مولانا الديک کرايي رحمه الله د شېخ امير کلال رحمه الله خليفه او ملگري و.

شېخ بهاوالدين نقشبند رحمه الله د مولانا الديک کرايي رحمه الله سره ۷ کاله تېر کړل او بيا د شېخ ترکي رحمه الله په حضور کي حاضر سو. د شېخ ترکي رحمه الله سره يې ۱۲ کاله تېر کړل په هم دا ډول يې د خپل ژوند اصلي مقصد و موند او تر لوړو مقاماتو يې ځان ورساوه.

شېخ بهاوالدين نقشبند رحمه الله سربېره پر سلوک د علماء کرامو د درسي حلقو په منځ کي هم شاملېده.

شېخ بهاوالدين نقشبند رحمه الله دوه ځله د بيت الله شريفي د زيارت لپاره تللی دی او ډېرو مختلفو علاقتو يې سفرونه کړي دي. په يوه سفر کي د افغانستان د هرات ولايت ته هم راغلی دی. په دې وخت کي د هرات ولايت د واکمن ملک معزالدين په لاس کي و. د ده له خوا د شاه نقشبند رحمه الله خورا ډېر درناوی و سو.

شېخ بهاوالدين نقشبند رحمته الله د سفرونو په لړ کي د دغه علاقه څخه ليدنه کړې ده. سمرقند، سمنان، وايورتون، مرو، طوس، مشهد، افغانستان، هم داسي نور.

شېخ بهاوالدين نقشبند رحمته الله د (۷۹۱ هـ) کال د ربيع الاول د مياشتي په دريمه، د دوشنبې په شپه د (۷۴) کلنۍ په عمر وفات سو. په خپل باغ کي د خپل وصيت له مخي خاورو ته وسپارل سو.

(انا لله وانا اليه راجعون)

وروسته د هغه پيروانو د هغه پر قبر يوه لويه گنبده جوړه کړه چي تل د خلکو خصوصاً د عارفانو او د حق د لاري تلونکو او د سلوک د مينه والو زيارت سو. په دې کي هيڅ شک نسته چي شاه نقشبند رحمته الله په لس هاووزره مريدان وروزل چي، ځينو يې مطلقه اجازه تر لاسه کړه او د بقا بعد الفنا درجې يې تر لاسه کړې او د هغه په فيض او برکت يې خليفه گانو او نايبانو د خپلو مريدانو قدرت لوړول او هدف ته رسول حاصل کړل چي يو له هغو نايبانو څخه يې خواجه محمد پارسل رحمته الله و چي په بخارا کي په ۷۴۹ هـ کال د بېرېدلي دی او په ۸۴۵ هـ کي په بلخ کي وفات سو دی.

قوله/طریقه قادریه شریفه...

د دې طریقې باني یا مؤسس شیخ حضرت محي الدين عبدالقادر گیلان رحمته الله علیه دی چې په ۴۷۰ هـ کي یې دې فاني دنیا ته سترگي روڼي کړي دي او په ۵۴۱ هـ کال په بغداد کي وفات سوی دی.

داراشکوه چې د شاه جهان مغول پاچاه زوی و او په (دارا) سره مشهور و، د دغې طریقې مرید او مخلص و. هغه په خپل کتاب (سکینت الاولیا) کي وایي:

(بنای سلسله متبرکه قادریه بر طریقه (صحو) یعنی هوشیاري است و کثرت فتوح و عدم تفرس است و صحو عبارت است از حصول مراد و صحبت حال).

د دغې طریقې پیروان په عراق، مراکش، اندلس، افغانستان، پاکستان، هند او منځنۍ اسیا کي خورا ډیر دي.

د قادریه د طریقې سالکان پر ریاضت، خلوت او د مشائخو په مزاراتو باندي دخپل سلوک خاص او غوره ادا ب چلوی.

شیخ عبدالقادر گیلاني رحمته الله علیه چې په غوث الاعظم دستگیر سره هم شهرت لري، دی حنفي مذهب و مگر د فتوا په وخت کي به د امام شافعي رحمته الله علیه او احمد بن حنبل رحمته الله علیه د مذاهبو څخه یې هم گټه کوله.

د شیخ عبدالقادر گیلاني رحمته الله علیه مشهور تالیفات دادی.

الفتح الرباني والفيض الرحماني، فتوح الغيب، ملفوظات، غنية
الطالبين، مكتوبات، حرفه نشأ، الخيرات، الوهاب الرحماني، و الفتوحات الرحمانيه،
جلادالخطر، سرالاسرار، ردالرافضه، تفسير القرآن.
شيخ عبدالقادر گیلانی رحمۃ اللہ علیہ دخیل وخت صوفي او عالم و. پر دې سر بېره په شعر
او شاعری کې هم برلاسی و.

قوله/طریقه چشتیه شریفه:

ددې طریقې باني یا موسس خواجه معین الدین حسن سکجزي چشتي رحمته الله علیه دی چې د غیاث الدین حسن زوی دی.

چشتي صاحب په ۵۳۷ هـ کي د افغانستان په سکجزي نومي کلي کی زېږېدلی دی او په ۶۳۲ هـ کي د هندوستان په اجمیر کي خاوروته سپارل سوی دی.

چشتي یې ځکه بولي چي، د ده د طریقې او ارادت سلسله په اوم پښت کي و حضرت ابو اسحاق شامي چشتي رحمته الله علیه ته رسيږي او ابو اسحاق شامي چشتي رحمته الله علیه د شېخ علود بنوري رحمته الله علیه مريد و.

چشت د افغانستان د هرات ولایت یوه مشهوره ولسوالي هم ده. په دې ولسوالي کي ډېر صوفیان او بزرگان پیدا سوي دي.

د (فرشتې تاریخ)، (اخبارالاخيار)، (تاریخ مشائخ)، د ده د نسب سلسله په ۱۴ پښت کي حضرت علي عليه السلام ته رسولې ده.

حضرت خواجه معین الدین چشتي رحمته الله علیه په افغانستان کي د لوېديځو سيمو د مدرسو تر لیدلو وروسته په شپاړس کلني عمر کي سمرقند او بخارا ته ولاړ او هلته یې د دین علم پوره زده کړ. وکړه

د بهرته را ګرځېدلو په وخت کې يې له خواجه عثمان هاروني رحمۃ اللہ علیہ سره په نشاپور کې وليدل او د هغه په مريدانو کې شامل سو.

د قطب الدين ايبک په زمانه کې اجمير ته ولاړ او هلته يې د هند د حکومت د استازي له لوري خورا تود هرکلی وسو. ده په دهلي کې د وعظ او ارشاد له لاري ډېر موريدان پيدا کړل. مرحوم غلام سرور رحمۃ اللہ علیہ او هم داسې نورو بزرګانو وينا ده چې په هند کې د اسلام ډېره د چشتي د کورنۍ له خوا بله سوه.

قوله/طریقه سهر ور ديه شریفه...

دغه طریقه شېخ بهاولدين سهروردي رحمته الله عليه څخه را شروع سوېده .

شېخ بهاولدين سهروردي رحمته الله عليه د شېخ محمد عمر رحمته الله عليه زوی او په ۵۳۶ هـ کي د زنجان په سهرورد کي زېږېدلی دی او په ۶۲۲ هـ کي په بغداد کي وفات سوی دی او هلته په بغداد کي خاوروته سپارل سوی دی.

شېخ بهاولدين سهروردي رحمته الله عليه د منبع الاسرار، مطلع الانوار، عالم رباني، او استاد الشيوخ په نومونو سره هم یاد سوی دی.

د دې طریقي په تاسیس کي روایات مختلف دي. ځيني اشخاص د دې طریقي موسس شېخ عبدالقادر چي په (شېخ ابو نجيب عبدالقادر سهروردي) سره مشهور دی بولي.

د شېخ شهاب الدين رحمته الله عليه نوم ځکه زیات دې طریقي ته منصوبېږي چي د ده خليفه گانو په هند کي او هم دارنگه د منځنۍ اسيا په سيمو کي د دې طریقي په رواج کولو کي ډېر کونښن کړی دی.

پر پورتنیو څلورو مشهورو طریقو سر بېره نوري طریقي هم سته چي هغه طریقي و یو خاص شېخ ته منسوب سوي دي. په دغو طریقو کي ځيني په اوس وخت کي لمنځه تللي دي او یوازي نوم یې پاته دی.

د حضرت مولانا عبدالرحمن جامي رحمۃ اللہ علیہ د تالیف (نفحات الانس) او د (سکینه الاولیاء) د محمد دارا شکوه د تالیف او د الفاخوري او خليل صبر تالیف (تاریخ فلسفه عربیه) د روایتاتو له مخي هغه طریقې دادي.

طریقه جنیدیه: د حضرت شېخ جنید بغدادی رحمۃ اللہ علیہ طریقه ده چي د هجرت په دریمه پېړۍ کي پیدا سوې ده.

طریقه زیدیه: دا د حضرت خواجه عبدالواحد زیدیه رحمۃ اللہ علیہ طریقه ده. و دې طریقې ته واحدیه هم وایل کیږي.

طریقه نوریه: دا طریقه د حضرت شېخ ابو الحسن نوري رحمۃ اللہ علیہ نامه ته ځانگړې سوې ده او د ده طریقه یادېږي

طریقه طیفوریه: دا طریقه د حضرت شېخ بايزيد بسطامي رحمۃ اللہ علیہ په نامه یاده سوې ده.

طریقه ادهمیه: دا طریقه د حضرت شېخ ابراهيم بن ادهم رحمۃ اللہ علیہ په نامه یاده سوې ده.

طریقه محاسبیه: دا طریقه د حضرت شېخ ابو عبدالله حارث بن اسد المحاسبي رحمۃ اللہ علیہ په نامه یاده سوې ده.

طریقه حکمیه: دا طریقه د حضرت شېخ محمد بن علي حکیم ترمذي رحمۃ اللہ علیہ په نامه یاده سوې ده

طريقه خزارية: دا طريقه د حضرت شيخ ابو سعيد خرازي رحمه الله په نامه ياده سوي ده.

طريقه سهيلية: دا طريقه د حضرت شيخ سهيل بن عبدالله تستري رحمه الله په نامه ياد سوي ده.

طريقه خفيفية: دا طريقه د حضرت شيخ ابو عبدالله خفيف رحمه الله په نامه ياده سوي ده.

طريقه سيارية: دا طريقه د حضرت شيخ ابوالعباس سيار رحمه الله په نامه ياده سوي ده.

طريقه اويسية: دا طريقه د حضرت شيخ او ويس قرني رحمه الله په نامه ياده سوي ده.

طريقه كبروية: دا طريقه د حضرت شيخ نجم الدين كبر رحمه الله په نامه ياده سوي ده.

طريقه احمدية: دا طريقه د حضرت شيخ سيد احمد بدوي رحمه الله په نامه ياده سوي ده.

طريقه شاذليه: دا طريقه د حضرت شيخ ابوالحسن شاذلي رحمه الله په نامه ياده سوي ده او دا طريقه د حضرت شيخ ابو مدين تلمساني رحمه الله چي په ۵۹۳ هـ كي وفات سوي دى جوړه كړې ده. دا طريقه په شمالي افريقا خصوصاً په مصر كي ډېر پيروان لري.

طريقه جزولية: دا طريقه د شاذلي رحمه الله د طريقې يوه مشهوره څانگه ده چي په مراکش كي يې رواج پيدا كړى دى.

طريقه مولويه: دا طريقه د حضرت شيخ مولانا جلال الدين بلخي رحمه الله په نامه ياد سوي ده.

طريقه ملامتیه: دا طريقه د حضرت شيخ حمدون بن احمد قصار رحمه الله طريقه ده چي بل نوم يې قصابیه ده.

طريقه شطارية: دا طريقه د حضرت شيخ عبدالله حشطار رحمه الله په نامه ياده سوي ده. دا طريقه په اندونزيا او هندوستان کي ډېر پيروان لري.

طريقه سنوسية: دا طريقه د سيد محمد سنوسي اديس رحمه الله په نامه ياده سوي ده.

طريقه خلوتيه: دا طريقه د سهروردي او کبريه طريقې د خانگو خخه يوه خانگه بلل کيږي.

طريقه غزاليه: دا طريقه د حضرت شيخ امام محمد غزالي رحمه الله په نامه ياده سوي ده.

طريقه رفاعية: دا طريقه د حضرت شيخ سيد احمد بن ابوالحسن رفاعي رحمه الله په نامه ياد سوي ده.

طريقه حلاجية: دا طريقه د حضرت شيخ حسين بن منصور حلاج رحمه الله په نامه ياد سوي ده.

طريقه حيدريه: دا طريقه د حضرت شېخ حيدر رحمته الله عليه په نامه ياد سوې ده. له دې امله ورته حيدريه طريقه وويل سوه. دا طريقه د هجرت په اومه (۷) پېړۍ كې په خراسان او شاوخوا سيمو كې زيات پيروان درلودل. د اسلامي نړۍ مشهوره سياح ابن بصوطه رحمته الله عليه د دې طريقې په اړه وايي: د حيدري طريقې سالكان په زهد كې خوار ډېر مشهور وو او سالكانو يې د ډېر زهد له كبله ودونه نه كول.

طريقه نعمت اللهيه: دا طريقه د حضرت شېخ شاه نعت الله ولي رحمته الله عليه په نامه ياده سوې ده. د دې طريقې اساسات زياتره د حضرت شېخ ابن العربي رحمته الله عليه د طريقې سره ورته دي.

په اصل كې دغه ټولي طريقې د مخكنيو څلورو مشهورو طريقو څخه الهام اخلي مگر د لارښودنې ډول يې سره بېل دی. د ټولو طريقو مشايخو شجره او احوال كه وكتل سي، دابه څرگنده سي چي د ټولو مصداق او هدف يو دی. څوك پر يوه لاره ورځي او څوك پر بله لاره ورځي. الله تعالى جل جلاله دي موږ او تاسو ته هغه لاره رانصيب كړي چي حذف ته ژر رسېدونكې وي

آمين ثم آمين.

قوله/ زیارتونه که لیری وی او که نژدې وی ورتګ یې جائز بولو.....

د محترم حاجي اغا صاحب مبارک د عبارت نه دلته درې خبرې معلومېږي.

۱ زیارت ته تلې.

۲ نژدې زیارت.

۳ لیری زیارت.

اول: د قبرونو زیارت کول. د قبرونو زیارت کول د انسان لپاره یو مهم درس دی. د قبرونو زیارت و انسان ته خپل اصل ور معلوموي چي، له کوم لوري څخه را غلی یم، زما ابتدا څه وه او پر کوم ځای زما اتتهاده او دا ورته په ګوته کوي چي ای انسانه ستا د ژوندانه په دې سفر کي مقصد څه و او آخرنی منزل دي کوم یو دی.

د دغي آرامي بیدیا چي، د ټولو شتمنو، زورواکو او کمزورو د ژوندانه خراغ په کبسي مې کېدونکی دی د قبرونو زیارت انسان ته دا فکر ور پیدا کوي چي، دا هغه د وحشت او خوف او یوازي والي کور دی چي، استوګن یې د ظاهري شتمنۍ نه فقط دوه سفین ټوکران لري او هغه هم د بل د لوري ور کول سوي دي. که انسان د عبرت سترګې ولري، د قبرونو کتنه زړونه لږزوي، تمه او حرص ختمه وي. په لږ فکر سره و انسان ته دا خبره ښه څرګندېږي چي، دا لاره د عبرت ده. دوخت شتمن او نېستمن شاه او ګدا دلته د دنیا د لږ ژوندون څخه دغه اوږده ژوندون ته راغلي دي.

د دوی و دغه نوي ژوندانه ته په کتو سره د انسان پندې سترگي بېنا کيږي. کانه غوږونه يې بيداروي. د غفلت په خوب بیده په خپل مسؤليت خبره وي. انسان ودي ته اړباسي چي پر تېر ژوند بيا کتنه وکړي او دآينده ژوند پلان ونسي ترڅو د ژوند په مقصد او په خپل مسؤليت پوه سي. **رحما بابا** څومره ښه وايي:

هر زنده چي د مرده پر قبر ورسي

بس دی دومره نصحت په دا دنيا د

په هر صورت د قبرو زيارت کول د مسلمان لپاره ښه درس دی. و دغه درس ته ورتلې د اسلام له نظره يو غوره کار دی مگر د بلي خوا ځيني عناصر سته چي، د هر مسلمان په غوږ کي دا ور کوي چي، زيارت ته ورتلې شرک دی مگر ښه خبره داده چي، زيارت ته تلې څه و څېړو چي، د اسلام له نظره څنگه دی.

ابو هريرة رضي الله عنه فرمايي چي، نبي عليه السلام وويل:

(زوروا القبور فانها تذكرا لآخره) ¹⁰³

يعني زيارت د قبرونو کوی دا تاسو ته اخيرت درياد وي او بي بي عائشه رضي الله عنها وايي:

(ان رسول الله صلى الله عليه وسلم رخص في زيارة القبور) ¹⁰⁴

¹⁰³ - ابن ماجه : ١ جلد ، ١١٢ مخ.

¹⁰⁴ - ابن ماجه : ١ جلد ، ١١٢ مخ.

ژباړه: يعنې رسول الله ﷺ د زيارت کولو اجازه کړې ده.

عبدالله ابن مسعود رضي الله عنه وايي:

(ان رسول الله ﷺ قال كنت نهيتك عن زيارت القبور فزوروها فانها تزهدفي الدين
د تزکرا لآخره)¹⁰⁵

ژباړه: يعنې نبي عليه السلام وفرمايل: ما تاسو د زيارت د ورتلې څخه منع کړې واست. اوس تاسو د قبرونو زيارت کوئ. دا تاسي د دنيا نه بې پروا کوي او آخرت درياده وي.

د دغه اخري حديث شريف څخه په ښکاره او د مخکنيو دوو حديثونو څخه په ضمني ډول او له هغه ټولو احاديثو څخه چي په صحاح سته کي رانقل سوي دي، د دې ټولو څخه دا خبره معلومېږي چي، نبي عليه السلام د څه وخت لپاره صحابه کرام رضي الله عنهم د قبرونو د زيارت کولو څخه منع کړي وو خو څه وخت وروسته يې بيا اجازه ورکړه چي زيارت د قبرونو ته ورځئ.

ښايي نبي عليه السلام د يوې وجهي له امله د زيارتونو له ورتلې څخه منع کړې وي او وروسته يې بيا اجازه ورکړې وي. د نبي عليه السلام د منع وجه ځيني علماء کرام داسي بيان کړې ده.

¹⁰⁵ - ابن ماجه: ۱ جلد، ۱۱۲ مخ.

اوله وجه: پخواني مړه اکثره مشرکين او بت پرست وو. اسلام د مشرکينو له نړۍ سره د مسلمانانو د هر راز اړيکو پرېکول غوښتل.

دوهمه وجه: يابه مسلمانانو د قبرونو د زيارت په وخت کي هغه اعمال او اقوال کول کوم چي د اسلام د قانون څخه وتلي وو.

درېمه وجه: کېدای سي، داله دې وجهي وي چي، کفري نړۍ ته دا معلومه سي چي د مسلمان او کافر هيڅ تعلق نسته هغه که په ژوند کي وي او که وروسته تر ژوند وي.

همداسي نوري وجهي هم لري مگر کله چي د مسلمانانو په زړونو کي د ايمان رښې محکمه سوې او د اسلامي ادابو اقوالو اعمالو څخه خبر سول، نو بيا نبي عليه السلام د قبرو د زيارت کولو عامه اجازه وکړه چي، تاسو د قبرونو زيارت کوئ. دا تاسي د دنيا څخه بې پروا کوي او اخيرت درياد وي.

داسي نه ده چي نبي عليه السلام يوازي امت ته دا وينا کړېده چي، تاسو د قبرونو زيارت کوئ بلکي نبي عليه السلام خپله هم د قبرونو زيارت کړی دی. نبي عليه السلام د خپلي مورد قبرو زيارت کړی دی.

په دې اړه ابوهريرة رضي الله عنه وايي:

(زار النبي ﷺ قبر امه فبكي وابكى من حوله فقال استاذنت ربي في ان استغفر
لها فلم ياذن لي و استاذنت ربي في ان ازور قبرها فاذن لي فز وروا القبور فانها
تذكر كم الموت)¹⁰⁶

ژباړه: يعنې نبي ﷺ د خپلي مور د قبر زيارت وکړ او د قبر څنګ ته يې وژړل او ورته را تاو خلک يې هم وژړول او وې ويل: له الله تعالى ﷻ څخه مي اجازه اخيستي ده چي د خپلي مور د قبر زيارت وکړم. تاسي هم د قبرونو زيارت وکړئ، ځکه؛ د قبرونو زيارت د مرګ، آخيرت د يادولو سبب دی.

نبي ﷺ يواځي هم تللی دی د قبرونو زيارت کولو ته او کله به د صحابه کرامو په ملګرتيا تلی، کله چي به صحابه کرام ﷺ ور سره ملګري وو، هغوی ته به يې د قبرونو د زيارت کولو ادا ب وړ ښودل لکه څنګه چي دا خبره د مسلم شريف له دغه حديث څخه معلومېږي.

(کان رسول الله يعلمهم اذا خرجوا الي المقابر)¹⁰⁷

ژباړه: يعنې نبي ﷺ به صحابه کرامو ته د هديرې ادا ب وړ ښودل چي، کله به هديرې ته ولاړل هم داسي مخکني علماء کرام هم د قبرونو په زيارت کولو قائل دي.

¹⁰⁶ - ابن ماجه : ۱ جلد، ۱۱۳ مخ.

¹⁰⁷ - صحيح مسلم : ۶۲ مخ.

امام شافعي رحمه الله د امام اعظم صاحب ډېر احترام کاوه. د ردالمختار ملاصاحب په دې هکله داسي وايي:

(انه قال اني لا تبرک بابي حنیفه و اجئ الى قبره فاذا عرضت لي حاجة صليت ركعتين وساء لت الله تعال عن قبره فتقضى سريعاً)¹⁰⁸

ژباړه: وايي امام شافعي رحمه الله به ويل: زه په امام صاحب رحمه الله تبرک حاصلوم کله چي به ماته يوه سخته را پېښه سوه. مابه د امام صاحب د قبر سره دوه رکعتي نفل لمونځ وکړ او د الله تعالی جل جلاله څخه به مي د خپل مشکل په اړه سوال وکړ. زما حاجت به ډېر ژر پوره سو.

امام الغزالي رحمه الله وايي:

(و كل من يتبرک بمشاهدته في حياته يتبرک بزيارته و فاته)¹⁰⁹

يعني کوم څوک چي په ژوندونکي د هغه په ليدو سره تبرک حاصله وي. هم دغسي تبرک په زيارت د وفات وروسته هم حاصلولای سي لکه: څنگه چي څوک په ژوند کي چاته د تبرک په خاطر ورځي لکه: ورتلې د اولياوو الله، مجلس ته د علماء کرامو، درسي حلقوته، هم داسي و قبرونو ته هم ورتلای سي ترڅو تبرک په حاصل کړي. په

¹⁰⁸ - رد المختار: ۱ جلد، ۳۸ مخ. طبع بيروت

¹⁰⁹ - احيا العلوم ۲ جلد ۲۴۷ مخ .

هر صورت که د مذهب کتابونو او حدیثونو ته څوک نظر وکړي او بېله تعصبه فکر په کښي وکړي دا خبره ورته څرگندېږي چي، د قبرونو زیارت ته تگ جائز دی.

که ځني کسان د قبرونو د زیارت څخه منکر دي، دا د هغوی سوء فهمي ده که څه هم دوی و ځان ته اهل حدیث هم وایي او وایي چي، موږ په حدیثو عمل کوو. مگر د دوی دا خبره سراسر غلطه ده چي موږ په احادیثو عمل کوو ځکه د حدیثو کتابونه د زیارت القبور په نامه ځانگړي بابونه ایښي دي.

زه نه پوهېږم، دغه مخکنی احادیث چي ما ذکر کړل دوی لیدلي نه دي او که پر دغه ځای یې شخصي گټه مدي نظر نولې ده چي مازي د عوامو په سترگو کي خاوري اچوي.

په دا اوس وخت کي چي کوم غېر مقلدین دي، دوی د احادیثو سربېره د خپل پېشوا محمد بن عبدالوهاب نجدی خبره هم نه مني. محمد بن عبدالوهاب نجدی هم د مطلق زیارت څخه نه دی منکر دی وایي:

(د پېغمبر ﷺ د قبر زیارت کول مستحب کار دی)¹¹⁰

افسوس د دې خلکو پر حال دی چي، کله دوی د حج فرضي لپاره ولاړسي د نبي ﷺ زیارت مبارک ته نه ځي او حال دا دی چي د دوی مشر په دې اقرار کوي چي د نبي ﷺ زیارت مبارک ته تلې مستحب کار دی.

¹¹⁰ - الهدایة السنیة رسالة : نمبر ۲.

د نبي ﷺ د زیارت مبارک پوري یوه قصه را یاد سوه.

زموږ په علاقه کي یو غېر مقل یې و. هغه حج ته ولاړی. کله چي راغلی یوه کس پوښتنه ځيني وکړه. حاجي صاحب تاسو د نبي ﷺ زیارت مبارک ته هم ولاړ است. دې غېر مقل یې ورته وویل: هوزه مدینې منورې ته ولاړم مگر د نبي ﷺ د زیارت لپاره نه بلکي د مدینې منورې د تعمیراتو د لیدلو لپاره ترڅو د هغو ننداره وکړم. درنو لوستونکو دغه غېر مقل یې زموږ په وطن کي د غېر مقل یې ینو په مابین کي خورا د شهرت او عزت وړ کس دی

ماته د ده په دې خبره یوه پوښتنه را یاد سوه. هغه داچي تاسو دغه حدیث شریف د ځان لپاره قوي دلیل بولي.

(لا تشد الرجال الا الى ثلاثه مساجد المسجد الحرام والمسجد الاقص و مسجدی).

له دې حدیث شریف څخه خو د تعمیراتو نندارې لپاره هم سفر کول حرام دی. که موږ د غېر مقلینو عمل او وینا سره وگورو ډېر فرق لري. په هر صورت موږ اهل سنت والجماعت د قبرونو زیارت منو او پر دې خبره ویاړ هم کوو.

دوهم: نژدې زیارتونه:

د نژدې زیارتونو اړوند خبره که څه هم د مخکنې بحث څخه معلومه سوه بیا هم دې ته اړتیا سته چې په احادیثو راته معلومه سي چې، نبی ﷺ ایا د هغو صاحبه کرامو او شهیدانو و زیارتونو ته تللی دی کوم چې، په مدینه منوره کې موجود وو. له بي بي عائشةؓ څخه روایت دی.

(قالت كان رسول الله ﷺ كلما كان ليلتها من رسول الله ﷺ يخرج من اخر الليل الى البقيع الحديث)¹¹¹

ژباړه: يعنې کله چې به نبی ﷺ زما په نوبت کې و. د شپې په اخره حصه کې به بقیع (جنت بقیع) ته تللی. جنت بقیع هغه هدیره ده چې، په مدینه منوره کې ده. په دې هدیره کې ځینې صحابه کرام او شهیدان ارام کوي. هم داسې د نبی ﷺ چې به کله دې هدیرې ته ولاړی، د مسلمانانو د مړو لپاره به یې دعا وي کولې او د دوی لپاره به یې د الله تعالی ﷻ نه مغفرت غوښتنه کول. بي بي عائشةؓ وايي:

(قالت كنت ادخل بيت الذي فيه رسول الله ﷺ و اني واضع ثوبي الحديث)¹¹²

ژباړه: يعنې زه به داخلېدلې د نبی ﷺ د زیارت لپاره و خپلې خونې ته، هغه (خونه) چې، نبی ﷺ مبارک په کښې پروت دی.

¹¹¹ - مشکوة : جلد، ۱۵۴ مخ.

¹¹² - مشکوة جلد، ۱۵۴ مخ.

له دې څخه دا ښه معلومه سوه چې هم زیارت ته ورتلې جائز دي او هم د کور او کلي سره نژدې زیارت ته ورتلې جائز دي، یوازې دانه چې ورتلې جائز دی بلکې دا یوه ښه عمل هم دی. له پورته حدیث شریف څخه دا خبره هم معلومه سوه چې زیارت ته ورتلې وخت هم نه لري چې، هروخت دي فراغت پیدا کړ ورځه هغه که د قریبانو زیارت وي او که د صلاح او شهیدانو او که د عامو مسلمانانو وي.

درېم: ليري زیارتونه:

موږ اهل سنت والجماعت دا خبره منو که د یو صالح، ولي، اوني او همداسې نورو معتبرو کسانو د زیارتونو لپاره څوک سفر وکړي جائز او روا عمل دی او په دې سره به ثواب هم وي.

د بل لوري، زموږ سره غېر مقلیدین په دې خبره مخالف دي چې، دوی دا عقیده لري چې، د زیارت لپاره سفر کول حرام دی که څه هم د نبي ﷺ د زیارت لپاره وي.

غېر مقلیدین د خپلي دعوي لپاره دا حدیث شریف دلیل گرځوي.

(عن أبي هريرة رضي الله عنه عن النبي ﷺ قال لا تشد الرحال الا الى ثلاثة مساجد المسجد الحرام والمسجد الاقصى و مسجدی)¹¹³

¹¹³ - بخاري شريف: ۱ جلد، ۱۵۸ مخ.

ژباړه: يعني د سفر تابيا او پټي نه تړل كيږي بېله دغه درې مساجدو. زما خپل مسجد (مسجد نبوي) مسجد الحرام او مسجد اقصي.

دغه حديث صحاح سته وو رانقل كړي دي. موږ مقلدين د حديث د صحت اړوند خبره نه كوو ځكه زموږ په وړاندي دغه حديث يو معتبر حديث دي.

غېر مقلدين د حديث و ظاهري عبارت او متن ته گوري مگر موږ مقلدين د حديث د عبارت خبره نه كوو.

كه موږ وگورو د حديث متن ته (**لا تشد الرحال الا الى ثلاثة مساجد...**) دا معلومه خبره ده چي په حديث شريف كي لفظ د (**الا**) حرف استثناء ده.

(**الي ثلاثة مساجد**) مستثنا ده. د عربي د گرامر او قانون له مخي بايد په داسي ځاي كي درې شيان موجود وي، مستثني، مستثني منه او حرف استثناء. په دې حديث شريف كي مستثني او حرف استثناء سته مگر مستثني منه نسته په كوم ځاي كي چي داسي جمله راسي د عربي د قانون له مخي بايد موږ هلته مستثني منه مقدره و منو. نو موږ هم دلته مستثني منه مقدره ايرېدو. كله چي موږ مستثني منه مق دوره و منو د حديث عبارت به داسي وويل سي.

اول مثال:

(**لا تشد الى مسجد من المساجد الا الى ثلاثة مساجد...**)

دوهم مثال:

(لا تشد الى مكان من الامكنة الا الى ثلاثة مساجد...)

د حديث د مفهوم درک په دې پوري دی چي، له دې دوو مقدرو مستثنی منه څخه يو مراد کړو.

که د حديث مفهوم اول فرض کړو، نو د حديث مفهوم به دا کيږي چي، هيڅ يوه مسجد ته د سفر پېټی نه تړل کيږي. بېله له دې درو مساجدو څخه په دې صورت کي د حديث شريف هغه معنا نه کيږي کوم چي غېر مقلدين يې کوي. اوس نو که څوک د پيغمبرانو و امامانو او صالحانو د زيارت لپاره عزم د سفر وکړي، هيڅکله د حديث په منع کي نه راځي ځکه؛ د حديث موضوع مساجدو ته د سفر د عزم ده نه د زيارتونو لپاره د سفر کولو.

په دې صورت کي به دا خبره د حديث شريف څخه مقصد وي چي، د دنيا ټوله مساجد يو شان دي. د نړۍ يو مسجد ته په بل مسجد فضليت نسته ماسوا د هغه درو مساجدو څخه کوم چي نبي ﷺ ذکر کړي دي. دې خبري ته په لاندې حديث شريف کي هم اشاره سوې ده.

(عن شهر بن خوشب قال سمعت ابا سعيد عليه السلام و ذكرت عنده الصلوة في الطور فقال: قال رسول الله ﷺ لا ينبغي للمصلي ان يشد رحاله الى مسجد يتبغى فيه الصلوة غير المسجد الحرام و المسجد الاقصي و مسجدي)¹¹⁴

له دې حديث څخه دا خبره ښه معلومېږي چي، د لمانځه لپاره شدرحال منع دی. د زیارت او بل شي لپاره شد رحال کي داخل نه دی او بل چي موږ کومه مستثنی منه منلې وه د دغه حديث شريف چي، موږ کوم مفهوم را ويستی دی دغه مفهوم ډېرو کتابونو ذکر کړی دی لکه: النوی، عمدة القاري، عيني شرح بخاري و فتح الباري، اعلالسنن، اشعة اللمعات، مرقات، رد المختار، امداد الفتاوى، احسن فتوى. د دغه ټولو کتابو عبارت رانقل کول راته گرانه خبره وه يوازي مي نومان ياد کړل. که د چا د ښه معلوماتو لپاره زړه وي، د دغه حديث شريف اړوند دغه کتابونه دي مطالعه کړي.

دوهم: تقدير چي کله موږ لفظ د مکان و منو چي مستثنی منه ده، په دې صورت کي به له دې درې ځايونو پرته ټول سفرونه ممنوع وي. د جومات د زیارت لپاره سفر وي او بيا که د نورو ځايونو لپاره وي مگر د قطعي او پرېکنده قرائنوله مخي به دا روښانه سي چي د سند د صحت په فرضولو کي د حديث مفهوم هم هغه لومړنی دی.

¹¹⁴ - فتح الباري: ۳ جلدو ۵۳ مخ.

اول: مستثنی درې ګوني مساجد دي. څرنگه چي، استثناء متصل استثناء ده نو ښکاره ده چي مستثنی منه به مساجد کلمه وي نه مکان او ځای.

که څوک ووايي، ماجاء ني الا زيد، بايد وويل سي. مستثنی منه د انسان لفظ او يا هغه ته ورته مشابه لکه: قوم او نور دي. نه سي او موجود انسان وي يا غېر انسان په وسيع او جامع معنی.

دوهم: که هدف ټول معنوي سفرونه منع کول وي. نو محدودول به سم نه وي. ځکه؛ حج په مناسکو کښي انسان، عرفات، مشعر، او منی ته شدالرحال کوي او د سفر کولو قصد کوي. که مذهبي سفر له دې درو ځايونو پرته جائز نه وای، نو بيا دې دريوته ولي جائز سوی دی.

دريم: د الله تعالی په لاره کي جهاد کولو ته سفر کول. د علم د زده کړي او د صله رحمي او د مور او پلار د زیارت لپاره سفر له هغه سفرونو څخه دی چي، په آيتونو او حديثونو کي تصريح سوی دی لکه الله تعالی ﷻ چي فرمايي:

﴿وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ﴾¹¹⁵

ژباړه: ولي له هري قبيلې څخه يوه ډله له کوره نه وخ ی چي، دين زده کړي او خپلي قبيلې ته تر را ستنبډو وروسته ووبروي دوی، ښايي هغوی ووبرېږي.

¹¹⁵ - سورة توبه : ۱۲۲ اية.

له همدې امله سترو څېړنګيو حديث داسي تفسير کړی دی لکه چې و موويل: امام غزالي رحمه الله په خپل کتاب احیاء العلوم کي داسي وايي:

دويم ډول مسافرت دادی چې، د عبادت لپاره وي لکه: جهاد، حج، د پېغمبرانو، صحابه کرامو، تابعانو، اولياو کرامو، د قبرونو زيارت لپاره مسافرت کولو ته تلل وي.

د چاچي په ژوندون کي زيارتونه معتبر وي، په مړيني يې هم بختور وي او شد الرحال د دغو اهدافو لپاره څه خبره نه ده او له حديث سره ټکر نه لري چې (شد الرحال) بېله دريو مساجدو جائز نه ګڼي ځکه؛ په هغوی کښي موضوع مساجد دي او څرنگه چې، ټول مساجد د فضليت له پلوه سره يو شان دي، ويل سوي دي چې، مسافرت ورته جائز نه دی او که له مساجدو تېر سو، د اولياء او انبياء زيارت فضليت لري. که څه هم په درجه او مرتبه کښي بېل بېل دي.¹¹⁶ نو هغه څه چې د نهي وړ دي، له دې درې ګونو مساجدو پرته له مساجدو نه شد الرحال دی نه د زيارت او نورو معنوي چارو لپاره شد الرحال.

دلته ديوه ټکي يادونه ضروري ده چې، که پېغمبر ﷺ فرمايي، بېله دې درو مساجدو نورو ته د سفر پېټی نه تړل ضرور يده چې شد الرحال له دريو پرته حرام دی بلکي مقصد دادی چې، هغه نور د دې وړ نه دي چې څوک ورته د سفر قصد شد

¹¹⁶ - احیاء العلوم: ۷ جلد، ۲۴۷ مخ.

الرجال وکړي او کړاو وگالي او لیدو ته یې ولاړسي. ځکه؛ د کلي، ښار، د خپل وطن، د بل وطن، جامع، جوماتونه او مساجد ټوله سره یو شان دي.

داسي هم نه ده که څوک د یو مسجد نه بل مسجد ته ولاړسي، نو حرام کاري یې وکړي او سفر یې گناه ده ځکه د دې خبرې شاهدی دا ده

﴿ان النبي ﷺ کان یاتي مسجد قبا کل سبت ماشیا وراکباً و ابن عمر کان یفعل کذاک﴾¹¹⁷

ژباړه: یعني نبي ﷺ هره شنبه د مسجد قبا د زیارت لپاره پیاده او سپور راته او عبد الله ابن عمر هم داسي کول.

د دغه حدیث چي شرح الرجال دی، د دې په تائید چي د حدیث څخه زیارت د قبرونه دی مراد، یو بل بحث اېږدم چي، د نبي ﷺ دروضې مبارکي زیارت دی ځکه؛ د نبي ﷺ زیارت مبارک ته سفر کول حتمي دی. خاصبیا ده حاجي لپاره. دا خبره به معلومه سي چي، زیارتونو ته سفر کول کوم حرام کار نه دی.

¹¹⁷ - بخاري شریف : ۲ جلد، ۷۶ مخ.

د مقبرې زیارت کول د حضرت محمد ﷺ

د نبي ﷺ د روضې مبارکې زیارت د اهل سنت والجماعت په نزد یو په زړه پوري سفر دی او د ټولو پریقین دی چي، د نبي ﷺ د قبر زیارت کول یو ښه او ښک عمل دی ځکه؛ د حدیثو کتابونه په دې اړه یې ډېر احادیث رانقل کړي دي مگر زه دوو مړه وس نه لرم چي، هغه ټول رانقل کړم خو زه به یو څو احادیث رانقل کړم او هم داسي به د حنیفي مذهب د کتابونو عبارات او اقوال درته بیان کړم.

(عن ابن عمر رضی الله عنهما قال: قال رسول الله ﷺ من زار قبري و جبت له شفاعتي).¹¹⁸

ژباړه: د عبدالله ابن عمر رضی الله عنهما څخه روایت دی چي، نبي ﷺ وفرمایيل: هر چا چي زما د قبر زیارت وکړ پر مایې شفاعت لازم دی.

د اهل سنت والجماعت څلورو مذاهبو علماء کرام د دغه حدیث شریف له مخي فتوی ورکړې ده.

د ښه معلوماتو لپاره د تقي الدين علي بن عبد الكافي سبكي رحمته الله عليه د (شفاء السقام) کتاب ۳ او ۱۱ مخونه وگورئ.

شفاء السقام یو ډېر ښه کتاب دی چي د اهل تسنن لیکوالو د نبي ﷺ د قبر د زیارت لپاره د سفر د منعي په باب د شېخ ابن تیمه د فتوی په ځواب کي لیکلی دی.

¹¹⁸ - شفاء السقام: ۳، ۱۱ مخونه.

(من جاء زائراً لا تمله حاجة الا زيارتي كان حقاً على ان اكون له شفيعاً يوم القيامة)

ژباړه: څوک چې ماته د زیارت په نیت راغلی، په مایې حق سوچي د قیامت په ورځ یې شفاعت وکړم.

دغه حدیث شریف (۱۶)، حافظانو او محدثینو په خپلو کتابونو کې رانقل کړی دی او په (شفاء السقام) کې په ۱۳ مخ کې یې د دغه حدیث شریف ښه څېړنه کړې ده هغه وگورئ او (الوفاء الوفاء) کې په ۴ جلد او ۱۳۴ مخ کې یې مطالعه کړئ.

(من حج وزار قبری بعد موتی کان ممن زارني في حیاتي)

ژباړه: څوک چې حج وکړي او بیا زما زیارت وکړي لکه: په ژوند کې چې یې زما زیارت وکړي. دا حدیث شریف ۲۵ لور رتبه محدثینو او حافظانو په خپلو کتابونو کې رانقل کړی دی او په (شفاء السقام) کې په ۱۲ مخ کې د دغه حدیث شریف ډېره ښه څېړنه سوې ده هغه وگورئ او د (الوفاء الوفاء) نومي کتاب د ۴ جلد په ۱۳۴ مخ کې هم در سره وگورئ.

(من حج البيت فلم یزرني فقد جفاني)

ژباړه: څوک چې حج وکړي او زما زیارت ونه کړي له ما سره یې جفا وکړه. دا حدیث شریف (۹)، مشائخو کرامو او حافظان و رانقل کړی دی (الوفاء الوفاء) ۴ جلد، ۱۳۴۳ مخ.

(من زارني بعد موتي فکانما زارني في حياتي)

ژباړه: چاچي زما تروفات وروسته زما زیارت وکړ لکه: په ژوندوني چي يې زما زیارت وکړي. دا حدیث ۱۳ محدثینو او حافظان رانقل کړی دی. (وفاء الوفاء) ۴ جلد، ۱۳۴۷ مخ.

داد نبي ﷺ د پرېمانه احاديثو هغه بېلگي دي چي خلک يې په کښي خپل زیارت ته رابللي دي او د (الغدير) د معلوماتو له مخي د دغسي حديثونو شمېر ۲۲ ته رسيږي او دوفاء الوفاء) مصنف ۱۷ راجمع کړي دي.

ملا علي القاري رحمه الله وايي: ځيني کسان چي مخالف دي (د نبي ﷺ) د زیارت کولو سره په هغوباک نسته او په اجماع (اتفاق) د مسلمانانو زیارت د نبي ﷺ اعظم القريات، افضل الطاعات، وانحج المساعي څخه دی بلکي ښه ده و درجي ته د واجب حتي ځيني علماء کرام د نبي ﷺ زیارت د واجباتو د درجي بللی دی بلکي څنگه چي، دا خبره په (الدرة المضية في الزيارة المصطفوية) کي سوېده که د چا طاقت و د زیارت کولو بيا يې هم د نبي ﷺ زیارت پرې بنودی دا یو لوی غفلت او غټه جفا ده.

دغه بيان ما د ملا علي القاري رحمه الله د مناسک نه را خلاصه کړی دی.¹¹⁹

صاحب الدر المختار وايي:

¹¹⁹ - مناسک ملا علي القاري: ۳۳۴ مخ.

د و مكة افضل منها علي الراجع الاضم اعضاء ه عليه الصلاة و السلام فانه افضل مطلقا حتى من الكعبة والعرش والكرسي و زيارت قبره مندوبة بل قيل واجبة لمن له سعة اه¹²⁰

ژباړه: يعني له کومي مخکي سره چي د نبي عليه السلام بدن مبارک موبنتی وي، يعني په کومه حصه د مخکي چي نبي عليه السلام پر پروت دی دغه مخکه تر مکې، عرش او کوسي بهتره ده او زيارت د نبي عليه السلام مستحب دی بلکي ځني کسانو ويلي دي چي د نبي عليه السلام زيارت واجب دی په هغه چا باندي چي طاقت يې ولري.

اعلاء السنن په حواله د العلامة الشوکاني وايي:

د و قد اختلف اقوال اهل العلم فذهب الجمهور الى انها مندوبة و ذهب بعض المالكية و بعض الظاهرية الى انها واجبة و قال الحنيفة انها قريبة من الواجبات¹²¹

ژباړه: او د نبي عليه السلام زيارت اړوند د علماء کرامو رايي مختلفي دي. د جمهورو علماء کرامو په نزد مستحب دی. ځيني مالکي او ځيني اهل ظواهر بيا وايي: واجب دی او احناف وايي: د نبي عليه السلام د قبر زيارت نزدې واجب ته دی. تر اوږده بيان وروسته د علاء السنن ليکوال وايي:

¹²⁰ - د رد المختار بمامش رد المختار: ۲ جلد، ۲۰۷ مخ. بيروت.

¹²¹ - اعلاء السنن ۴ جلد، ۳۲۷ مخ.

(قلت و قوله ﷺ من زار قبري عام لكل زائر سواء كان من اهل المدينة او من غيرهم ولا دليل على كونه خاصاً لمن كان قريباً من المدينة او من اهلها كما لا يخفى فثبت جواز شد الرحال لزيارة قبره ﷺ)¹²²

ژباړه: وايي: زه وایم د نبي ﷺ دا وینا (من زار قبري) عامه ده د هر زیارت کوونکي لپاره هغه که د مدينې منورې استوگن وي او که د بل ځای وي. په دې کي هيڅ دليل نسته چي دا وینا دي خاصه سي چي، هغه به مدينې منورې ته نژدې وي او يا به د اهل مدينه څخه وي لکه څنگه چي دا خبره پته نه ده، نو دا خبره ثابته سوه چي (شد الرحال) د نبي ﷺ زیارت لپاره سته او په دې اړه علامه عسقلاني رحمه الله وايي:

(ومن اتعقد غیر هذا فقد انخلع من ربقة الاسلام و خالف الله و رسوله. ﷺ و جماعت العلماء الا علام و قد اطلق بعض المالكية، انها واجبة وقال عياض انها سنة من سنن المسلمين مجمع عليها و فضلية مرغبة فيها)¹²³

ژباړه: يعنې که چا د دې عقيدې سوا بله عقیده درلوده. ده کړي د اسلام له غاړي څخه وکښل او مخالفت د الله تعالی ﷻ او دهغه د رسول ﷺ او د ټولې د علماء کرامو څخه وکړ. ځکه؛ ځيني علماء کرام د امام مالک رحمه الله د مذهب د نبي ﷺ د

¹²² - اعلاء السنن: ۱۰ جلد، ۳۳۰ مخ.
¹²³ مواهب الرحمن: ۲ جلد، ۳۸۳ مخ.

قبر زیارت واجب بللی دی او عیاض عليه السلام وایي: دا سنت دی په اجماع د مسلمانانو په دې کي ډېر فضلیت سته.

که څوک دا خبره کوي چي، نبي عليه السلام خپل امت ته فرمایي:

(لاتتخذوا قبري عيداً)

ژباړه: يعني زما زیارت مه نیسئ د اختر په څېر. د دې خبري لپاره علماء کرامو دوه ځوابه کړي دي.

اول: د اختر په څېر زما د قبر د زیارت لپاره یو خاص تاریخ مه معلومه وئ.

دوهم: زما پر قبر مبارک د اختر په څېر زېږ او زینت او د لېو لعب لپاره مه جمع کېږئ بلکي زیارت د دعا، سلام او استغفار لپاره دی.

د ښځو لپاره د قبرونو زیارت:

د قبرونو د زیارت په مسائلو کې یوه مسئله د ښځو لپاره زیارت ته تلې دي چې ایا جائز دي او که نه.

په دې اړوند باید موږ اول د حدیثو په رڼا کې دا مسئله وڅېړو او دا خبره هم باید واضح کړو چې ولې ځینې علماء کرام په دې مسئله کې دومره سختي کوي چې ښځې یې د قبرونو زیارت ته نه ځي.

ښه خبره داده چې د حدیث شریف په حضور کې د خپلې رایې څخه لاس پر سر سو ځکه؛ د حدیثو له مخه دا خبره معلومېږي چې، په ځینو احوالو کې احوال تغیر کوي او یا یو حکم د منع او جواز پر شرائطو بنا وي. په هر صورت.

(ثابت عن ابیه قال لعن رسول الله ﷺ زوارات القبور)¹²⁴

ثابت رضی الله عنه د خپل پلار څخه روایت کوي چې نبی صلی الله علیه و آله لعنت ویلي دي پر هغه ښځو باندې چې د قبرونو زیارت ته ځي.

دغه حدیث شریف هغه علماء کرامو د ځان لپاره دلیل ګرځولی دی چې وایي: ښځې دي زیارت ته نه ځي خو باید وکتل سي چې، د دغه حدیث شریف له مخې او استدلال سره باید پر ښځو باندې د زیارت پر تلې بندیزونه ولګول سي هغه د څو وجهو په خاطر.

¹²⁴ - ابن ماجه ۱۱۳ مخ.

اول: ډېر علماء کرام دغه نهې کراهي بولي او د کارايت وجه يې هم هغه خاص شرائط وو چي په هغه وخت کي حاکم وو. و دغي خبري ته اشاره د (مفتاح الحاجة) مصنف د دغه حديث شريف لاندې په حاشية کي هم کړېده دی وايي:

علماء کرام د نبی ﷺ د نهې په باب دوې ډلي دي چي ايا دا نهې تحريمي دي او که کراهي مگر زياتره پر دې معتقد دي چي که بنځي له فتنې نه مطمئن وي د قبرونو زيارت ته تلای سي.¹²⁵

دوهم: (عن عائشة ان رسول الله ﷺ رخص في زيارة القبور)¹²⁶

بي بي عائشة ؓ وايي: نبی ﷺ د قبرونو د زيارت کولو اجازه وکړه. په دغه حديث شريف کي عامه اجازه د قبرونو د زيارت ده. هم نارينه ته او هم بنځينه ته. نو که چيري بنځه له دې حکم څخه بېله وي، نو په کار ده چي، ويل سوي وي چي دا حکم يوازي د نارينه و لپاره دی نه د بنځو لپاره.

بل د دغه حديث شريف روايت کوونکې بنځه د دې څخه دا معلومېږي چي، نبی ﷺ دغه حکم په هغه وخت کي کړی دی چي په مجلس کي بنځينه هم موجودي وې. دا خبره طبعي ده چي کله څوک په مجلس کي ناست وي. که چيري متکليم دا قصد وي زما خبره دي تر هغه معلوم مخاطب پوري ورسېږي، نو هغه د نور اشخاصونه ممتاز کړي او که دا قصد يې وي چي، ټولو ته دي زما دا خبره ورسېږي

¹²⁵ ۱ جلد، ۱۶۴ مخ. - مفتاح الحاجة شرح ابن ماجة ددغه حديثونو د
¹²⁶ ابن ماجة: ۱۱۳ مخ.

نو خپله خبره عامه کړي. دلت موږ يوه داسي کړبنه نه وينو چي هغه تخصيص دي د يو چا په کښي وي بلکي په دې حديث شريف کي خبره عامه سوېده.

دويم: په ځينو احاديثو کي راځي چي، نبي ﷺ وبي بي عائشة^{۱۰} ته د زيارت کولو طريقه ور وښودله ځکه؛ بي بي عائشته^{۱۱} وايي چي نبي ﷺ راته وويل:

د دې ځای پر مؤمنانو، مسلمانانو زموږ تېر او راتلونکو سلام ووايه، الله تعالی^{۱۲} دې پر دوی رحم وکړي. موږ ډېر ژر له تاسي سره يو ځای کېږو.

څلورم: امام ترمذي رحمه الله نقل کوي چي، د بي بي عائشة^{۱۳} ورور عبدالرحمن بن بکر رضي الله عنه په حبشې کي وفات سو. جنازه يې مکې مکرمې ته يووړه او هلته په مکه کي دفن سو. کله چي بي بي عائشة^{۱۴} و مکې ته راغله د مدينې څخه د خپل ورور د قبر زيارت ته ورغله او د قبر سره يې دغه دوه بيته هم وويل:

(و کناکخ ماني جذيمة حنّبه - من الدهر حتى قيل لن يتصدعا.

(فلما تفرقنا کاني ومالکا - لطلول اجتماع لم نبت ليلة معا.

وروسته په دغه حديث شريف کي داسي راځي.

(ثم قالت والله لو حضر تک مادفنت الاحيـث مت و لو شهد تک ما زرتک)¹²⁸

¹²⁷ - ابن ماجه : ۱۱۱ مخ.

¹²⁸ - ترمذي : ۱ جلد، ۲۰۳ مخ.

د حديث شريف په دغه اخرنۍ جمله باندې ځينې خلک اعتراض کوي.

۱ په دې حديث کي خو بې بې عائشة عليها السلام خپل عذر بيان کړی؟

۲ نبي عليه السلام په زیارت کوونکو بنځو باندې لعنت ویلی کڅه هم بې بې عائشة عليها السلام عذر بیان نه وي؟

د دې خبرو جواب په ترمذي کي د دغه حديث اړوند حاشيې کړي.

(ويمكن ان يجاب عند ان النهي محمول على تكرار الزيارة لانه صيغة مبالغه ولزاقالت لو شهد تك ما زرتك لان التكرار ينبي الاكثار)¹²⁹

د ترمذي شارح امام حافظ ابن العربي په خپلو تعليقا تقكي ليكي صحيح داده چي، نبي عليه السلام بنځي او نارینه دواړو ته د زیارت تلې اجازه ورکړې ده که ځني خلک يې زیارت ته تلې مکړو گڼي هغه پر قبر باندې د تلوسې بې صبرۍ او يا د پوره ستر د نشتوالي له امله دي.

پنځم: پر دې سربېره نور احاديث او واقعات هم راغلي دي چي په هغو کي بنځي د قبرونو د زیارت کولو څخه نه دي منع سوي. (وفاء الوفاء) کي ويل سوي دي چي بي بي فاطمة عليها السلام به د هري جمعې په ورځ د حضرت حمزه عليه السلام و زیارت ته تلل او هلته به يې ژړل او هم به يې لمونځ نفلي وکړ.¹³⁰

¹²⁹ - د ترمذي حاشيه : ۱ جلد، ۲۰۳ مخ.

¹³⁰ - وفاء الوفاء : ۱۱۲ مخ .

امام قرطبي رحمته الله وایي: نبي عليه السلام پر هري زیارت کونکي بنځي لعنت نه دی ویلی بلکي: هغه بنځي یې یاد کړي دي چي، ډېري زیارتونو ته ځي دا ځکه په حدیث کي د (زیارت القبور) لفظ راغلی دی. دغه لفظ د مبالغې صیغه ده او بل کېدای سي په ډېر تلک سره زیارتونو ته د بنځي څخه د خاوند حقوق پاته سي او یا هغه واجب کارونه ځیني پاته سي کوم چي د دې پر ذمه دي او په وخت او ناوخته تلک باندې زیارت ته کمه ستونزه نسته ځکه، د نبي عليه السلام په ډېرو احادیثو کي عام خطاب سوی دی. هغه هم نارینه ته او هم بنځینه ته متوجه دی.

په هر صورت د حدیثو څخه دا معلومېږي چي بنځه زیارت ته تللای سي مگر حالتوته په کتو سره چي په نن وخت کي د فتنو باران دی، په هرلوري شیطاني دروازي راخلاصي دي. په انسانانو کي د الله تعالی جل جلاله څخه بېره ورځ تربلي په کمېدوده. په هم دې خاطر علماء کرام رحمته الله دا فتوی ورکوي چي د بنځي لپاره و زیارت ته تلک مکروه دی او له دې کراهته د نبي عليه السلام زیارت مبارک و تللی دی يعني د نبي عليه السلام زیارت مبارک ته هم بنځینه او هم نارینه تللای سي.

زه دلته د هغه علماء کرامو اقوال را نقل کوم چي د بنځي لپاره زیارت ته تلک مکروه بولي. په فتح ابوداؤد حاشیه ابوداؤد کي وایي:

(قيل كان ذالك حين النهي ثم اذن الهن حين نسخ النهي وقيل لبقين تحت النهي لقلة صبر هن و كثرة جز عنهن و هو الا قرب الى تخصيصهن بالذكر)

او ملا علي قاري رحمۃ اللہ علیہ به شرح مشکوٰۃ کي وايي:

(في الشرح السنة قيل هذا قبل الترخيص فلما رخص د خل في الرخصة الرجال و النساء و قيل بل نهى النساء باق لقله صبر هن و كثرة جز عهن)

او د قاضي عياض رحمۃ اللہ علیہ نه د بنحو اړوند پوښتنه وسوه چي ايا د قبر و زيارت ته تلاي سي او كه يا؟

ده ورته وويل: اي سوال كوونكي! د دې جواز او فساد پوښتنه له مانه مه كوه بلكي د دې د گناه د اندازې پوښتنه وكړه او د لعنت اړوند پوښتنه وكړه. پوسه چي كله بنځه د زيارت لپاره ووځي. پر دې د الله تعالى عز و جلال او ملائكو لعنت وي او له هر طرفه شيطان ور سره ملگري سي او د قبر مري پر دې لعنت وايي تر هغه وخت چي بيرته كورته راستنه كيږي.

له حضرت سلمان رضي الله عنه او ابو هريرة رضي الله عنه څخه روايت دي. يوه ورځ نبي عليه السلام د مسجد څخه د كور پر طرف راغلي كه گوري په دې وخت كي بي بي فاطمه رضي الله عنها راغله. نبي عليه السلام پوښتنه ځني وكړه. لوري له كوم ځاي څخه راغلې؟ بي بي فاطمه رضي الله عنها ورته وويل: فلانكي بنځه وفات سوې وه د هغې كورته تللې وم. نبي عليه السلام ورته وويل: د هغې قبر ته هم ولاړې؟ بي بي فاطمه رضي الله عنها ورته وويل: د الله تعالى عز و جلال نه پنا غواړم. زه به هغه كار څنگه كوم چي له تا څخه مي د هغه په اړوند كي څه نه وي اورېدلي.

نبي ﷺ ورته وويل: که چيري ته د هغی قبر ته تللي وای ښه د جنت بوی هم نه وای لیدلی.

قاضي ثناء الله پاني پتي رحمته الله علیه په مالابند منه کي وايي: زیارت د قبر د نارینه وو لپاره جائز دی، نه د ښځو لپاره.

په هر صورت موږ چي و احاديثو ته و گورو او د علماء کرامو اقوال ته و گورو دا خبره ځني معلومېږي چي د قبر زیارت کولو حکم په وخت او زمان، طبیعت او شرائطو پوري اړه لري. که موږ دا موضوع ښه په تحقیق او په عمیق نظر و څېړو هم دغه درې خبري ځيني راته څرگندېږي او بل په دې ټوله بیان کي چي نهې ذکر سوې، هغه هم په دې خبرو پوري اړه لي لکه وخت او زمان، طبیعت او شرائط.

د اولياء الله له قبرو سره لمونځ او دعا کول

زموږ د اهل سنت و الجماعت دا عقیده ده چي، په کوم ځای کي چي د الله تعالی پېغمبر، اولياء الله، شهيدان، علماء کرام پراته وي، هغه ځای د فيض او برکت څخه برخمن دی. د دوی د قبرونو سره دعا کول، هم داسي نفلي لمونځ کول او د صوفیه کرامو په اصطلاح وظيفه کول جائز او روا کار دی.

دالدر المختار مصنف رحمته الله وایي:

(الاماضم اعضاءه عليه الصلاة والسلام فانه افضل مطلقا حتى من الكعبة والعرش والكرسي)¹³¹

ژباړه: يعنې له کومي حصې د مخکي سره چي د نبي عليه السلام بدن مبارک موبستې دی، هغه مخکه تر مکې مکرمې، عرش او کرسې هم بهتره ده.

دا ځکه چي دغي مخکي چي کوم شرافت پيدا کړی دی داله وجهي د دغه شريف او صالح انسان. هم داسي د دنيا په هر کڅ کي چي د الله تعالی ﷺ صالح بنده وي، هغه ځای به خامخا له برکت او فيض څخه برخمن وي.

د اصحاب کهف د مدفن اړوند ويل سوي دي.

(لَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِم مَّسْجِدًا) سورة الكهف ايات- ۲۱-

¹³¹ - الدر المختار بمأش ردالمختار ۲ جلد، ۲۵۷ مخ. بيروت

ژباړه: يعنې موږ پر دوی باندي مسجد جوړه و. د اصحاب كهف پر مدفن باندي مسجد جوړول كوم بل غرض لپاره نه جوړيږي، بلكي د لمانځه او عبادت لپاره او همدارنگه د دعا او استغفار لپاره ځكه؛ دا د هغه وخت د انسانانو چي موحدين وو، دا عقیده وه چي دلته د الله تعالى ﷻ صالح بندگان مدفن دي، دا ځای خامخا د فضليت او برکت څخه برخمن دی. دوی د تبرک حاصلولو لپاره دا کار کاوه. د مسجد جوړونه د اصحاب كهف پر مدفن دا کار په هغه وخت كي هغه چا ته وړانديز وکړ چي هغوی محدين وو. که چيري د موحدين دغه کار الله تعالى ﷻ ته ناخوښه وای. اړو مړوبه د الله تعالى ﷻ لوري دغه عمل بد بلل سوی وای مگر د دوی دغه عمل ته په سپکه ونه کتل سوه.

امام زمخشري رحمه الله د دې ايات په تفسير كي وايي:

(يُصَلِّي فِيهِ الْمُسْلِمُونَ وَيَتَبَرَّكُونَ بِمَكَانِهِمْ)

ژباړه: يعنې په دغه مسجد كي به مسلمانان لمونځ كوي او تبرک به كوي په دغه ځای كي هم. دغسې تفسير په تفسير نشاپوري كي هم سوی دی. الله تعالى ﷻ بيت الله شريفې زيارت كوونكو ته وايي.

(وَاتَّخِذُوا مِنْ مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى) سورة البقره ۱۲۴ اية.

ژباړه: په كوم ځای كي چي ابراهيم عليه السلام د عبادت لپاره درېده. هغه ځای مخصوص د لمانځه لپاره كړئ. ښايي هلته ابراهيم عليه السلام د الله تعالى عبادت كړی وي. د ده د

عبادت له خاطره دغه ځای تبرک پیدا کړی وي، نو کله چي یو ځای د ابراهیم عليه السلام له درېدلو څخه د شرافت او تبرک وړ گرځي نو د الله تعالی ﷻ نور و پېغمبرانو، اولیاءو الله کرامو، د حق د لاري شهیدانو، صالحو بندگانو او بزرگانو د ښځېدو ځای به ټیټک او فضیلت ونه لري؟

خامخا به د دوی مزارات تر نورو ځایو نو تبرک او فضیلت ولري او لمونځ او دعا به ښه قبلېږي. داسمه ده چي ایت یوازي د ابراهیم عليه السلام په باب نازل سوی دی، ایا موږ له هغه نه کلي حکم نه سورا ایستلای؟

په مسجد نبوي کي منصور د وانقي له امام مالک رحمته الله علیه نه پوښتنه کوي. د دعا په وخت کي د قبلې په لور مخ کړم او که د نبی عليه السلام د قبر مبارک په لور؟

امام مالک رحمته الله علیه ورته وویل: ولي د نبی عليه السلام نه مخ اړوي. په داسي حال کي چي هغه مبارک ستاسو او ستاسو د پلار ادم عليه السلام وسیله دی. د نبی عليه السلام قبر ته مخ کړه او له هغه مبارک څخه و غواړه چي ستاسو په حق کښي شفاعت وکړي.¹³²

له دې واقعي نه دا خبره معلومه سوه چي، د نبی عليه السلام د قبر سره دعا منعه نه ده او په دې واقعي کي دې خبري ته اشاره ده چي د دعا په وخت کي بهتره داده چي د نبی عليه السلام د قبر ته مخ سي او که قبلې ته؟ امام مالک رحمته الله علیه په دې نظر دی چي د نبی عليه السلام قبر ته مخ کول بهتره خبره ده په نسبت قبلې ته او یا دواړو ته فرق نه لري.

¹³² - وفاء الوفاء ٤ جلد، ١٣٧٦ مخ.

ځيني کسان په دې نظر او عقیده دي چي د قبرو سره نفلي لمونځ کول او دعا کول روا نه دی لکه څنگه چي دغه خبره د غیر مقلیدینو په کتابونو کي ذکر سوې ده.

د غیر مقلیدینو پېشوا محمد بن عبدالوہا ب نجدی په زیارت القبور کتاب کي لیکلي دي.

(لم يذكر احد من ائمة السلف ان الصلاة عند القبور وفي مشاهد ها مستحبة ولا ان الصلاة و الدعاء هناك افضل).

ژباړه: يعني مخکنيو يوه هم نه دي ويل چي، د قبرونو د اولياوو او مشائخو سره لمونځ کول مستحب کار دی او نه تر نورو ځايونو هلته لمونځ او دعا ښه کار دی. په را وروسته کي غیر مقلیدینو دغه مسئلې ته ښه زرو ورکړی دی چي داسي کول شرک دی او هغه کسان چي داسي عمل کوي هغه مشرکين دي.

موږ مقلیدين يعني اهل سنت والجماعت وايو څوک چي له قبرو سره لمونځ کوي او دا عقیده ولري چي لمونځ خاص د قبر د خاوند لپاره کوم او کومه دعا چي په هغه کي خپله غوښتنه د قبر له خاوند څخه کوي او قبر د قبلې په څېر گڼي بېشکه داسي وينا کول او عقېده درلودل شرک دی او عمل کوونکی يې مشرک دی.

مگر د مخکي پر مخ به يو څوک داسي مسلمان پيدا نه کړي چي هغه قبر دانبياء، صالحانو او اولياوو کرامو د قبلې په څېر مني او خپل عبادت دي د قبر د څښتن

لپاره کوي او يا خپلي غوښتني دي د قبر له خاوند څخه و غواړي چي ، کله داسي نه وي نو بيا مسلمانانو ته مشرک ويل ډېره بې ځايه خبره ده.

اهل سنت والجماعت چي کومه دعا او لمونځ کوي، د قبر و سره دا په دې نيت کوي چي دوی د الله تعالی ﷻ پاک صالح بندگان وو چي دلته مدفن سوي دي او دا ځای د خاص شرافت نه برخمن دی او د تبرک په سترگه ورته گوري، نو ځکه دلته به لمونځ او دعا کول ډېر ثواب ولري.

مخکي يو څه دلايل د دې مسئلې اړوند ذکر سول. د هغوی په رڼا کي دا خبره واضح سوه. د ښه وضاحت لپاره يو څه دلايل نور هم ذکر کوم تر څو دا خبره نوره هم ښه روښانه سي.

د معراج په باب چي کوم روايت راغلي دي چي نبي ﷺ طيبه، طور سينا او بيت الحم په څېر ځايونو کښي لمونځ وکړ. جبرائيل ﷺ ورته وويل: اي د الله تعالی رسول! ته پوهېږې چي، په کوم ځای کي دي لمونځ وکړ؟ تاد عيسى ﷺ د زېږېدو په ځای کي لمونځ وکړ.¹³³

موږ چي دې خبري ته وگورو بل مطلب په لاس نه راځي بېله دې چي دغه ځاي تېروک حاصل کړی دی په سبب د عيسې ﷺ د زېږېدو.

¹³³ - الخصائص الكبرى.

بي بي هاجري ا ﷺ و اسماعيل عليه السلام چي د الله تعالى ﷻ په لاره كي زغم او غربت و
گاله نو الله تعالى ﷻ هم دوى د قدمونو نخښي د عبادت خايونه و ټاكل يعني د صفا
او مروا مابين. ¹³⁴

كه حقيقت ته وگورو دا خبره راته معلومېږي چي، د بي بي هاجري ﷺ او اسماعيل
عليه السلام زغم، صبر او اخيستي قدمونه د وندي مبارك سول چي د مسلمانانو د عبادت
يوه حصه وگرځېدل. په همدې خاطر چي نبي عليه السلام د ټولني د اصلاح او سمون لپاره
كوم كړاونه گاللي دي او ډېر صبر يې كړى دى، نو د ده مبارك قبر به څنگه مبارك
نه سي او څنگه به دلته لمونځ او دعا منع سي او بل كه چيري د نبي عليه السلام او اولياؤ
قبرونو ته د دوى په خاطر فضيلت نه حاصلېږي نو بيا ولي كه موږ د سیرت كتابونه
مطالعه كوو، دا خبره راته مخكي كيږي چي، شېخينو مبارك كولوكه: حضرت
ابوبكر ﷺ او حضرت عمر ﷺ د دې خبري اسرار كړى دى يا يې كوي چي، موږ د
نبي عليه السلام مبارك قبر سره او د نبي عليه السلام او اړخ ته ښځ كړئ. دوى مباركانو دا كار د
دې لپاره كاوه چي دوى د دى ځاى د فيض او برکت څخه برخمن سي.

كه څوك دا پوښتنه وكړي چي، نبي عليه السلام خپله پر مايي: (اللهم لاتجعل قبري وثنا،
الحديث)

ژباړه: يعني يا الله! زما قبر د بت غوندي مه گرځوه چي راته عبادت وسي.

¹³⁴ - جلاء الافهام ك ۲۲۸ مخ.

همدارنگه په نورو احاديثو کي راغلي دي چي نبي ﷺ فرمايي: الله تعالى ﷻ دي پر يهودو او نصاراوو لعنت وکړي چي دوی د خپلو پيغمبرانو له قبرونو څخه جوماتونه جوړ کړي وو. هم داسي نور. که چيري و دغو حديثونو ته وگورو نو بيا ولي اهل سنت د قبرونو سره لمونځ او دعا جائز بولي؟ د دې خبري ځواب موږ داسي کوو.

که په رښتيا د قبر تر څنګ لمونځ او دعا روانه وي نو بيا ولي ام المؤمنين حضرت عائشة ؓ په خپل خونه کي د نبي ﷺ د قبر تر څنګ لمونځونه کول؟

که د دې حديث چي وايي: (خداي ﷻ دي پر يهودو او انصارو لعنت وکړي ځکه چي د پيغمبرانو له قبرونو يې جوماتونه جوړ کړي وو)، معنی همدا سي وي لکه غېږ مقلدين چي وايي: نو بيا ولي د همدې حديث راوي حضرت بې بي عائشة ؓ نژدې ۵۰ کاله په هماغه خونه کښي لمونځ کاوه او د خداي تعالى په عبادت بوخته وه او له بلي خوا يهودو او نصاراوو خو د خپلو پيغمبرانو قبرونه قبلې گرځولي وو او هغوی يې لمانځل. په داسي حال کي چي مسلمانان داسي نه کوي نو ځکه نبي ﷺ ويلي دي (اللهم لاتجعل قبري وثاء)¹³⁵

ژباړه: خدايه زما قبر د بت غوندي نه کړي چي راته عبادت وکړل سي.

¹³⁵ - مسند احمد بن حنبل: ۳ جلد، ۲۴۸ مخ.

د اولياوو کرامو وسيله کول

يا ايهاالذين امنوا اتقواالله حق تقاته ولا تموتن الا وانتم مسلمون. فان خبر الحديث كلام الله و خبر الهدي هدي محمد، وشرالامور محدثاتها و كل محدثة بدعة و كل بدعة ضلالة و كل ضلالة في النار.

په مسئله د توسل کي ډېر اختلاف دی. د حلال او حرام دروا او ناروا، د الله تعالی د دربار د دوستانو و سيله کول د نړۍ په مسلمانانو کښي ډېر زیات دود دی. د احادیثو له لاري يې مشروعیت هم په ډاگه سوی دی.

یوازي په اتمه هجري پېړۍ کي د شیخ ابن تیمه له خوا ترې انکار و سو او تر هغه دوي پېړۍ وروسته، محمد بن عبدالوهاب چي د غیر مقلدینو بنسټ ایښودونکی بلل کیږي له خوا يې ډېر زور واخیست او د الله تعالی د اولياوو وسيله کېدل ناروا او بدعت وگڼل سو او کله هم ورته د اولياوو عبادت او شرک وویل سو او په دې کي شک نسته چي بېله الله تعالی عبادت د بل چا کول بېله شکه حرام دی.

مگر د اولياوو وسيله کول، د ډېرو پخوانیو د جمهور علماء کرامو عادات دی. ځکه د دوی په اکثره اقوالو کي داسي راځي.

(اللهم بحق نبیک او بجاه او یقدره عندک عافني وعف عني. و اللهم اني اسالک بحق البيت الحرام ان تغفر لي. و اللهم بجاه الاولياء والصالحين و مثل فلان و فلان) او یا داسي.

(اللهم بکرامة رجال الله عندک، و بجاه من نحن فی حضرته و تحت مدده فرج
اللهم عناو عن المهمومین. و اللهم انا قد بسطنا الیک الکف الضراعة. متوسلین الیک
بصاحب الوسيلة و الشفاعة ان تنصر الاسلام والمسلمین الخ) (التوصل الی حقیقه
التوصل ۱۲ مخ بیروت چاپ.

هم داسي نور اقوال. و دغه ته توسل وایي. په دې مسئلې کې ځینې کسانو ډېره لاره
خلاصه کړې ده چې، عوامو د درختو او ډبرو توسل شروع کړی دی او ځینې بیا
د ونډې سختې کړې ده چې، هغه څوک چې مشروع توسل هم کوي هغه ته مشرک
وایي.

ښه خبره داده چې، اصله مسئله د آیات او احادیثو په رڼا کې ښکاره سي او زموږ
اهل سنت والجماعت مسلک څرگندسي، نو په دې اساس زه اول دا خبره کوم چې،
دا موضوع ډېره پیراڅه ده پر دې موضوع ډېر کتابونه لیکل سوي دي خو زه صرف
په مختصره طریقه یو څه بیان کوم. د الله تعالی په فضل سره.

توسل په لغت کي

التوسل (وسيله) عربي لغت دی. دغه لغت په قرآن او حدیث او په کلام عرب کي په شعر او نثر کي ذکر سوی دی.

ابن الاثیر رحمته الله په النهاية کي وايي:

الواصل. الراغب والوسيلة القربة والواسطة و مايتوسل به الى الشيء و يتقرب به و جمعها وسائل

فیروز ابادي په قاموس کي وايي:

(وصل الى الله تعالى توسيلاً عمل عملاً تقرب به اليه كتوسل)

یو بل معنا هم ورته سته.

(المنزلة عند الملك والدرجة والقربة)

لکه څنگه چي دا معنا له حدیث شریف څخه هم معلومیږي چي نبي ع فرمايي:

(اذا سمعتم المؤذن فقولوا مثل مايقول. ثم صلوا على فانه من صلي على صلاة

صلي الله عليه بها عشرًا. ثم سلوا الله اي الوسيلة فانها منزلة في الجنة لا تنبغي الا

العبد من عباد الله و ارجو ان اكون انلهو فمن سال لي الوسيلة حلت له الشفاعة .

136

مخكنيو عباراتو ته په كتو سره موږ ته د توسل درې معناوي په لاس راځي.

اول: واسطة . دوهم: هغه عمل چي په هغه سره و الله تعالى ﷻ ته څوك په نژدې كيږي
يعني مقبول عبادت . درېم: درجه او مرتبه .

اول مثال:

اللهم اني اتوسل اليك نبيك محمد ﷺ انتقضي حاجتي)

ژباړه: يعني يا الله ﷻ درته ستانبي ﷺ واسطه كوم چي زما اړتيا تر سره كړه.

دوهم مثال:

أُولَئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ
كَانَ مَحْذُورًا. (البقرة آية 57)

د دغه ايات شريف به تفسير كي الحافظ ابن كثير رحمه الله د عبد الله بن عباس
رضي الله عنه نقل كوي.

(ان امعنى الوسيلة فيها القربة)

¹³⁶ - سنن ابوداود حديث نمبر ۵۲۳.

هم داسي د مجاهد، ابي وائل، الحسن، عبدالله بن كثير، اسدي، ابن زيد هم داسي له نورو نه چي، هغوی نقل کوي له قتاده رضي الله عنه څخه.

(اي تقربوا اليه بطاعته، العمل بما يرضيه)

وروسته ابن كثير رحمه الله وايي: دا هغه معناده چي په دې کي هيڅ اختلاف نسته.

دريم مثال:

(ثم سلوا الله لى الوسيلة فانها منزلة في الجنة: الحديث)¹³⁷

کله چي موږ د توسل معنا وي وپېژندلې چي په معنی د واسطه، عمل مقبول، منزله، (مرتبۀ او درجۀ) ده اوس نو تقسيم د وسيلې کوو.

د توسل اقسام:

په اول تقسيم کي وسيله يا توسل پر دوه ډوله دی.

وسيلة کونية، وسيلة شرعية

سيلة کونية، هري هغي واسطې ته ويل کيږي چي طبعي وي، هغه که د انسان په خلقت وي او که د الله تعالی په خلقت وي. يوازي په دې واسطه سره د مقصود موندل

¹³⁷ - حواله سابقه:

وي. دغه ډول وسيله په مسلمان او كافر پوري تخصيص نه لري بېله فرقه ده. د دې قسم د مثال، اوبه واسطه او سيله د تندي لپاره د انسان، خوراك وسيله د مړتيا ده، كالي وسيله د ساتني د گرمي اوله يخني څخه، موټر وسيله ده د انتقال د يوه ځايه بل ځاي ته،

وسيله شرعية:

هغه واسطه، مرتبه، منزلت او عمل صالح دی چي، په طريقه شرعيه سره گرځول دي كوم چي د كتاب الله او سنت نبوي ﷺ څرگندوي، دغه طريقه د وسيلې خاص ده په مسلمان پوري.

دغه ډول وسيله خپل ډولونه لري چي په لاندې ډول دي.

(التوسل باسماء الله تعالى و صفاته)

(التوسل بعمل صالح قام به الداعي)

(التوسل بالانبياء ع)

(التوسل بدعاء الرجل الصالح)

(التوسل بالانبياء من قبل نبينا)

(التوسل بالاولياء كرام)

التوسل باسماء الله تعالى و صفاته

التوسل په اسماء الله او صفاتو سره يو جائز عمل دی، لکه څرنگه چې موږ دغه توسل په عام او قاتو او خاصو حالاتو کي کوو د مثال په توگه:

(اللهم اني اسالك بانك الرحمن الرحيم اللطيف الخبير ان تعافيني)

(اللهم اسالك برحمتك التي وسعت كل شيء ان ترحمني و تغفر لي)

د دغه ډول لپاره دليل دروا والي دغه ايت كريمه دی.

(وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا) سورة الاعراف ١٨٠

تاسي له الله تعالى ﷻ غوښتنه وکړئ او هغه ته وسيله رفندي سئ په اسماء حسنى سره هم داسي نور اياتونه هم سته چې پر جواز او روا والي د توسل د الله تعالى د اسماء حسنى او په حديثو کي هم د دې لپاره ډېر دلا ئل سته. زه دلته له هغي جملې څخه يو څو حديثونه رانقلوم.

يوه صحابي رضي الله عنه په لمانځه کي د ناستي په وخت کي داسي وويل:

(اللهم اني اسالك يا الله الواحد الاحد الصمد الذي لم يلد ولم يولد، و لم يكن له

كفواً احد. ان تغفر لي ذنوبي انك انت الغفور الرحيم.)

کله چې نبي عليه السلام له هغه صحابي څخه دغه وينا واورېدل نو نبي عليه السلام وويل:

(قد غفر له قد غفر له)¹³⁸

يو بل صحابي بيا په اتحيات کي داسي وويل:

(اللهم اني اسالك بان لك الحمد لاله الانت و حدك لا شريك لك المنان يا بديع
السموات ولاارض يا ذاالجلال والاکرام يا حي يا قيوم اني اسالك الجنة و اعدوك
من النار).

کله چي نبي ﷺ له صحابي ﷺ څخه دغه وينا واورېدل نو يې نورو صاحبه کرامو
ته وويل: تاسي پوهېږئ چي ، ده په څه شي باندي غوښتنه وکړه؟ صحابه کرامو ورته
وويل: الله تعالى ﷻ او د هغه رسول ﷺ په خبر دی. نبي ﷺ ورته وفرمايل:

(والذي نفسي بيده لقد دعا الله به اسمه العظيم).

په بل روايت کي بيا داسي راغلي دي:

(الاعظم الذي اذا دعي به اجاب و اذا سئل به اعطى)

په يوه بل حديث شريف کي راځي که پر چاغم ډېر سو دغه دعا دي وه وايي:

الهم اني عبدک و ابن عبدک او ابن امتک، ناصيتي بيدک، ماضی في حکمک،
عدل في قضاؤک، اسالك بكل اسم هولک سميت به نفسک او علمته احدمن
خلقک او انزلته في کتابک او استاثرت به في علم الغيب عندک ان تجعل القرآن

¹³⁸ - التوسل الى حقيقة التوسل بحواله ابوداؤد و ترمزي : ٣١ مخ.

ربيع قلبي، و نور صدري، و جلاء حزني. و ذهاب همي الاذهب الله همه و حزنه و اجد
له مكانه فرجا.¹³⁹

دغه احاديثو ته په کتو او هغه احاديثو ته په کتو چي د دې مشابه وي د ټولو څخه دا
معلوميږي چي، توسل د الله تعالی ﷻ په اسماء الحسنی او صفاتو سره کول يو امر
مشروع دی او په داسي توسل سره الله تعالی ﷻ راضي کيږي هم ځکه، دغه مخکنی
توسل چي، ذکر سوی، د نبي ﷺ له لوري خپل امت ته درس کول سوی دی او نبي
ﷺ د دې لپاره راستول سوی دی چي د الله تعالی ﷻ بندگان يو داسي عمل وکړي
چي هغه د الله تعالی ﷻ رضا سبب وگرځي او د نبي ﷺ اقوال او اعمال ټوله زمونږ
لپاره زريعه د هدايت دي. الله تعالی ﷻ فرمايي:

﴿وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ﴾ سورة الحشر ٨

¹³⁹التوصل الى حقيقة التوسل مخ ٣١ په حواله ابوداود، ترمذي

التوسل بعمل صالح قام به الداعي

دا ډول توسل هغه توسل دی چې یو بنده خپل نېک عمل او عبادت و الله تعالی ﷻه وسیله کړي. هغه اعمال او عبادات چې د شریعت له لوري مشروع بلل سوي وي لکه: یو صالح بنده چې وایي:

(اللهم بايماني بك، و محبتيك، و اتباعي لرسولك اغفر لي)

(اللهم اني اسالك بحبي محمد و ايماني به ان تفرج عني)

دغسي توسل یو مشروع توسل او الله تعالی ﷻه په راضي کيږي. په دغه توسل باندې موږ ډېر دلائل لرو. هغه هم د قرآن او حدیث دواړو څخه.

(الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ) سورة ال عمران ١٦،

(رَبَّنَا آمَنَّا بِمَا أُنزِلَتْ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ) ..

(رَبَّنَا إِنَّا أَسَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْإِيمَانِ أَنْ آمِنُوا بِرَبِّكُمْ فَآمَنَّا ۖ رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَقَّنَا مَعَالِ الْأَنْبِيَاءِ)

(إِنَّهُ كَانَ فَرِيقٌ مِّنْ عِبَادِي يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ)

دغه درې دلائل د کتاب الله تعالی څخه ما را نقل کړل مگر که موږ په کتاب الله کي و گورو دغسي ډېر اياتونه په لاس راځي.

د دغه ډول توسل لپاره ډېر احاديث سته چي يو بنده خپل نېک عمل و الله تعالی ﷻ ته وسيله کړی دی. د هغه نېک عمل په خاطر د الله تعالی ﷻ څخه د خپل مشکل د خلاصون غوښتنه وکړي او دا داسي توسل دی چي وسيله کوونکی يې د الله تعالی ﷻ مخلص بنده گان بلل کيږي او کومو کسانو چي په خپلو صالحو اعمالو وسيله نيولي هغه کسان الله تعالی ﷻ کاميابه کړي دي او خپل مقصد ته رسېدل دي. دا حديث صحاح را نقل کوي.

(عبدالله ابن عمر رضي الله عنه قال ، سمعت رسول الله يقول انطلق ثلاثة رهط ممن كان قبلكم حتى او والامبيت الى غار فدخلوه فانحدرت صخرة من الجبل فسدت عليهم الغار. فقالوا، انه لا ينجيكم من هذه الصخرة الا ان تدعوا الله بصالح اعمالكم. الحديث رواه البخاري.

عبدالله ابن عمر رضي الله عنه وايي: ماله نبي عليه السلام نه اورېدلي دي چي، درې نفره هغه تر تاسو مخکي وو. يعني په پخوا وخت کي دوی ولاړل د خوب يا استراحت لپاره يو غار ته. د غره نه يوه لويه ډبره د غار خولې ته را ولوېده. د غار خوله بنده سوه دوی په خپل مابين کي سره وويل: له دې ډبري څخه نه خلاصېږو مگر نه هغه وخت چي الله تعالی ﷻ ته خپل نېک عمل او عبادت وسيله نه کړو.

دغه حديث شريف ډېر اوږد دی ما نور پرېښود ځکه؛ دا قصه ډېره مشهوره ده. په هر صورت توسل په عمل صالح او عبادت سره هغه توسل دی چي الله تعالی ﷻ او د هغه رسول خوښ بللی دی. الله تعالی ﷻ موږ ته د داسي عمل او عبادت توفيق را

نصیب ڪري ڇي موڙي ھم الله تعالیٰ ته وسیلہ ڪړو او د هغه په خاطر زموږ نه دغه
فتنې او عذابونه ليري ڪړي

امين ثم امين.

التوسل بالانبياء

په مخکني بيانونو کې د توسل کوم حکم چې ذکر سو زما په اند په هغه کې به څوک اختلاف ونه لري ځکه؛ هغه اقسام په ښکاره د ايات او حديث څخه معلومېدل مگر توسل په دې نورو قسمو نو کې لږ غوندي کسان سته چې اختلاف لري خو دغه اختلاف هم د ناپوهۍ له امله دی. که چيرې موږ په احاديثو کې ښه پلټنه وکړو حق به خامخا راته څرگنديږي مگر نه هغه کسانو ته چې سترگي له حق څخه پټوي.

په هر صورت دغه بيان دی په بيان د توسل بالانبياء يعني د الله تعالی ﷺ انبياء وسيله کول. دا مسئله زموږ د اهل سنت والجماعت په مذهب يو جائز عمل دی مگر ځيني کسان داسې توسل نه منع کوي. دوی و دغه ډول توسل ته عبادت د عبادو وايي او حرام يې بولي. موږ اهل سنت والجماعت چې دغه ډول توسل جائز بولو ښه واضح دلائل لرو هغه دلائل زه اوس ستاسو په مخ کې ايرېدم. انشاء الله

دغه توسل پر دوه ډوله دی.

اول: د انبياء کرامو په ذات توسل لکه چې وايي:

(اللهم اني اتوسل اليک نبیيک محمد ﷺ ان تقضي حاجتي.)

دوهم: يا الله زه درته ستا پېغمبر وسيله کوم چې ته زما مقصد پوره کړه.

دوهم: د انبياء کرامو مقام، مرتبه، منزلت او درجه، الله تعالی ﷻ ته وسیله کول لکه چي وایو.

(اللهم اني اتوسل اليک بجاه محمد ﷺ و حرمة و حقه ان تقضى حاجتي)

ژباړه: اي الله! زه د پېغمبر ﷺ هغه مقام چي له تا سره يې لري درته وسیله کوم چي ته زما اړتيا تر سره کړه.

د غېر مقلیدینو پېشوا محمد بن عبدالوهاب نجدي او غېر مقلیدین ټول دغه دواړه ډوله د توسل منع بولي.

که موږ د نبي ﷺ احادیث او اسلامي سیرت ته په کتو سره د ژوند فیصله وکړو دابه راته معلومه سي چي دغه دواړه ډوله توسل جائز دی.

(ان رجلاً ضریراً أتى الی النبی ﷺ فقال ، ان یعافني فقال ان شئت دعوت و ان شئت صبرت و هو خیر قال فادعه فامرہ ان يتوضأ فبحسن و ضوه و یصلي رکعتين و یدعو بهذا الدعاء اللهم اني اساء لک و التوجه اليک بنبيک محمد نبي الرحمة يا محمد اني اتوجه بک الی ربي في حاجتي تقضى . اللهم شفعه في قال ابن حنيفة فوالله ما تفرقنا و طال بنا الحديث حتی دخل علينا کان لم یکن به ضرر التوصل الی حقيقة التوسل ۱۵۸ مخ طبع بیروت.

ژباړه: يعني يوروند کس و نبي ﷺ ته راغی او ورته وپيل: اي د الله تعالی رسول! د الله تعالی ﷺ څخه و غواړه چي ماته صحت او بينايي راکړي. نبي ﷺ ورته وفرمايل: که ته غواړې چي دعا راته وکړه، دعا درته کوم او که ته صبر وکړې، صبر ستا لپاره ډېر ښه دی. دغه پانده کس ورته وويل: يا صبر نه سم کولای، دعا راته وکړه. نبي ﷺ ورته وفرمايل: ورسه ښه اودس تازه کړه، بيا دوه رکعت له مونځ وکړه وروسته دا دعا وکړه.

د اي پر ور ديگاره زه درنه غواړم او ستا د پېغمبر محمد ﷺ درحمت د پېغمبر په وسيله تاته مخامخ کېږم چي، الله تعالی ﷻ زما حاجت تر سره کړې. يا الله تعالی! ﷻ زما اړوند د هغه شفاعت ومنه.

ددې حديث شريف څخه د توسل بالانبياء لپاره ښکاره جواز معلومېږي. هم دغه حديث د توسل بالانبياء لپاره ښه دليل دی.

کېدای سي ځيني کسان دا ووايي چي: دا توسل د نبي ﷺ په ژوند کي سوی دی موږ اهل سنت والجماعت تل دا وايو چي، توسل په نبي ﷺ هغه، که وفات وي او که ژوندی وي جائز بولو او عبادت د نبي لپاره کول، هغه که ژوندی وي او که وفات شرک او حرام يې بولو.

د دې حديث شريف په سند کي هيڅ شک نسته چي، دا حديث صحيح دی. د دې حديث شريف د سند اړوند محترم مولوي سيد محمود حکمي په خپل کتاب د

وهابیت د قرآن او سنتو په رڼا کي، ډېر ښه معلومات راجمع کړي دي. د هغو معلوماتو څخه یو را نقل کوم تر څو تاسو ته هم څه ښه و واضح سي. دی محترم وایي:

د دې حدیث د سند او صحت په باب څه خبره نسته. ان چي شېخ ابن تېمه یې هم سند صحیح بولي او ویلي یې دي. له ابو جعفر څخه چي د حدیث په سند کي دی مراد. هغه ابو جعفر خطمي دی او هغه د منلو وړ دی. د امام احمد رحمه الله په مسند کي (ابو جعفر) د خطمي په لفظ ستایل سوی دی خو په صحیح ابن ماجه کي مطلق ابو جعفر راغلی دی.

د محمد ابن عبدالوهاب د ډلي معاصر رفاعي د دې حدیث په باب وایي:

ولا شك ان هذا الحديث صحيح و مشهور و قد ثبت فيه بلا شك و لاريب ارتداد
بصرالاعمی بدعاء رسول الله ﷺ.¹⁴⁰

ژباړه: یعني شک نسته چي، دا حدیث صحیح او مشهور دی او په دې کي هم شک نسته چي یوه ږانده سړي د نبي عليه السلام په دعا سترگي وغړولې.

رفاعي په خپل کتاب التوصل کي وایي: دا حدیث نسائي، طبراني، ترمذي او حاکم په خپل مستدرک کي را وړی دی او دی وروستیو دوو کسانو د (شفعه في) پرځای (اللهم شفّعني فيه) را وړي.¹⁴¹

¹⁴⁰ - التوصل لی حقيقة التوصل : ١٥٨ مخ.

ليکونکي دا حديث له لاندنيو مدارکو څخه را نقلوي.

سنن ابن ماجه ۱ جلد، ۴۴۱ مخ د دار احياء چاپ. د محمد فواد عبد الباقي څېړنه
۱۳۸۵ حديث. ابن ماجه له ابو اسحاق څخه نقل کوي چي (هذا حديث صحيح)
بيا زياته وي. دا حديث ترمذي په ابواب الادعيه، کي را اخيستی دی او وايي:

(هذا حديث حق صحيح غريب) مسند بن حنبل. ۴ جلد ۱۳۸ مخ چاپ المكتب
الاسلامي بهروت. په درو طريقو را نقل کړی دی. مستدرک حاکم ۱ جلد: ۳۱۳ مخ
چاپ حيدرآباد افست.

د دغه حديث شريف د نقل وروسته وايي:

(هذا حديث صحيح على شرط الشيخين و الم يخرجها)

الجامع الصغير. سيوطي. له ترمذي. مستدرک او د حاکم څخه را نقل کړی دی. هم
د غسي التاج په ۱ جلد (۲۸۶) مخ کي را نقل کړی دی هم داسي نورو کتابونو را
وړی دی.

که موږ د دغو کتابونو ته وگورو. ايا د حديث په سند کي به د شک خبره پيدا سي؟
په هر صورت تاسي دا حديث له عربي ژبې سره يو بلد سړي ته ورکړئ، داسي يو
سړي ته چي، د (توسل بالانبياء) په مسئله کي يې د وهابيانو يا غېر مقلد پيښو له

141 - مخکنی حواله:

ناندريو نه ذهن بهخي پاک وي او پوښتنه ځني وکړې چې، د پېغمبر ﷺ په هغه دعا کي چې پانده ته يې وښودل څه امر کړی دی؟ او هغه ته يې د دعا په قبلېدو کي څه لار ښوونه وکړه؟ له واره به درته ووايي چې، پېغمبر ﷺ ورته وويل چې، درحمت پېغمبر ﷺ وسيله کړه او له الله تعالی ﷻ څخه و غواړه چې حاجت دي پوره سي.

دا خبره له لاندنيو جملو څخه ښه معلوميري.

الف: (اللهم اني اساء لك واتوجه اليك بنبيك)

ژباړه: اي الله! له تانه غوښتنه کوم او تاته ستا د پېغمبر ﷺ په مخ-مخ در اړوم. د (نبيک) ټکي په مخکني دوو جملو پوري اړوند دی. يو (اساء لك) او بل (الوجه اليك) په ښکاره وينا هم د نبي ﷺ په وسيله له الله ﷻ څخه سوال کوي. او هم د هغه ﷺ په وسيله الله تعالی ﷻ ته مخ کوي او له نبي څخه مراد خپله نبي ﷺ عليه السلام دی نه د نبي ﷺ عليه السلام دعا، او غرض دادی چې، د هغه ﷺ په دعا سره تاته مخ در اړوم. (متوجه کېږم) او په نتيجه کي د دعا غوښتنه له پېغمبر ﷺ څخه ده ځکه د دعاء د کلمې نه شتوالی او تقدير پر دې سر بهره چې بې ځايه او بې دليله ده. د بلاغت پر خلاف هم ده. د (توجه) منظور د پېغمبر ﷺ دعا ده نه د هغه ﷺ خپل ذات او دا فرادو دعا ته توجه څه خبره نه ده.

ب: د دې لپاره چې څرگنده سي چې له الله تعالى ﷻ څخه د سوال مقصد د پېغمبر ﷺ لاره او دهغه په وسيله خداى تعالى ﷻ ته توجه ده. د (نبيک) لفظ يې له (محمد نبي الرحمة) جملې سره توصيف کړى دى چې حقيقت څرگند او روښانه دى.

ج: د (يا محمد اني اتوجه بک الی ربي) جمله دانبيې چې نبي ﷺ دعا لپاره وجه ګرځوي نه د خپلي وجهي (توجه) لپاره د هغه دعا.

د: د (وشفعه في) جملې مطلب دادى چې، پرور دکاره. هغه ﷺ زما شفيع وګرځوي او زما په باب د هغه شفاعت ومنې.

په دغو ټولو جملو کې چې څه د څېړنې او خبرو وړ وي، هغه په خپله پېغمبر اکرم ﷺ او د هغوى ﷺ ستر مقام دى او د پېغمبر ﷺ د دعا خبره نه ده او توسل بالانبياء څه نوې خبره نه ده. دا مسئله د حضرت ادم عليه السلام له واقعي څخه ښه څرګندېږي. په هغه واقعه کې راځي چې، ادم عليه السلام ته الله تعالې ﷻ مخصوص کلمات ور وښودل چې د هغه کلماتو د ويلو په خاطر يې د الله تعالې رضا حاصله کړه. الله تعالې ﷻ فرمايي:

(فَتَلَقَىٰ آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ ۚ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ)¹⁴²

ژباړه: آدم عليه السلام له خپل رب ﷻ څخه ځينې خبرې (کلمې) په خضوع او اطاعت سره زده کړې دي او په هغه سره يې توبه وکړه. رښتيا چې هغه الله تعالې ﷻ توبه قبلوونکى او مهربانه دى.

¹⁴² - سورة البقره : ٣٨ اية،

د اسلامي امت مفسرين او محدثين د هغه کلمو په اړوند چي آدم عليه السلام ته د الله تعالی ﷻ لوري وربښودل سوي دي، داسي په خپلو کتابونو کي ليکي لکه: المعجم الصغير، مستدرک صحاح، دلائل النبوه، الدر المنثور، روح المعاني، هم داسي نور.

دغه ټولو مفسرينو د (کلمات) په تفسير کي د حضرت عمر رضي الله عنه هغه قول را نقل کوي کوم چي ده د نبي عليه السلام نه اورېدلی دی.

(لما اذنب ادم بالذنب الذي اذنبه رفع راسه الى السماء فقال اساء لك بحق محمد الاعفرت لي؟ فاوحى الله اليه و من محمد ﷺ؟ فقال تبارك اسمك. لما خلقتني رفعت راسي الى عرشك فاذا فيه مكتوب لا اله الا الله محمد رسول الله. فقلت انه ليس احد اعظم عندك قدر ممن جعلت اسمه مع اسمك فاوحى الله اليه يا ادم انه اخر النبيين من ذريتك ولولا هو لما خلقتك) ¹⁴³

ژباړه: يعني کله چي ادم عليه السلام خطا وکړه مخ يې اسمان ته کړ. ويې ويل: اي الله! ﷻ تاته د محمد ﷺ په خاطر سوال کوم چي، ما وبخښه. الله تعالی ﷻ ورته په وحي وويل: محمد ﷺ څوک دی؟ آدم عليه السلام ځواب ورکړ: زه چي دي څه وخت پيدا کړم عرش تمی وکتل ومي ليد چي پر ليکلي سوي و.

(لا اله الا الله محمد رسول الله)

¹⁴³ - الدر المنثور : ١ جلد، ١٤٢ مخ. طبع بيروت

له ځان سره مي وويل: محمد ﷺ د هغه الله ﷻ ستر مخلوق دی چي الله تعالی ﷻ يې نوم له خپل نامه سره يو ځای کړی دی، نو بيا و آدم عليه السلام ته وحي وسوې چي، هغه ﷻ ستا د زامنو څخه ورستنی پېغمبر دی او که هغه نه وای ته مي نه پيدا کولې.

د دغه حديث شريف متن په ذکر سوي کتابونو کي يو شان نه دی مگر مضمون د ټولو يو دی او له دې حديث شريف څخه دا څرگنده سوه چي، په ايات کښي چي کوم لفظ (کلمات) ذکر سوي دی له هغه څخه نبي عليه السلام مراد دی. هم داسي په قرآن کریم کي ډېر ځايونه سته چي د کلمې لفظ ذکر سوي او مراد ځني ستر شخصيتونه دي.

الله تعالی ﷻ فرمايي:

(يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِّنْهُ اسْمُهُ الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ آل عمران ٤٥ آيه

هم داسي نور اياتونه . په ټولو کي له کلمات څخه مراد ستر شخصيتونه دي او همدارنگه د تاريخ ، سيرت، احاديثو کتابو څخه دا خبره ښه معلومه ده چي ادم عليه السلام د دعا په وخت کي نبي عليه السلام وسيله کړی دی. دا خبره مخکي هم تېره سوه چي امام مالک رحمه الله منصور دوانقي ته وويل:

(هو وسيلتك ووسيلة ابيك ادم)¹⁴⁴

¹⁴⁴وفاء الوفاء ٤ جلد، ١٣٧٦ مخ.

ژباړه: يعنې نبي عليه السلام ستا او ستا د پلار ادم عليه السلام وسيله ده. د دې مخکنۍ خبرو څخه موږ ته دوه مطلبه په لاس راغله اول وسيله جائز عمل دی او دوهم: توسل بالانبياء هم روا دی.

که چيرې غېر مقلېدين د مطلق توسل څخه منکر سي او که د توسل بالانبياء څخه دواړي خبري يې باطلې دي. که دوی موږ ته په دې عمل کولو سره مشرک وايي او يا بدعات پسندې راته وايي دا اعتراض پر موږ نه دی ځکه؛ هغه دي زموږ په وړاندي د الله تعالی ﷻ او د هغه د رسول ﷺ ويناوي پرې دي. موږ د هغه د قول موافق عمل کوو.

په اصل کې د غېر مقلېدينو څخه خطا سوې ده چي، ځان ته د اهل حديث نوم ورکوي مگر نور مسلمانان يې تر سترگو بد ايسي. بې دريغه د مشرک الزام پر لگوي.

ونجا في بطن السفينة نوح	قد اجاب الله آدم اذ دعا
وهم الوسيطة والنجوم الطلع	قوم بهم غفرت خطيئه آدم

التوسل بدعاء الرجل صالح

دغه ډول توسل هم يو مشروع او روا توسل دی. دا توسل هغه دی چي، يو مسلمان ته يو تکليف او مصيبت ورسېږي نو دغه مسلمان يو داسي صالح او تقوا درلودونکي ته ورسې چي، هغه په کتاب الله او د هغه د رسول ﷺ په اقوالو خبر وي. يعني عالم وي يا ولي وي، يا سيدوي، يا زوي مور او پلار ته ورسې، يا شاگرد خپل استاذ ته ورسې چي، ته زما په حق کي دعا وکړه چي، زه ددې تکليف او مصيبت څخه خلاصون پيدا کړم او د الله تعالی ﷻ څخه و غواړه چي، زما کاميابي په برخه سي.

دغه ډول توسل يو مشروع عمل دی. د دې پر صحت باندې په حديثونو او شريعت کي خورا ډېر دلايل سته چي، زه له هغو څخه يو څو حديث د نمونې لپاره را اخلم.

(عن عائشة قالت شكا الناس الى رسول الله ﷺ قحوط المطر فامر بمنبر فوضع له في المصلي الحديث)¹⁴⁵

ژباړه: بې بې عايشه رضي الله عنها وايي: نبي عليه السلام ته خلکو د وچکالۍ (د باران د نه اورېدو) شکايت وکړ ويل يې. اې د الله ﷻ رسول! ته دعا وکړه چي، الله تعالی ﷻ پر موږ باران وکړي. د الله ﷻ پېغمبر ﷺ هم دعا وکړه په دې وخت کي باران وسو.

¹⁴⁵ - مشکوٰۃ ۱ جلد: ۱۳۲ مخ.

خينو محدثينو را اخیستی دي چي يو صحرايي عرب پهغمبر ﷺ ته راغی او داسي يې وويل:

(لقد اتيناك ومالنا بغير بط والا صبي يخط)

ژباړه: موږ تا ته په داسي حال كېن راغلي يو چي، نه مو اوښ سته چي، فرياد وكړي او نه مو كوچنی چي ویده سي او دا شعرونه يې وويل:

(اتيناك والعذراء بدمي لبانها

و قد شغلت ام الصبي عن الطفل

ولاشيء هما ياكل الناس عرنا

سوى الحنظل العامي و العلهز الغسل

وليس لنا الا اليك فرارنا

و اين فرار الناس الا الى الرسل.

ژباړه: يعنې موږ تاته راغلي يو په داسي حال كي چي، داسو نو له سينو ويني خاڅي، موږ له خپل كوچني نه جلا كړای سوې ده.

دومره څه را سره نسته چي، څوک يې و خوري (هن) هغه ترڅه مړه غونې سته چي د
لوږي په کال خوړل کيږي او د وينو او کارغانو له غذا پرته نور څه نه لرو او د خلکو
پنا ځای له پېغمبرانو پرته بل کوم ځای کيدای سي.

وروسته بيا:

(فقال رسول الله ﷺ يجز ردائه حتى سعد المنبر، فرفع يديه. اللهم اسقنا غيثاً....
فمard النبي ﷺ يديه حتي القت السماء.... ثم قال الله درابي طالب لوكان
حيالقرت عيناه. من ينشدنا قوله؟ فقام علي بن ابي طالب و قال و كانك تريد يا
رسول الله قوله.

و ابيض يستسقي الغمام بوجهه

تمال اليتامي عصمه للارامل

يطوف به الهلاك من ال هاشم

فهم عنده في نعمه و فواضل

ژباړه: هغه سپين مخ چي په خاطر يې له وريځو څخه باران غوښتل کيږي او د
يتيمانو پنا ځای او د بيوسو کونډو مرستندوی دی. د ب ري هاشم محتاجان ترې
راتهول وي او د ده له برکته په نعمتونو او بخششونو کي ډوب دي.

نبي عليه السلام وفرمايل:

هو زما مقصد همدا دی چي، و مولوست بيا حضرت علي عليه السلام دهغه د قصیدې یوه برخه ولوستله. بيا د بني کنانه قبیلې یو سړی ولاړ سو، یو خوبېته یې وویل چي، د اول بیت مضمون یې دادی.

ژباړه: الله تعالی ﷻ ستاینه تالره ده. ستا شکر کوونکي بندگان ستاینه کوي. موږ د پیغمبر ﷺ له مخه په باران او به سوو.¹⁴⁶

حافظ ابن عساكر رحمته الله وايي: د معاوية بن ابوسفیان په وخت کي وچکالي راغله. د دعا لپاره یې یزید بن الاسود الجرشي راوغوښت ورته ویل:

(يا يزيذ ارفع يديك الي الله . فرفع يديه ورفع الناس ايديهم الحديث)

ژباړه: يعنې اې يزيذه د الله تعالی ﷻ ولورته لاس پورته کړه او دهغه ﷻ نه باران وغواړه او خلکو هم لاسونه د دعا لپاره پورته کړل.

په هر صورت. توسل د صالح سړي په دعاسره یو مشروع عمل دی. که څوک یو چاته ورسې چي دعا راته وکړه ډېر ښه کار دی. د دې موضوع لپاره په شریعت او په حدیثو کي ډېر مثالونه سته خو زموږ لپاره دومره بس دي

انشاء الله تعالی.

¹⁴⁶ - عمدة القاري : ٧ جلد، ٣١ مخ.

(التوسل بالانبياء من قبل نبينا)

موږ اهل سنت والجماعت دا وايو، توسل په انبياء کرامو باندې جائز دی. هغه که ژوندی وي او که د وفات وروسته وي. يعني که زموږ نبي وي او که مخکني انبياء کرام وي. د دې توسل د جواز لپاره موږ دغه حديث راوړو.

فاطمه د اسد لور چي، څه وخت وفات سوه. رسول الله ﷺ يې د مرګ په خبرېدو سره راغلی او سر ته يې کښېنوست او وې فرمايل:

(له مور څخه مي وروسته مور يې. يا الله ﷻ ته باندې ورحمېږه. بيا يې اسامه، ﷺ ابو ايوب ﷺ او عمر بن الخطاب ﷺ او يوتور مريي يې را وغوښتل چي قبر جوړ کړي. قبر جوړ سو. لحد يې پېغمبر ﷺ په خپل لاس جوړ کړ او خاوره يې په لاس کي را واخيسته او په قبر يعني په لحد کي په اړخ سو او دا دعا يې وکړه.

ژباړه: يا الله ﷻ چي ژوندي کول او مړه کول کوې او ته ژوندی يې او نه مړې. مور مي فاطمه د اسد لور و بخښه او کور يې پراخه کړه. دخپل پېغمبر او له مانه د مخکنيو پېغمبرانو په خاطر. د (خلاصة الكلام) مؤلف وايي:

رواه الطبراني في الكبير والاسد و ابن حبان والحاكم صحيح و صحوه.....¹⁴⁷

¹⁴⁷ - كشف الاستياب. ۳۱۲ مخ.

طبراني في الكبير والوسط كنبي روايات كړې او ابن حبان او الحاكم صحيح كړې
او تصديق كړې يې دي. سيد احمد ذيني د حلان په خپل كتاب (الرد السنية في
الرد على الوهابية) كنبي وايي:

مشهور محدث ابن ابي شيبة له جابر رضي الله عنه څخه دا حديث را نقل كړې دی او
همدارنگه ابن عبدالبر له ابن عباس رضي الله عنه او ابو نعيم له انس رضي الله عنه څخه راخيستی
دی او جلال الدين سيوطي يې دا ټولي خبرې په جامع كبير كې راوړي دي.¹⁴⁸

همداسي (الاستيعاب) ۴ جلد، ۳۸۲ مخ، مسندرك حاكم: ۱ جلد، ۱۰۸ مخ،
اصول كافي: ۱ جلد، ۴۵۳ مخ، حلية الاولياء: ۳ جلد، ۱۲۱ مخ، د توسل پر
مشرعيت دا حديث شريف ډېر ښه دلالت كوي او د دغه حديث د بيان د صحت لپاره
دغه كابونه وگورئ. كه تاسي دغه كتابونه مطالعه كړئ اړومرو به دا درته څرگنده
سي چي توسل په مخكنيو انبياء كرامو باندې هم جائز دی.

¹⁴⁸ - الدرر السنية : ۸ مخ.

التوسل بالاولياء كرام

داسي نه ده چي توسل يواځي د اوس وخت د امت عمل دی بلکي د پېغمبرانو او تر هغه په راوړوسته زمانه کي د مسلمانانو چلند تل دا وچي، د الله تعالی ﷻ او اولياء کرامو ذات، مقام او منزل به يې وسيله کاوه چي، دلته يې يو څو بيلگي رااخلو.

ابن اثير عزالدين علي بن محمد عبدالکريم رحمه الله په (اسد الغابة في معرفة الصحابة) کي ليکي، کله چي د حضرت عمر رضي الله عنه د خلافت په وخت کي وچ کالي سوه نو حضرت عمر رضي الله عنه د حضرت عباس رضي الله عنه په وسيله د باران غوښتنه وکړه. دلته تعالی ﷻ د هغه په وسيله هغوی په باران خړوب کړل سول او ځمکي يې سمسوري کړې.

حضرت عمر رضي الله عنه خلکو ته مخ کړ او وې ويل: په الله تعالی ﷻ قسم چي عباس رضي الله عنه، الله تعالی ﷻ ته زموږ وسيله دی او د الله تعالی ﷻ په وړاندي يو مقام او مرتبه لري.¹⁴⁹

همداسي پر دغه واقعه باندي احسان بن ثابت رضي الله عنه څو اشعار هم وويل.

سال الامام و قد تتابع جذبنا فسحقنى الغمام بغرة العباس

عم النبي و صوالده الذي ورث النبي بذاك دون الناس

¹⁴⁹ - اسد الغابة: ۳ جلد، ۱۱۱ مخ.

احيا الاله به البلاد فاصبحت مخضرة الاجناب بعد الياس

ژباړه: امام داسي وخت د باران غوښتنه وکړه چې، قحطي پر ځای خپره وه او د اسمان وريځي د عباس عليه السلام په نورانيت خلک خړوب کړل. عباس عليه السلام د پېغمبر صلى الله عليه وسلم اکا او د پېغمبر صلى الله عليه وسلم د پلار سيال دی.

مقام او منزلت ورته له هغه نه په ميراث پاته دی الله تعالی ﷻ هغه له مخه ځمکي ژوندي کړي او هر ځای تر نا اميدۍ وروسته سمسور سوی دی.

په اسد الغابة کي وايي:

(و لما سقي الناس طفقوا يتمسحوا بالعباس و يقولون، هنياً لك ساقى الحرمين)

150

ژباړه: کله چې باران هر ځای ته ورسېد، خلکو به تبرکاً د عباس عليه السلام پر بدن ځانونه مښل او ورته ويل به يې. اي د دواړو حرمينو ساقی! آفرين.

د دغي واقعي يوه برخه يې په صحيح البخاري کي هم راغلې ده. داسي چې دوسيله کول يو مصداق هم د عزتمنو اشخاصو او د منزلت د خاوندانو وسيله کول چې په خپله د داعي او متوسل تر منځ د نژدېکت او وړتيا سبب گرځي.

تر دې به بل روښانه تعبير د وسيله کولو لپاره څه وي.

150- خواله سابقه ک

(هذا والله الوسيلة الى الله والمكان منه)

جلال الدين سيوطي رحمه الله په خپل کتاب (المواهب اللدینه بالمنح المحمدیه فی السیره النبویه) کې وایي: کله چې حضرت عمر رضی الله عنه د حضرت عباس رضی الله عنه په وسیله د باران غوښتنه وکړه ویې ویل:

خلکور سول الله صلى الله عليه وسلم به عباس رضی الله عنه ته د پلار په سترګه کتل، په ده پسي ولاړسې او الله صلى الله عليه وسلم یې خپله وسیله وګرځوئ. په همدې څرګندونو کې د توسل (وسيلة کول) جواز پروت دی او د هغو کسانو نظر چې، بیخي او یاله پېغمبر صلى الله عليه وسلم څخه پرته توسل نه مني باطل سوی دی.¹⁵¹

امام حسین رضی الله عنه بعد روژې د میاشتي په راتلو سره داسې دعا کول.

ژباړه: ای الله صلى الله عليه وسلم تا څخه د دې میاشتي او د هغه چا پر مخ دعا غواړم چې، د دې میاشتي له اولي شپې څخه تر پایه پوري ستا نمانځنه کوي. هغه که ستا ملائیکه وي، که نبي مرسل دي او یا ستا کوم ګران نېک بندگان دي.

امام شافعي رحمه الله به ویل: د نبي صلى الله عليه وسلم کورنۍ الله صلى الله عليه وسلم ته زما وسیله ده او د همدوی په وسیله امید لرم چې، ماته به زما عمل نامه په راسته لاس کې راګړي.¹⁵²

¹⁵¹ - المواهب ۳ جلد، ۳۸۰ مخ. فتح الباري ۲ جلد، ۴۱۳ مخ.

¹⁵² - الصواعق المحرقة: ۱۷۸ مخ.

په هر صورت زموږ د اهل سنت والجماعت دا عقیده ده چې، توسل (وسیلة کول) په هغه مخکنی ټولو اقسامو جائز ده پر دې اقسامو سر بهره زموږ دا هم عقیده ده چې، د نبی ﷺ په ورېښتانو، نوکانو، کالو، هم داسي نورو باندې توسل کول جائز دی.

دغه د توسل په مسئله کې غیر مقلیدین زموږ سره مخالف دي. ځینې بیا دا وایي: توسل په ژوندوني کې سته يعني د نبی په ژوند کې په نبی توسل، د ولي په ژوند کې په ولي توسل کول جائز دي اگر که وفات سي بیا توسل نسته.

د توسل بیان خورا پیراڅه بیان دی مگر ما ستاسو حضورته یواځې خپله د اهل سنت والجماعت عقیده لږ قدرې روښانه کړه، که د چا شوق وي چې په دې مسئله ښه ځان پوه کړي د دغه لاندې کتابونو مطالعه دي وکړي. په دې کتابونو کې د مخالفینو د لامل هم ورسره ذکر سوي دي. په ځینو کې دومره وضاحت سوي وي چې د دغې مسئلې لپاره یې ځانگړی باب اېښی دی او ځینو بیا اشاره ورته کړې ده.

ردالمختار بهامش: ۱ جلد، ۳۸ مخ.

احیاء العلوم: ۲ جلد، ۲۴۷ مخ.

فیض الباري: ۲ جلد ۴۵ مخ.

امداد الفتاوه: ۲ جلد، ۱۲۸ مخ.

عقائد د یوبند: ۲۲۰ مخ.

شواهد الحق: ۸۲ مخ.

اشعة اللمعات: ۱ جلد، ۷۱۲ مخ.

شرح الصدور: ۱۲۹ مخ.

البصائر: ۳۳ مخ.

هم داسي نور کتابونه هم سته چي د توسل د وضاحت لپاره ډېر ښه بيان کوي.

اولياء راهست قدرت ازاله

تېر جسته بازيگر داند زراه

قوله: خوردې او مالګې له زیارته را اخیستل جائز بولو....

د خوردو را اخیستل له زیارتونو څخه مسلمانان د دې لپاره کوي چي، دوی په دې سره تبرک حاصله وي. په خوردو سره د امراضو دفع کول داسي نه ده چي، دا شرک دی او یا مسلمانان په خورده سره قضاء الهي باطله وي بلکي داله دې امله ده چي مسلمانان ورته درناوی لري د نبي ﷺ د قبر مبارک خاوري او د اولیاء کرامو د زیارتونو خاوري هم داسي نوري ټولي یو رقم خاوري دي. ټولي یو رقم مالګې دي مګر کله چي د دې خاوري او مالګې نسبت و نبي ﷺ ته یا یو ټولي ته وسي د هغه په خاطر یې موږ مبارکي بولو.

بگفتا من گلي ناچيز بودم وليکن مدتي باکل نشستم

جمال همنشين درمن اثر کرد و مگر نه من خاکم که هستم

تبرک حاصلول په داسي شيانو سره چي، د هغو نسبت د الله تعالی ﷻ و سترو دوستانو ته سوی وي. موږ اهل سنت والجماعت یې جائز بولو.

ځيني کسان و دغسي عمل ته شرک وايي لکه: د محمد بن عبدالوهاب نجدي پيروان. ښه خبره به دا وي چي موږ دا مسئله د ايات او حديث په رڼا کي روښانه کړو تر څو دا معلومه سي چي هغه مسلمانان چي د اولیاء کرامو د اثارو تبرک کوي چي، ايا دا عمل د دوی شرک دی او که د نبي ﷺ او د الله تعالی ﷻ دوستانو سره مينه او محبت دی. په دې اړه الله تعالی ﷻ په قرآن کریم کي فرمايي:

(اذْهَبُوا بِقَمِيصِي هَذَا فَأَلْقُوهُ عَلَى وَجْهِ أَبِي يَأْتِ بَصِيرًا وَأْتُونِي بِأَهْلِكُمْ أَجْمَعِينَ ...)

ژباړه: زما دغه قميس در سره يو سئ او زما د پلار پر مخ باندې يې و غورځوئ، د هغه د سترگو بينايي به بيرته ورکړل سي او خپله ټوله کورنۍ ماته راوړئ.

نو که اوس يو مسلمان د نبي ﷺ د قبر خاوره د نور اولياو کرامو د قبرونو خاوري د تبروک لپاره و کاروي او په هغه کې تبرک ولټوي او ووايي چي، الله تعالی په دې خاورو او مالګه کې داسي تاثيرات او برکات ايښي دي. د وخت د پېغمبر حضرت يعقوب ﷺ پيروي وکړي نو ولي ورته مشرک وويل سي.

او که موږ د نبي ﷺ و تاريخ ته وگورو. صحابه کرامو به د نبي ﷺ په حضور کې د ده په ناپو، د اوداسه په ابو، ورېښتانو تبروک کاوه. که چيري دغه تبرک حرام وای، نبي ﷺ به دوی منعه کړي وای. زه د دې خبرې د اثبات لپاره يو څو احاديث مبارکان درته را اخلم.

(عن انس بن مالک رضي الله عنه قال: كان النبي ﷺ يدخل بيت ام سليم فينام علي فراشها وليست فيه قال: فجاء ذات يوم فنام علي فراشها فانت فليل لها هذا النبي ﷺ نائم في بيتك علي فراشك قال فجاءت وق د عرق واستنقع عرقه علي قطعة اديم علي الفراش ففتح عتيدها فجعلت تنشف ذالك العرق فتعصره في

قواریرها فغزع النبي ﷺ فقال ما تصنعين يا ام سليم فقالت يا رسول الله نر جو برکته لصبياننا قال اصبت .¹⁵³

د دې حدیث شریف خلاصه داده چي نبي ﷺ بیده و. د ده مبارک بدن خوله کړې وه. ام سليم ﷺ دغه خوله په بنسینه کي اچول. نبي ﷺ چي کله پوه سو پوښتنه یې وکړه. ام سلم دا څه په کوي؟ ام سليم ﷺ ورته وویل: زه اراده لرم چي په دې سره تبرک حاصل کړم د خپلوماشومانو لپاره (يعني ستا سو دغه مبارکه خوله خپلو ماشومانو ته د خور دې او تبرک په خاطر ورکړم.

(عن انس رضي الله عنه ان رسول الله ﷺ لما حلق راسه، كان ابو طلحة اول من اخذ من شعره) .¹⁵⁴

ژباړه: حضرت انس رضي الله عنه وايي: کله چي نبي ﷺ خپل سر مبارک وخرایه، ابو طلحه ﷺ اول کس وچي، د نبي ﷺ وربښنان یې واخیستل.

(عن ابن سيرين قال: قلت لعبيدة عندنا من شعر النبي ﷺ اصبناه من قبل انس او من اهل انس فقال لان تكون عندي شعرة احب الي من الدنيا وما فيها) .

155

¹⁵³ - صحيح مسلم: ٢ جلد، ٢٥٧ مخ.

¹⁵⁴ - صحيح البخاري: ١ جلد، ٢٩ مخ.

¹⁵⁵ - صحيح البخاري: ١ جلد، ٢٩ مخ.

ژباړه: ابن سيرين وايي: ما وعبيدة عليه السلام ته وويل: زما څخه د نبي عليه السلام ورېښنان سته، هغه ماته د انس عليه السلام يا د انس عليه السلام د کورنۍ له خوا را کول سوي دي. دغه ورېښتان ماته تر دواړو جهانونو ارزښتناک او غوره دي.

تا سو فکر وکړئ چي، د نبي عليه السلام ورېښتان دوی د څه لپاره ساتل؟ او ولي دومره په خوشحاله وو؟ داد دې لپاره چي دوی به تبرک په حاصل او د خور دې کار به يې ځيني اخيسته.

(ابا حنيفة يقول خرج علينا النبي ﷺ بالهجرة فاتي بوضوء فتوضأ فجعل الناس ياخذون من فضل وضوء فيتمسحون به، الحديث)¹⁵⁶

ژباړه: يعني د نبي عليه السلام د اوداسه له ابو څخه يو څه پاته سوي. صحابه کرامو دغه اوبه پر بدن و موبلې، لاسونه او مخونه يې په مسح کول، لپاره د تبرک.

هم داسي په بل حديث شريف کي راځي:

(ثم توضأ فشربت من وضوءه)

ژباړه: يعني نبي عليه السلام ماته دعا وکړه. زما تر سر يې لاس را تېر کړ، بيا نبي عليه السلام او دس وکړ. ما هغه پاته سوی اوبه د اوداسه و څښلې.

¹⁵⁶ - صحيح البخاري: ١ جلد، ٣١ مخ.

صحابه کرامو د نبي ﷺ په اثارو دومري تبرک حاصل او په کله به دوی ته د نبي ﷺ د اوداسه اوبه ورسېدې. د تبرک او خور دې په نیت به یې څښلې او کله کله به، د دغه اوبو پر سر خبره جنجال ته ورسېده. لکه په حاشیه کې چې وايي:

(کادو یقتلون علی وضوءه)

هم داسې ډېر احادیث سته چې د نبي ﷺ په ناپو مبارکو، ورېښتیاوو او هم دغسې نورو باندې صحابه کرامو تبرک کاوه. او د خور دې لپاره یې خوړل. موږ چې کوم احادیث رانقل کړل، په دې ټولو کې د صحابه کرامو مینه او محبت و د نبي ﷺ سره چې، د نبي ﷺ په اثارو کې به یې تبرکات لټول.

د محمد بن عبدالوهاب پیروان چې خلک د انبیاوو او اولیاوو د اثارو له تبرکاتو منع کوي. داسې فکر کوي چې، د مړي احترام د هغه عبادت دی. په داسې حال کې چې په اسلام کې د عبادت لپاره ټاکلې حد او پولې سته او داسې نه ده چې، هر احترام به عبادت وي.

موږ اهل سنت د اوایو ایا احترام عبادت دی که احترام عبادت وي نو تاسو د دې آیات او احادیث په اړوند څه وایاست.

«إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ...»

د دغه آیات شریف په تفسیر کې ابن کثیر رحمته الله علیه وايي:

(ان الاحد عشر كوكبا عبارة عن اخوته و كانوا احد عشر رجلا سواه و الشمس والقمر
عبارة عن ابيه و امه، روي هذا عن ابن عباس والضحاك)

ژباړه: يعني يو ولس ستوري عبارت د يو ولس وروڼه څخه دي، ماسېوا د ده
عليه السلام څخه او د لمر او سپوږمۍ څخه مراد د يوسف عليه السلام پلار او مور دي.

هم داسي د نبي عليه السلام په معجزاتو کي راځي چي، درختي و نبي عليه السلام ته سجده
وکړه. اوس زموږ پوښتنه داده، ايا دا سجده کول د يوسف عليه السلام په قصه کي او د
درختي سجده و نبي عليه السلام ته د احترام په خاطر وه او که د عبادت په خاطر؟ اړو مرو
به تاسي وياست چي دا د احترام په خاطر وه، نو کله چي احترام يو امر مشروع دى،
نو موږ هم د انبياء کرامو او اولياء کرامو واثارو ته د احترام په سترگه گورو او په
هغه کي د ځان لپاره تبرک لټوو.

(عثمان بن عبدالله بن موهب رحمه الله قال: ارسلني اهلي الى ام سلمة بقدر من ماء
وكان اذا اصاب الانسان عين او شئ بعث اليها مخضبة فاخرجت من شعر رسول
الله ﷺ و كانت تمسكه في جلجل من فضة فخضضته له فشرب منه قال فاطلعت
في الجبل فرأيت شعرات حمراء).¹⁵⁷

عثمان بن عبدالله وايي: زه واستولم خپل اهل يعني کورنۍ د ابو په يوه کاسه سره.
ام سلمة رضي الله عنها ته. داسي عادت وو چي، کله به يو انسان ته د سترگو ناجوړي او يا نظر

- مشکوٰة: ٢ جلد، ٣٩٠ مخ. 157

او يا يو بل مرض ورسېدی هغه به يې ام سلمة رضي الله عنها ته استوی. په يوه پياله د اوبو سره. ام سلمة رضي الله عنها د نبي عليه السلام ورېښتان مبارک را و ايستل. دې دغه ورېښتان د زرو په لوبښي کي ساتلي وو. دغه ورېښتان به دې په اوبو کي وښورول بيا به وڅښل سول. موږ اهل سنت والجماعت و دغو ټولو احادو ته په کتلو سره دا حکم کوو چي د خوردي څښل په نيت د تبرک جائز دي.

که څوک دا پوښتنه کوي چي، دا خود نبي عليه السلام د اثارو خصوصيت دی مگر په نورو مخلوقاتو کي دا خصوصيت نسته.

موږ يې په دې اړوند داسي ځواب کوو. ايا يعقوب عليه السلام د يوسف عليه السلام قميص د تبرک په خاطر پر مخ نه و اچولی. اوبل د نبي عليه السلام د اثارو بر سېره هغه دي د بيت الله شريفي خاوري د خوردي لپاره په نيت د تبرک وړل جائز دی. لکه په ردالمختار کي چي وايي:

(لا باس باخراج التراب والا حجار التي في الحرام و كذا قيل في تراب البيت
المعظم اذا كان يسير التبرك)¹⁵⁸

په دې کي هيڅ باک نسته (يعني جائز ده) خاوري شگي د حرم شريف را ايستل هم داسي خوردي د بيت الله شريفي خاوري د تبرک او خوردي لپاره. هم داسي (الحموي على الاشباه والنظائر) کي وايي:

¹⁵⁸ - ردالمختار ۲ جلد. ۳۷۸ مخ.

(اما ان اخزه للتبرک فجاؤز کما قالوا في تراب الکعبة)¹⁵⁹

ژباړه: د مسجدو خاوري اخیستل د تبرک لپاره جائز دي لکه څرنګه چې، د مکې شریفې خاوري د تبرک لپاره اخیستل جائز دي.

هم داسې پیر طریقت صاحب شریعت محترم حاجي اغا صاحب رحمته الله علیه متن هم د خوردي د جائز والي لپاره ځينو کتابونو ته اشاره کړې ده.

دی مبارک وایي: کله چې امام بخاري رحمته الله علیه وفات سو، د امام بخاري رحمته الله علیه د قبر د خاورو بوی د مشکو و. خلکو بعد امام بخاري رحمته الله علیه د قبر خاوري د تبرک او خور دي لپاره وړلې. حاجي اغا صاحب رحمته الله علیه و دغو کتابونو ته حواله کړې ده.¹⁶⁰

د دې مخکنې ټولو عباراتو څخه دا خبره ښکاره سوه چې، د انبیاء کرامو او اولیاء کرامو، د کعبې شریفې او مساجدو څخه خاوري، مالګي، لرګي، شګي او داسې نور د تبرک او خوردي لپاره وړل جائز دي.

¹⁵⁹ - حموي ۴ جلد، ۵۴ مخ.

¹⁶⁰ - مرقات ۱ جلد، ۱۵ مخ. تيسرالقاري : ۱ جلد، ۶ مخ. شيخ الاسلام برهامش تيسرالقاري : ۱ جلد، ۹ مخ. رحمت بيان : ۱ جلد، ۱۷۷ مخ.

قوله/دور اسقاط جائز بولو.....

دور اسقاط يا د اسقاط د دورې په مسئله کي د نن وخت م تعصب کسان غېر مقلدين په سخت مخالفت کوي. و دور اسقاط ته د بدعات او حرام په سترگه گوري. د دور اسقاط د ابطال لپاره ډول ډول دلائل راوپاندي کوي آن چي دا خپل بې مفهومه اواز يې د عوامو تر غوږ او ذهنونو پوري هم رسولی دی. امت مسلمان له يې په تشويش کي اچولی دی. د دې مسئلې اړوند دوخت علماء کرامو د خپل مسئوليت له مخي پر دې موضوع ډېري بڼې رسالې ليکلي دي او هريوه يې ډېر واضح او قناعت کونکي دلائل وړاندي کړي دي. کوم اشخاص چي په ځان کي د ادراک ماده ولري. هغوی ډېر ژر دغه دلائل قبول کړي. مگر نه هغه اشخاص چي منکر او معاند دی. زه به د دې موضوع اړوند يو څه بحث نور هم اضافه کړم. الله تعالی ﷻ ته اميد لرم چي قناعت وړ به وي.

حيلة الاسقاط

حيلة الاسقاط يو مرکب اضافي دی د حيلة اضافه واسقاط ته سو ی دی. کله چي جمله مرکبه سي. هلته ضروري ده چي، د مضاف او مضاف اليه جلا جلا تشریح وسي ځکه؛ د مرکب پېژندل موقوف پر اجاز اوو دی.

(حيلة) د بخاري په حاشیه کي وايي: (حیل جمع ده او مفرد يې حيلة ده او حيلة ويل کيږي. هغه مباح کار يا خبري ته چي په هغه سره يو مقصد ته په پټه او خفيه توگه څوک ورسېږي.¹⁶¹

دې ته ورته نورو علماء کارمو هم د حیلې تعريف کړی دی. فتح الباري کي وايي:

(الحيلة مايتوصل به الى مقصود بطريق خفي مباح)¹⁶²

په مفردات کي وايي:

(الحيلة مايتوصل به الى حالتٍ مافي خفية)¹⁶³

په الاشباه والنظائر کي واي:

(الحيلة هي تقليب المنكر حتي يهتدي الى المقصود)¹⁶⁴

¹⁶¹ - بخاري: ٢ جلد، ١٠٢٨ مخ.

¹⁶² - فتح الباري: ١٢ جلد، ٢٧٤ مخ.

¹⁶³ - مفردات ١٣٨ مخ.

¹⁶⁴ - الاشباه والنظائر: ٤١٧ مخ.

(الاسقاط) اسقاط مصدر دی د باب الافعال څخه د سقط، یسقط څخه دی مذكر دی په معنا د ذمه فارغولو دي هغه چي د چاپر ذمه وي.

کله چي حيلة الاسقاط سره مرکب سي، بيا ويل کيږي ساقطول يا فارغول د ذم ې ده د لمانځه، روژې هم داسي له نورو څخه، کوم چي په خپل وخت کي لازم سوي وو پر مکلف باندي.

کله چي موږ معنی د حيلة الاسقاط وپېژندل اول به اثبات د نفسی حیلې په ایت او حدیث سره وکړو،

انشاء الله تعالی.

اثبات د نفسي حيلې

د نفسي حيلې د اثبات لپاره په قرآن کریم کې واضح دلائل موندل کېږي. فکر نه کوم چې له دغسې واضح دلائلو څخه یو عاقل ان کار وکړي. الله تعالی ﷻ یوسف علیہ السلام په واقعه کې وایي:

(كَذَلِكَ كَذَبْنَا لِيُوسُفَ مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ، سورة يوسف ٧٢).

ژباړه: همدارنگه موږ یوسف علیہ السلام ته حیلې ورزده کړه لپاره د ورور خپل (بنیامین) چې ځان سره یې را وگرځوي.

(کما احتال يوسف علیہ السلام لآخيه) منهاج السنن لمفتي فريد (٤ جلد ٢٢ مخ.

ژباړه: لکه څنگه چې حيلة جوړه کړه یوسف علیہ السلام د خپل ورور لپاره.

الله تعالی ﷻ د ایوب علیہ السلام په اړوند فرمایي:

(وخذ بيدك ضغثا فاضرب به ولا تحنت)

ژباړه: او ونیسه په لاس خپل یومت خاشې، ناری، وروسته ووهه په دغو سره خپله بنځه او ځان مه حانت کوه.

(هذه رخصة من الله تعالى لعبده ورسوله ايوب علیہ السلام فيما كان من حلفه ليضربن

امراته مائة سوط فقييل حلفه ذالك لبيعها ضغايرها وقيل لانه عرضها الشيطان في

صورة طبيب يصف لها الدواء لايوب عليه السلام فاتته و اخبرته فعرف انه الشيطان فحلف
اه (البداية والنهاية: جلد ٢١٠ مخ.

ژباړه: يعني حضرت ايوب عليه السلام ته الله تعالې څه خپل قسم څخه د حاثت كېدو يعني
خلاص والي لاره وړ وښودله چې، قسم يې كړي و چې، خپله بي بي به سل لښتي
وهي ځكه چې، هغې خپلي كوڅې لپاره د نفقې د ايوب عليه السلام بېله اجازې د ده
خرخي كړي وې او يا داچې، شيطان په شكل د يوه طبيب دې ته د يوې دوا مشوره
ور كړې وه حال داچې دې شيطان نه پېژانده او د ايوب عليه السلام اجازه هم نه وه.

(فقال الله تعالى و خذ بيدك ضغثا فاضرب به ولا تحنث الاية و قد استعمل كثير
من الفقهاء هذه الرخصة في الاحكام من الايمان والنذر و توسع اخرون حتى و
ضعوا هذه الاية في كتاب الحيل) البداية والنهاية: ١ جلد: ٢٢٠ مخ.

د اقول د الله ﷻ چې (وخذ بيدك) په تحقيق سره ډېرو فقهاو د اقول رخصت لره
استعمال كړى دى. په ځينو احكامو لكه د قسمونو او نذرونو كې او ځينو نورو بيا
وسعت وركړى دى تر دې چې دا ايت شريف يې په كتاب د حيلو كې اېښى دى.

(و في المحيط باب مشروعية الحيل د ليلها قصة ايوب عليه السلام)

ژباړه: او په محيط كې په باب د روا والي د حيلو كې يې هم د ايوب عليه السلام قصه دليل
گرځولې ده او بل د ابراهيم عليه السلام د واقعي څخه د حيلې ثبوت معلومېږي.

(و کما روي ابراهيم عليه السلام في ثلاثة مواضع الاول: ماقال في شان امراته هذه اختى و الثاني: بل فعله كبير هم ولثالث قوله اني سقيم والتشريح في الكتب و هذا ليس موضع التفصيل) منهاج السنن . ٤ جلد ٢٢ مخ .

ژباړه: او لکه څرنگه چې خبره پته کړه ابراهيم عليه السلام په دريو ځايونو کې. لومړی هغه چې د خپلې بي بي په شان کې يې وويل چې، دامې خور ده. دوهم هغه چې د بتانو د ماتولو په اړوند يې وويل چې، دا کار دغه لوی بت کړی دی او دريم هغه چې، نمروديانو ته يې وويل چې، زه مريض يم. تشريح يې په نورو کتابو کې وگورئ. دا ځای د تفصيل نه دی. د حيلې جواز د دې واقعي نه هم ثابتیږي، هغه واقعه کومه چې رسول الله ﷺ د يوه مريض سړي چې واده يې هم نه و کړی د حد زنا په باره کې يې حيله جوړه کړه چې تفصيل يې په لاندې ډول دی.

(قالوا ما راينا باحد من الناس من الضر مثل الذي هو به لو حملنا اليك لتفسخت عظامه ما هو الا جلد على عظم فامر سول الله ﷺ ان ياخذوا له مائة شمراخ فاضربوه بها ضربة واحدة)¹⁶⁵

ژباړه: رسول ﷺ ته صحابه کرام راغله چې، د دغه سړي غوندي مريض موږ په خلکو کې نه دی ليدلی، که يې موږ تاته راوړو نو هډونه يې ماتيږي او په بدن يې خالص پستوکی پاته دی. وروسته رسول الله ﷺ خپلو اصحابو کرامو ته وفرمايل چې، سل ښاخه وږي د خرما راوړئ او په يو واريې پرې ووهئ.

¹⁶⁵ - ابوداؤد: ٢ جلد، ٦١٤.

(اذا احدث احدكم في الصلوة فلياء خذ بانفـه حتى يظن الناس انه رـفع)

ژباړه: كله چي له تاسونه څوك په لمانځه كي بې اودسه سي، نو خپله پزه دي ونسي تر څو نور خلك دا فكر وكړي چي پزه يې ويني سوي ده.

د دې مخكي بيان څخه دا ثابته سوه چي، مطلق حيلة هغه حيلة چي د شريعت سره موافقه وي روا او جائز ده او كه د شريعت خلاف حيلة وي بيا حرامه ده لكه څنگه چي دې خبري ته عيني شرح بخاري كتاب الحيل كي اشاره كړې ده.

(الحيل للفرار عن الحرام و التباعد عن الوقوع في الاثام لابس به بل هو مندوب اليه و اما الاحتيال لابطال حق المسلم فاثم و عدوان وقال النسفي في الكافي عن محمد بن الحسن قال ليس من اخلاق المسلمين الفرار عن احكام الله بالحيل الموصلة الي ابطال الحق)

ژباړه: هغه حيلې چي لپاره د تېنستي وي، له حرامو څخه او يا لپاره دلري والي وي له پرېوتو څخه په گناهونو كي. نو مباح دي بلكي غوره سو ي دي او كومه حيله چي د مسلمان د حق د باطلولو لپاره وي پس هغه گناه ده او ظلم دی او نسفي صاحب په كافي كي، د محمد بن حسن څخه روايت كوي چي، وايي: دا د مؤمنانو له اخلاقو څخه نه ده چي، څوك تېنسته وكړي له حكمنو د الله تعالی ﷻ څخه په سبب د هغو حيلو كوم چي انسان حق باطلولو ته رسوي.

کله چي نفس حيله ثابته سوه فکر نه کوم چي يو متعصب شخص دي هم د حيلې څخه منکر سي. مگر زموږ او د غېر مقلېدینو د اختلاف مسئله (حيلة الاسقاط) ده. و دغي حيلې ته غېر مقل ي دين بدعات وايي او دا وايي چي، د دې حيلې لپاره شرعي دليل نسته موږ اهل سنت والجماعت وايو:

(ما راه المؤمنين حسن فهو عند الله حسن)

کوم شی چي مسلمانان يې خوښ و بولي هغه د الله تعالی په وړاندي هم خوښ دی. موږ هم دا وايو چي دغه حيله د امت علماء کرامو خوښه کړې او په دې حيلې کولو باندي يې اسرار هم کړی دی او کوم شی او کار چي د امت علماء کرامو خوښ بللی وي و هغه کار ته بدعت او حرام ويل راته سخته گناه معلومېږي. د شواهدو په خاطر د امت د علماء کرامو د کتابونو يو څه عبارات درته رانقلوم.

په رد المختار کي وايي:

(ولو لم یکن له مال ای اصلاً او کان ما اوصي به لا یفي زاد في الامداد او لم یوصي بشی يستقرض ورثه نصف صاع مثلاً ویدفعه لفقير ثم یدفعه الفقير للموارث ثم و
ثم حتی يتم .¹⁶⁶

په فتوای هندیة کي وايي:

¹⁶⁶ - ردالمختار : ۱ جلد، ۴۹۲ مخ. طبع بیروت

(و ان لم يترك مال يستقرض ورثته نصف صاع و يدفع الى مسكين ثم يتصدق
المسكين على بعض ورثته ثم يتصدق ثم و ثم حتى يتم لكل صلاة ما ذكرنا
كذافي الخلاصة)¹⁶⁷

په نورالايضاح كي وايي:

(و ان لم يف ما اوصى به عما عليه يدفع ذالك للفقير فسيقط عن الميت بقدره ثم
يهبه الفقير للولي و يقبضه ثم يدفعه للفقير فسيقط بقدره ثم يهبه الفقير للولي و
يقبضه ثم يدفعه الولي للفقير و هكذا حتى يسقط ما كان على الميت من صيام و
صلاة و يجوز اعطاء فدية صلوات لواحد جملة بخلاف كفارة اليمين والله سبحانه و
تعالى اعلم.)¹⁶⁸

په مراقي الفلاح كي وايي:

قوله و ان لم يف ما اوصى به بالميت عما وجب عليه من الغدية او لم يكف ثلث
ماله او لم يوصى بشيء و اراد احد التبرع بقليل لا يكفى فحيلة لابرء ذمة الميت عن
جميع ما عليه ان يدفع ذالك المقدار السير بعد تقريره بشيء من صيام او صلاة او
نحوهما للفقير بجهة الاسقاط متبرعاً به عن الميت اهـ)¹⁶⁹

¹⁶⁷ - فتوى هندية ١ جلد ، ١٢٥ مخ.

¹⁶⁸ - نورالايضاح : ١٠١ مخ.

¹⁶⁹ - مراقي الفلاح:

همداسي نورو کتابونو ته په کتو سره دا خبره جوته کيږي چي، دوره الاسقاط يوه شرعي حيله ده او د ټولو علماء کرامو په دې خبره اتفاق سته. که موږ د اهل سنت والجماعت اقوال او عبارات وگورو ډېر ژر به دا معلومه سي چي، حيله د اسقاط يوه شرعي حيله ده او دا حيله د مړي لپاره منفعت ده او د ژوندو له خوا ور سره تېروغ او نيکي ده. داسي نه ده چي، موږ دغه حيله پر ژوندو باندې د مړي لپاره واجب بولو مگر دا فسوس خبره خو داده چي، ځيني کسان دغه حيله له سره نه مني او ځيني خوبيا په ظاهره دغه حيله مني مگر په باطن کي لږ شک موجود وي. د دې کسانو پر حال افسوس دی. دوی د خپل امامت او شخصي منفعت په خاطر دا کار کوي.

يو وخت له يوه ملا امام سره مخامخ سوم راته وايي: په څه بوخت يې؟ ما ورته وويل د پير حاجي اغا صاحب رحمته الله عليه پر رساله شرح ليکم. ده راته وويل: په دې رساله کي د دوره الاسقاط مسئله هم سته، هغه به څنگه کړې. دا مسئلې خو يو رقم بل رقم نه ده؟

ما ورته وويل: محترم مول وي صاحب! دوره الاسقاط هغه مسئله ده چي د امت محمدي پر اتفاق سته، موږ هم دا مسئله منو او موږ د دې مسئلې د جواز لپاره ښه دلائل هم لرو هغه داچي، په کوم شي باندې چي د امت محمدي د علماء کرامو اتفاق وي هغه موږ ته قبوله ده ځکه چي نبي عليه السلام فرمايي:

«وعن ابن عمر رضي الله عنه قال، قال رسول الله ﷺ ان الله لا يجمع امتي او قال امه محمد علي ضلالة و يدالله على الجماعة و من شز شز في النار رواه الترمذي و عنه

قال قال: رسول الله ﷺ اتبعوا السواد الاعظم فانه من شز شز في النار. رواه ابن
ماجة من حديث انس رضي الله عنه مشكوة . ٣٠ مخ.

ژباړه: يعنې عبدالله ابن عمر رضي الله عنهما وايي: نبي ﷺ وفرمايل: الله تعالى ﷻ ما امت پر
گمراهي نه سره جمع کوي او د الله تعالى ﷻ ملگرتيا او مرسته له جماعت (ټولې) سره ده. او که څوک د دې ټولې څخه بېل سو، هغه به په اور کي وي او نبي
عليه السلام وايي: دغسي وويل: تاسي له سواد اعظم سره سئ. سواد اعظم يعنې د
مسلمانانو لويه ډله.

محترم لوستونکو تاسو فکر وکړئ د دوره الاسقاط له کوم وخته را شروع سوي دي؟
او لږ علماء کرام په دې مسئله باندې باور لري که ډېر؟ خامخا به دا ورته معلومه
سي چي د پيړۍ نه تر پيړۍ دا مسئله را روانه ده او په هر وطن کي لږ اشخاص د دې
مسئلي څخه اعراض کوي او اکثره علماء کرام د دې مسئلي په جواز اعتراف کوي.
موږ تل دا دعا کړې او کوو يې چي، يا الله تعالى ﷻ موږ ته د سواد اعظم اتباع
رانصيب کړه

امين ثم امين.

د غېر مقلېدينو سوالونه

غېر مقلېدين د دوره الاسقاط پر حيله يو څو اعتراضونه او سوالات کوي. د دوی دغه سوالات سطحې دي. په اصل کې د دوی مقصد دادی چې په داسې سوالونو سره د عوامو ذهنونه خراب کړي. حقيقت دوی ته هم معلوم دی. مازي سترگي پټوي تر څو د مسلمانانو په سترگو کې خاوري واچوي.

اول سوال: د اسقاط په حيله کې خورجوع په صدقه او هبې باندي راځي ځکه چې، يو واريې فقير ته ورکړي او بيا يې بيرته ځني غواړي. دغسې کول خو په حديث شريف کې ډېر بد مثال لري لکه نبي عليه السلام چې فرمايي:

(العائد في هيبه كالكلب العائد في قيئه)

ژباړه: يعنې خپلې هبې ته بيرته رجوع کول داسې ده لکه سپی چې قی وکړي او بيا بيرته يې وځوري او دا خو حرام کار دی.

ځواب: د غېر مقلېدينو د داسې سوالونو څخه داسې معلومېږي چې، دوی تش په نامه اهل احاديث دي، يعنې داسې نه دي چې د حديثو په مطلب پوهېږي او نه د عربي ژبې له عبارتو سره ښه بلد تيا لري چې په مقصد پوه سي. موږ به د دوی دغه سوال په څو وجوړو سره ځواب کړو د الله جل جلاله په مرسته سره.

اوله وجه: په دور اسقاط کي مطالبه (غوښتنه) د هبه ورکونکي د لوري نسته بلکي هبه اخيستونکي په خپله رضا سره يې ورکوي لپاره د مړي د گټي.

دوهمه وجه: تاسي د غسي کار حرام بولي او موږ دا وايو چي، سپي کله مکلف وچي تاسو د سپي فعل او کار حرام بولي او موږ دا منو چي د سپي دغه کار مکروه طبعي دی حرام نه دی.

درېمه وجه: په حديث شريف کي راځي (الواهب احق بهيبة مالم يثب)، له دې څخه دا معلومېږي چي، هبه کوونکي د هبې په اخيستلو کي حقداره دی تر هغه چي د هبې عوض يې نوي اخيستی.

څلورمه وجه: اوله هبه خو پوره سوه، په ايجاب، قبول او قبض سره. دويم، دريم وار هبه، دا بله هبه ده په ايجاب او قبول کي نوی قبض غواړي.

پنځمه وجه: رجوع پر هبه خو صحيح ده تر څو چي موانع د رجوع نه وي موجود سوی. هغه موانع چي فقهاوو ياد کړي دي.

شپږمه وجه: په اصل کي غېر مقل ي دين د (العائد) رجوع معنی نه پېژني، ځکه؛ رجوع د اقالې او فسخې د صدقې او د هبې ته وايي لکن دلته خو غوښتنه ده رجوع نه بلل کيږي.

دویم سوال: غېرمقلیدین وایي: تاسي مقلدین خود هر چا لپاره دوره اسقاط حيله کوی هغه که یو چا په ژوند کي د لمانځه، روژې او نورو عباداتو بڼه احتیاط هم کړی وي. نو د ده لپاره د حیلې څه اړتیا سته؟

ځواب: موږ مقلیدین د هر چا لپاره د اسقاط حيله جوړه و. دا په دې خاطر چي انسان عاجز دی کېدای سي له ده څخه په عباداتو کي یو خلل راغلی وي او دی په خبر نه وي او بل موږ دا حيله د عباداتو د ساتنې او پوره والي په خاطر احتیاطاً کوو په عباداتو کي احتیاط واجب دی. په رساله ابن عابدین کي وایي:

(هكذا ينبغي ان يفعل و ان كان الشخص محافظاً على صلواته احتياط خشية ان يكون وقع خلل ولم يشعر به اهل منة الجليل)¹⁷⁰

ژباړه: دغسي ښايي چي، داکار (دوره اسقاط) وسي که څه هم (مړي) احتیاطاً د لمونځونو کړی وي. احتیاطاً پر دې بهره ده چي کېدای سي له ده څخه یو خلل واقع سوی وي دی په خبر نه وي.

په دې اړه د ردالمختار ملاصاحب وایي:

(من الاخذ بالاحتياط في باب العبادات واجب)¹⁷¹

¹⁷⁰ - رسالة ابن عابدین : ١ جلد، ١٢١ مخ.
¹⁷¹ - ردالمختار : ٢ جلد، ٧٧ مخ. طبع بیروت

ژباړه: احتياط په عباداتو کي واجب دی. دلته د اسقاط په حيله کي موږ د دغسي کس لپاره د دغه حيلې احتياطاً عملي کوو. بل ځای د ردالمختار ملاصاحب صراحتاً وايي.

(صلوۀ عمره مع انه لم يفته منها شيء لا يكره لانه اخذ بالاحتياط)¹⁷²

ژباړه: چي په ټول عمر کي يې لمونځ نه وي قضا کړی، د داسي کس په حق کي د اسقاط دوره هم نه ده مکروه ځکه؛ دا عمل په احتياط سره دی.

دريم سوال: تاسي مقلدين خودا وایاست چي، د اسقاط دوره حيله يو نېک کار دی. نېک کارونه خونور هم ډېر دي، ولي پر دغه نېک کار دومره ټينگار کوي؟.

ځواب: الحمد لله موږ مقلدين يو. مقلدين تل د خپلو مشرانو په اقوالو عمل کوي. زموږ د مذهب دا پرېکړه ده چي، د اسقاط په دوره باندي خلکو ته ترغيث ورکول په کار دی مگر د هغه شرائطو سره کوم چي، په وروسته کي به انشاء الله راسي ځکه چي، په دې حيلې سره انسان د الله تعالی ﷻ له عذابو نجات پيدا کوي او نه بنيادي چي په دې کار کي څوک سستي وکړي.

(كما قال الفقهاء ولا ينبغي ان يساهل في هذا الامر فان به نجات الانسان من

عذاب الله و غضبه. فاسئلوا هل الذکران کنتم لا تعلمون)¹⁷³

¹⁷² - ردالمختار : ۱ جلد، ۵۴۲ مخ. طبع بيروت

¹⁷³ - مجموع الرسائل.

څلورم سوال: تاسي مقلیدین چي، د اسقاط په دوره دومره ټینګار کوی دا خو ستاسو ملایانو او طالبانو ته یو څه ورکول کیږي. د خپلي ګټې لپاره دومره ټینګار کوی.

ځواب: موږ مقلیدین اول دا وایو چي د (اسقاط په دوره) کي ګټه د مسلمانانو د مړو ده. ځکه؛ مړي ډېر احتیاج درلودونکي دي نسبت و ژونديو ته او بل موږ کله دا وایو چي، د اسقاط دوره د حیلې وروسته ده. خامخا یو څه ملایانو او طالبانو ته ورکړی بلکي فقیرانو ته دي یې ورکړي او موږ دانه وایو چي خامخا دي یو څه طالبانو ته ورکړي ځکه؛ که مړي وصیت نه وي کړی او ورته یې کوچنیان وي، په داسي وخت کي ډېر ځله د اسقاط دوره وسي، مګر ټوله مال بیرته وارث ته حواله سي، تاسي زموږ د مذهب کتابونه وګورئ تاسي ناخبره یاست.

(فان کنت لاتدري فتلك مصيبة، و ان کنت تدري فالمصيبة اعظم)

د الاسقاط د دورې شرطونه .

د اسقاط دوره يوه حيله ده. موږ مقلدين دغه حيله جائز او ښه کار بولو. داسي هم نه ده چي د اسقاط دوره جائز سوه، نو چي هر چا هر ډول کول، کوي به يې، بلکي موږ د دې حيلې لپاره ځانگړي شرائط وضع کړي دي. که چيري دغه شرائط په کښي موجود وو، نو دا هغه حيله ده کومه چي موږ مقلدينو جواز ورکړی دی او ستاينلي موده او که دغه شرائط په کښي نه وه بيا دا حيله و مړي ته هيڅ کله گټه نه رسوي، بلکي يورسم او رواج دی.

اول شرط: د اسقاط په دوره کي به غني، غلام، وصي، لېونی، ماشوم، بېعقل، کافر، د مړي وارث او مدبر مړی نه وي، که چيري د اسقاط په دوره کي کښېناستل نو اسقاط په هغه صورت کي نه صحيح کېږي.

(والمنصوص عليه في المذهب و عليه العمل ان يجمع الوارث عشرة رجال مثلاً ليس فيهم غني، ولا عبد، ولا وصي، ولا مجنون، ولا سفيه، ولا كافر، ولا وارث، ولا مدبر)¹⁷⁴.

دويم شرط په اسقاط کي چي کوم شی ورکوي، هغه به خالص مسکينانو او فقيرانو ته ورکوي ځکه چي، دا د دوی حق دی.

(منها الدفع الى الفقير او المسكين) منهاج السنن ۴ جلد ، ۲۵ مخ.

¹⁷⁴ - مجموع الرسائل لابن عابدين.

دريم شرط: فقيرانو ته به يې د مسخرو په توګه نه ورکوي او نه به يې د خلکو د شرم او رواج په خاطر ورکوي بلکې دا به يو شرعي کار بولي.

(و منها الا جتناب عن الدفع الى الفقير هذلاً)¹⁷⁵

څلورم شرط: په وارثانو کې به غائب سړی او یتیم کوچنی نه وي. که چیرې يې وصیت ونه کړ او که يې وصیت وکړو، نو بیا به يې د دریمې برخې مال څخه خامخا ورکوي که څه هم په وارثانو کې یتیم او یا څوک غائب وي.

(و منها ان لا يكون في الورثة یتيم يعني صغير ولا غائب اذالم یوصی كما صرح به ابن عابدین في رسالته)¹⁷⁶

پنځم شرط: د مړي وارث به له داسې خلکو څخه رو به او یا نور شيان نه راټولوي کوم چي، هغه يې په خپله مالک نه وي او نه به له داسې چا څخه پور قرض اخلي چي له هغه سره بل څوک شریک وي اود شریک اجازه يې نه وي او که د شریک اجازه وه بیا پروا نه لري.

(ويجب ان یخترزعن جمع الصرة و استنها بها و استقراضها من غیر مالک او من احد الشریکین بدون اذن الاخر)¹⁷⁷

¹⁷⁵ - حواله سابقه.

¹⁷⁶ - حواله سابقه.

¹⁷⁷ - حواله سابقه.

شپږم شرط: که چیري د اسقاط دوره داسي سړي گرځوله چي، د وارث او يا د وصي له طرفه وکیل و، نو بيا به يې په طريقه د وکالت له مؤکل (يعني هغه سړي چي، دی يې وکیل جوړ کړی دی) څخه ورکوي او چي کله يې بيرته له فقير څخه هبه غواړي نو دا غوښتنه به يې په طريقه درسالت لپاره د مؤکل وي. په نيت کي به هم دغه نيسي او په خوله به هم چي کله يې له فقير څخه اخلي دا وايي چي، زه يې قبلوم خو دا قبلول مي لپاره د مؤکل دی چي، د وارث او يا وصي دی او که چيري دغه گرځوونکی چي، په دې علم و نه لري نو بيا په دغي دورې باندي د مړي غاړي نه خلاصیږي، بلکي يوازي يې ثواب ورسېږي. ښه خبره دا ده چي د اسقاط دوره په خپله د مړي ولي يعني وارث يا وصي وگرځوي او که دا وارث يا وصي نه پوهېده بيا دي يو عالم وکیل و نيسي ترڅو د اسقاط دوره په پورتنی ډول سره وگرځول سي او که دغه وکیل بيا بل وکیل و نيسي هغه به پوهوي چي داسي به وايي چي څما قبول ده د مؤکل د مؤکل لپاره په طريقه د رسالت سره. دا خبره ډېره ضروري ده د مساجدو امامانو ته چي خلکو ته يې ورسوي ترڅو اسقاط په صحيح طريقه سره اداسي او دمړو غاړي خلاصي سي.

(والا حسن لا داره الصرة ان يدروها الولي ای المتصرف في ماله بالوراثة او الوصية و اذا كان جاهلاً لا يدر بطريق دورة الاسقاط فلا بد من يعلم و يدرک ذالک کله من اهل العلم و الصلاح فيكون و كيلا في الدفع الى الفقير ورسولاً في الاستهاب منه يعني يخرج الكلام من مخرج الرسالة هکذه استوهبت منك لمن و کلني فلو لم

يخرج الكلام مخرج الرسالة فقد ملك الوكيل الذالك المال و قبض النفسه لا
للتوكل ثم اذا وقع الوكيل الى الفقير يكون دفع الاجنبي عن الميت و هو لا يصح
من الاسقاط لانه تبرع من الاجنبي و ان وصل الى الميت ثوابه لكن لا يفرغ ذمته
من الواجبات لحديث انسابي يطعم عند وليه ¹⁷⁸

اوم شرط: په وخت د ورکولو کي و فقير ته به نيت د هزل، مسخرو او د حيلې نه
کوي بلکي په دې نيت به يې فقير ته ورکوي چي په حقيقت کي هم فقير د دغو روپو
او يا نورو شيانو مالک گرځي او په بيرته ورکولو کي به فقير مجبوره کيږي نه.

(و يجب ان يحترز في الدورة الدفع الى الفقير بطريق الهزل او الحيلة سواء كان
الدافع الولي او وكيله بل يجب ان يدفع عازما على تملكها اليه حقيقة لا تحيلاً ملا
حظا ان الفقير اذا ابي عن هبتها كان له ذالك و لا يجبر على الهبة) ¹⁷⁹

اتم شرط: فقير به په دې پوه وي او يا به يې څوک پوهوي او ورته به وايي چي دا
درکول سوى شى ستا ملک دى، کوم چي ته يې قبض کوي.

(و يجب ان يعلم الفقير ان ماقبضه ملكه) ¹⁸⁰

نهم شرط: د اسقاط د دورې وروسته به د فقير د زړه له بدولو څخه به ځان ساتي او
دومره شى به د خيرات په شکل ورکوي چي، د فقير زړه په خوشاله سي.

¹⁷⁸ - حواله سابقه.

¹⁷⁹ - حواله سابقه.

¹⁸⁰ - حواله سابقه.

(و يجب ان يحترز عن كسر خاطر الفقير بعد ذالك بل يرضيه بما طيب به نفسه و
يتصدق بشئ من ذالك المال على الفقير)¹⁸¹

لسم شرط: اسقاط كه د دورې په شكل وي يا د حقيقت په شكل وي (حقيقت لكه
فقيرانو ته يوڅه وركول بېله دورې) غوره خبره دا ده چي تر دفن كولو نه مخ كي
وركړل سي. هغه كه تر لمانځه مخته وي يا وروسته او كه عذر وي بيا په هروخت كي
جائز دى.

(و ينبغي ان يفدي قبل الدفن و ان جاز بعده كما في القمستا) رسائل ابن
عابدين.

¹⁸¹ - حواله سابقه.

د اسقاط د دورې کفیت او ترتیب

اول به تر هر څه مخکې د مړي عمر معلوم کړي. مثلاً: که مړی نارینه وي او عمر یې ۶۰ کاله وي ۱۲ کاله به یې تر بلوغ مخکې عمر ځیني وباسي، نو ۴۸ کاله پاته سوه او که ښځه وه عمر یې ۶۰ کاله ونو ۹ کاله ځیني وباسی نو ۵۱ کاله پاته سول. د یوې ورځې له و ترو سره شپږ لمنځونه کیږي په ورځ کې ۱۲ رکعة سنت دی چي د هغو قضاء نسته یوازي د مړي پر زمه فرض او واجب پاته دي چي هغه د ورځي شپږ لمنځونه دي چي د میاشتي ۱۸۰ او د کاله ۲۱۶۰ او د اته څلویشت ۴۸ کلونو کې (۱۰۳۶۸۰) لمنځونه کیږي چي، د اسقاط په دوره کې به د هر لمانځه پر سر نصف صاع (نیم من) غنم او یا د غنمو او یا د غنمو قیمت ورکوي.

که چیري د مړي عمر معلوم نه و بیا به په غالب گمان سره د مړي عمر په تخمین سره معلوموي، لیکن د زیاتوالي طرفته به ترجیح ورکوي ځکه چي فقهاء کرامو غالب گومان په ډیرو ځایونو کې معتبر گڼلی دی او احتیاط یې هم خوښ کړی دی.

(ثم يحسب سن الميت فطرح منه اثنى عشرة سنة يعني ادنى مدة البلوغ في الذكر وتسع سنين ان كان انثى و ان لم يعلم سنة فيقدر عمره بغلبة الظن فان يوقفه قصد الى الزيادة لان ذلك احوط ثم بعد تخمين على عمره يخرج الكفارة)

هر کله چي د مړي عمر معلوم سو او دولس کاله د نارینه او نه کاله د ښځي څني وياړئ بيا به نو ټولو روپوته حساب وکړئ چي، څومره غنم په کيږي. د يوه لمانځه په فديه کي به نيم من غنم حساب کړئ.

مثلاً: که ټوله يولک (۱۰۰۰۰۰) افغانۍ وي او غنم يو من په سل افغانۍ وچي دغه افغانۍ يوه فقير ته ورکړئ نو د ۲۰۰ سوو لمنځونو فديه پرې ادا کيږي او تر هغو پوري به يې فقيرانو ته ورکوي ترڅو چي ټوله لمنځونه پرې پوره سي.

کله چي د لمنځونو فديه پوره سي بيا به د روژو فديه وگرځه وي. د يوې روژې فديه هم نيم من غنم ده. بيا به يې د روژو د کفارې په فديه کي وگرځوي او بيا به يې د کفاره ظهار په فديه کي وگرځوي. که مړی نارینه و او که مړی ښځينه و. بيا به يې د ظهار په فديه کي نه گرځوي. کفاره د ظهار شپېته ۶۰ قبضې غواړي يعني ۶۰ فقيرانو ته به يې ورکوي بيا به يې په کفاره د ايمان (قسمونو) کي وگرځوي خو دلته ۱۰ قبضې غواړي، يعني ۱۰ فقيرانو ته به يې ورکوي. ټوله فديه يوه مسکين ته نه سي ورکول کېدای. بيا به يې د قتل خطا د کفارې په فديه کي وگرځوي داهم ۶۰ قبضې غواړي. بيا به يې د واجب اخري په فديه کي وگرځوي او وروسته به يې د ټولو شرعي حقوقو په فديه کي وگرځوي. دغه ټولو ډولونو ته د فقهي عامو کتابونو په داسي عبارت اشاره کړې ده.

(قال الفقهاء يعطي في فدية الصلوة والرمضان و كفارة الرضان والاضحية و الايمان و كفارة القتل الخطاء و كفارة الظهار ان كان الميت ذكر او جميع الحقوق الشرعيه

ژباړه: فقهاء کرام داسي فديه ورکوي. د لمانځه، روژې، کفاره د روژې، اختري، قسمونو، کفاره د قتل خطاء، د ظهار، که چيري مړی نارینه و او د ټولو حقوقو شريعه وو چي ټوله اته دورې کيږي، ماد هر ډول دورې سره خپل تعداد د قبضې هم ذکر کړي. د احتياط خبره داده. په هر ډول کي خامخا هغومره تعداد به لحاظ کوي نه، بلکي هم يو څو کسان دي زيات په نظر کي ونسي د اسقاط دوره دي په ترتيب سره وکړي. په دې کي دوي فايدې دي. يوه به د فقهاؤ د عبارت سره سمه راغلي وي او بله بېاسانه هم وي. که چيري بيا هم ترتيب غلط سي کوم باک نه کوي.

اول اسقاط نماز است عيان	ثاني اسقاط روزه رمضان
دورثالث کفاره رمضان	شد کفاره ظهار رابع دان
شصت قبض شرط است درين دوجا	اگر خواهي گردن ميت رها
باينجم گردن ايمان را	شرط درين ده قبض شدای جانما
بارششم گردن اسقاط را	از حقوق جملها شايد رها

در الفرائد ۱۷۲ مخ.

(دوره الاسقاط اړوند مسائل)

اوله مسئله: که چیري د مړي خپل مال و او وصیت یې هم کړی و، نو په ولي باندي واجب ده چي، د مال له دریمي حصې به اسقاط ورکوي چي، ذمه یې پرې فارغه سي او که وارث نه و او داسي وصیت یې چاته کړی و چي زما به ټول مال مسکینانو ته ورکوی په دغه وصي باندي واجب ده چي ټول مال به یې مسکینانو ته ورکوي.

که چیري مړي مال نه درلود. یا یې وصیت نه و کړی نو وارث ته مستحب ده چي له خپل ماله اسقاط ورکړي او که وارث هم مال نه درلود، نو بیا دي له بل چا څخه ور ته قرض کړي او د اسقاط دوره دي پرې وکړي. الله تعالی ﷻ به مړي او وصي، وارث دواړو ته ثواب نصیب کړي.

(ويلزم ای يجب اطعام الوارث عن المیت من الثلث ان كان له وارث والا فمن الكل ان اوصى المورث ای المیت والا ای و ان لم یوصی فلا لزوم علی الورثه عندنا لانها عبادة لا لزوم لعبادة الغير علیه و ان تبرع الوصي بالاطعام من عنده من غیر وصية صح و يكون له ثواب ذالك)¹⁸²

دویمه مسئله: د اسقاط په دوره کي دا ضروري نه ده چي، خامخا به پ یې ګرځي، بلکي هر هغه شی چي قیمت ولري لکه ساعت، جواهرات، سره زر، سپین زر او همداسي نور. و دغو شيانو ته به حساب وکړي او بیا به د غنمو اندازه ورته معلومه

¹⁸² - رسائل ابن عابدین.

کړي چي څومنه غنم په کيږي. هر څومنه غنم چي په وسول په مخکني حساب او ترتيب به دوره الاسقاط وکړي.

په ردالمختار کي وايي:

(ثم مما تعارفه الناس و نص عيل المذهب ان الواجب اذا كثر اداروا صرة مشتملة على نقد او غيرها كالجواهر او الحلى او الساعة و بنوا للامر على اعتبار القيمة)

دریمه مسئله: د اسقاط دوره د فقيرانو په تعداد پوري نه ده منحصره چي هر څومره وي صحيح ده تر دې پوري که يو فقير هم وي. د مړي ولي کولای سي چي دغه يوه فقير ته يې ورکړي او بيرته يې ځني وغواړي تر هغه پوري چي دوره پوره کړي بيا به دغه فقير ته څه صدقه ورکړي چي زړه يې په خوشحاله سي.

(قال الفقهاء ان يجمع الوارث عشرة رجال مثلاً اه : مجموع الرسائل . يدفع الولي ذلك المقدار للفقير ثم يعبه ذلك الفقير للولي و يقبضه ثم يدفع الولي الى الفقير ثانياً و هكذا حتى يستوفي ما كان على الميت من الواجبات : رد المختار.

څلورمه مسئله: د اسقاط په دوره کي به مالداره، وصی، لېونی، کوچنی، به عقل، د مړي وارث او مدبر مری نه کښيني هم داسي کافر.

(ليس فيهم غني ولا عبد ولا وصى، ولا مجنون، ولا سفيه، ولا صغير، ولا كافر، ولا وارث ولا مدبر. مجموع الرسائل ابن عابدين).

پنځمه مسئله: د اسقاط په دوره کې که پیسې ډیرې وي مکمل نصاب و، نو داپیسې
دې پر حصو تقسیم کړي ترڅو پر فقیر حج، اختری، سړسایه، لارمه نسي په خپل
وخت کې تر نصاب کم ورکړل سي.

قوله/مولد شريف.

و نشهد ان سيدنا محمدا عبده ورسوله ماولدت امرأة مثيله ولا تلد نظيره والدة
عباد الله لقد اظلكم هذا الشهر شهر ربيع الاول شهر ولد فيه الحبيب الشفيق الاكمل
على اصح الاقوال الراضية فاكثر وافيه الصلوة والسلام علي سيدنا محمد و على اله
و اصحابه الكرام البررة،

(ميلاد نبوي ﷺ)

مولد په لغت کي و ولادت وخت او د ولادت ځای ته ویل کیږي او په اصطلاح کي د
امت یا دخلکو یو ځای یا جمع کېدل دي. د قرآن کریم تلاوت او هغه روایات بیانول
چي رانقل سوي دي په اړوند د انبیاء کرامو او الیاء کرامو د پیدایښت وخت،
افعالو او اقوالو اړوند دا خبره اعانة الطالبین کړې ده.

(في اصطلاح الامة فهو اجتماع الناس و قراءة ما تيسر من القرآن الكريم و رواية
الاخبار الواردة في ولادة نبي من الانبياء او ولي من الاولياء و م دحهم بافعالهم و
اقوالهم .¹⁸³

په دې اړه د اردو فيروز اللغات وايي: ميلاد، د پیدایښت وخت ته وايي او ميلاد
النبي. د نبي عليه السلام د پیدایښت ورځي ته وويل کیږي.

¹⁸³ - اعانة الطالبین : ۳ جلد، ۳۶۱ مخ.

(د نبي عليه السلام د پيداينست تاريخ)

د نبي عليه السلام د پيداينست تاريخ يو د هغه بحثونو څخه دی چې علماء کرام ډول ډول اقوال په کښي لري. د نبي عليه السلام د پيداينست تاريخ په اړوند به زه هغه اقوال رانقل کړم چې د جمهورو علماء کرامو په وړاندي معتبر وي خو د نبي عليه السلام د پيداينست تاريخ څو اړخه لري.

اول: هغه چې په کوم کال کي پيدا سوی دی.

دوهم: هغه چې په کومه مياشت او تاريخ کي پيا سوی دی.

درېم: هغه چې په کومه ورځ پيدا سوی دی.

اول: نبي عليه السلام په هغه کال و دې نړۍ ته تشریف راوړ ، په کوم کال چې د فيل واقع پېښه سوې ده. د فيل د واقعي څخه وروسته نبي عليه السلام زېږېدلی دی. په دې اړوند الحافظ ابن کثير الدمشقي رحمه الله په خپل کتاب البداية والنهاية کي ډېر اقوال رانقل کړي دي خو زه يو څو اقوال ځني رانقل کوم.

اول قول: (قال ابن اسحاق و کان مولده - عليه السلام عام الفيل ، و هذا هو المشهور عن الجمهور)

دوهم قول: (قال ابراهيم بن المنذر الخزامي. و هو الذي لا يشك فيه ائحد من علمائنا انه عليه السلام ولد عام الفيل وبعث على راء س اربعين سنة من الفيل)

دريم قول: (وروي الحافظ البيهقي من حديث عبدالعزيز بن ابي ثابت المدني .
 حدثنا الزبير بن موسى عن ابي الحويرث قال سمعت عبدالملك بن مروان يقول
 لقبات بن اشيم الكتاني ثم الليثي . يا قبات انت اكبر ام رسول الله ﷺ قال رسول
 ﷺ اكبر مني ، و ان اسن ولد رسول الله ﷺ عام الفيل ووقعت بي امي على روث
 الفيل محيلاً أعقله . و تنبأ رسول الله ﷺ على راس اربعين سنة)

هم داسي نور اقوال هم الحافظ ابن كثير رانقل کړي دي . په دې ټولو کي په اتفاق
 سره دا خبره معلومېږي چي نبي ﷺ د فيل د واقعي په کال زېږېدلی دی مگر په
 دې خبره کي اختلاف دی چي ايا نبي ﷺ د فيل له واقعي څخه څومره وروسته
 زېږېدلی دی او داسي اقوال هم سته چي ، نبي ﷺ د فيل د واقعي مخکي
 زېږېدلی دی . په هر صورت و دغه اختلاف ته په کتو سره داراته څرگندېږي چي ، نبي
 ﷺ د فيل د واقعي په کال پيداسوی دی او د فيل د واقعي څخه چي ، څومره
 ورځي وروسته نبي ﷺ زېږېدلی دی په هغه اړوند کره دليل نه ترسترگو کيږي
 لکه ابن كثير رحمه الله چي وايي :

(والمجتمع عليه انه عليه السلام ولد عام الفيل)¹⁸⁴

دوهم: نبي ﷺ چي په کومه مياشت کي زېږېدلی دی ، په دې خبره کي هم اختلاف
 سته او په دې کي هم اختلاف سته چي د دغي مياشتي په څوومه ورځ نبي ﷺ
 زېږېدلی دی . د دې دواړو خبرو اړوند الحافظ ابن كثير رحمه الله دېر اقوال رانقل کړي

¹⁸⁴ - البداية و لانهاية : ٢ جلد ، ٥٩٠ او ٥٩١ مخونه .

دي خوزه يوازي په دې اړوند هغه اقوال را نقلوم چي ده د جمهورو علماء کرامو
اقوال بللي دي.

اول قول: (عن ابي قتاده ان اعرابيا قال: يا رسول الله، ما تقولو في صوم يوم
الاثنين؟ فقال (ذاك يوم ولد فيه و انزل على فيه)

دوهم قول: (عن عباس قال ولد رسول الله ﷺ يوم الاثنين الحديث)

درېم قول: (عن جابرو ابن عباس انهما قالا. ولد رسول الله ص عام الفيل يوم
الاثنين الثاني عشر من شهر ربيع الاول..... و هذا هو المشهور عند المجهور)¹⁸⁵

د حافظ ابن كثير رحمه الله له عبارت څخه دا معلومېږي چي، د جمهورو علماء کرامو
په نزد دغه خبره معتبره ده چي، نبي ﷺ د ربيع الاول په مياشت کي پر دولسم
تاريخ زېږېدلی دی. که څه هم د نبي ﷺ د زېږېدنې د تاريخ اړوند بېل اقوال
راغلي دي خو په ټولو کي د جمهورو علماء کرامو قول دا دی چي، نبي ﷺ د فيل
د واقعي په کال د ربيع الاول پر دولسمه د دوشنبې په ورځ ودې نړۍ ته تشريف
رواړی دی.

ملک دنيا را بسامانش بښ ملک عقبی را بآن شانش بښ

خطبه اينها بگو برنام کیست؟ اين همه تزيين پي اکرام کیست؟

¹⁸⁵ - البداية والنهاية : ٢ جلد، ٥٨٩ ، مخ.

این دو کشور را شد کشور کدام	دولت دارین را سرور کدام
آن شد مسند نشین اصطفی	آن امین حق امام انبیاء
خاک را از مولدش گوهر بلند	آسمان از خاک پایش سربلند
عزوت و قبر بنی آدم ازو	روشنی دیده عالم ازو
بارگاه هشت مشرق انوار غیب	درس نگاه دفتر اسرار غیب
آن شد کشورستان و تاج گیر	فخر فقرش از سلاطین باج گیر
مدتی باینوائی ساز کرد	تا در دولت ید امت باز کرد
بر فلک ازوی مقام خاکیان	خاک کویش سرمه افلاکیان
دست او بحر عطای عالم نواز	تیغ او ظلمت زد باطل همداز
پیش لطفش دوست و دشمن یکی	نزد قهرش فوج باطل اندکی
روز محشر دستگیر ماست	او شافع ما و نصیر ماست او
گر خرد داری دلاد بهوانه باش	گر د شمع نام او پروانه باش

بدعت

د بدعت په نامه بحث او عنوان مي ځکه دلته کښېښود چي، په راتونکي بيان کي لوستونکي له مشکل سره مخامخ نه سي. ترڅو چي موږ بدعت نه وي پېژندلی دابه گرانه وي چي، د مولد شريف د ثبوت په بيان کي په دلائلو سم پوه سو. په دې بيان کي به دا خبره واضح او ښکاره سي چي، ايا هر بدعت حرام دی؟ او د بدعت اقسام به وپېژنو.

د بدعت لغوي تحقيق

د لغتو مشهور امام ابو الفتح ناصر بن عبدالسيد المطرازي الحنفي وايي:

(البدعة اسم من ابتداع الامرا ذبتداه و احداثه، كالرفعه اسم من الارتفاع والخلفه اسم من الاختلاف ثم غلب على ما هو زيادة في الدين او نقصان منه¹⁸⁶)

ژباړه: بدعت د ابتداع اسم دی. معنی يې دا ده چي د يوشې ايجادول، لکه رفعت د ارتفاع او خلفت د اختلاف اسم دی، ليکن د بدعت لفظ غلبه حاصله کړې ده په استعمال کي په هغه شيانو چي سبب د زياتي او کمي کيږي.

علامه مجدد الدين فيروز ابادي وايي:

¹⁸⁶ - مقرب : ١ جلد، ٣٠ مخ.

(بدعة بالكسر الحدث في الدين بعد الاكمال او ما ستحدث النبي ﷺ من الاهواء
ولا اعمال)¹⁸⁷

ژباړه: بدعت په حرکت د زېر د بې د لفظ داسي شي ته ويل کيږ چي، د دين د پوره
والي وروسته پيدا سوي دي. هغه شيان چي، د نبي ﷺ د وفات وروسته د
خواهشاتو پر بنا عبادت او اعمالو په بڼه ښکاره سوي دي.
امام راغب اصفهاني رحمه الله وايي:

(البدعة في المذهب ايراد قول لم يستن قائما او فاعلها فيه بصاحب الشريعة و
امثلها المتقدمة و اصولها المتقنة)¹⁸⁸

ژباړه: په مذهب کي بدعت ويل کيږي و هغه شي ته چي، ويونکي او کوونکي د
صاحب شرع پر طريقه نه وي او د شريعت په مثالو کي نه ورته مثال وي او نه د
شريعت په اصولو وي.

علامه محمد بن ابوبکر بن عبدالقادر الرازي رحمه الله وايي:

(والبدعة الحدث في الدين بعد الاكمال)¹⁸⁹

¹⁸⁷ - قاموس ۲ جلد، ۴ او ۳ مخونه.

¹⁸⁸ - مفردات قرآن کریم : ۳۷ مخ.

¹⁸⁹ - مختار الصحاح : ۲۸۰ مخ

ژباړه: بدعت په دين كې د نوي شي پيدا كولو نوم دی چي، د دين د پوره كېدو وروسته پيدا سي.

امام نوي رحمته الله عليه په شرح د مسلم شريف كي وايي:

(كل شيء عمل على غير مثال سابق)¹⁹⁰

ژباړه: هر هغه شی چي، د هغه لپاره مخکي مثال نه وي.

¹⁹⁰ - شرح مسلم ۱ جلد، ۲۸۵ مخ .

د بدعت شرعي تحقيق

په شريعت کي د بدعت معنا علماء کرام داسي کوي و دغي شرعي معنا ته اصطلاحی معنی هم ويله سوېده.

حافظ بدرالدين عيني الحنفي رحمته الله وايي:

(البدعة ي اصل احداث امر لم يكن في زمن رسول الله ﷺ)¹⁹¹

ژباړه: بدعت په اصل کي ويل کيږي و هغه شي ته چي، پيداسي او هغه د نبي عليه السلام په زما نه کښي نه وي.

حافظ ابن حجر عسقلاني رحمته الله وايي:

(و البداعة اصلها ما احدث على غير مثال سابق و تطلق في الشرع في مقابل السنة فتكون مذمومة)¹⁹²

ژباړه: بدعت په اصل کي ويل کيږي و هغه شي ته چي مخکي ورته مثال نه وي او په شريعت کي بدعت ويل کيږي و هغه څه ته چي په مقابل کي يې سنت وي، نو بدعت بد دی.

علامه مرتضيٰ الذبيدي الحنفي رحمته الله وايي:

¹⁹¹ - عمدة القاري : ١ جلد، ٣٥٦ مخ .

¹⁹² - فتح الباري: ٤ جلد، ٢٧١ مخ.

(كل محدثة بدعة انما يريد ما خالف اصول الشريعة ولم يوافق السنة)¹⁹³

ژباړه: كل محدثة بدعة (د حديث معنا) دا ده چي، هر شی د شريعت د اصولو مخالف وي او د سنت نبوي سره موافق نه وي بدعت دی.

حافظ ابن رجب رحمته الله وايي:

(المراد بالبدعة ما احدث ممالا اصل له في الشريعة يدل عليه و اما ما كان له اصل من الشرع يدل عليه فليس بدعة شرعا و ان بدعة لغة)¹⁹⁴

ژباړه: د بدعت څخه مراد هغه شی دی چي، په شريعت کي ورته اصل نه وي چي، دلالت پر وکړل سي او که په شريعت کي ورته اصل وي چي، دلالت پر وکړل سي، بيا بدعت نه دی. شرعاً که څه هم په لغت کي بدعت ورته ويل کيږي.

علامه ابو اسحاق غرناطي رحمته الله وايي:

(طريق في الدين مخترعة تضاهي الشريعة يقصد بالسلوك عليها المبالغة في التعبد لله سبحانه)¹⁹⁵

¹⁹³ - تاج العروس : ٥ جلد، ٢٧١ مخ.

¹⁹⁴ - جامع العلوم والحكم : ١٩٣ مخ.

¹⁹⁵ - الاعتصام ١ جلد، ٣٧ مخ.

ژباړه: په دين كې داسې طريقه پيدا كول چې، د شريعت سره مشابه وي. پر دې عمل كول او پيروي د دې لپاره وي چې د الله تعالى په عبادت كولو كې مبالغه مقصود وي

او په درالمختار كې وايي:

(هي اعتقاد خلاف المعروف عن رسول الله ﷺ لا بمعاندة بل بنوع شبهه)

ژباړه: كوم شى چې له نبي عليه السلام څخه په ښكاره را نقل سوى وي، د هغه خلاف عقیده درلودل د ضد او عناد له امله نه بلكي د شېبې له وجهي وي.

د بدعت اقسام

د بدعت تقسيم په اعتبار د لغت سره دی، په اصل کې بدعت یو ډول دی د لغت په اعتبار سره. بدعت پر دوه ډوله دی.

اول ډول: بدعت اعتقادي دی.

دوهم ډول: بدعت عملي دی.

اعتقادي بدعت: هغه دی چې یو کس یا یوه ډله داسې عقائد او فکر څرګند کړي چې، د نبي ﷺ او صحابه کرامو او تابعینو د اقوالو او افعالو په پوره ډول سره مخالف وي. دغه ډول بدعت ډېر ډولونه لري. ځینې یې داسې دي چې ښکاره کفر دی لکه: عقیده د خوارجو او یا په اوس وخت کې عقیده د قادیانیانو چې وايي: اوس هم د نبوت دروازه خلاصه ده، یعنې د نبي ﷺ وروسته هم بل نبي راځي او ځینې بیا داسې بدعات او اعتقادات دي چې، مرتکب یې کافر نه بلل کېږي بلکې ګمراه بلل کېږي لکه: معتزله غبرګالي، وهابیان او سلفیان هم داسې نور.

بدعت عملي: هغه دی چې په عقیده کې یې کوم تغیر نه وي. عقیده یې هغه عقیده وي چې د اسلام مبارک دین او د دین له اصولو سره برابره وي. مګر ځینې اعمال او کارونه یې دا وي چې، په خبر القرون کې نه وي ترسره سوي. دا بدعت عملي په خپل ځان کې پر دوه ډوله دی.

۱ - بدعت حسنه:

۲ - بدعت سيئه:

بدعت حسنه: چي معلوم سي، بدعت سيئه په خپله ځيني معلومېږي. هغه بدعت سيئه چي مرتکب يې گمراه بلل سوې دې لکه: په حديث شريف کي چي د بدعت سيئه اړوند راځي.

(كل بدعة ضلالة و كل ضلالة في النار)

بدعت حسنة: په خپل ځان کي پر پنځه ډوله دی. (واجب) (حرام) (مندوب) (مباح) (مکروه)

د بدعت پنځه ډوله د پېژندلو طريقه ډېره اسانه ده چي، ته بدعت د شريعت پر اصولو او قانون باندې عرض کړې، که په هر حکم کي داخل سو، هغه حکم د بدعت هم دی. د مثال په توگه:

واجب بدعت، لکه: زده کړه د علم نحوي د قرآن او احاديثو د پېژندلو لپاره.

حرام بدعت، لکه: مذهب د قادياني، قدریة او ټوله گمراه فرقې.

مندوب بدعت، لکه: جوړول د مدرسو، قواعدو صوفیه، خانقا او رباط.

مباح بدعت، لکه: ترلمانځه وروسته مصافحه، بنار ابادول، خوراکونه او څښاک او کالي.

مکروه بدعت، لکه: د مساجدو رنگول، د کتابو بنایسته کول.

کوم بدعت چي حرام بلل سوی دی هغه بدعت حرام (او بدعت اعتقاد ي) دی چي دغه پنځو ډولونو ته فتوا حدیثیه او ردالمختار اشاره کړې ده.

(و تنقسم الى خمسة احکام¹⁹⁶

فقد تكون (ای البدعة) واجبة الخ)¹⁹⁷

(البداعة منقسمة الى واجبة و محرمة و مندبة و مکروهة و مباح)

198

¹⁹⁶ - فتوا حدیثیه: ۲۰۳ مخ.

¹⁹⁷ - ردالمختار: ۵۳۰ مخ.

¹⁹⁸ - و هكذا في الحاوي للفتاوي، ۲۰۲ مخ

د مېلاد النبي ﷺ په ورځ جلسه جوړول .

د مولود شريف په نامه جلسه او محفل جوړول قطع نظر د بدعتونو او محرماتو څخه يو مشروع عمل او ښې کار دی. د مولود شريف محفل جوړول که څه هم بدعت دی ځکه چي د صحابه کرامو په وخت کي نوو ليکن ډېر داسي بدعتونه سته چي هغه حسنة بدعتونه دي او ټولو علماء کرامو د هغوی پر حسن اتفاق کړی دی. لکه مدرسي، خانقاهگاني او داسي نور، نو مولود شريف محفل هم بدعة حسنة دی. کله چي موږ د مولود شريف محفل مسئله د شريعت پر احکامو عرض کړو، هغه احکام چي پنځه دي او بيان يې د بدعت په بيان کي ذکر سو، نو حکم د مندوب ځيني څرگند يږي، نو ځکه وايو چي د مولود شريف محفل جوړول يو مندوب کار دی.

په دې جلسه کي اهل سنت والجماعت د نبي ﷺ عليه السلام اخلاق، عدالت، طريقه، معجزات هم داسي نور خبري او کارونه بيانوي، ترڅو د راغلو اشخاصو و جلسې ته په زړه کي د محبت نبوي ﷺ ولوله بيا تازه کړي.

اهل سنت والجماعت په مسلک کي او په څلورو مذهبو کي يو داسي څوک به ونه ليدل سي چي د نبي ﷺ عليه السلام د سيرت د بيانولو سره مخالف وي.

مگر د وخت په تېرېدو سره کېدای سي په ځینو شیانو کې تغیر راسي او یو د هغوی له جملې څخه د مولود شریف اړوند محفلونه دي. په دې خاطر د وخت علماء کرام د نظریو له مخې پر دوو برخې وېشل سوي دي.

ځیني علماء کرامو د مولود اړوند ډېره نرمي کړې ده او ځینو بیا ډېره سختي کړې ده. هغه کسان چي د دې محفل او جلسې په ورځ کوم نامشروع عمل کوي، لکه رقص، ډول، اصراف، فرض عبادت م عطل کېدل، هم داسي نور دغسي مولود شریف په نامه جلسه جوړول، موږ اهل سنت والجماعت دغسي کول په مطلق ډول سره حرام بولو او د دغه سي کسانو مخ نیول د هر مسلمان فرضي او واجب ه زمه واري بولو او هغه علماء کرام چي د مولود شریف د جلسو، په دغه ورځ د خیرات او نورو کارونو سره مخالف دی او دا وایي چي، دا یو بدعت دی. د نبی ﷺ او صحابه کرامو او تابعینو په وخت کې یې وجود نه درلود. د دې په څنګ کې د خپلو اهدافو د تقویې په خاطر د جاهلو عوامو افعال هم د ځان لپاره د منع دلیل وگرځوي خو موږ اهل سنت والجماعت تل دا اقرار کړی دی او اقرار کوي چي، موږ مذهب خوښي یو او په مذهب عمل کول د ځان لپاره ستره لاسته راوړنه بولو او کوم کسان چي په دې ورځ نا مشروع عمل کوي هغه موږ غندو. هغه که د مولود شریف په ورځ وي او که بل وخت وي. بد بددي ښه ښه دي. زموږ د مذهب علماء کرامو او هم داسي د څلورو مذاهبو عمده علماء کرام و په دې مسئله اقرار کړی دی چي، د مولود شریف لمانځنه یو ښه عمل دی. جلسه جوړول د نبی ﷺ سیرت په کښي بیانول

ستر عمل دی هم دغو علماء کرامو پر دغه موضوع باندې ډېرې لیکنې کړي دي خو زه د عجز په خاطر هغه ټولې نه سم کولای چې را نقل یې کړم بلکې یواځې به د هغو کتابونو نومونه را نقل کړم چي، دغه ټول کتابونه په دې خبره دي چي د مولود شریف په ورځ جلسه جوړول، د نبي عليه السلام سیرت بیانول، د نبي عليه السلام په زېږېدلو خوشحالي کول او دغه ورځ لمانځل، خیراتونه کول، روا او مشروع عمل دی خو په دې شرط سره چي دا هرڅه د شریعت سره موافق وي باید له هغه کارونو او عقائدو څخه څارونه و ساتل سي چي هغه د شریعت له خوا منع سوي وي.

هغه ڪتابونه چي د مولود په جواز اقرار ڪوي

- ۱ ميلاد النبي ﷺ. ۲۱۳ مخ، العلامة محمد طاهري اللاهوري رحمه الله.
- ۲ عرف التعريف بالمولد شريف ۸۲ مخ، العلامة الحافظ شمس الدين ابن الجزري رحمه الله.
- ۳ اللفظ الجميل في مولد النبوي ﷺ ۴۵ مخ، العلامة الامام محمد المدني، رحمه الله. مرينه په ۸۵۰ كي.
- ۴ الدر المنظم في مولد النبوي ﷺ ۲۵ مخ، العلامة الامام محمد بن عثمان رحمه الله، مرينه په ۸۵۰ كي.
- ۵ السننه والبدعة ۸۸ مخ، شيخ عبد الله الحداد رحمه الله.
- ۶ الاعلام باعلام بيت الله الحرام ۱۹۲ مخ، العلامة قطب الدين الحنفي رحمه الله.
- ۷ فتاوى مظهري ۲۳۵ مخ، العلامة المفتي محمد مظهر الله الدهلوي رحمه الله.
- ۸ حول الاحتفال بذكر المولد النبوي ﷺ ۲۲ مخ، العلامة محمد بن علوي المالكي رحمه الله.
- ۹ اقوال الاخيار في شرح مولد ۴۹ مخ، العلامة عبد الله الذاكري الحنفي رحمه الله.

١٠ المولد النبوي ﷺ ٥٨ مخ، العلامة الامام ابن الجوزي، رحمه الله، مريته په ٥٧٩ كي.

١١ الباعث على انكار البدع والحوادث ١٣ مخ، العلامة الامام ابو شامة شيخ نووي رحمه الله، مريته په ٥٩٩ كي.

١٢ المولد الجسماني والروحاني ٣٥ مخ، العلامة الامام محي الدين، رحمه الله، مريته په ٦٣٨ كي.

١٣ موعد الكرام لمولد النبي ﷺ ٤٠ مخ، العلامة الامام برهان الدين براهيم رحمه الله، مريته په ٧٣٢ كي.

١٤ سير اعلام النبلاء ٢٤٥ مخ ١٦ جلد: العلامة الحافظ الامام الذهبي، رحمه الله، مريته په ٧٤٨ كي.

١٥ البداية و لنهاية ١٢٠ مخ ٧ جلد. ١٢١ مخ ١٣ العلامة الامام ابن كثير رحمه الله، مريته په ٧٧٤ كي.

١٦ المولد النبوي ﷺ ٥٠ مخ، العلامة الامام ابن كثير رحمه الله، مريته په ٧٧٤ كي.

١٧ مولود مولد النبي ٢٥ مخ، العلامة الامام سليمان البرسوي رحمه الله، مريته په ٨٠٠ كي.

- ١٨ المورد الهري في مولد النبي ﷺ ٢٥ مخ، العلامة الحافظ عبد الرحيم العراقي رحمه الله. مرينه په ٨٠٨ كي.
- ١٩ تواريخ حبيب الله ٥٥ مخ، العلامة المفتي عنايت الله كاكوروي رحمه الله. مرينه په ٨١٣ كي.
- ٢٠ تشيف الاذان ١٣٢ مخ، العلامة الامام ابوزرعة العراقي رحمه الله. مرينه په ٨٢٢ كي.
- ٢١ جامع الآثار في مولد النبي المختار ﷺ ٢٥ مخ، العلامة الحافظ محمد الدمشقي رحمه الله. مرينه په ٨٤٢ كي.
- ٢٢ اللفظ الرائق في مولد خير الخلاق ﷺ ٢٩ مخ، العلامة محمد بن ابي بكر رحمه الله. مرينه په ٨٤٣ كي.
- ٢٣ المورد الصادي في مولد الهادي ٣٩ مخ، العلامة الحافظ بن ابي بكر. مرينه په ٨٤٢ كي.
- ٢٤ التنوير في مولد البشير النذير ﷺ ٣٠ مخ، العلامة الامام ابو الخطاب ابن دحية رحمه الله. مرينه په ٢٧٣ كي.
- ٢٥ المولد الشريف ١٥ مخ، العلامة الامام السخاوي رحمه الله. مرينه په ٩٠٢ كي.

- ٢٦ حسن المقصد في عمل المولد ٢٥ مخ، العلامة المفسر الامام جلال الدين لاسيوطي رحمته الله، مريته په ٩١١ كي.
- ٢٧ الحاوي الفتاوى ١٨١ مخ، العلامة المفسر الامام جلال الدين السيوطي رحمته الله، مريته په ٩١١ كي.
- ٢٨ المواهب اللدنيه ١٤٥ مخ، العلامة القطلاني شارح بخاري رحمته الله، مريته په ٩٢٣ كي.
- ٢٩ سبيل الهدى والرشاد ٣٢٢ مخ، العلامة الامام محمد الصالحي رحمته الله، مريته په ٩٤٢ كي.
- ٣٠ مولداً نبوياً عليه السلام ٢٩ مخ، العلامة الحافظ عبدالرحمن رحمته الله، مريته په ٩٤٤ كي.
- ٣٢ التفاوى الحديثية ٢٠٢ مخ، العلامة الامام ابن حجر المكي رحمته الله، مريته په ٩٧٣ كي.
- ٣٣ النعمة الكبرى على العالم ١٢٢ مخ، العلامة الامام ابن حجر الهيثمي المكي رحمته الله، مريته په ٩٧٣ كي.
- ٣٤ الجامع اللطيف في فضل نباء البيت ٣٠١ مخ، العلامة الامام محمد ابن ظهيره القرشي رحمته الله، مريته په ١٠١٠ كي.

- ٣٥ المورد الروي في مولد النبي ﷺ ١٣ مخ، العلامة الفقيه الملا علي
القاري رحمه الله... مرينه په ١٠١٤ كي.
- ٣٦ ماثبت بالسنة ٢٠ مخ، العلامة الفقيه عبدالحق المحدث الدهلوي.
رحمه الله... مرينه په ١٠٥٢ كي.
- ٣٧ الدر الثمين ٤٠ مخ، العلامة الشاولي الله المحدث الدهلوي رحمه الله... مرينه په
١١٧٤ كي.
- ٣٨ حجة الله على العلمن ٢٣٣ مخ، العلامة اللنبهاني رحمه الله... مرينه په ١٣٥٠
كي.
- ٣٩ الاتوار المحمدية ٢٠ مخ، العلامة يوسف بن اسماعيل النبهاني رحمه الله...
مرينه په ١٣٥٠ كي.
- ٤٠ فيوضات الحرمين ٨٠ مخ، العلامة الشاولي الله المحدث الدهلوي رحمه الله...
مرينه په ١١٧٤ كي.
- ٤١ شمائم امداديه ٩٢١ مخ، مرشد كامل حاجي امداد الله المهاجر المكي رحمه الله...
مرينه په ١٢٣٣ كي.
- ٤٢ شرع الزرقاني على المواهب ٢٥٨ مخ، العلامة الامام محمد الزرقاني رحمه الله...
مرينه په ١١٢٢ كي.

- ۴۳ تفسیر روح البیان ۲۸ مخ ۹ جلد العلامة مفسر اسماعیل صفی البروسوی.
رحمہ اللہ. مرینہ پہ ۱۱۳۷ کی.
- ۴۴ اثبات المولد النبوی ﷺ ۲۴۸ مخ، العلامة حضرت شاہ احمد سعید. رحمہ اللہ.
مرینہ پہ ۱۲۳۷ کی.
- ۴۵ مجموعۃ الفتویٰ ۳۳۵ مخ ۴ جلد العلامة الامام عبدالحی لکنوی. رحمہ اللہ.
مرینہ پہ ۱۳۱۷ کی.
- ۴۶ الحقائق فی قرائۃ المولد النبوی ﷺ ۲۰ مخ، العلامة الامام السید عبد الخالق
الاسکندرانی. رحمہ اللہ. مرینہ پہ ۱۳۲۸ کی.
- ۴۷ فتاویٰ کاملہ ۲۲۳ مخ، العلامة الفقیہ محمد کامل الحنفی الطرابلسی.
رحمہ اللہ.
- ۴۸ محمد رسول اللہ ﷺ ۲۲ مخ، العلامة محمد رضا المصری. رحمہ اللہ.
- ۴۹ المہند علی الم قند ۷۸ مخ، العلامة خلیل احمد سہارنپوری. رحمہ اللہ. پہ کی
وفات سوی دی. ۱۳۴۲.
- ۵۰ حول الاحتفال بذكر المولد النبوی ﷺ ۲۲ مخ، العلامة محمد بن علوي
المالکی. رحمہ اللہ.

۵۱ فصل الخطاب بين الصواب والخطا ۲۱۷ مخ، العلامة شاه محي الدين
قادري ديلوري. ﷺ.

۵۲ امداد الفتاوى ۲۴۹ مخ ۵ جلد حكيم الامت مولانا اشرف علي تهانوى. ﷺ.

۵۳ احسن الفتاوى ۳۴۷ مخ ۱ جلد فقيه العصر مفتي رشيد احمد. ﷺ.

۵۴ روح المعاني ۲۱۳ مخ ۳ جلد العلامة شهاب الدين محمد ابن عبد الله. ﷺ.

۵۵ البصائر ۲۰۱ مخ، العلامة مولانا حمد الله جان الداجوى. ﷺ.

دغه پورته ذکر سوي کتابونه ټول پر دې خبره دي چي، د نبي ﷺ د پيداينست په ورځ خوشالي کول، د نبي ﷺ د ياد تازه کولو لپاره جلسې جوړول، په جلسو کي د نبي ﷺ اخلاق، معجزات او سيرت بيانول يوروا او مشروع عمل دی. په دغه ورځ خيرات کول هم نېک کار دی خو دغه ټول کتابونه د مولد شريف غونډي جوړول بدعت عمل بولي مگر بدعت حسنه يې بولي نه بدعت قبحه.

په دغه ورځ چي ځيني کسان هغه اعمال کوي چي هغه د شريعت د دائرې څخه وتلي وي هغه موږ هم حرام بولو، په هروخت کي چي د حلال سره حرام گڼي سي حلال، حلال دي او حرام حرام دی او که د حرامو سره حلال يو ځای سي، بيا هم حرام حرام دي حلال حلال دي. موږ هم د مولد شريف ورځ لمانځل روا بولو مگر ځيني کسان چي په دغه ورځ حرام افعال کوي موږ هغه په سخته سره غندو. د هغوی د بدو افعالو په خاطر موږ خپله عقیده نسو پرېښودلای.

یوه یادونه: دغه کتابونه چي مایې نومان ذکر کړل دغه ټوله مانه دي مطالعه کړي مگر ډېری یې ما لوستلي دي خو ما ټولو ته حواله ورکړل ځکه؛ زما دا یقین دی چي دا کتابونه د کندهار د مشهورې دارالافتاء (دارالافتاء مدرسه الاحناف کندهار) له خوا په ښه دقت سره مطالعه سوي دي.

زما په اند د یوه مقالې لپاره دغه لاندې عبارت ځلېدونکې توره ده.

(اعلم انه ای ان عمل المولد بدعة..... لكنها بدعة حسنة لما اشتملت عليه من الاحسان الكثير للفقراء و من قرائت القرآن واكثر الذكر و الصلوة والسلام على النبي ﷺ و اظهار السرور الفرح به ﷺ محبته و اغاظة اهل الزيع والعناد من الزنادقة والملحدين والكفرة والمشرکین ... و لولم يكن في ذلك الا ارغام الشيطان و سرور اهل الايمان لكفي و قال اذا كان اهل الصليب اتخذ واليلة مولد نبيهم عيداً اكبر فاهل الاسلا اولى و اجدر ... وروئي ابولهب عمه ﷺ في النوم فقيل ما حالك قال في النار الا انه خفت عني كل ليلة اثنين و امص من بين اصبعي هاتين ماء وان ذلك عند اعتاقي لثوية عند ما بشرتني بولادة النبي ﷺ قال ابن الجزري و اذا كان ابولهب الكافر الذي نزل القرآن بزمه الذي لادم فوقه جوزي في النار بفرجه ليلة مولده فما حال المسلم الموحد من امته يسر بمولده و يبذل ما يقدر عليه في محبة ﷺ لعمرى انما يكون جزاءه من الله الكريم ايدخله بفضل العميم في جنات النعيم انتهت عبارت الهيتمي بلفظه (فصل الخطاب ٦٧ مخ.

و ذکرک للمشتاق خير شراب و کل شراب دونه کسراب

ولي د نبي ﷺ وفات نه لمانځو؟

که څوک دا پوښتنه وکړي چې، تاسو د نبي ﷺ د پيدايښت ورځ لمانځئ او په دغه ورځ جلوسې جوړه وي. د نبي ﷺ راتلونکې وې نړۍ ته د الله تعالی ﷻ له لوري یو ستر نعمت بولئ او دا ورځ د خپل ژوند تر ټولو ښکې بخته ورځ بولئ. نو ښه په دغه ورځ خو نبي ﷺ له دینا څخه رحلت هم کړی دی ولي دغه ورځ د خپل ژوند توره ورځ نه بولئ. باید تاسو په دغه ورځ خوابدي سئ.

زه د دې پرځای چې لومړی د دې پورته پوښتنې ځواب وکړم غواړم چې، اول باید د نبي ﷺ د وفات تاریخ واضح سي او بیا به د دې خبرې ځواب وکړو چې، ولي موږ د نبي ﷺ د پيدايښت ورځ لمانځو او د وفات ورځ یې نه لمانځو.

علامه صفی الرحمن المبارکپوري رحمۃ اللہ علیہ د نبي ﷺ د وفات د تاریخ اړوند وایي:

(وقع هذا الحادث حين اشتدت الضحى من يوم الاثنين ١٢ ربيع الاول سنة ١١ هـ)

199

ژباړه: دا واقعہ یعني د نبي ﷺ د وفات واقع سو په هغه وخت کي چې غټ څانښت سو. یعني د غرمې خوا وه په ورځ د دوشنبې د ربیع الاول دولسمه او د هجرت یوولسم کال و.

علامه ابن کثیر رحمۃ اللہ علیہ په البداية والنهاية کي وایي:

199 - رحيق مختوم : ٤٤٠ مخ.

(والمشهور قول ابن اسحاق والواقدي، ورواه الواقدي عن ابن عباس وحدثني محمد بن عبدالله عن الزهري عن عروة، عن عائشة، قال: توفي رسول الله ﷺ يوم الاثنين لثنتي عشرة ليلة خلت من ربيع الاول)²⁰⁰

ژباړه: مشهوره خبره د د نبي ﷺ د وفات اړوند د اسحاق او واقدي ده. بي بي عائشة ؓ وايي: نبي ﷺ د دوشنبې په ورځ د ربيع الاول د مياشتې پر دوولسمه وفات سو.

مخکې موږ دا خبره کړې وه چې، د ربيع الاول پر دوولسمه او د دوشنبې په ورځ نبي ﷺ زېږېدلی دی اوس د اهم معلومه سوه چې د ربيع الاول پر دوولسمه او د دوشنبې په ورځ هم وفات سوی دی. اوس دا خبره چې، موږ اهل سنت والجماعت د ربيع الاول په دوولسمه ورځ ولي مولد شريف لمانځو او وفات د نبي ﷺ نه لمانځو؟

دا ځکه؛ موږ شريعت امر کړي يو په دې سره چې که يو ماشوم و زېږېدی، تاسو عقيقه وکړئ لپاره د شکر او خوشالي او که بيا يو انسان وفات سي بيا شريعت امر د صبر راته کړی دی او دا موږ منو چې د شکر او د خوشالي ورځ زموږ لپاره د نبي ﷺ د مولود ورځ ده او د ټول امت مسلمه لپاره لويه د خفگان ورځ د نبي ﷺ د وفات ورځ ده او نبي ﷺ په خپله موږ امر کړي يو چې، تاسو پر مړي غم تر درو ورځو بلا مه کوئ او نه خفگان په اسلام کي تر درو ورځو وروسته په دې خبره باندي د حديثو کتابونه شاهدان دی چې، د نبي ﷺ له دغسي اقوالو څخه برخمن

²⁰⁰ - البداية والنهاية : ٤ جلد، ١٧٠ مخ.

دي. هم داسي دې خبري ته علامه الامام جلال الدين سيوطي رحمته الله عليه په الحاوي للفتاوى کي هم اشاره کړې ده چي وايي: د الفاكهاني په ځواب کي.

(و قوله «مع ان الشهر الذي ولد فيه» الى اخره جوابه ان يقال: اولاً ان ولادته عليه السلام اعظم النعم عليناه ووفاته اعظم المصائب لنا. والشريعة «حثت» على اظهار شكر النعم والصبر والسكون والكتم عند المصائب. وقد امر الشرع بالعقيقة عند الولادة وهي اظهار شكر و فرح بالمولود. ولم يامر عند الموت بذبح ولا بغيره. بل نهى عن النياحة والظهار الجزع فدلّت قواعد الشريعة على انه يحسن في هذا الشهر اظهار الفرح بولادته عليه السلام دون اظهار الحزن فيه بوفاته.²⁰¹

لنډه داچي، د نبي عليه السلام زېږېدل يولوى نعمت دى چي، موږ ته راكول سوى دى او وفات يې يولوى غم دى زموږ لپاره خو چي كله يو ماشوم و زېږي شريعت امر په عقيقه سره كوي لپاره د ښكاره كولو د شكر او خوشالي په ماشوم سره او موږ شريعت امر كړى نه يو د انسان په وفات كې په حلالېدو سره د پسه او نه بل شي. بلكي منع كړي يې يوله چيغو او خفگان څخه او د شريعت قواعد يې پر دې دلالت كوي چي، موږ د دغي مياشتي چي، ربيع الاول ده او د نبي عليه السلام مولود دى چي موږ خوشالي وكړو او نه غم او خفگان په وفات د نبي عليه السلام.

ان لايشم مدي الزمان غواليا

ماذا عالى من شم تربه احمد

صبت على الايام صرن لياليا

صبت على مصائب لوانها

²⁰¹ - الحاوي للفتاوى: ٢٠٣ مخ.

مولود شريف اول چا ولمانځي

د نبي ﷺ د ميلاد زېږېدنه او په دې اړوند جلسه او محفل جوړول د نبي ﷺ او د صحابه کرامو او تابعينو په وخت کې و راج نه و. د مولود اړوند غونډې جوړول د ۶ پېړۍ په اخر کې او د ۷ پېړۍ په پيل کې د مسلمانانو په منځ کې مشروعيت و موند. د تاريخ له کتابو څخه دا څرگنديږي چې په لومړي وار د ميلاد نبوي ﷺ په نامه جلسه او محفل دمظهر الدين ابوسعيد کوكبي بن زين الدين علي بن بکتگين چې د موصل پادشاه و په وخت جوړه سوه.

د دغه پاچا اړوند ډول ډول اقوال راغلي دي. ځيني کسانو په ډېرو سپکو او بې باکو نومونو نومولی دی او ځينو علماء کرامو دغه پادشاه په ډېرو ښايستو نومونو ياد کړی دی خوزه دا فکر کوم چې تاريخ د تېرو وخت هنداره ده. په هنداره کې ک له ښه ، بد معلوم سي او کله بد ، ښه معلوم سي. ځيني تاسو يې تجربه کړئ خو موږ په اوس وخت کې هم مولود شريف لمانځنه يوروا عمل بولو اول چاچي دغه کار کړی دی هغه هم د ستايني وړ بول و او بل موږ يې هم ښه شخص بولو او د ده په حق کې دا دعا کوو چې ، الله تعالی ﷻ دې رحمت باندې وکړي.

علامه ابن کثير الدمشقي ددې اړوند واي:

(له اثار حسنة و قد عمر الجامع المتفري بسفح قاسيون و كان مع ذلك شهماً
شجاعاً فاتكاً بطلاً عاقلاً عالماً عادلاً ﷺ و اكرم مثواه)²⁰²

علامة جلال الدين سيوطي ﷺ وايي:

(صاحب اربل الملك المتفري ابو سعيد كوكيري ... احد الملوك الامجاد والكبراء الا
جواد، وكان له اثار حسنة و هو الذين عمر الجامع التفري بسفح قاسيون)²⁰³

حال دا چي د الحافظ ابن كثير الدمشقي او د جلال الدين سيوتي ﷺ غوندي
علماء كرامو و دغه پاچا ته په درنه سترگه گوري، نو موږ ته هيڅ ضرورت نسته او
نه دا حق لرو چي سپکاوی يې وکړو. الله تعالى ﷻ دي پر دغه پاچا رحمت وکړي او
د مولد شريف د محبت او رواجولو په خاطر دي الله ﷻ اجر او خبر ورکړي

امين ثم امين.

(من سن في الاسلام سنة حسنة فله اجرها و اجر من عمل بها)

²⁰² - البداية والنهاية : ٧ جلد، ٣٨٧٥ مخ.

²⁰³ - الحاوي الفتاوى : ٢٠٠ مخ.

په مولود شريف کي له لاندې شيانو څخه ځان ساتنه اړينه ده.

اول: د ټولو څخه عظيم او ډېر خطرناک دادی چې، واعظان په دې محفل او جلسه کي موضوعي احاديث، روايات او د درواغو قصې خلکو ته بيانوي، يعني خلکو ته يې وايي چې، هغه اکثره د اسلام د دين د دښمنانو له خوا څخه جوړي سوي وي او د خلکو د عقيدو او افکارو د خرابولو باعث گرځي او بايد واعظان ښه علماء کرام وي چې احکام او قصې سمې او غلطې سره بيلي کړي.

بل داچې، په وعظ کي دي له هغه کتابونو څخه گټه وسي چې، په هغو کي ضعيغه او موضوعي قصې او روايات نه وي او په دې هکله پوره اهتمام وسي لکه: په حديث شريف کي چې راغلي دي.

(من کذب علی فليبوء مقعده من النار) بخاري جلد ۱، ۲۱ مخ.

دوهم: زائد او بې ضرورته مصارف کول لکه: د ډيرو قالينو او د اعلي درجه ناليو او بالبنستانو اهتمام کول او کله په بعضي ځايونو کي د منبرونو او چوکيو اهتمام په ډېره اعلي درجه سوي وي. د داسي فعلو نو څخه بايد اجتناب وسي. ولي چې په ايت مبارک کي راځي:

(ولاتبذرتبيرا)

د نبي ﷺ سره په محبت کي هغه څوک صادق دی چي، دده د اخلاقو، اقوالو او اعمالو زیات متابعت کوي او ده مبارک په داسي شيانو سره اهتمام نه کاوه، بلکي ساده او بې تکلف ژوند یې خوښاوه.

دویم: ډېر شاعران او نعت ویونکي داسي شعرونه وایي چي، که څه هم په ظاهره نعت وي خو په باطن کي د نبي ﷺ په حق کي کستاخي او بې ادبي وي. د مثال په ډول: ډېر شعرونه داسي سته چي، په هغوی کي ده مبارک ﷺ ته په خپل محضه نوم سره خطاب کوي او وایي: (ای محمد)، بېله ذکر څخه د درود شریف چي دلته منظور یوازي د خپل شعري وزن برابرول وي او دې ټکي ته فکر نه کوي چي، که موږ یو څوک چاته دغسي ساده خطاب وکړو بېله ضمیمې څخه د حاجي ملا صاحب اغا صاحب. نو دا بې ادبي بلل کیږي، نو د نبي ﷺ په حق کي به څنگه بې ادبي نه وي. تاسو فکر وکړئ چي الله تعالی ﷻ په قرآن کریم کي خطاب په خپل محضه نوم نه ورته کوي بلکي وایي: (یا ایها النبی. یا ایها الرسول) هم داسي نور.

از خدا جویم ——— توفیق ادب

بې ادب محروم ماند از فضل رب

خلورم: د نبي ﷺ په هکله داسي قصې کول چي، مستلزم وي دې لړه چي، د بعضي عوامو د نورو انبیاء علیه السلام یا ملائکه کرامو په هکله اعتقاد ضعیف سي یا د هغوی د توهین واسطه وگرځي نغوذب الله تعالی، نبي ﷺ فرمایي:

(لا تطروني كما اطرت النصارى الحديث) (لا تخيرونني علي موسى و قال ماينبعني لعبد ان يقول اني خبر من يونس بن متى) (لا تفضلوا بين انبياء الله الحديث)
 اي تفضيلاً يو، دي الى تحقير بعض امداد الفتاوى ، ۵- جلد ، ۲۴۹ مخ.

پنجم: دا عقیده ساتل چي، نبي ﷺ دې محفل او جلسې ته تشریف راوړی دی دا خبره ثبوت نه لري.

شپږم: څوک چي په دې محفل او جلسه کي شرکت نه کوي په دې شرط چي، عقیده سالمه وي، هغه ته به بد نه وایي نه به یې ملامته وې ځکه چي الله تعالی فرمایي:

(وما جعل عليكم في الدين من حرج)

اووم: په ځينو ځايونو کي، په دغسي محفلونو کي عکسونه هم اخیستل کيږي او فلمبردارۍ کيږي چي، دا قطعي حرام دي او په دغسي مجالسو کي شرکت حرام دی. د عکسونو اخیستل اړوند د شریعت حکم ډېر روښانه دی.

اقم: اول خو باید داسي مجالس او محافل په مساجدو کي نه وي او که په مساجدو کي وي هم باید د ډوډۍ انتظام له مساجدو څخه دباندې بل ځای وي. د مساجدو احترام په پوره ډول باید وساتل سي.

فهم: که اړتیا نه وي، نو د گویا څخه باید گټه ونه سي او که اړتیا وي باید په مسجد کي د دننه گویاوو څخه گټه واخیستل سي چي، رغ یې د اړتیا په اندازه وي

چي، د نورو خلکو د تکليف باعث ونه گرځي اوله خوبه و نوزي او که د داخلي گویا اسانتیا نه وي نو باید د شپې تر نا وخته پوري پروگرام جوړ نه کړل سي چي، خلق له خوبه څخه وزي که داسي وسي په هغه صورت کي به يې تر ثواب عذاب ډېر سي.

لسم: ډول وهل، چک چکي کول، نارې وهل او داسي نور غ ېږي مشروع کارو نو څخه باید په کلکه ځان و ساتل سي ځکه؛ دغه ناوړه اعمال په نور وخت کي هم حرام دي. په داسي يو مبارک مجلس کي خوبېخي حرام دی.

﴿ و اما الالات فيحرم في المشهور من المذاهب الاربعة الحنيفة رحمهم الله والمالكية، و الشافعية والحنابلة ﴾ ۳ جلد، ۵۷۴ مخ الفقه الاسلامي.

يوولسم: اکثر د دغسي محافلو د جوړولو په وجه او بيا په دغه محفلونو کي د ډيري ستړيا، يا ډيرو ويلو او اورېدلو په وجه په ځينو عباداتو کي تغير راځي لکه: د جماعت لمونځ چي، د دې خبرې زياته پاملرنه په کار ده. بلکي پر واعظانو دا لازمه ده چي، د دغسي محفلونو څخه په گټه اخيستنې سره خلکو ته د فرائضو او واجباتو خصوصاً د جماعت د لمانځه په هکله ډېري توصيې وکړي او خلک دي د جماعت لمانځه ته تشويق کړي.

دوولسم: دا به اړينه نه بولي چي، خاص د ربيع الاول دوولسمه د مولد شريف د غونډې، جلسې او وعظ لپاره مناسب ده بلکي د ربيع الاول د مياشتې په هره روځ کي د نبي عليه السلام د سيرت د بيانولو لپاره يو مجلس جوړ سي هغه ثواب لري.

ديارلسم: د مولد شريف په ورځ که چا دوکان نه وي بند کړی يا و جلسې ته نه وي راغلی يا يې خيرات نه وي کړی بايد بد پر ونه ويل سي.

مولد شريف او د ديو بند د علماء کرامو عقیده او فتوی.

زموږ په ټولنه کې ځينې داسې کسان سته چې په ظاهره دا دعوه کوي چې، موږ د دارالعلوم ديو بند د علماء کرامو پر مسلک او عقیده يو مگر که د دوی و کارونو ته وگورو، هغه د ديو بند د علماء کرامو له عقائدو څخه خلاف وي.

د دې خبرې د اثبات لپاره يو ښه مثال د مولود شريف لمانځنه ده. دا کسان تل د مولد شريف لمانځنې ته بدعت سيئنه په سترگه گوري او يا د ځينو ناخبره عوامو افعال پر موږ تفي او حال دا چې، موږ د مولد شريف لمانځنه يوروا او مستحب عمل بولو خو سره د خپلو شرائطو او کوم څوک چې، په دې ورځ ناروا عمل کوي هغه موږ هم بد بولو. هغه ناروا که په هر وخت کې وي لکه: څنگه چې و دغې خبرې ته په (المهند علی المفتد) کې اشاره ورته سوې ده. هغه داسې ليکي.

د نبی ﷺ د ولادت ذکر د اعلي درجې مستحب دی. موږ خو څه، يو مسلمان هم هيڅ کله داسې نه دی چې، د انحضرت ﷺ د ذکر ولادت شريف بلکې د هغه ﷺ د چمپلانو د گرد او د هغه د سپرلی، د خره د بولو بيانولو ته بد او بدعت سيئنه يا حرام ووايي، هغه ټول حالات له کوموسره چې د نبی ﷺ يو څه تعلق دی د هغه ذکر

او بيان زموږ په نزد ډېر خوښ او د اعلى درجې مستحب دى. هغه كه د ولادت شريف ذكر وي يا د هغه ﷺ د ناستي ولاړي، بيداري، خوب يا بل څه ذكر وي لكه: څنگه چي زموږ په رساله براهين قاطعه كي په بې حساب ځايونو كي په وضاحت سره ذكر سوي دي او زموږ د مشايخو په فتوى كښي مسطور دي، څرنگه چي د شاه محمد اسحاق صاحب د هلوې مهاجر مكي رحمته الله عليه شاگرد مولانا احمد علي سهارنپوري رحمته الله عليه فتوى په عربي كي ترجمه كړل سوي ده رانقل كوو، لپاره د دې چي، د ټولو د تحريرونو مجموعه زموږ څخه جوړه سي.

(استفتاء)

د مولانا صاحب څخه چا پوښتنه كړې وه چي، مجلس شريف څنگه جائز دي او څنگه ناجائز دي؟

د ولادت د ذكر په فضليت كي د مولانا احمد علي سهارنپوري رحمته الله عليه فتوى.

فتوى

مولانا صاحب د هغه دا ځواب وليكه چي، د سيدنا رسول الله ﷺ د ولادت شريفه ذكر له صحيح رواياتو څخه دي. په هغه وختونو كي چي د واجب عباداتو څخه خالي وي. په هغه كيفياتو سره چي، د صحابه كرامو او د اهل قرون ثلثه د طريقي څخه خلاف نه وي د كوم د خبر كېدلو چي، حضرت محمد رحمته الله عليه خبرو وركړي دي. د هغه عقيدو څخه چي، د شرك او بدعت وهم، هم په كښي نه وي. په هغه ادابو سره چي د

صحاب کرامو، د هغه سیرت څخه مخالف نه وي کوم چي، د نبي ﷺ د ارشاد (مانا عليه و اصحابي) مصداق دی. هغه مجلسونه چي، د منکرات شرعيه څخه خالي وي د خبر او برکت سبب دي په شرط د دې چي په رښتني نیت او اخلاص او په دې عقیده سره وسي چي داهم د نورو ټولو ښو ذکرونو څخه یو ښه ذکر دی او له هېڅ یوه وخت سره خاص نه دی، نو هر کله چي داسي وسي، نور موږ په علم کي به هېڅ یو مسلمان هم د ناجائز یا بدعت کېدو حکم نه ورکوي.

له دې څخه معلومېږي چي، موږ د ذکر ولادت شریف منکر نه یو بلکي د هغه ناجائز کارونو منکر یو کوم چي، له دې سره یو ځای سوي دي لکه څرنگه چي، د هندوستان د مولود په مجلسونو کي تاسو لیدلي دي چي، د موضوعي روایات بیانېږي، د ښځو او سړو اختلاط کېږي. په شمعو بلولو او نورو سینگارونو باندې فضول خرڅي کېږي او دا مجلس واجب گڼي. څوک چي په کښي گډون ونه کړي، په هغه ملامتیا او تکفیر کېږي. د دې څخه علاوه نور هم څه منکرات شرعيه دي چي، د هغه څخه به شاید چي، کوم یو مجلس میلاد خالي وي. که چیري د مولود مجلس له ناروا وو څخه خالي وي، نو خدای مکره چي، موږ به دا ووايو چي، د ولادت شریفه ذکر ناجائز او بدعت وي او د داسي خرابي وینا د یو مسلمان طرف څخه چیري گومان کېدای سي، نو په موږ دا بهتان د دروغجنو بې دینو او دجالانو یو الزام دی چي، خدای ﷻ دي دوی و شرموي او لعنت دي پر وکړي په وچه او لنده، نرمه او سخته مخکه کي.

(السؤال الواحد والعشرون)

اتقولون ان ذكر ولادته ﷺ مستقيح شرعاً من البدعات السيئه المحرمة ام غير ذلك؟

الجواب : حاشا ان يقول احد من المسلمين فضلا ان نقول نحن ان ذكر ولادته الشريفة عليه الصلوة والسلام بل و ذكر غبار نعاله و بول حماره ﷺ مستقيح من البدعات السيئه المحرمة فلا حوال لتي لها ادنى تعلق برسول ﷺ ذكرها من احب المندوبات و اعلى المستحبات عندنا الخ.²⁰⁴

محترمو لوستونكو اوس تاسو فكر وكړئ چي، ايا دغه مولود شريف لمانځنه چي منكرات په كښي نه وي په هغه شرائطو برابره وي كوم چي مخكي موږ ذكر كړل. ايا دا د ديو بند د علماء كرامو خلاف كار دى؟ نه هيڅ كله نه دى. بلكي لكه څنگه چي موږ ځان ته اهل سنت والجماعت وايو اوپه مذهب حنيفي كي د ديو بند په مسلك يو نو موږ اقوال او افعال هم د هغوى سره سم دي خو افسوس د هغه چا پر حال چي، ځان ته هم داپورته خطاب كوي مگر د همدې مسلك خلاف دى.

²⁰⁴ - المهند على المفتد : ٧٢ مخ.

د مولد شریف شپه بهتره ده او که د قدر شپه .

په اقوال الاخيار في تشریح مولد النبي المختار کي په حواله د مجموع الفتاوى کي دا خبره رانقل کوي چي، ايا د نبي ﷺ د زېږېدنې شپه بهتره ده او که د قدر شپه. البته په هغه کتاب کي دا خبره په عربي سره سوې ده خو زه يې وټاسو ته دلته يوازي ژباړه راوړم.

اولسوال:

د قدر د شپې فضيلت د قرآن کریم په اياتونو سره ثابت دی او له ځينو محدثينو څخه روايت سوی دی چي، د مولد شریف شپه د قدر تر شپې بهتره ده. نو کومه يوه افضله ده؟.

الجواب:

د قدر شپه تر ټولو شپو بهتره ده ځکه؛ د قدر د شپې ثبوت په اياتونو سره سوی دی او د دغي شپې شرف له وجهو څخه دی.

اول: د ملائکه ووراکنسته کېدل مخکي ته.

دوهم: د الله تعالی ﷻ انوار او فيوضات د دنيا اسمان ته راکنسته کېدل له ماښام څخه بيا تر سهار پوري .

دريم: د قرآن کریم نزول په دغه شپه کې. يعني په دغه شپه کې قرآن کریم نازل سوی دی له لوحې محفوظ څخه د دنیا و اسمان ته.

د دې شپې د عبادت برکات او ثواب تر نورو زرو شپو څخه ډېر زیات دي د مسلمان د زړه د تسکین او تسلا لپاره. په دې اړه الله تعالی ﷻ فرمای:

(لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ)

او په احاديثي نبوي کې په دې تاکید سوی دی چې، دا شپه تاسو په عبادت سره رڼه کړئ، او ځينو محدثينو چې ويلي دي چې، د مولد شريف شپه د قدر تر شپې افضله ده. دا په دې حيثيت نه ده چې، د مولد شريف د شپې عبادت تر زرو شپو تر عبادت زیات دی. ځکه؛ د ثواب او عذاب حکم ثابتېږي. د شارع له لوري په کوم شي کې چې، د شارع له لوري څه نه وي ويل سوي، هلته به څنگه ثابته سي چې، ثواب يې دومره دي. هو دا خبره سته چې، د مولد شريف د شپې فضليت عبارت دی د لوړوالي د مرتبې په حضور کې د الله تعالی ﷻ د مولد شريف شپه په ذات کې د قدر تر شپې افضله ده.

په القصدة العربية في الحوال خبر البرية ﷺ کې راغلي دي (تتباهي بک العصور) او شيخ عبدالحق دهلوي رحمه الله ويلي دي په (ماثبت بالسنة) کې وايي: چې موږ کله دا وايو چې د مولد شريف شپه د قدر تر شپې افضله ده. بېله شکه ده ځکه چې، د مولد شريف شپه، شپه ده د نبي ﷺ د زېږېدنې او د قدر شپه و نبي ﷺ ته ور

کرل سوې ده، نو هغه شپه چې مشرفه ده په ظهور د نبي ﷺ دا افضله ده پر هغه شپه چې و ده مبارک ﷺ ته ورکړل سوې ده او بل د قدر شپه په راکښته کېدو د ملائکو افضله ده او د مولد شپه په ظهور د نبي ﷺ افضله ده.

بل د قدر شپه بهتره او افضله یوازي د د نبي ﷺ پر امت ده او د مولد شریف شپه تر ټولو موجوداتو افضله ده.

شيخ الحديث حافظ ابن حجر رحمه الله وايي:

وخت او ځای شرافت پیدا کوي په شرافت د هغه کس یا شي چې، په هغه وخت یا ځای کې وي، د هغه کس یا شي د زیات کمال او شرافت له امله، نو له همدې امله ځینو کسانو ویلي دي چې (ان ليلة مولد ﷺ افضل من ليلة القدر انتهى) ۴۴ مخ
اقوال الاخيار في تشرح مولد النبي ﷺ المختار بحواله مجموعة الفتاوى ۳ جلد، ۹ مخ.

قوله/او نور د بنو شپو خيراتونه جائز او روا بولو.....

له دې عبارت څخه دوي خبري معلوميري.

اول: وخت لره فضيلت سته، يعني ځيني وختونه، شپې او ورځي پر نورو افضل دي.

دوهم: په دغو خاصو شپو، ورځو او وختونو کي خيراتونه عبادات د نورو عامو شپو، ورځو او وختونو تر خيراتونو او عباداتو بهتري لري.

زموږ اهل سنت والجماعت دا عقیده ده چي، په اسلام کي بد پالي نسته او ورځي او شپې، وختونه ټول مبارک دي، په ټولو وختونو او شپو کي خيراتونه کول، عبادات کول د الله تعالی ﷻ درضا سبب گرځي خو الله تعالی ﷻ په ځينو ورځو کي خبر او برکت ډېر اېښی وي. حضرت مجدد الف ثاني ﷺ وايي:

ددې امت، يعني امت محمدي ﷺ په هيڅ يوه وخت کي بد فالي نسته مگر په ځينو ورځو او تاريخونو کي خبر او برکت ډېر وي.²⁰⁵

ملا علي قاري صاحب د مشکاة شريف په شرح مرقات کي وايي:

(والوقت اذا كان افضل كان العمل الصالح فيه افضل)²⁰⁶

²⁰⁵ - فتاوى محمودية : ١ جلد، ٢٣٤ مخ.

²⁰⁶ - مرقات : ٣ جلد، ٥١٢ مخ.

ژباړه: کله چي وخت بهتر سي، نو عمل صالح، يعني عبادات، ذکر، خيراتونه، هم په دې وخت کي بهتر دي.

امام غزالي رحمه الله په ډېر وضاحت سره وايي چي، وخت لره هم فضلت سته او افضله وخت کي خيرات او عبادات کول ډېر ثواب لري پر نورو وختونو باندې. زه د ده وينا مکمله رانقل کوم انشاء الله ډېره گټوره ده لپاره دوخت د فضلت او په خاصو ورځو کي خيرات او عبادت هم ډېر ثواب لري تر نورو عامو ورځو، دی وايي:

(علم ان استجاب الصوم بتاكيد في الايام الفاضلة، و فواضل الايام بعضها يوجد في كل سنة. و بعضها يوجد في كل شهر، و بعضها في كل اسبوع، اما في السنة بعد ايام رمضان فيوم عرفة و يوم عاشورا، و العشر الاول من ذي الحجة، والعشر الاول من المحرم، و جميع الاشهر الحرم، رمضان الصوم، وهي اوقات فاضلة، و كان رسول الله ﷺ يكثر صوم شعبان حتى كان يظن انه في رمضان و في الخبر، افضل الصيام بعد شهر رمضان شهر الله المحرم. لانه ابتداء السنة فبناؤها على الخير احب و ارجي لدوام برکته. وقال ﷺ صوم يوم من شهر حرام افضل من ثلاثين من غيره. و صوم يوم من رمضان افضل من ثلاثين من شهر حرام و في الحديث من صام ثلاثة ايام من شهر حرام الخمس والجمعة والسبت كتب الله له بكل يوم عبادة تسعمائة عام و في الخبر، اذ كان النصف من شعبان فلا صوم حتى رمضان، ولهذا يستحب ان يفطر قبل رمضان اياماً، فان وصل شعبان برمضان فجاز فعل ذلك).

رسول الله ﷺ مرة و فصل مرارا كثيرة، ولا يجوز ان يقصد استقبال رمضان بيومين او ثلاثة الا ان يوافق ورداله، و كره بعض الصحابة ان يصام رجب كله حتى لا يضاھي بشهر رمضان، فالاشهر الفاضلة، ذولحجة و المحرم و رجب، و شعبان، و الاشهر الحرم، ذولقعدة و ذلحجة و المحرم و رجب، و احد فردو ثلاثة سود، و افضلها ذولحجة لان فيه الحج و الايام المعلومات و المعدودات و ذوالقعدة من الاشهر و الحرم و هو من اشهر و الحج و شوال من اشهر الحج و ليس من الحرم، و رجب ليامن اشهر الحج و في الخبر. مامن ايام العمل فيهن افضل و احب الى الله و عزوجل من ايام عشر ذي الحجة ان صوم يوم منه يعدل صيام ستة و قيام ليلة منه تعدل قيام ليلة القدر قيل ولا الجهاد في سبيل الله تعالى قال: ولا الجهاد في سبيل الله عزوجل الا من عقر جواده و اهرى دمه. و اما بتكرري الشهر. فاول الشهر و اوسط و اخره، و وسطه الايام البيض و هي الثالث عشر و الرابع عشر، و الخامس عشر، و اما في الاسبوع، فالاثنين و الخميس و الجمعة فهذه هي الايام الفاضلة فيستحب فيها الصيام و تكثير الخيرات لتضاعف اجورها ببركة هذه الاوقات الخ.²⁰⁷

د امام غزالي رحمه الله له دغه عبارت خخه دا خبره معلومه سوه چي، بني ورخي په كال كي هم سته، په مياشت كي هم سته او په هفته كي هم سته. په كال كي د رمضان مبارك له مياشتي سېوا د عرفات، عاشورا اولس ورخي اولي د ذي الحجة، لس ورخي اولي د محرم او توله مياشت د حرم، د اتوله اوقات فاضله دي..... او په

²⁰⁷ - احياالعلوم الدين : ١ جلد، ٣٠٤ مخ.

مياشت کي اوله حصه، مابين او اخر دی او په مابين کي د مياشتي، ديارلسم،
خوارلسم، پنځه لسم دي او په هفته کي دوشنبه، پنځشنبه او جمعه ده. دغه ټول ي
بڼې او د نيکۍ ورځي دي.

په دې ورځو کي روژه نيول ډېر خيراتونه کول مستحب دي او ثواب يې دوه برابره
دی په برکت د دغه وختونو.

هم داسي شيخ عبدالقادر جيلاني رحمه الله په الغنية کي د ښو ورځو اړوند ځانگړی
باب ايښی دی چي وايي: په ځينو وختونو او شپو کي عبادت ډېر فضيلت لري
نسبت نورو ورځو ته.²⁰⁸

علامه سيوطي رحمه الله وايي:

(كان عليه السلام يخص الاوقات الفاضلة بزيادة فعل البر فيما وكثرة الخيرات)²⁰⁹

ژباړه: يعنې نبي عليه السلام خاص والی، ښې ورځي او بهتره اوقات په ښه کولو لکه:
عبادت، تلاوت او په ډېرښت د خيراتونو سره.

په هر صورت موږ دا منو چي هم ښه وخت سته او هم ښه شپه او ورځ سته، په دې کي
خيرات او نور عبادات ډېر فضيلت لري نسبت نورو ورځو ته.

²⁰⁸ - الغنية : ٢ جلد، ٣٣٨ مخ.

²⁰⁹ - الحاوي للفتاوى .

قوله/دمونه، تعویذونه او څانښتونه جائز او روا بولو.....

موږ اهل سنت والجماعت دمونه، تعویذونه او څانښتونه روا او جائز بولو. موږ دا عقیده لرو چې، په دې کي الله تعالی ﷻ هغه تاثیرات ایښي دي چې، د ډیرو پوهانو عقلونه یې ادراک نسي کولای. ډېر پوهانو طبیبانو د ښه فکر کولو وروسته دا فکر کړی دی چې، د دې حکمت او تاثیر په وجود اقرار وکړي.

د مونه، تعویذونه او څانښتونه منل عقیده ورته درلودل، یو مشروع عمل دی. منونکي ته یې مشرک ویل راته سخته ګناه معلومېږي. زه به په دې اړوند اول د امراضو تقسیم او بیان وکړم او بیا به دا خبره معلومه کړو چې ایا دا زموږ په اسلام دین کي مشروعیت لري او کنه.

د مرض اقسام.

د مرض اړوند بحث د طیب په کتابونو کي په ښه وضاحت سره سوی دی مګر زه د خپل بیان د وضاحت په خاطر یو څو اقسام بیانوم تر څو مقصد اصلي واضح سي. په اول کي مرض پر دوه ډوله دی. (مرض قلبي)، دوهم (مرض ابدان)، که د زړه مرض دی او که د بدن، د دغو دواړو اړوند په قرآن کریم کي بیان سوی دی. د مرض قلبي یا د زړه د مرض اړوند الله تعالی ﷻ وايي:

فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا²¹⁰

(وَإِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ مُعْرِضُونَ (48) وَإِنْ يَكُنْ لَهُمُ الْحَقُّ يَأْتُوا إِلَيْهِ مُذْعِنِينَ (49) أَفِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ أَمْ ارْتَابُوا أَمْ يَخَافُونَ أَنْ يَحِيفَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولُهُ بَلْ أُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ (50))²¹¹

(وَلَيَقُولَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْكَافِرُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا (31))²¹²

کله چي موږ دغه اياتونه د مذهب د تفسيرونو په رڼا کي وگورو دابه راته معلومه سي، چي په دې کي د زړه و امراضوته اشاره ده، هغه حسد، شبهه، او شک وي او که د کافرانو د مسلمانانو او اسلام اړوند وي.

هم داسي شهوت، نفسي غوښتنې هم د زړه په ناروغي کي ياديږي و دې ډول ته هم په قرآن کریم کي اشاره سوې ده. الله تعالی ﷻ فرمايي:

(يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَاءِ ۚ إِنَّ اتَّقِيْتَنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ²¹³

او د مرض ابدان په اړه الله تعالی ﷻ فرمائي دي.

(لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرْجٌ).²¹⁴

²¹⁰ - البقره : ۱- اية.
²¹¹ - سورة النور : ۵۰-۴۸ اية.
²¹² - المدثر : ۳۱ اية
²¹³ - الحزاب : ۳۱ اية.
²¹⁴ - النور : ۴۱ اية.

(فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ (184))²¹⁵

(فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ)²¹⁶

(وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ) آية²¹⁷

په دې اياتونو کې و هغه امراضو ته اشاره سوې ده چې د بدن سره تعلق لري. د بدن امراض پر دوه ډوله دي.

اول: ډول هغه امراض دي چې طبيب او دوا ته اړتیا نه لري لکه: تنده، ، لوږه، گرمي، یخني او داسي نور.

دوهم: ډول هغه ناروغۍ دي چې طبيب او دوا ته اړتیا لري. دا خبره معلومه ده چې الله تعالی ﷻ چې هره ناروغي پیدا کړې ده، د هغې ناروغۍ لپاره یې دوا هم پیدا کړې ده، نو ځکه نبي ﷺ فرمایي:

(لِكُلِّ دَاءٍ دَوَاءٌ فَإِذَا أُصِيبَ دَوَاءُ بَرَاءٍ بَأَذَنَ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ)²¹⁸

الله تعالی ﷻ د زړه د مرضونو لپاره دوا، خپل اتباع یعني د الله تعالی ﷻ او د هغه د رسول ﷺ د حکم منل ورته دوا گرځولې ده او د بدن د امراضو لپاره یې هم دوا پیدا کړې ده خو د بدن امراض کله په ظاهري دوا سره ښه کیږي. د ظاهري دواو ځینو

²¹⁵ - البقره : ۱۸۴ آیه.

²¹⁶ - البقره : ۱۹۶ آیه.

²¹⁷ - المائدة : ۶ آیه .

²¹⁸ - مسلم : حدیث نمبر ۲۲۰۴.

توکوته په احادیثو کې هم اشاره سوې ده لکه غسل، خرما، سیه دانه، هم داسې نور.

کله ظاهري امراض يعني د بدن امراض په ظاهري دوا سره شفاء نسي موندلای. د هغوی لپاره هغه دوا ده چې، ډېر ژر تاثیر وکړي خو په دې شرط سره یې کوي لکه د الله تعالی ﷻ او د هغه د رسول ﷺ پراخوالو باور کول او دا یقین کول چې په دې اسماء الله تعالی ﷻ او قرآني آیتونو کې، الله تعالی ﷻ زما د مرض شفا ایښېده. که چیرې اخلاص او رښتونولي نه وی فکر نه کوم چې تاثیر یې کړي وای. دا هغه دوا ده چې د طبیب او حکمت پوهانو نه ده کشف کړې بلکه دا هغه دوا ده چې الله تعالی ﷻ لوري و خپل رسول ﷺ ته الهام سوې ده چې، موږ تعبیر په دم تعویذ او څانبت ځني کوو.

زه به د هر یوه لپاره په خپل ځای کې دلائل را نقل کوم چې، دا داسې دوا ده چې، په سند رسیدلي ده شرک بلکې د شرک له بوی هم پاکه ده خو کونښن به کوم چې اول به د احادیثونو د جواز دلائل را نقل کړم خو که ما د خپل علم د نشتون له خاطر په احادیثو کې دلیل نه کی پیدا بیا په کونښن کوم چې د مذهب د کتابونو څخه به یو څه را اخلم او دا ټول د الله تعالی ﷻ په توفیق سره.

د دم د جواز دلائل .

دم هغه موثر علاج دی چي، د انسان په عقل پوري ارتباط نه لري او نه په عقل کشف سوی دی. په ظاهري دواکي چي کوم اثرات پراته دي، هغه داسي نه دي چي، دوا خپله تاثیر کوونکې ده. بلکي په دواکي تاثیر د دوا خالق الله تعالی ﷻ ایښی دی. دا د الله تعالی ﷻ حکمت دی چي، د ځينو امراضو لپاره یې دفع په ظاهري بوتو کي ایښی ده خو ځيني بيا داسي دي چي په ظاهري د واسره هم جوړیږي مگر کله کله کار ونه کړي ځکه؛ د الله تعالی ﷻ اراده نه وي سوې خو په هم داسي حالاتو کي الله ﷻ خپلو بنده گانو ته نور علاجونه هم د خپل نبي په زریعه وربښوولي دي هغه لکه دم (رقیه).

زموږ اهل سنت والجماعت دا عقیده ده هغه دمونه چي، د شرک الفاظ په کي نه وي، د جهالت د وخت نه وي، یوازي هغه دم چي د الله تعالی ﷻ په کلام او د نبي ﷺ نه رانقل سوي وي، هغه خامخا مؤثر دي. که موږ د احادیثو کتابونه وگورو خامخا به داسي باب راته مخکي سي چي هغه به خاص سوی د نبي ﷺ د دمونو لپاره وي چي، هم به نبي ﷺ دم کړی وي او هم به یې نورو ته د دم لار ښونه کړې وي خوزه د دم اړوند یو څو احادیث را نقلوم د نومونې لپاره.

(عن انس رضي الله عنه ان النبي ﷺ رخص في الرقية من الحمه والعين والنملة .²¹⁹)

²¹⁹ - مسلم : حديث نمبر ۲۱۹۶ .

(عن عائشة قالت امرني النبي ﷺ اوامر ان نسترقني من العين)²²⁰

(عن ام سلمة ان النبي ﷺ راى في بيتها جارية في وجهها سفعة فقال استرقوا لها فان بها النظرة)²²¹

(من حديث علي قال، قال رسول الله ﷺ خير الدواء القرآن)²²²

(عن عبيد الله بن مسعود قال بينا رسول الله ﷺ يصلي اذا سجد فلدغته عقرب في اصبعه فانصرف رسول الله ﷺ و قال لعن الله لعقرب ماتدع نبيا ولا غيره قال ثم دعا بانه فيه ماء وملح فجعل يضع موضع اللدغة في الماء والملح و يقرأ قل هو الله احد، والمعوذتين حتى سكنت)²²³

هم داسي نور احاديث سته چي ٲوله د دم د جواز لپاره دليل جوړېداى سي. دغه اړوند احاديث په دين اسلام كي خورا ډېر دي. فكر نه كوم چي يو مسلم د مسلمانانو دي، د دم له جواز څخه منكر سي. بلكي ٲوله مسلمانان دم مني او د دم پر موثريت باندي اقرار كوي خو د اختلاف ټكي د تعويذ او څانبت موضوع ده. د دوى اړوند به دا ووايو چي څانبت او تعويذ دواړه مشروع عمل دي. د اثبات لپاره يې زموږ په مذهب كي شواهد موجود دي

²²⁰ - بخاري : حديث نمبر ۵۷۳۸.

²²¹ - بخاري : حديث نمبر ۵۷۳۹.

²²² - ابن ماجه : حديث نمبر ۳۵۰۱.

²²³ - ابن ابي شيبه .

تعويذ او ځانست د جواز دلايل

دا خبره ټولټوټه معلومه ده چې، دم (رقيه) جائز دی مگر د تعويذ اړوند ځيني کسان خبري کوي چې، تعويذ ثبوت نه لري بلکي تعويذ شرک دی. داسي خبري کول لوی جهالت دی. زموږ په اسلام او دين کي هره هغه خبره او کار د جواز حکم لري چې، صحابه کرامو کړی وي. دا خبره و هر هغه چاته معلومه ده چې لږ غوندي په احاديثو پوهيږي.

(عن عمرو بن شعيب عن ابيه عن جده ان رسول الله ﷺ قال اذا فزع احدكم في النوم فليقل اعوذ بكلمات الله التامات من غضبه و عقابه و شرعباده و من همزات الشياطين و ان يحضرون فانما لن تضره و كان عبدالله ابن عمر يعلمها من بلغ من ولده و من لم يبلغ منهم كتبها في صك ثم علقها في عنقه. رواه ابوداؤد و الترمذي.²²⁴

عمرو د شعيب زوی د خپل پلار څخه روايت کوي چې نبي ﷺ و فرمايل: که له تاسو څخه يو څوک په خوب کي و بهرېږي دغه کلمات دي ووايي: (اعوذ بكلمات الله التامات من غضبه و عقابه و شرعباده و من همزات الشياطين)

عبدالله ابن عمرو به دغه کلميات و غټانو ته ورنښول چې پياد يې کړي او که ماشوم و، وه هغه ته يې پريوه کاغذ وليکي هغه ته يې ورپه غاړه کړي.

²²⁴ - مشکوة شريف: ۲۱۷ مخ.

(ان قيصر ملك الروم كتب الى عمر بن الخطاب رضي الله عنه ان بي صدا عافقذه الى شيا من لدواء فانفذ اليه قلنسوة فكان اذا وضعها على راسه سكن مابه من الصداغ و اذا رفعها عن راسه عاد الصداغ اليه فتعجب من ذلك فامر بفتحها ففشت فاذا فيها رقعة مكتوب فيما (بسم الله الرحمن الرحيم) فقال ما اكرم هذا الدين و اعذه حيث شغافي الله تعالى باية واحدة فاسلم و حسن السلام²²⁵)

ژباړه: قيصر دروم پاچا حضرت عمر رضي الله عنه ته يو خط واستاوه چي، زما پر سر درد كيږي كه ستاسو سره يوه دوا وي هغه را واسته وه. حضرت عمر رضي الله عنه يوه رخچينه ور واستول. پاچا دروم به چي كله دغه رخچينه پر سر كړل درد به يې ارام سواو چي ايسته به يې كړل بيرته به يې درد را وگرځېده. پاچا به تعجب كي سو چي په دې كي بيا څه راز دی. پاچا د معلوماتو د حاصلولو لپاره رخچينه خيري كړه، كه گوري په رخچينه كي يوه د كاغذ ټوټه ده. په هغه ليك سوي دی. (بسم الله الرحمن الرحيم) پاچا چي دا وليدل نو وي ويل: څو نه ښه او عزت مند دين دی چي، په يوه ايات سره الله تعالى ﷻ ماته صحت را كړي. نو اسلام يې قبول كړ مسلمان سو.

په (بذل المجهود) كي وايي (و من لطائف هذه الاسماء ما صرح به جماعة من شراح الصحيحين و غير هما من ارباب الطبقات بان هذه الاسماء اذا كتبت و علقته على

²²⁵ - المواهب اللدنية : ٣ مخ.

محموم كانت من انفع الرقي و جربت فكانت كذلك و قال عاصم انها رقية العقرب
اي مع البسمة²²⁶

په سنن الكبرى للبيهقي كي وايي:

(ان سعيد بن جبیر کان یکتب لابنه المعاذة)²²⁷

په تيسر العزيز الحميد د توحيد په شرح كي وايي:

(اعلم ان العلماء من الصحابة والتابعين فمن بعد هم اختلفوا في جواز تعليق التمايم التي من القران و اسمائه الله و صفاته فقال طائفة يجوز ذلك و هو قول عبدالله بن عمرو بن العاص و غيره و هو ظاهر ما روي عن عائشة و به قال ابو جعفر الباقر و احمد في رواية و حملوا الحديث على التمايم الشركية اما التي فيما القران و اسماء الله و صفاته فكالرقية بذلك قلت و هو ظاهر اختيار ابن القيم اه)²²⁸

په تفسير روح البيان كي وايي:

(و اما تعليق التعويذ و هو الدعاء المجرب او الاية المجربة او بعض اسماء الله لدفع البلاء فلا بأس به)²²⁹

په فتاوى عالمگيري كي وايي:

²²⁶ - بذالمجهود: ١ جلد، ٢ مخ.

²²⁷ - تيسر العزيز ١٣٧ مخ.

²²⁸ - روح البيان: ٤ جلد، ٢٩٥ مخ.

²²⁹ - عالمگيري: ٥ جلد، ٣٥٦ مخ.

(ولاباس بتعليق التعويذ و لكن ينزعه عند الخلا والقربان كذا في الغرائب)²³⁰

او په ردالمختار كي وايي:

(الظاهران المراد بها مايسمونه الان بالهيكل والحماثلتي المشتمل على الايات القرانية فاذا كان غلافه منفصلا عنه كالمشمع و نحوه جاز د خول الخلا به و مسه و حملة للجنب و يستفاد منه ان ماكتب من الايات بنية الدعاء والثناء لا يخرج عن كونه قرانا بخلاف قراءته بهذه النية فالنية تعمل في تغير المنطوق) (لا المكتوب)

231

دغه ټوله احاديث مباركان او د مذهب كتابونه په دې اقرار كوي چي تعويذ يو مشروع او رواشي دى خو هغه تعويذونه چي، د اسلام د دائري څخه وتلي نه وي او هغه چي د اسلام په شرائطونه وي برابر. هغه موږ هم حرام او ناروا بولو خو مطلق تعويذ حرام او شرك بلل ډېر لوى جهالت دى. ستاسو د معلوماتو لپاره د يو څو كتابونو نومان ذكر كوم چي، دغه ټولو كتابونو تعويذ روا بللى دى، تاسو كولاى سئ چي، هغه كتابونه هم مطالعه كړئ.

(معين الحكام: ۲۳۰ مخ). (فتاوى رشيدية: ۲۱۵ مخ) (الفتاوى الحديثية: ۸۸ مخ

(فتاوى عزيزية: ۹ مخ). (فيض الباري: ۳ جلد، ۲۷۷ مخ) (عرف شري: ۱۱۳ مخ

²³⁰ - ردالمختار: ۱ جلد، ۱۱۹ مخ. بيروت چاپ.
²³¹ - سنن الكبرى: ۹ جلد، ۳۵۱ مخ. بيروت چاپ.

احسن الفتاوى: ۸ جلد، ۲۵۵ مخ.

هم دغسي د مذهب ډېر نور کتابونه سته چي، تعويذ يو مشروع او روا عمل بولي خو په دغه مخکنی بيان کي نه يوازي دا خبره واضح سوه چي، تعويذ جائز دی. په دې وروسته بيان کي به دا خبره هم واضح سي چي، د څانبت څښل هم يو جائز کار دی. په دې خبره باندي د مذهب په کتابونو کي ښه په وضاحت بيان سوی دی خو زه دلته يو څه بيان را نقل کوم.

علامه شاه عبدالحق محدث دهلوي رحمته الله عليه په اشعة اللمعات کي وايي:

(آز مجاهد آمده که باک نیست که نوشته شود قرآن و ششسته شود نوشا هیده شود آب آن بمریض).²³²

حضرت مولانا مفتي سيد عبد الرحيم لاجپوري رحمته الله عليه په فتاویٰ رحيمه کي وايي: دغه څانبت او تعويذ د سحر لپاره دی. دی مبارک اول داسي وايي وروسته څانبت او تعويذ وربښي.

(آيات ذیل لکھه کر مریض کي گلې مين ډال دين اور پاني پر پرہ کر اس کو پلا دين)²³³

²³² - اشعة اللمعات: ۳ جلد، ۶۰۴ مخ.
²³³ - فتاویٰ رحيمه: ۱۰ جلد، ۱۰۳۸ مخ.

ژباړه: يعني دغه وروسته ايات نوښته که، په غاړه يې که او يا پر ابو يې ووايه په وي څښه. هم دغسي زموږ د مذهب ټوله کتابونه په دې قائل دي چي، تعويد، څښت او دمونه ټوله جائز دي. په دې کي چي کوم تاثيرات پراته دي، د هغو پېژندل و انسان ته ستونځمنه خبره ده ځکه؛ دا يو داسي طيب او دوا ده چي، د انسان د لوري نه ده کشف سوي بلکي د مونه، څښتونه او تعويدونه ټوله يا د قرآن په ايا تونو سره دي او يا په هغه دعاگانو سره وي چي، نبي ﷺ خپل امت ته وربښودلي دي. داسي هم نه ده چي موږ هر تعويد، څښت او دم منو بلکي موږ هغه منو چي د اسلام د قانون سره سم وي. په مذهب د اهل سنت والجماعت کي ورته ځانگړي شرائط ايښودل سوي وي. که هغه شرائط په کښي نه وي، هغه زموږ د عقيدې مخالف دي او سحر ورته وايي.

اول: شرط، د الله تعالی ﷻ په نومونو او صفاتو به وي.

دوهم: شرط، په عربي خط به وي او که په بل خط وي، په معنی بې څوک پوهیږي.

درېم: شرط، تعويد ورکونکی او اخیستونکی به دا عقیده لري چي، دا يو سبب دی، په اصل کي الله تعالی ﷻ نفع رسوونکی دی.

څلروم: شرط، د قرآن کریم الفاظ به چپه نه کاږي.

پنځم: شرط، په تعويد، څښت او دم کي به داسي کلمات نه وي چي، هغه د شرک وي.

که تعویذ یا خابست کي د ابجد، یا حساب توري راسي هغه پروا نه لري ځکه، دا هم هر یو لفظ یې ځان ته معنی لري.²³⁴

یادونه: د خابست، تعویذ لپاره ډېر ښکاره دلائل په کتاب د (مصنف ابن ابی شیبه) کي راغلي دي. د ښه معلوماتو لپاره د دغه کتاب ۳۹ مخ وگورئ.

²³⁴ - احسن الفتاوى : ۸ جلد، ۲۰۰ مخ.

قوله/بڼه کار به بڼه بولو او بد کار به بد بولو.....

د محترم حاجي اغا صاحب رحمۃ اللہ علیہ د رسالې پوره متن داسي دی.

(او دا خبره دي معلومه وي چي، منکر او بد کار چي، له هره ښکته او بڼه کاره سره ملګري سي هغه بڼه نه دی خو لیکن بڼه کار به بڼه بولو او بد کار به بد بولو. بڼه کار به کوو او بد کار به نه کوو.

د محترم حاجي اغا صاحب رحمۃ اللہ علیہ دغه عبارت د هغه سوالونو جواب دی کوم چي، نن ورځ ځيني کسانو د ځان د دفاع په خاطر په لاس کي نولي دی. دغه کسان غواړي په دې فلمه خپل ځان هدف ته ورسوي خو الحمد لله په هر وخت کي الله تعالی ﷻ د دې امت په مابین کي داسي شېخان مبارکان پيدا کړي دي لکه محترم حاجي اغا صاحب مبارک رحمۃ اللہ علیہ، تر څو د دې بدبخته انسانانو د کلو، کلو خواري په يوه خبره سره په ابولا هو کړي. دغه کسان وايي:

موږ ځکه زیارت نه منو چي خلک په زیارتونو کي شرک کوي. موږ ځکه مولد شریف نه منو چي، دا خو بدعات دي او خلک ډولونه په کښي وهي. نور ګناهونه هم په کښي کوي يا د اسقاط دور نه منو ځکه؛ دا حيله ده خو په شرائطو نه ده برابره او د ښو شپو خیراتونه نه منو ځکه؛ په دې کي تعین راځي هم داسي نور ي ډول ډول خبري کوي چي، په دې خبرو سره له اصله منکر سي.

محترم حاجي اغا صاحب رحمۃ اللہ علیہ د دوی د ټولو سوالونو او شبهو جواب په یوه خښه کړی دی، هغه دا چي، ښه ښه دي او بد بدې، موږ یې ښه منو او له بدو څخه مخ اړوو. موږ کله دا ویلي دي چي، ځیني جهال کسان چي دغه بد کارونه کوي هغه که په زیارت کي وي، که پېمولد شریف کي وي، که د اسقاط په دور کي وي او یا په نورو ښو شپو کي وي دا ښه عملونه دي. بلکه موږ یې هر وخت د مخنیوي کوښښ کړی دی او کوو یې.

که په حقیقت باندې سترگي پټي نه کړو، داسي وگورو چي، دا کوم عقائد چي په دې رساله کي ذکر سوي دي بېله دې چي ځیني جهالو څه کارونه قصداً یا رسماً ورسره یوځای کړي دي. دا یوه خبره د شریعت خلاف ده او که نه ده.

الحمد لله موږ ټوله په دې عقیده یو چي، اسلام سپېڅلی دین دی، د یو څو جهالو په افعالو سره نه سي ورکېدای او په هروخت کي چي د الله تعالی ﷻ له لوري حکم انسان ته سوی دی، هغه انسان ته سوی دی چي عقل ولري. کوم څوک چي عقل و لري هغه ښه او بد سره بېلولای سي، نو موږ هم الحمد لله انسانان یو، عقلونه لرو د ښه او بد توپیر کولای سو. په دغه ټولو کي ښه، ښه بولو او بد، بد بولو.

قوله/دعا کول وروسته تر فرضو او سنتو په هیڅ اجتماعي سره مستحب ده بدعت نه ده.

دعا کول وروسته تر لمانځه هغه فرض لمونځ وي او که سنت وي، په هیات اجتماعي سره مستحب کار دی. دغه دعا زموږ د اهل سنت والجماعت په مذهب کي د فرض، واجب او سنت حکم نه لري بلکي د فرض لمانځه وروسته سنت ده او د سنت لمانځه وروسته مستحب کار دی.

که چا وکړه موږ یې ښه بولو او که یې ونه کړه بد پر نه وایو. داسي هم نه ده لکه دا ځیني کسان چي، و دغسي دعا ووتله د بدعت په سترگه گوري ځکه؛ بدعت نه ده. د دې ډول دعاگانو لپاره دلائل سته. اصل ور لره سته د مذهب ډېرو علماء کرامو داسي دعا مستحب بللې ده.

او کوم احادیث خاص د داسي دعا اړوند نه دی راغلي خو که سته، په هغه احادیثکي د سند اړوند خبري سوي دي مگر موږ دا وایو، که په یو حدیث کي خبري وسي په هغه حدیث سره د شي استحباب ثابتیږي. که چیري دغه حدیث موضوعي نه و. په فتح القدير کي وایي:

(والاستحباب يثبت بالضعيف غير الموضوعي)

ژباړه: يعنې په ضعیف حدیث سره د شي استحباب ثابتې د ای سي که چیري موضوعي نه و.

په ځينو حديثونو کې داسې راغلي دي چې، نبي ﷺ لمونځ وکړ او بيا يې په هيات اجتماعي سره دعا وکړه. په فتاوی رحيميه کې په حواله د ابن ابې شيبه وايي:

(عن اسود العامري عن ابيه قال صليت مع رسول الله ﷺ الفجر فلما سلم انصرف ورفع يديه و دعا الحديث)²³⁵

ژباړه: يعنې اسود العامري د خپل پلار څخه روايت کوي. ما د نبي ﷺ سره د سهار لمونځ وکړ. کله چې يې مخ راواړاوه لاسونه يې پورته کړل دعايې وکړه.

هم داسې نور احاديث سته چې، د فرضي لمانځه وروسته نبي ﷺ دعا کړې او يا صحابه کرام يې و داسې دعا کولو ته متوجه کړي وو. البته دا خبره چې، هغه لمونځ چې، تر فرض وروسته سنت ولري او يا د فرضي لمانځه وروسته په هيات اجتماعي سره امام او مقتديان دعا کوي دا موږ مستحب بولو او که څوک التزام پر کوي (يعنې تاريخک يې گناه کار بولي) بيا موږ هم د بدعت په سترگه ورته گورو په داسې صورت کې بيا پرېښودل ښه دي. خو زموږ د افغانستا علماء کرام ټوله په دې عقیده دي چې، دا دعا مستحب کار دی ځکه؛ زموږ د مذهب ستر علماء کرامو دا دعا مستحب بللې ده. په فيض الباري شرح د بخاري کې وايي:

(و اعلم ان الادعية بهذا الهيئته الكذائية لم تثبت عن النبي ﷺ ولم يثبت عند رفع الايدي دبر الصلوات في الدعوات الا اقل قليل و مع ذلك وردت فيه تر

²³⁵ - فتاوی رحيمية : ٦ جلد، ٦٧ مخ.

غيبات قولية والافي مثله ان لا يحكم عليه بالبدعة فهذه الادعية في زما ننا ليست بسنة بمعنى ثبوتها عن النبي ﷺ وليست ببدعة بم عزه عدم اصلها في الدين.

236

په هم دغه كتاب كي په باب الدعا كي وايي:

«لاريب ان الادعية دبر الصلوات قد تواترت تواتر لا ينكر. اما رفع الايدي فثبت بعد النافلة مرة او مرتين فالحق بها الفقهاء المكتوبة ايضاً و ذهب ابن تيمية ، و ابن القيم الى كونه بدعة. بمعنى ان المواظبة على امر لم يثبت عن النبي ﷺ الامرة او مرتين كيف هي ؟ فتلك هي الشاكلة في جميع المستحبات فانها تثبت طوراً فطوراً ثم الامة تواظب عليها نعم نحكم بكونها بدعة اذا افضى الامر الى النكير على من تركها.

علامة يوصف البنوري رحمه الله به معارف السنن كي وايي:

«الدعاء للامام والمأموم والمنفرد ، مستحب عقب كل صلاة بلا خلاف و يقول و يستحب ان يقبل على الناس فيدعوا²³⁷

په هر صورت دعا كول په هيئت اجتماعيه سره زموږ په مذهب كي وروسته تر فرضو او سنتو مستحب كار دى او په دې اړوند د مذهب حنفي په معتبره كتابونو كي د

²³⁶ - فيض الباري : ٢ جلد، ١٦٧ مخ.

²³⁷ - معرف السنن : ٣ جلد، ١٢٣ مخ.

استحباب لپاره د لائل موجود د ي خوا فسوس دی نن ورځ د هغه کسانو پر حال چي، پريو داسي مستحب کار باندي يې د مسلمانانو پر لويه حصه انسانانو باندي د مشرک او بدعت تور لگوي. د مسلمانانو د طرقي او د خلاصون لپاره دغه فرعي مسائلو څېړنه نه ده بلکي طرقي او خلاصون لپاره نوري اصلي لاري سته چي هغه پر مخ بوزي.

اه! موږ که د دې فرعي مسائلو لپاره دلائل راوړي او تشرېح کړي مودې، دا په دې معنی چي، زموږ د عامو مسلمانانو وروڼو څخه اصلي لاره ورکه نه سي. تش په نامه صوفيان او ملایان نن ورځ په ټولنه کي خورا ډیر تر سترگو کيږي. که چيري د حقيقي صوفيانو او ملایانو له لوري د غسي بيانونه او وضاحت د مذهب نه وي. دا ليري نه ده چي، په يوه کور کي به مقلید او غېر مقلید پريوې کاسه سره ناست وي. په دې بيانونو کي کېدای سي په ټولنه کي اصلاح راسي او د الله تعالی ﷻ څخه د اصلاح امید لرم.

قوله: زموږ د افغانستان علماء او مشائخ او ټول عام خلک نه وهايان دي، نه سلفيان دي او نه اهل احاديث او نه پنج پريان دي او نه بريلويان دي. بلکي ټول اهل سنت والجماعت دي پر مذهب د حضرت امام اعظم مبارک رحمه الله باندي دي.

د محترم حاجي اغا صاحب رحمه الله له دې وينا څخه مقصد دا دی چي، د افغانستان اکثره مسلمانان اهل سنت والجماعت دي او پر مذهب د امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله باندي دي. دا خبره لير نه ده کېدای سي ځيني کسان وهابي، سلفي، بر ټلوي مذهب او يا نوري عقيدې ولري خو هغه کسان چي دا عقائد ولري په دومره لويه ټولنه کي پر نيست حساب دي

که موږ د افغانستان د علماء کرامو او مشايخو کرامو سوانح وگورو، دابه راته څرگنده سي چي، د افغانستان په هيواد يا ټولنه کي اهل سنت والجماعت او احناف تېر سوي دي.

پر دې سر بېره په ټوله بر صغیر کي مسلمانان د امام اعظم صاحب رحمه الله پر مذهب باندي وو او د ټولو عقیده د اهل سنت والجماعت وه خو په بر صغیر کي د دغه اختلافاتو فتنه هغه وخت پيدا سوه کوم وخت چي په هندوستان کي د انگرېز جنلې د ماتي سره مامخ سو او په افغانستان کي ټوله احناف وه خو هغه وخت چي روس پر افغانستان ناروا يرغل وکړ، په دې وخت کي د اختلاف مذهب لپاره دو ې لاري خلاصي سوې. يوه د ځينو عربي ممالکو خيريہ مؤسساتو او ټولنو وه او بله د

افغانانو هجرت بهر ته و په دې وخت کي د گوتو په شمېر کسان د نورو د عقيدو تر
تاثير لاندې راغلل.

دا طبعي خبره ده هر څوک چي په کوم مذهب وي هغه د خپل مذهب لپاره تبليغ کوي
خود دې فرقو لپاره هم دا مهمه وه چي خپل پيروان ډېر کړي. دغه فرقو و خپلو
اهدافو ته د رسېدو لپاره مالي سرچينې په د باندنيو هيوادونو کي ايښي وې. د
دغو هيوادو لپاره دا مهمه وه چي مسلمانان هيڅ کله هم په ظاهري جنګ کي ماته نه
مني او نه ماتېږي خو که په فکري جنګ اخته سي کېدای سي موږ خپلو اهدافو ته
ورسېږو. په هم دې خاطر دغو هيوادو د دغو فرقو ته فوراً ډېر مالي امکانات برابر
کړل.

محترم حاجي اغا صاحب رحمته الله عليه دا فرقې جلا جلا په نامه يادي کړي دي. په هم دې
خاطر زه هم د هري فرقې اړوند جلا جلا بحث اړېدم تر څو د دوی عقائد او مؤسس
ټوله واضح سي.

فريقه وهابيه يا وهابيت:

دغه ډله منسوب ده، شېخ محمد بن عبدالوهاب نجدي ته. په همدې خاطر دغه ډله د وهابيه په نامه ياده سوه ځكه؛ د دې ډلې اول مؤسس هم دغه محمد بن عبدالوهاب نجدي دی.

د محمد بن عبدالوهاب لنډه پېژندنه:

محمد بن عبدالوهاب نجدي په ۱۱۱۱ يا ۱۱۱۵ هـ. كې د عينه په ښار كې زېږېدلى دى. عينه ښار د رياض په شمال كې پر ۱۵ كيلومترۍ فاصله باندې پروت دى او نجدي په دې خاطر ورته وايي چې د ده دغه نوي عقائد د نجد په ښار كې ښكاره سول او د محمد بن عبدالوهاب پلار په عينه كې قاضي و.

محمد له كوچني والي څخه د تفسير، حديث او عقائدو د كتابونو له مطالعاتو سره مينه درلوده. حنبلي فقه يې پر پلار او نورو علماؤ وويل:

محمد بن عبدالوهاب له نجد څخه بصري ته تللى و او هلته يې په بصره كې د خلكو له ډيرو اعمالو سره مخالفت پيل كړ خو بصريانو له خپله ښاره وشاره

له بصري څخه يې قصد د (زبير) د ښار په لوري وكړ. په لاره كې د لوبډي، گرمۍ او تندي سره مخامخ سو. نژدې و چې ومري خو د (زبير) يو استوگن يې مرسته وكړه

اوبه او خوراک يې ورکړ. د ځان سره يې پر آس سپور کړ و (زبير) ته يې ورساوه او له دې ښاره (احساء) ته او بيا (حريملة) ته ولاړ.

دا مهال ۱۱۳۹ هـ. يا ۱۱۴۹ هـ. کال و. او پلار يې (شيخ عبدالوهاب) له عينيه څخه (حريملة) ته راغلی و. (محمد) پر پلار سبقان شروع کړل. په دې دوران کي، محمد د نجد د خلکو پر عقائدو اعتراضونه شروع کړل. د ده او د پلار تر مابين په دې مسائلو سره سخت اختلاف واقع سو. دغه اختلاف څو کاله دوام پيدا کړ تر هغه دا اختلاف وچي، پلاري يې په ۱۱۵۳ هـ. کال کي وفات سو.²³⁸

محمد د پلار تر وفات وروسته د خپلو عقائدو په خپرولو او دخلکو د مذهبي اعمالو د يوې برخي په انتقاد لاس پوري کړ او د حريملة يو شمېر خلکو يې ملاتړ وکړ او دعوت يې مشهور سو. نوموړی له دې ښاره (عينة) ته ولاړ. په هغه وخت کي د (عينة) حکيم او امير عثمان بن حمد و.

عثمان بن حمد د محمد بن عبدالوهاب په راتلې ډېر خوښ سو. د ده يې ډېر احترام وکړ. د عثمان په زړه کي دا خبره گرځېده چي د ده سره به کومک کوي. کله چي دی د عثمان په اراده پوه سو په مقابل کي يې دا ورته وويل: چي ټوله (نجد) به د (عثمان) اطاعت ته راوبولم.

²³⁸ - الوسي د نجد تاريخ : ۱۱۱ مخ.

د محمد د دعوت خبره د (احساء) امیر ته ورسېده. امیر احساء (عثمان) ته لیک واستاوه چې، محمد د ځان سره مه ساته. د هغه عقائد سم نه دي. کله چې عثمان ته د امیر لیک ورسېده، عثمان محمد را وغوښت دایې ورته وویل: زه نسیم کولای چې ستاسو همکاري وکړم. محمد په ځواب کې ورته وویل: ایا ته دانه خوښه وې چې ټوله (نجد) ستاسو اطاعت وکړي؟ خو عثمان دا خبره نه منل. له (عنیة) څخه یې وشاره.

محمد په ۱۱۶۰ هـ. کې له (عنیة) څخه وروسته (درعیة) ته ولاړی. درعیة د نجد یو مشهور ښار دی. په درعیة کې امیر محمد بن سعود و. هغه د محمد په لیدو خوشحاله سو. خپله محمد بن سعود د محمد ډېر اعزاز وکړ او د همکاري زېری یې ورکړ. په همدې توګه د محمد او محمد بن سعود تر مابین خورا کلکې اړیکې پیدا سوې.

محمد له وخت څخه په استفاده خپل دعوت شروع کړ. چا چې به یې دعوت نه مانه، نو د کفر او شرک فتوای به یې پر لګول او د جنګي کافر په حیث به یې ورسره چلند کاوه. د دوی مال یې غنیمت باله او ښځو یې ورته د مینځو حیثیت درلود. په نجد، یمن، حجاز او د عراق او سوريې په شاوخوا کې یې ډیرې عملي جګړې وکړې. ډېر مسلمانان یې په شهادتونو ورسول. د مسلمانانو مالونه یې لوټ کړل. محمد بن عبد الوهاب په ۱۲۰۶ هـ. کې یا په ۱۲۱۰ هـ. کې وفات سو.

د ده تر وفات وروسته د ده پيروانو د ده دعقائدو د ترويج لپاره فعاليت شروع کړ. په دې فعاليت سره په اسلامي ټولنه کې يوه نوې فريقه يا ډله رامنځ ته سوه. د دې ډلې مشرانو د نړۍ د سترو قدرتونو لکه: انگلستان، په خير د مسلمانانو ضد او د بنمن غربي هيواد سره د مسلمانانو د ټکولو په نيت، (هغه چي د دوی عقائد يې نه منل) د دوستۍ لاس يو کړ او د مسلمانانو مرکزي خلافت (خلافت عثماني) يې له منځه يو وړ او ټول عربي هيوادونه يې د وخت د سترو غربي او شرقي کفري طاقتونو تر منځ ووېشل او کله چي، دا فرقه پر مکه مکرمه او مدينه منوره برلاسي سوه، په دې وخت کې ټول اسلامي اثار يې له منځه يووړل. د هغو له جملې څخه دغه مبارک اثار وو.

۱ د حضرت محمد ﷺ د پيدايښت ځای.

۲ د حضرت بي بي خديجې ﷺ کور.

۳ د مکې د حجر په کوڅه کې د حضرت فاطمې ﷺ د زېږېدلو ځای.

۴ د مکې په مسفله کې د حضرت حمزه ﷺ کور.

۵ په احد کښي د حضرت حمزه ﷺ قبر.

۶ د صفا غره سره د ارقم ﷺ کور.

۷ د بدر د غزا د شهيدانو قبرونه.

- ۸ د احد د شهيدانو قبرونه.
- ۹ د نبي ﷺ د پلار عبداللہ قبر.
- ۱۰ د امام حسين او امام حسن عليهما السلام د زېږدلو ځايونه.
- ۱۱ د عامه صحابه کرامو قبرونه اوارول.
- ۱۲ د نبي ﷺ د مور او نورو ښځو قبرونه اوارول.
- ۱۳ د امام زين العابدين، امام باقر، امام جعفر صادق، امام مالک رحم الله عليه اجمعين د قبرونو اوارول.
- ۱۴ په مکه مکرمه کي د اسلامي کتابخانې سوځول.
- ۱۵ په مدينه منوره کي اسلامي کتابخانه سوځول.
- په دې کتابخانو کي پخواني او وروستني کتابونه موجود وو. دمکې معظمې په کتابخانه کي (۶۰۰۰۰) زره کتابونه موجود وو. يوازي ۴۰ زره قلمي نسخې وې.

غېر مقلېدين په هندوستان کي.

غېر مقلېدين يا وهابيان په عربو کي موجود وو. د مسلمانانو په مابين کي دا يوه داسي فرقه وه چي، په ظاهره مسلمانان وو خو باطني مرض يې ډېر بد او له اضرارو ډک و، هغه داچي تل به دوی د مسلمانانو سره په مذهبي اختلافاتو اخته وو. مسلمانانو به د دې اختلافاتو له امله وخت نه سواي پيدا کولای چي، په اتفاق سي خپل اصلي دوښمن انگلستان ته ماته ورکړي او يا بيرته خپل اسلامي خلافت جوړ کړي. کفري نړۍ تل دا کوښښ کوي چي، دا اختلافات، يعني د مسلمانانو تر منځ اختلافات تازه وساتي ځکه؛ دوی ته دا معلومه سوې وه چي، پر مسلمانانو د برياليتوب وسيله هم دغه لار ده.

کله چي، په هندوستان کي د انگريزانو په مقابل کي جهاد پيل سو. په لږ وخت کي انگريزان له سختي ماتې سره مخ سول. مسلمانان ورځ تر بلي مخ په طرقي تلل. دوی اخر مجبور سول چي، دا فيصله وکړي چي، بايد د مسلمانانو اتحاد له منځه يوسي. د دې مقصد لپاره يې ځيني کسان په مالي مرسته د ځان تابع کړل. هغه مسلمانانو هم خورا په اخلاص سره د خپلو بادارانو خدمت وکړ. په لږ وخت کي مسلمانان تيت او فرق سول.

په هندوستان کي د علماء کرامو لپاره دوه نومونه وو. (اهل القرآن)، (اهل حديث)، د اهل القرآن و مفسرينو ته او حافظانو ته ويل کېدل او له اهل حديثو څخه محدثين مراد کېدل. خو کله چي، د انگريزانو له خوا د غېر مقلېدينو فتنه جوړه سوه، په دې

وخت کي د اهل القرآن څخه منگرين اهل حديث او اهل احديث څخه منگرين فقه مراد بدل.

په هر صورت، هغه کسان چي په تاريخ هند کي په علماء سوء سره ياد بدل او ياد سوي دي. هغه غير مقلدي دين دي. د دوی مشرانو د حديث په نامه د فقه څخه انکار وکړ او د ائمه اربعه په مابين کي په اختلافي مسائلو باندي يا په هغه مسائلو باندي چي، هغه ترک سوي وي، د عمل کولو او د هغو د مروج کولو کونښن يې وکړ او هغه مسائلي يې تخته مشق جوړي کړي چي، هغه د خبر القرون څخه بيا تر هغه وخته پوري اتفاقي وي او د دې ثمره دا سوه چي، خلک د سلفو څخه بد گمانه سوه. په دې سره د مسلمانانو په مابين کي خورا ډېر اختلافات راغلل. مخکي به مسلمانان د انگرېزانو د حکومت محاکمو ته نه تلل. کله چي دا اختلافات جوړ سول، نو خلک به د خپلو فيصلو لپاره د انگرېزانو محاکمو ته تلل او دا د انگرېزانو لپاره لويه لاسته را وړنه وه. کله چي انگرېزانو د دغه تش په نامه مسلمانانو خدمات وليدل نو مالي کومکونه يې خورا ډېر ورسره وکړل. ښه ښه القاب يې ورته ورکړل. د انگرېزانو مخلصينو چي په دې دور کي اوسېدل خپله ښکمرغي بلل او د حنفي مذهب ختمول يې د برطانيې لپاره د حکومت بقابل.

دا بيان خورا اوږد دی ما صرف دخلاصې په ډول له (کتاب، علماء هند کي شاندار ماضي، څخه راواخيست، نور اڅي چي نوري خبري د دوی يعني د غير مقليدينو له مشرانو واورو.

نواب صديق حسن خان وايي:

(د ټولو مسلمانانو لپاره د انگرېز د حکومت مخالفت کول نا جائز کار دی) ²³⁹

بل ځای بيا داسي ليکي:

(فساد ته د جهاد نوم ورکول او د برطانيې د حکومت ختمول او دغه امن چي اوس
سته ختمول دا ډېره نادانۍ وړ خبره ده. ²⁴⁰

مولوي حسين بټالوي د برطانوي حکومت په وفاداري کي د جهاد په منسوخه کېدو
کي يوه رساله (الاقتصاد في مسائل الجهاد) ليکلې ده. په دې رساله کي دی واي:

(د دغه مسئلې او دلائلو څخه دا ښکاره معلوميږي چي په هندوستان باندې که څه
هم د عيسايانو حکومت دی مگر بيا هم دغه هندوستان دارالاسلام دی. د دې
حکومت سره هيچاته روانه ده چي جنګ وکړي. هغه که د عربو وي او که د عجمو
وي، که حضرت سلطان شاه ايران وي او که امير خراسان وي. ²⁴¹

مولوي عبدالمجيد خادم، د مولوي حسين بټالوي اړوند وايي:

²³⁹ - ترجمان وهابيه: ٤٨ مخ.

²⁴⁰ - ترجمان وهابيه: ٨ مخ.

²⁴¹ - اقتصاد في الاجهاد: ٥٤ مخ.

مولوي حسين بٽالوي د اشاعة السنه په ذريعه سره د اهل حديث ډېر خدمت کړی دی او د ده په خاطر د دغه ډلې نوم اهل حديث سو او ده د انگرېز د حکومت ډېر خدمت کړی دی په هم دې خاطر يې لوی انعامات هم تر لاسه کړي دي.²⁴²

مولوي حسين بٽالوي بل ځای ليکي:

(د برطانوي انگرېز حکومت خلاف جنګ کول هيڅ روانه دی)²⁴³

مولوي حسين بٽالوي ليکي:

(د اهل حديث په دې خبره باندي دليل دادی چي، دوی د انگرېز (برطانوي) حکومت خبر خواهان دي چي، اهل حديث د انگرېز حکومت بقا په دې خاطر غواړي، ترڅو دوی د يو اسلامي حکومت په سایه کي ژوند وکړي.²⁴⁴

که موږ د هندوستان تاريخ وگورو، دابه ضرور معلومه سي چي، په هندوستان کي اول جنګ د جهاد په نامه عامه مسلمانانو شروع کړ او د مسلمانانو په څنګ کي د هندوستان هغه اوسېدونکي چي هندوان وو (بودايان، بت پرسته) هغوی جنګ د وطن د دفاع په خاطر کاوه خو کله چي، انگرېز ته دا معلومه سول چي، نور پر مختلک په دې ملک کي راته گران دی، نو د خپل شیطانت او مفکورې پر بنياد يې په مسلمانانو کي فرقې او ډلې پيدا کړې.

²⁴² - اهل حديث اور انگرېز ۸۷ مخ بحواله سرپرست تټائي، ۳۷۲ مخ.

²⁴³ - الاقتصاد : ۱۹ مخ.

²⁴⁴ - اشاعت السنه : ۸ جلد، ۲۶۲ مخ.

هغه کسان چي د انگرېز په لومه کي گير نه سول او نه يې د انگرېز و ظاهري عېش او عشرت ته سرنگون سول، په خپل جهاد او مبارزه يې لاس پوري کړ او دوام يې ورکړ، هغه د ځيني مسلمانانو او انگرېزانو له خوا په باغيانو و نومول سول لکه: نواب حسن خان په خپله فتوا کي وايي:

(جهاد او مذهبي جنګ کول د شريعت په اعتبار سره منع دی او کوم خلک چي د دوی په خلاف اسلحه را اخلي او مذهبي جنګ کول غواړي، دغه ټوله باغيان دي او په دغه باندې د اهل حديث د علماء کرامو اتفاق دی.²⁴⁵)

او کوم کسان چي د انگرېز په حمايت کي ولاړ وو، هغه ته به د انگرېزي حکومت له خوا تحفي او نوري مرستي ورکول کېدلې او ډول ډول القاب به ورته کارول کېدل. د غېر مقلېدينو مشهور عالم، مولانا مسعود عالم ندوی ليکي:

(معتبر راويانو بيان دی چي، د (رسالة الاقتصاد في الاجهاد) په بدله کي مولوي حسين بټالوي ته د انگرېز له خوا ډيري جائزي ورکول سوې.²⁴⁶)

د نواب حسن خان واده د (بهوپال) د واليه سره د انگرېزانو په خوښه وکړل سو. دی خپله وايي: (کله چي دريم کال تېر سو نو ماته درئيسي معظمې سره په واده کول سره عزت ورسېدی او دغه کار د لوړ حکومت په اطلاع او د انگرېزي حکومت په خوښه

²⁴⁵ - ترجمان وهابيه: ٦١ مخ.

²⁴⁶ - دهلي اسلامي تحريک: ٢٩ مخ.

سره تر سره سو او دغه کار او علاقه غزت منده او گتوره وه او کالنی خلرویش زره
روپی او خطابونه را کول سول.²⁴⁷

په هر صورت په هندوستان کې د غېرمقلایینو پیدا کېدل د انگرېز د حکومت پیدا
واردی ترڅو مسلمانان په یوه او بل نامه او مختلفو عقیدو په نامه یو په بل سره و
جنگوي ترڅو مسلمانان خپل د کور د ننه هم په کراره نه سي.
د ښه معلوماتو لپاره په تفصیل سره د بیان دغه کتابونه وگورئ.

۱ علماء هند کې شاندراماسي. اردو.

۲ علماء حق کې مجاهدانه کارنامې. اردو.

۳ نقش حیات. اردو.

۴ غېرمقلایین د احادیثو په رڼا کې پښتو.

²⁴⁷ - ترجمان و هابیه : ۸۲ مخ.

د غیر مقابلینو عقائد.

۱ مولوي شهود الحق وايي:

(د الله ﷻ څخه درواغ ممکن دي) (العیاذ باللہ) صیانت الایمان. ۲ مخ

۲ مولوي حسين خان وايي:

(د انبياء علیہ السلام څخه په دیني احکامو ښوولو کې هېره راځي) ردالتقلید بکتاب
المجید. ۱۲ مخ.

۳ اخند صديق پشاورې د مولوي نذیر حسین شاگرد وايي:

په خاتم النبیین کې الف ولام عهدې دي، معنی یې دا جوړېږي چې نبي علیہ السلام د بعضو
انبياء خاتم دی نه د ټولو، نصر المؤمنین. ۲۱۶ مخ.

۴ (هغه اجماع د ټولو امت چې موږ ته یې سند معلوم نه وي شرعي حجت نه ده)
معیار حق. ۱۲۱ مخ.

۵ (د مجتهد د شرعي قیاس اعتبار نسته) معیار حق. ۷۹ مخ.

۶ هغه کسان چې د حضرت مهدي سره محبت لري، که د مهدي تر ظهور له مخه
مړه سي. چې کله مهدي ظهور وکړي، دغه کسان به بیرته را ژوندي کیږي ترڅو د

مهدي د فيض خخه برخمن سي. وروسته به بيا مړه كيږي، دراستات اللبيب. ۲۱۹ مخ.

۷ (د نبي ﷺ عصمت عقلي دی او د مهدي عصمت نقلي دی)، دراستات اللبيب. ۲۱۳ مخ.

۸ (څلور سره امامان تقليد کونکي مشرکين دي. اعتصام السنة. ۸ مخ.

۹ په اسلام کي د غلطۍ او بدۍ رېښه فقهه ده، ترجمان وهاييه، ۳۵ مخ.

۱۰ شل رکعت ته تراويح کول بدعت او گمراهي ده او حضرت عمر رضي الله عنه په دغه کي بدعت کوونکی دی (العياذ بالله)، کتاب الانتقاد الرجیح. ۶۲ مخ.

۱۱ په عالم برزخ کي د نبي ﷺ د امت په اعمالو باندې علم راتلل بدهي البطلان او په دغه عقیده درلودل موجب د ښکاره شرک دی، منجي المؤمنین. ۱۲۶ مخ.

۱۲ د نبي ﷺ ټوله اعمال ښه نه وه او د ده لپاره عصمت مطلق ثابت نه دی، کتاب تحقیق الکلام في مسئله البيعة والالهام. ۴۵ مخ.

محترمو دغه مخکنۍ عقیدې د غېر مقل یوینو زموږ په مذهب کي حرام ی دي. د دغه ټولو عقیدو اړوند زموږ په مذهب کي ښه کره کره دلائل موجود دي. ان تر دې چي په ځینو خبر و یې کتابونه لیکل سوي دي. که یو لوستونکي ته په دغه عقیده کي چي د غېر مقل یوینو دي ښه تحقیق ته زړه کېدی هغه دي ژر ورسې د خپل

مسجد له امام څخه دي په دې اړه پوښتنه وکړي او خبره دي له هغه سره شريکه کړي
تر څو تاسو ته خپله اسلامي عقیده او خپله مذهبي عقیده هغه عقیده چې زموږ
پلار او نیکه پر روان وو دروښتي تر څو په زړه کي مو شېبه پيدا نه سي. د غېر
مقلدینو یواځي دغه عقاید نه دي بلکي د دوی په عقیدو کي داسي خراپات سته
چې د هغو په رانقل کولو سړي ته شرم درېږي چې، دوی ځان ته مسلمانان هم وایي
خو بیا همدغسې عقیدې لري. دا صرف یو نمونه د دوی د عقیدو ده.

د وهاييانو نومان او ډلي

لکه څرنگه چې زموږ د عوامو په منځ کې يوازي په وهايي سره شهرت لري نو همدارنگه، زموږ د ځينو علماء کرامو په منځ کې بيا په غېر مقل يدينو سره شهرت لري خو اصلي خبره دا ده چې، دوی لکه غله خپل نوم د وخت سره بدلوي، په کوم نامه سره چې، دوی خپل پر مخ تګ گټور وېولي هغه نوم پر ځان ټوټې.

همداسې دوی په خپل منځ کې څو فرقې دي چې، يوه فرقه د بلي فرقې نه داسې بد وړې چې، هيڅ کله خپل لمونځ يو په بل پسې جائز نه بولي.

د دوی اولنی نوم (موحد) و. نورو خلکو دوی ته (واهيي) وويل: وروسته دوی خپل موحد نوم پرېښود، نوم يې (محمدي) کښېښود.²⁴⁸

بيا د هغه وروسته دوی خپل نوم اهل حديث کښېښود. دغه نوم يې د انگرېزي حکومت څخه منظور کړی. کله چې په هندوستان کې د انگرېزانو حکم راني وه، زه د هغې عاريضې يو څو کرښي رانقل کوم، کوم چې دوی د انگرېز حکومت ته د دغه نامه اړوند ليکلې وه. عاريضه دا وه.

جناب سيکرېټري حکومت په خدمت کې:

²⁴⁸ - الارشاد الهي سبيل الرشاد : ۱۳ مخ.

زه ستاسوپه خدمت کي د ليکولو اجازت او معافي غوښتونکي يم. مایه ۱۸۸۶ م کي په خپله ماهانه (مياشتنۍ) رساله کي اشاعت السنه کي ليکلي وه چي وهابي چي، عموماً د باغي او د نمک حرامه په معنی کي کارول کيږي.

د هغه اسلامي فرقې د نامه په توگه کارول کيږي چي هغه تل د انگرېزيانو د حکومت خبر خواه او نمک حلاله پاته سوې ده او دغه خبره هم ثابته سوې ده. په سر کاري خطونو کي دغه خبره هم منل سوې ده چي، موږ په پوره احترام سره د حکومت څخه عاريضه کونکي يو چي، هغه په سرکاري سطحه دغه نوم منسوخه کړي او د دغه نوم د نه کارولو حکم صادر کړي او دوی د اهل حديث په نامه سره د نومولو حکم صادر کړي.

څه وخت چي دغه عريضه د انگرېز حکومت ومنله دوی په جواب کي د شکريه په خاطر داسي جواب ورواستاوه.

سر چارلس ايډي سن لارډ ډفرن. ليډي ډفرن.

وهابي نوم منسوخه کولو او د اهل حديث په نوم سره نومولو سره ستاسو نه يو جهان مننه.²⁴⁹

بلکي په دې کي مختلفي ډلي سته د هغو نومانو څخه ځيني داسي دي.

²⁴⁹ - اشاعة السنة ۹ جلد، ۲۰۳ مخ. نمبر ۸.

سلفي، غرباء اهل حديث، جماعت غرباء اهل حديث، تنظيم روپڙ، کانگریس اهل
حديث او په (رساله اهل حديث) کي چي د مولوي عبدالوهاب په نامه ده ليکي، په
۱۹۷۲ سنه کي غېرمقليدين په شپاړس ۱۶ فرقو کي تقسيم سوي دي چي يو خو
يې دغه فرقې دي.

اول : جماعت غرباء اهل حديث، دا په ۱۳۱۳ هـ کي جوړه سوه.

دوهم : کانفرس اهل حديث. دا په ۱۳۲۸ هـ سنه کي جوړه سوه.

درېمه : فرقه ثنائيه: دا په ۱۳۳۸ هـ کي جوړه سوه.

څلورم : امير شريعت صوبه بهار. دا په ۱۳۳۹ هـ کي جوړه سوه.

پنځم : فرقه حنفيه عطائيه دا په ۱۳۳۹ هـ کي جوړه سوه.

شپږم : فرقه شريفه: دا په ۱۳۴۹ سنه کي جوړه سوه.

اووم : جمعيت اهل حديث: دا په ۱۳۷۰ هـ کي جوړه سوه.

اقم : د محي الدين لکنوي فرقه: دا په ۱۳۷۸ سنه کي جوړه سوه.

د دې وروسته نوري هم په کښي پيدا سوي دي خو دغه يې تر يو حده مشهوري دي.

د امت مسلمه فتوى د وهابيانو په حق كې

هر هغه كس چي دغه ډول عقائد يې وي هغه بدعتي فاسق، فاجر، گمراه او بعضي كفري عقائدو درلودونكى او د زناد قودى. تنبيه الوهابين، ۴۹۹ مخ چاپ امير محمد كتب خانه.

دغه كسان په مخكه كې فساد خپروونكي دي او دوخت په امام باندي واجب ده چي، د دغه فتني څخه خلك وژغوري او دغه مفسدين او زنادقه دي پوه كړي كه چيري نه پوهيږي نو له دوى څخه دي مخكه پاكه كړي.

(فيجب على ولاية الامور ضاعف الله لهم الا جور ردع هذا الضال المضل بشديد النكال و لو بالقتل، مفتي عبدالرحمن بن عبدالله الحنفي المفتي في مكة المكرمة)
تنبيه الوهابين ۵۰۰ مخ.

د اهل السنه والجماعت څخه خارج دي. د دغه سړي سره ولاړه او ناسته كول د هغو سره نكاح كول يا په نكاح كې ور كول او د هغوى مسجدونو ته تلل او هغه و خپلو مسجدونو ته پرېښول ممنوع دى او دغه باندي اجماع د اهل السنه والجماعت ده. يو څه حوالې زه ذكر كوم ټوله اقوال په تنبيه الوهابين په ۴۵۹ مخ كې وگورئ.
په يوه حديث شريف كې راځي:

(عن انس ان الله اختارني و اختار لي اصحابي و اصحابي و سياء تي قوم يسبوهم و ينقصونهم فلا تجالسوهم و لا تشاربوهم و لا تواكلهم و لا تناكحوهم .) الجامع الكبير للسيوطي .

علامه شاه عبدالعزیز د دې ایت، (و دوالوتد هن فید هنون) کي فرمایي:
(در حقائق تنزیل مذکور است که سهل بن عبدالله تسري فرموده اند که، من صح ایمانه و اخلص توحیده فانه لایو النس الی المبتدع و لایجالسه و لایواکله و لایشاربه و یتهر من نفسه العداوة و من واهن بمبتدع سلبه الله حلاوة ایمان و من تحب الی مبتدع نزع الله نور ایمانه من قلبه) فتح الرحمن .
اوپه دوی پسي گرسره لمونځ نه دی صحیح.

(و اما الاقتداء بالشافعي فلا بأس به اذالم يعتصب ای لم یبغض للحنفي) فتاوی عالمگیر .

دوی دي اهل سنت والجماعت و خپولو مساجد و ته نه پرېږدي. که چیري راسي نو باسي دې.

په مؤطا امام محمد کي راغلي دي چي، عمر رضي الله عنه یوه ښځه چي په جزام ناروغي سره اخته وه، په مکه باندي د طواف کولو څخه منعه کړه او ورته وې ويل په کور کي کښېنه او خلکو ته تکلیف مه رسوه.

(قال النووي: قوله ﷺ من اكل هذه الشجرة يعني الثوم فلا يقربن المساجد هذا تصريح بهي من اكل و نحوه عن دخول كل مسجد و هذا مذهب العلماء الكافة)
 شرح النووي للمسلم.

شاه عبدالعزیز رحمہ اللہ د دې ایت (واصبر علی ما یقولون) په تفسیر کي وایي:
 په سلفو باندي بد او رد ویل ډېر بد او د حد څخه زیات لسانی تکلیف رسول دی.
 په اشباه کې لیکلي دي. اذیت رسوونکی دي و مسجد ته دراتلې څخه منعه کړل سي
 که څه هم دغه اذیت لسانی وي.
 نوټ: په دغه فتوی باندي ۴۶۶ اشخاصو علماء کرامو د عربو او اعجمو او څلورو
 مذاهبو علماء کرامو او مفسیرینو او پوهانو د دین او مذهب لاسلیک کړی دی چي د
 هغوی نومان په لاندې ډول دي

گڼه	نوم	گڼه	نوم
۱	وصي احمد السني الحنفي رحمہ اللہ	۹۸	محمد عبدالرشيد رحمہ اللہ
۲	السورقي دهلي رحمہ اللہ	۹۹	محمد كريم الله رحمہ اللہ
۳	محمد عبید الله الحسيني کانپوري رحمہ اللہ	۱۰۰	احمد رحمہ اللہ
۴	محمد شاه فتح پوري رحمہ اللہ	۱۰۱	قاضي شيخ احمد دهلي رحمہ اللہ
۵	محمد گوهر علي رحمہ اللہ	۱۰۲	محمد عبدالحق فتحپوري رحمہ اللہ

٦	عبد الله خان رحمته الله	١٠٣	فقيه محمد حسين رحمته الله
٧	محمد يعقوب رحمته الله	١٠٤	نظام الدين افغان رحمته الله
٨	محمد حبيب رحمته الله	١٠٥	محمد علي مدرس مسجد بنوي رحمته الله
٩	محمد محمود رحمته الله	١٠٦	عبد الجليل افندي مدرس رحمته الله
١٠	حضرت محمد شاه جهان رحمته الله	١٠٧	عبد الله بن احمد مدرس رحمته الله
١١	سيد عبد الحق رحمته الله	١٠٨	محمد بن عبد الله مفتي الحنابلة بمكة رحمته الله
١٢	احمد شفيع رحمته الله	١٠٩	فصيح الدين رحمته الله
١٣	محمد عابد حسين رحمته الله	١١٠	محمد هدايت الله رحمته الله
١٤	سيد محمد الحنفي مدرس بالمسجد الحرام رحمته الله	١١١	امير محمد رحمته الله
١٥	عبد الرحمن المدرس بالمسجد الحرام رحمته الله	١١٢	محمد مصطفى الياس مفتي المدينة المنورة رحمته الله
١٦	عبد الرحمن بن حامد المكي المدرس رحمته الله	١١٣	جعفر بن اسماعيل مفتي الشافعية بالمدينة رحمته الله
١٧	سيد عبد الرحمن رحمته الله	١١٤	محمد جلال الدين قاضي مدينه رحمته الله
١٨	رحمت الله مكي رحمته الله	١١٥	حسن بن حسين مدرس مسجد نبوي رحمته الله
١٩	مصطفى بن محمد المدرس بمكة رحمته الله	١١٦	السيد يوسف الغزي مدرس مدرسه محمودية رحمته الله
٢٠	محمد قطب الدين هندي رحمته الله	١١٧	فقيه محمد حسين دهلوي رحمته الله

محمد لطف الله ﷺ	۱۱۸		۲۱
حسین شاہ ﷺ	۱۱۹	محمد عادل حاکم محکمہ شرع دہلی ﷺ	۲۲
محمد شفیع ﷺ	۱۲۰	منصور احمد علی امام مسجد حوض ﷺ	۲۳
عثمان خان ﷺ	۱۲۱	قاضی احمد نصیر الدین ﷺ	۲۴
ولی النبی ﷺ	۱۲۲	محمد ابراہیم بن خیار مدرس ﷺ	۲۵
محمد حسن رامپوری ﷺ	۱۲۳	محمد علی دہلی ﷺ	۲۶
عنایت اللہ ﷺ	۱۲۴	محمد عمر ابن کریم اللہ ﷺ	۲۷
قادر بخش ﷺ	۱۲۵	محمد عبد الحق ﷺ	۲۸
محمد اعجاز حسین ﷺ	۱۲۶	سید محمد نذیر ﷺ	۲۹
محمد عبد الحق خان ﷺ	۱۲۷	محمد اسماعیل دہلوی ﷺ	۳۰
سید محمد ﷺ	۱۲۸	محمد عبد الغفور خان ﷺ	۳۱
محمد فضل الرحمن ﷺ	۱۲۹	محمد قاسم ﷺ	۳۲
عبد القادر خان ﷺ	۱۳۰	الہی بخش دہلوی ﷺ	۳۳
عبد القادر ﷺ	۱۳۱	محمد عبد النبی ﷺ	۳۴
محمد عبد الکریم ﷺ	۱۳۲	محمد عبد الوروف ﷺ	۳۵
عبد الرحمن حنفی مفتی بمکہ ﷺ	۱۳۳	فتح الدین ﷺ	۳۶
احمد دہلان مفتی ﷺ	۱۳۴	عبد العزیز ﷺ	۳۷
عبد الغفار ﷺ	۱۳۵	عبد الرحمن ﷺ	۳۸
غلام حسین ﷺ	۱۳۶	احمد علی ﷺ	۳۹

محمد عبدالعزیز ﷺ	۱۳۷	حاجي دوست محمد ﷺ	۴۰
سعید الرحمن ﷺ	۱۳۸	محمد عطاء ﷺ	۴۱
سعید احمد ﷺ	۱۳۹	محمد عبدالرب ﷺ	۴۲
عبدالحمید انصاري ﷺ	۱۴۰	الهي بخش ﷺ	۴۳
فخرالدين نور علي ﷺ	۱۴۱	محمد تراب علي ﷺ	۴۴
شهاب الدين ﷺ	۱۴۲	محمد نور الحسن ﷺ	۴۵
قاضي سعد الدين کندهاري ﷺ	۱۴۳	احمد علي سهارنپوري ﷺ	۴۶
مفتي محمد سعید کندهاري ﷺ	۱۴۴	وحيد محمد ﷺ	۴۷
مفتي غلام محمد امين افغاني ﷺ	۱۴۵	قادر بخش ﷺ	۴۸
ادريس محمد ﷺ	۱۴۶	عبدالرب پنجابي ﷺ	۴۹
فيض احمد ﷺ	۱۴۷	عبدالرحمن ملتاني ﷺ	۵۰
عبدالرحمان کابل ﷺ	۱۴۸	غلام نبي ملتاني ﷺ	۵۱
انشاء الله افغاني ﷺ	۱۴۹	قادر بخش ملتاني ﷺ	۵۲
محمد علي دهلوي ﷺ	۱۵۰	فتح محمد ملتاني ﷺ	۵۳
محمد کريم الله ﷺ	۱۵۱	غلام غوث ﷺ	۵۴
محمد عائم ﷺ	۱۵۲	نور احمد لاهوري ﷺ	۵۵
مير محبوب علي ﷺ	۱۵۳	نور محمد ملتاني ﷺ	۵۶
محمد مسعود ﷺ	۱۵۴	خدا بخش ملتاني ﷺ	۵۷
محمد يوسف دهلوي ﷺ	۱۵۵	محمد عبدالرحمن ﷺ	۵۸

٥٩	خواجه ضياء الدين هندي رحمه الله	١٥٦	مولانا عبدالعزیز رحمه الله
٦٠	احمد الدين رحمه الله	١٥٧	عبدالواحد رحمه الله
٦١	محمود سلطان رحمه الله	١٥٨	غياث الدين رحمه الله
٦٢	عبدالله مسكين رحمه الله	١٥٩	محمد علاء الدين رحمه الله
٦٣	خان محمد رحمه الله	١٦٠	محمد اميرالدين رحمه الله
٦٤	فتح محمد رحمه الله	١٦١	محمد اميرالدين رحمه الله
٦٥	سيد محمد اسماعيل رحمه الله	١٦٢	فخر محمد محسن رحمه الله
٦٦	محمد محمد امين گلاب رحمه الله	١٦٣	احمد المكي مدرسه سليمانيه رحمه الله
٦٧	محسن علي رحمه الله	١٦٤	حسين بن ابراهيم المالكيه ببلد الله المجيد رحمه الله
٦٨	محمد پسندار خان رحمه الله	١٦٥	عبدالرحمن بن محمد مراد رحمه الله
٦٩	حافظ محمد عبدالحق رحمه الله	١٦٦	محمد بركات الشامي رحمه الله
٧٠	محمد عبدالكريم رحمه الله	١٦٧	عبدالله رحمه الله
٧١	حاجي محمد رحمه الله	١٦٨	فقير ضياء الدين رحمه الله
٧٢	محمد غريب الدين رحمه الله	١٦٩	لطف الرحمن رحمه الله
٧٣	احمد رحمه الله	١٧٠	ضياء الله رحمه الله
٧٤	عبدالحكيم رحمه الله	١٧١	احمد يار رحمه الله
٧٥	محمد فيض الله رحمه الله	١٧٢	عبدالحكيم صديقي رحمه الله
٧٦	عبدالرشيد رحمه الله	١٧٣	محمد مهدي الفرنجي رحمه الله
٧٧	احمد حسين رحمه الله	١٧٤	علامة الله رحمه الله

٧٨	مجدد الدين رحمته الله	١٧٥	نور علي رضوي رحمته الله
٧٩	نور النبي رحمته الله	١٧٦	عبد الرحمن رحمته الله
٨٠	عبد الجبار مفتي حنابلة بمدينة رحمته الله	١٧٧	محمد ارشاد حسين رحمته الله
٨١	حافظ فتح محمد الفاروقي دهلوي رحمته الله	١٧٨	عبد العلي رحمته الله
٨٢	فضل الله رحمته الله	١٧٩	محمد عبد الطيف رحمته الله
٨٣	عماد اسلام رحمته الله	١٨٠	محمد علي رحمته الله
٨٤	قاضي احمد رحمته الله	١٨١	محمد عبد الواحد رحمته الله
٨٥	محمد عبد الصمد رحمته الله	١٨٢	سيف الدين خان رحمته الله
٨٦	حافظ محمد كشميري رحمته الله	١٨٣	سيد حسن علي رحمته الله
٨٧	حسن شاه بتالوي رحمته الله	١٨٤	محمد عبد المجيد رحمته الله
٨٨	حافظ عزيز الله رحمته الله	١٨٥	محمد انعام الله احمد خان رحمته الله
٨٩	رحيم بخش رحمته الله	١٨٦	سيد محمد يعقوب پنجابي رحمته الله
٩٠	ابرار علي رحمته الله	١٨٧	محمد حسين خان رحمته الله
٩١	محمد اكرم رحمته الله	١٨٨	حبيب الله قاضي الندوة رحمته الله
٩٢	محمد فضل الرحمن رحمته الله	١٨٩	رضي الدين رحمته الله
٩٣	محمد عبد الرحمن رحمته الله	١٩٠	برهان الحق رحمته الله
٩٤	شبه لعل محمد رحمته الله	١٩١	محمد سليم الزمان رحمته الله
٩٥	فقيه عبد الله رحمته الله	١٩٢	نصير الدين احمد رحمته الله
٩٦	محمد ابوسعيد رحمته الله	١٩٣	قاسم علي رحمته الله

۹۷	سکندر علي خان رحمۃ اللہ علیہ	
----	---	--

د هم دغه علماء کرامو سر بيره دوخت او زمان د ام ت محمدي مشهوره علماء کرام چي، په عربو او اعجمو کي پېژندل سوي خبرې دي، دهغو لاسليکونه هم پرسته لکه:

د حضرت علامه مولانا يعقوب نانوتوي رحمۃ اللہ علیہ.

✽ حضرت مفتي علامه رشيد احمد گنگوحي رحمۃ اللہ علیہ.

✽ حضرت مولانا شيخ سيد احمد رحمۃ اللہ علیہ.

✽ حضرت مولانا محمد الحسن رحمۃ اللہ علیہ.

✽ حضرت مولانا محمد محمود رحمۃ اللہ علیہ.

✽ حضرت مولانا شيخ عبدالحکيم رحمۃ اللہ علیہ ولد حضرت مولانا علامه شيخ عبدالحی الکنوي رحمۃ اللہ علیہ.

✽ حضرت مولانا شيخ فقه العصر صاحب تحقيق و تدقيق عبدالحی لکنوي رحمۃ اللہ علیہ.

✽ حضرت مولانا شيخ خليل احمد سهارنپوري رحمۃ اللہ علیہ.

دغه فتوى په كتاب (تنبيه الوهابين) كې موجود ده. په صفحه ۴۶۶ كې د دې
كتاب (تنبيه الوهابين) ليكوال حضرت مولانا عبدالعلي رحمته الله عليه دى چي په
دارالعلوم د يوبند كې مدرس دى او حنفي فقه پر مشهوره كتاب شرح الوقاية
باندې حاشيه هم كړې ده. د ښه معلوماتو لپاره تنبيه الوهابين كتاب وگورئ.

د غېر مقلېدینو په اړوند د دارالعلوم دیوبند نظر

د اسلامي نړۍ د مشهوره د عیني مرکز (مدرسه دارالعلوم دیوبند) له لوري یوه رساله د (خطیبه صدارت) په نامه په دې روان کلونو کې خپره سوه. په دې رساله کې د موجوده غېر مقلېدینو په اړوند د دارالعلوم دیوبند نظر څرګند سوی دی. دا رساله په اصل کې د دیوبند د مدرسې د مشر د هغې وینا لیکلې متن دی چې د یادي فتنې (غېر مقلېدینو) په اړه یې یوه رابلل سوي کنفرانس ته کړې وه چې، د یادي فتنې (د غېر مقلېدینو) په اړه یې یو رابلل سوي کنفرانس ته کړې وه. د همدې رسالې په یوه برخه کې داسې یوه د فهم وړ وینا موجوده ده چې، زه به هغه ستاسو حضور ته وړاندې کړم.

د لوړ عزت د دلودونکو درنو علماء کرامو، د دغې ناستې غرض، هدف، ضرورت او اهمیت تاسو ټولو ته ښه معلوم دی لکه څرنگه چې، په بلنلیک کې ورته اشاره سوې وه چې، دغه ناسته په دغه هدف او موخه جوړه سوې ده چې، زموږ غېر مقلېدین وروڼه چې، ځانونو ته اهل حدیث وایي، په بېلابیلو سیمو کې د دوی له لوري څخه چې کوم حالت منع ته راځي پر هغه باندې غور او فکروسي او د راکابو کولو تدارک لاري چاري یې باید تنظیم سي.

صورت حال د ادې چې د تیرو څو کلونو راهیسي غېر مقلېدینو د خپلو هڅو د لټونديتوب تر څنګ جارحانه رویه هم غوره کړې ده. دوی په بېلابیلو سیمو کې په حدیث باندې د عمل کولو په نامه د ساده عوامو یا د هغه عصري زده کړو زده

کونکو مسلمانان څخه لاره ورکوي يا ورکه کړې ده چي، د ديني علومو څخه ناخبره او هغوی ته داسي تاثر ورکوي چي، گواکي په حديث بلندي د عمل کولو وياړ يوازي او يوازي د دوی په برخه دی او پاته نورو ټولو خلکو احاديث پرې ايښي دي.

دا په دې معنی چي ټول هغه مسلمانان چي په دين باندي د عمل کولو يا قرآن کریم او احاديثو باندي د پوهېدلو لپاره د حضرات آئمه کرامو څخه لارښوونه ترلاسه کوي او په هغوی کي د يوه امام تقليد کوي، دغو ټولو گواکي احاديث پرې ايښي دي گمراهان دي او باطل پرست دي.

اوس خو خبره تر دې اندازې رارسېدلې ده چي غېرمقلي دين بېله تکليفه پر امامانو مبارکانو د تهمت ژبه اوږدوي په خاص ډول امام ابوحنيفه رحمته الله عليه د دوی د بې ادبۍ او سپين سترگۍ نښان وي او دې خبري ته خو د بد بختۍ انتها ويل کيږي چي، په دوی کي يو شمېر داسي هم سته چي، د صحابه کرامو په سپېڅلي شان کي د سپين سترگۍ او بې ادبۍ کي بې ځايه جرئت کوي.

د دوی د دغې جارحانه رويې په نتيجه کي په ډېرو سيمو کي خپل منځي شخړي رامنځ ته سوي دي او په ځينو سيمو کي د يو شمېر مسلمانانو د خپلو مخکنيو علماء کرامو او اسلافو سره په تړاو او تعلق اغېزمن سوي هم دي. په ځانگړي ډول په هغو سيمو کي دا فتنه زياته ده چي، ډېر او سېدونکي يې په خليجي هيوادونو کي مزدورۍ کوي. په ځينو سيمو کي يې خپل نمائنده گان په تنخوا ټاکلي دي چي،

په پرله پسې ډول د دغې فتنې په خپراوي کې بوخت دي. خلاصه دا چې د غېر مقلوینو فتنه په ډېره چټکيا سره خپرېږي. په دې کې شک نسته چې د حق نمائنده گان هم په شخصي شکل د دغې فتنې پټ تعقيب او مخنيوي کې بوخت دي.

لکه: دارالعلوم دیوبند ته په کله نا کله رارسېدونکو راپورونو کې چې، اندازه کېدای سي، یا چې کله د دارالعلوم دیوبند خادمان بېلابېلو سیمو ته ولاړ سي او په خپله یې وويني.

په خپله په دارالعلوم دیوبند کې د (تحفظ سنت) په نامه د څو کلونو راهسي ځانگړې شعبه سته چې په کښي پر دغه موضوع باندې د طالبانو د روزني کار جاري دی او له ضرورت سره سم د هیواد په بېلابېلو سیمو کې د همدغې فتنې د مخنیوي په اړه په هڅو کې برخه اخلي. لکن اوس د حالاتو غوښتنه داده چې، دغه کار د پخوا په نسبت باید په ډېر منظم او پرله پسې شکل تر سره سي او یوه مناسبه کاري لایحه ورته جوړه سي. د دې رسالې په یوه برخه کې د (غېرمقل یوینو د جارحانه افکارو لنډیز) تر عنوان لاندې داسې راغلي دي.

که چیرې تاسو د غېرمقلوینو کتابونو ته یوه لنډه کتنه وکړئ او د هغې په رڼا کې د هغوی افکار رالڼد کړئ، نو یو ډېر دردوونکی انځور او حالت به راڅرگند سي په لنډه توگه یې وړاندې کوو.

۱ غېر مقلېدين د اصحابو کرامو په اړه د جمهور امت خلاف نظر لري. حضرات صحابه کرام حجت نه مني بلکې د هغوی په اړه نامناسب تعبيرات استعمالوي د دوی د علماوو، عادي خبره او عادت دی تر دې اندازې چې، خلفاي راشدين او نور اکابرین او فقيه صحابه کرام په اړه د کتاب او سنت سره نابلدتيا د نصوصو خلاف عمل په غټو غټو مسائلو کې تېروتنه او په قهر کې غلط ه فتوای ور کول او داسې نور تهمتونه او دې ادبي څخه ډک الفاظ د غېر مقلېدينو په کتابونو کې عام دي.

۲ غېر مقلېدين د اجماع پر خلاف لاره غوره کوي.

۳ دغه خلک د سلف صالحينو بلکې په احاديثو ثابت د قرآني تفاسيرونو په مقابله کې د خپل زړه د خوښي سره سم تفاسيرونه ترجيح ورکوي.

۴ په اختلافي فروعې مسائلو کې شدت د دوی ځانگړی شعار دی په کومو مسائلو کې چې، تريوه د زياتو رایو او نظرونو کنجائش وي په هغوی کې يوازي يو اړخ حق او بل باطل گڼل د دوی عادت دی. په داسې حال کې دغسې فکر ي طرز د امت د جمهورو علماوو په اند غلط دی.

۵ دغه خلک د مجتهدينو امامانو، فقهاوو، محدثينو او اولياء کرامو په شان کې بې ادبي کوي.

سلفيان

که څه هم زموږ په ټولنه کې سلفيان خلک ځانگړې ډله بولي مگر په اصل کې سلفي او وهابي کوم توپير نه لري. صرف دومره فرق يې سته چې، وهابي ډل مخکې پيدا سوې ده او سلفي ډله وروسته پيدا سوې ده.

دغه ډله د سيد محمد رشيد رضا له خوا تاسيس سوې ده، سيد محمد رشيد رضا په ۱۲۶۲ هـ. کې په سوريه کې زېږېدلی دی او په ۱۳۵۶ هـ. کې وفات سوی دی.

سيد محمد رشيد رضا د شېخ محمد عبده خاص شاگرد دی. سيد محمد رشيد رضا د سلفي په نامه عقیده او ډله په مصر کې جوړه کړه. وروسته دغې ډلې په ورو ورو له مصر څخه د باندې نورو هيوادونو ته لاره پيدا کړه.

په هندوستان کې دې ډلې ته علامه شوکاني او مولوي نظير احمد دهلوي ډېر روشد او طرقي ورکړه. د دوی دواړو کونښن و چې، سلفي ډله په لږ وخت کې د مشهوره ډلو څخه و بلل سوه. سره له دې چې په اوسني پاکستان کې او افغانستان کې هم ځيني کسانو دې ډلې ته لبيک وويل. په افغانستان کې د دې ډلې او پيروانو لپاره يې مولوي عبدالله نورستاني ډېر عزت لري.

سلفي ډله ځان ته يو ځانگړی هدف، عقائد، او پېرېنډل گلوي نه لري. دوی په ټولو اهدافو، عقائدو او پېرېنډل گلوي په مثل د وهابيانو دی. موږ دا څه بيه مخکې واضح

کړې ده چي، وهابيان پر يوه قرار نه دي خپل نوم د وخت سره سم بدلوي. کله اهل
احديث، کله وهابيان، کله بيا سلفي وي.

په هر صورت زموږ د اهل سنت والجماعت په وړاندي سلفي داسي حکم لري لکه
خرنگه چي، د وهابي دي. ځکه د دوی دواړو عقائد او هدايت يوشان دی.²⁵⁰

²⁵⁰ - شناخت گروهه : ۳۰ مخ.

پنج پیریان :

پنج پیر په اصل کي د پاکستان په صوبه سرحد کي په (صوابي) والسوالی کي د یوه کلي نوم دی چي اوس و هغه ډلي ته پنج پیر یان ویل کیږي کوم چي د مولوي طاهر پنج پيري له خوا ایجاد سوې ده. مولوي طاهر پنج پیر، د پنج پیر د علاقې او سېدونکي دی، نو په همدې خاطر و دغي ډلي ته د پنج پیریانو نوم کارول کیږي.

دغه ډله په مثل د سلفي نجدی ده. دوی په ظاهره د حنفي مذهب دعوه کوي. په قرآن کریم کي ډېر لري تاویلات کوي چي، هغه زموږ د مذهب سره سمون نه لري. د دوی عقائدو ته که سړی متوجه سي دابه معلومه سي چي، د دوی او سلفي نجدی عقیده کوم توپیر نه لري خو په ظاهره د ځینو مسائلو څخه منکر دي، هغه مسائل چي په مذهب کي ثابت دي. په فتوی فریدی کي علامه شېخ القرآن والحديث مفتي فرید صاحب رحمته الله داسي راپېژني. لکه دعا وروسته ترجنازي، دعا وروسته تر سنتو حيلة دورة الاسقات، توسل، په ذوات فاصله، زیارت قبور، تعویذ، مطلقا²⁵¹ دا ټوله هغه مسائل دي چي په مذهب کي ثابت دی او دهرې مسئلې لپاره موږ پوره پوره په وضاحت سره دلائل ذکر کړي دي. په هر صورت که څه هم دغه ډله په ظاهره د حنفي مذهب دعوه کوي مگر د دوی اقوالو ته چي، وگورئ د حنفي مذهب څخه ناخبره خلک دي ځکه حنفي مذهب ډېر پراحتیاط بنا مذهب دی. په حنفي مذهب کي پر مسلمانان د کافر حکم کول پر خپلو شرائطو بنا دی. په هره خبره سره مسلمان

²⁵¹ - فتاوی فریدیة : ۱ جلد، ۱۰۰ مخ.

نه کافر کوي. د احنافو چي وس وسي پيمسلمان د کافر کولو څخه ځان ساتي که څه
هم هغه په تاويلاتو سره وي خو پنج پيري عقیده درلودونکی شخص لپاره يوه علامه
داده چي دوی ژر د کفر حکم کوي.²⁵²

²⁵² - شناخت گروهها : ۳۵ مخ.

برېلويان

د اديان باطل او صراط مستقيم په حواله تر ۱۲۹۷ هـ. کاله پوري د برصغير ټولو خلکو ځانونه اهل سنت والجماعت او احناف بلل او د تصوف څلور سره مشهوره طريقې، قادريه شريفه، نقشبنديه شريفه، سهرورديه شريفه، اوچ شتيه شريفه په کبسي رائج وي او خلکو په دې طريقو کي بيعت هم کاوه. خلکو په فقهي مسائلو کي د امام ابوحنيفه رحمه الله او په عقائدو کي د امام ابوالحسن اشعري او امام ابو منصور ماتوريدي رحمهم الله تعالی مقتديان گڼل.

دا طريقه تر حاجي امداد الله مهاجر مکي صاحب پوري را روانه وه. د برصغير په خلکو کي کوم اختلاف مذهبي نه و موجود. د برصغير ټول مسلمانان په اتفاق او اتحاد سره اوسېدل مگر کله چي په هندوستان کي سياسي حالات راغلل، په دې وخت کي د هند مسلمانان د ترکيانو ملگري وو او انگرېز دا نه غوښتل ځکه؛ انگرېز د ترکو سره مخالف درلود.

انگرېزانو يا برطانوي حکمرانو د خپل سياست له مخي چي مسلمانان په خپل منځ و جنگوي او انگرېز حکومت پر وکړي، دا پرېکړه چي اول بايد د مسلمانانو اتحاد او اتفاق ختم کړو. د دې کار لپاره يې دا غوره و بلل چي بايد د مسلمانانو په مابين کي مذهبي ډلي پيداسي. هغه و چي، انگرېز د دې لپاره د احمد رضا خان برېلوي په نوم يو شخص اماده کړ. انگرېزانو د احمد رضا خان څخه دوه موهم کارونه واخيستل.

۱ څنگه چي مسلمان ه يهودونه د ترکيانو ملگري و او له همدې خاطر په پر انگرېزانو د مسلمانانو پوره رعب پروت وو. نو د همدې اتفاق او اتحاد د ختمولو په کار کښي احمد رضا خان برېلوي د پر لوی کردار کړی دی او د (دوام المعيس) په نوم يې پر دې موضوع مستقل کتاب وليکه چي ترکان د خلافت هيڅ حق نه لري چي پر نورو هيوادونو يې وکړي.

۲ بل احمد رضا خان د انگرېزانو لپاره دا کار وکړ چي، د وخته مسلمانان سره متحد وو هغه يې د مذهب په نامه په ډلو او فرقو سره ووېشل. د د ه په کونښن سره د هندوستان هغه مسلمانان چي يو الله ﷻ يو رسول ﷺ او يوه کتاب ته يې عقیده درلوده په ډلو ډلوسره و وېشي.²⁵³

قاري احمد پيلي نهیستي وايي: په ۱۲۹۷ هـ. کي مولانا شاه احمد رضا خان قلم په لاس کي واخست کتابونه يې ليکل. فتوی وي يې ورکولې. حرمينو شريفينو ته يې سفر وکړ. د حرمينو د مشهوره علماء کرامو سره يې وکتل. د يوبند د علماء کرامو پر خلاف يې تصديق حاصل کړ چي په نامه د (حسام الحرم) سره په کتابي بڼه سره توضيح سوه. مولانا احمد رضا خان پنځوس کاله مسلسل د غسي کو ښښ وکړ. دوه جلاجلو فکرونه يې جوړ کړل. يو د برېلوي او بل د يوبندي په نامه، د دواړو فرقو

²⁵³ - ادیان باطله اور صراط المستقیم : ۲۹۳ مخ.

علماء او اعوام يي په جنجال کي سره واچول او دا کار د مسلمانانو لپاره په هيڅ
وخت کي مفيد نه وو.²⁵⁴

²⁵⁴ - حواله سابقه .

د احمد رضا خان برېلوي لنډه پېژندنه .

احمد رضا خان د تقی علي خوی او د رضا علي لمسی دی. د هندوستان په صوبه اترپردېش کې په (یوپی) کې د برېلوي په ښار کې زېږېدلی دی. احمد رضا خان برېلوي ته ځکه برېلوي وایي چې، دی په برېلوي ښار کې زېږېدلی دی. احمد رضا خان د جون په ۱۸۶۵ع کې زېږېدلی دی. پلار یې د احمد میا نوم پرکښېښود نیکه د احمد رضا او مور د امن میا خو کله چې احمد رضا خان برېلوي لوی سو، د دخپل ځان لپاره عبدالمصطفی نوم غوره کړ.

په اول کې یې پر خپل پلار سبقان وویل. په مدرسه مصباح العلوم کې بیا هم داسې پر نورو علماؤ باندې یې درسونه لوستل. په ۱۸۹۴ع کې یې د اشاعت العلوم په نامه مدرسه جوړه کړه. له هغه وروسته یې په ۱۹۰۴ کې بله مدرسه په نامه د دارالعلوم منظر اسلام سره جوړه کړه. څو کاله یې د مدرسې او فتوی کار وکړ. اخر ډېر په فتوی او لیکوالي کې مشغول سو. په هم دې خاطر یې د مدرسې کار او انتظام و مولانا حامد رضا خان برېلوي ته وسپاره.

د احمد رضا خان برېلوي پیروانو دا یادونه کړې ده چې، د ده تصنیفات د ۲۰۰ بیا تر ۱۰۰۰ پورې دي مگر حقیقت د ادی کومي نویشتې ته چې کتاب ویل کېږي، هغه یې تر ۱۰ زیات نه دي. تر ټولو غټ کتاب یې (فتاوی رضویه) دی چې، په ۸ جلدو مشتمل دی. احمد رضا خان برېلوي په ۱۳۴۰هـ. کې د صفری د میاشتي په ۲۵ نېټه وفات سوی دی. البته د ۵۶ کالو پر عمر وفات سوی دی.

د برېلويانو عقائد.

دغه ډله که څه هم په ظاهره د حنفي مذهب دعوه کوي مگر په اصل کې دوی داسې اقوال او افعال کوي چې، هغه په حنفي مذهب کې مردود دي. د دوی عقیده د احنافو د عقیدې سره ډېر توپیر لري. زه یو څه د نمونې په ډول راټولوم ترڅو تاسو ته معلومه شي چې، دا عقاید د احنافو له عقیدو څخه نه دي بلکې د برېلوي عقایدو څخه دي.

برېلويان په بدعاتو کې داسې غرق سوي دي چې د اصلي دین، مذهب او بدعت فرق اوس دوی نه شي کولای. د انبیاء کرامو او اولیاء کرامو په شان کې داسې خبرې کوي. که چیرې انبیاء کرام او اولیاء کرام ژوندي وای، دوی به خپله له دغسې اقوالو او افعالو څخه بهزاري ښکاره کړې وای. د دیو بند د علماء کرامو سره ډېر تضاد لري. ځینې مستحبات، سنت بولي او سنتونه د فرضو په سترګه ګوري. د تصوف په اړه خورا ډېره عقیده لري. د ډېر افراط له خاطرې حقیقي تصوف ځنې پاته دی اوس په بدعاتو کې غرقاب دي. کوم څوک چې د دوی سره مخالفت ولري. هغه د وهابي په نامه تورنه وي. د دې خبرو بر سېره نوري خاص عقائد هم لري لکه داسې.

ﷺ ﷺ عالم بالغیب بولي، وایي نبي ﷺ په هرڅه خبر دی.

❁ اولياء کرامو په حق کي ډېر افراط کوي. دوی وايي د معراج په شپه نبي ﷺ د
شېخ بغداد رحمه الله په کومک پر بوراک سپور سو او د شېخ بغداد په امر لمر راخيږي
او لويږي.

❁ مجذوب معاف دی. که د جذب په حالت کي هرڅه وکړي هغه ورته معاف دی.

❁ نبي ﷺ نور دی.

❁ نبي ﷺ مخ تلو کل دی.

❁ غېر الله څخه کومک غوښتنه جائز ده.

❁ درود شريف د ويلو په وخت ولاړېدل.

❁ قبرونه پاڅه جوړول، گنبد په جوړول.

❁ پر قهيو خراغان شمعي بلول.

❁ د جنازې وروسته دعا حتمي کول.

❁ چي کله د نبي ﷺ نوم مبارک ذکر سي گوتي مچول.

❁ احمد رضا خان برهلو په لاس کي شېخ عبدالقادر جيلاني دی او شېخ عبدالقادر
جيلاني په لاس کي د نبي ﷺ داسي په لاس کي کېدل لکه قلم چي د کاتب په
لاس کي وي. د نبي ﷺ په حضور کي د الله تعالی ﷻ دی (ماينطق عن الهوى) دا

خبره معلومه سوه چي برېلوي صاحب په حضور کي د الله تعالی دی (ماينطق عن الهوى) العياذ بالله.

ﷺ د الله تعالی رضا د پېغمبر ﷺ ده او رضا د پېغمبر ﷺ په رضا کي ده. احمد رضا خان برېلوي ده.

ﷺ د احمد رضا خان برېلوي ژبه او قلم الله تعالی دواړه د خطاء څخه ساتلي دی، همداسي نور عقائد لري چي، په مذهب حنفي کي ورته په کلکه جواب ویلی سوی دی که څه هم دوی په ظاهر ځان حنفي بولي خو حنفي نه دي بلکي دا یو گمراه پلوه ده او نه په حنفي مذهب کي داسي عقائد ولالره ځای نسته. د ښه معلوماتو لپاره دغه کتابونه وگورئ.

۱ ادیان باطله.

۲ صراط المستقیم.

۳ شناخت گروها.

هغه کتابونه:

- چي د ماخذونو په توګه استفاده ځيني سوېده په لاندي ډول دي.
۱ قرآن مجيد	۲. بخاري شريف.
۳ مسلم شريف	۴. ابوداؤد شريف.
۵ ترمذي شريف	۶. مشکوات شريف.
۷ مکتوبات امام رباني	۸. تلويح توضيح.
۹ مجالس ابرار	۱۰. غنية الطالبين.
۱۱ بحرالرائق	۱۲. ابوالمنتهي.
۱۳ دستور اساسي مع ائين دارالعلوم ديوبند.	
۱۴ فتاویٰ رحميه	۱۵. شرح منار.
۱۶ نامي شرح حسامي	۱۷. الاجتهاد.
۱۸ حديث او تقليد شخصي	۱۹. اعلام الموقعين.
۲۰ مجموع الرسائل ابن عابدين.	۲۱. الاقتصاد.

- ٢٢ عقد
- ٢٣ كلمة الفصل.
- ٢٤ تذكرة الحفاظ
٢٥. انصاف.
- ٢٦ اشرف جواب
٢٧. فتاوى ابن تيمه.
- ٢٨ محمد بن عبدالوهاب
٢٩. الهدية السنية.
- ٣٠ حطة في ذكر صحاح الستة
- ٣١ نزهة الخواطر.
- ٣٢ قول المختار في مولد نبي المختار
٣٣. فتاوى فردية
- ٣٤ حقائق حنفية
٣٥. انوار الباري.
- ٣٦ تذكرة محدثين
٣٧. تفسيرات احمدية.
- ٣٨ الاعتدال في مراتب الرجال
٣٩. شرح مؤطاء
- ٤٠ هدية الهدى
٤١. بدور الاهله.
- ٤٢ اسرار اللغة
٤٣. عرف البحاري.
- ٤٤ العذاب المهين
٤٥. احياء العلوم الدين.
- ٤٦ جامع بيان العلم
٤٧. اشاعة السنة.
- ٤٨ الجواهر المضية.
- ٤٩ جامع المسانيد.

- ٥٠ حجة الله بالغة
- ٥١ انصاف مع كشاف.
- ٥٢ سبيل الرشاد
- ٥٣ تقليد ائمة.
- ٥٤ اللمع لابي النصر السراج الطوسي
- ٥٥ فتاوى محمودية.
- ٥٦ ردالمختار.
- ٥٧ درلمختار.
- ٥٨ تفسير عثمانى
- ٥٩ تفسير ابن كثير.
- ٦٠ جلالين
- ٦١ معارف القرآن.
- ٦٢ تفسير الرازي
- ٦٣ فتاوى عزيزي.
- ٦٤ اديان باطله اور صراط مستقيم
- ٦٥ . حقيقت تصوف
- ٦٦ عرفان
- ٦٧ ابن ماجة.
- ٦٨ مناسك لملا علي القاري
- ٦٩ . فتح الباري
- ٧٠ اعلاء السنن
- ٧١ مواهب الرحمن.
- ٧٢ مفتاح الحاجة
- ٧٣ وفاء الوفاء.
- ٧٤ شفاء السقام
- ٧٥ الخصائص الكبرى.
- ٧٦ جلاء الافهام
- ٧٧ مسند احمد بن حنبل.

- ٧٨ الوصول الى حقيقة التوسل
- ٧٩ الدر المنثور.
- ٨٠ عمدة القاري
- ٨١ السيرة حلبى.
- ٨٢ كشف الارتباب
- ٨٣ الدر السنية.
- ٨٤ اسد الغابة
- ٨٥ الصواعق المحرقة.
- ٨٦ امداد الفتاوى
- ٨٧ عقائد ديوبند.
- ٨٨ شواهد الحق.
- ٨٩ اشعة اللمعات.
- ٩٠ شرح الصدور
- ٩١ البصائر.
- ٩٢ فيض البارى.
- ٩٣ فيض البارى.
- ٩٤ بذل المجهود
- ٩٥ حموى.
- ٩٦ شيخ الاسلام على تيسير القارى
- ٩٧ مرقاى.
- ٩٨ رحمت بيان.
- ٩٩ شناخت كروها.
- ١٠٠ مفردات
- ١٠١ الاشباه والنظائى
- ١٠٢ معراج السنن
- ١٠٣ فتوى هندية
- ١٠٤ انور الايضاح
- ١٠٥ مراقى لفلأح.

- ۱۰۶ مجموع الرسائل محمد امين صفدر
۱۰۷ اددر الفوائد
۱۰۸ اعانة الطالبين
۱۰۹ البدية والنهاية.
۱۱۰ مغرب
۱۱۱ اقاموس.
۱۱۲ مختار الصحاح
۱۱۳ تاج العروس.
۱۱۴ جامع العلوم والحكيم
۱۱۵ الاعتصام.
۱۱۶ فتوى حديثة
۱۱۷ الحاوي للفتاوى.
۱۱۸ ارحيق مختوم
۱۱۹ مجموع الفتاوى.
۱۲۰ الغنية
۱۲۱ مصنف ابن ابي شيبة.
۱۲۲ تيسير العزيز
۱۲۳ روح البيان.
۱۲۴ سنن الكبرى
۱۲۵ احسن الفتاوى.
۱۲۶ الوسي تاريخ نجدى
۱۲۷ ترجمان وهاية.
۱۲۹ اقتصاد في الاجهاد
۱۳۰ اهل حديث اور انگرېز.
۱۳۱ پهلې اسلامي تحريک.
۱۳۲ غبر مقلدين د احديثو په رڼا کي.
۱۳۳ تنبيع الوهابين.
۱۳۴ مثنوي معنوي

الحمد لله حمداً موافياً لنعمه وموالياً لمزيدة والصلوة والسلام على رسوله محمد وآله
واصحابه اجمعين

تمت بالخير

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library